

redakcja

David Kobylański

**NAUKI HUMANISTYCZNE  
I SPOŁECZNE  
W PERSPEKTYWIE  
INTERDYSCYPLINARNEJ**

ARCHAEGRAPH  
*Wydawnictwo Naukowe*

t.16

**NAUKI HUMANISTYCZNE  
I SPOŁECZNE W PERSPEKTYWIE  
INTERDYSCYPLINARNEJ**

HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES  
IN AN INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVE

**TOM XVI**  
VOL. XVI

REDAKCJA  
DAWID KOBYLAŃSKI





redakcja  
Dawid Kobyłański

**NAUKI HUMANISTYCZNE  
I SPOŁECZNE  
W PERSPEKTYWIE  
INTERDYSCYPLINARNEJ**

ARCHAEGRAPH  
*Wydawnictwo Naukowe*

t. 16

**Komitet redakcyjny:**

Dawid Kobylański (przewodniczący), Klaudia Klamczyńska

**Redakcja techniczna:**

Klaudia Klamczyńska

**Recenzenci:**

dr hab. Marlena Stradowska, dr Małgorzata Budnik-Minińska,  
dr Magdalena Chałupczak, dr Grzegorz Świecarz

**Korekta:**

Dawid Kobylański, Klaudia Klamczyńska

**Skład:**

Dawid Kobylański

**Projekt okładki:**

Karol Łukomiak

© copyright by authors & ArchaeGraph

ISBN: 978-83-68410-81-5

Wersja elektroniczna dostępna na stronie internetowej wydawcy:  
[www.archaeograph.pl](http://www.archaeograph.pl)

**ARCHAEGRAPH**  
*Wydawnictwo Naukowe*

ŁÓDŹ, MAJ 2026

## Spis treści

<b>Natalia Grudzeń</b>	
Afektywne lustro w poezji Rafała Wojaczka.....	9
<b>Dawid Kobylański</b>	
Paski informacyjne jako mikroteksty ideologiczne. Analiza dyskursu telewizji Republika na przykładzie materiału z 13 marca 2026 r.....	27
<b>Ewa Cieplińska-Truchan</b>	
Choroba Parkinsona – charakterystyka zaburzeń mowy .....	47
<b>Gabriela Krukowska</b>	
Aktywność fizyczna kobiet w mieście Zielona Góra.....	61
<b>Natalia Siwik</b>	
Turystyka sensoryczna oparta na naturze i koncepcji biofilii jako narzędzie przywracania równowagi psychicznej przebudzcowanych odwiedzających i podróżnych.....	73
<b>Jacek Piotr Kwaśniewski</b>	
Determinanty, konsekwencje i efekty wykluczenia cyfrowego.....	93
<b>Kinga Koy</b>	
Ekonomia współdzielenia na przykładzie platformy sprzedażowej Vinted.....	123

<b>Szymon Kuś</b>	
Księgowość online: wady i zalety korzystania z chmury obliczeniowej w rachunkowości .....	135
<b>Szymon Kuś</b>	
Rola księgowości w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy .....	165
<b>Antoni Kolek</b>	
Chronopolityczny wymiar instytucji zabezpieczenia społecznego .....	187
<b>Michał Zawada</b>	
Narodowy Bank Polski a budżet państwa wobec bonów skarbowych w kontekście zasady niezależności NBP oraz zakazu finansowania deficytu budżetowego poprzez zaciąganie zobowiązań w centralnym banku państwa .....	207
<b>Michał Zawada</b>	
Polska Agencja Antydopingowa – status prawny, organizacja, organy...	219

## Przedmowa

Oddajemy w ręce Czytelników kolejny tom monografii zbiorowej *Nauki humanistyczne i społeczne w perspektywie interdyscyplinarnej*. Publikacja ta gromadzi teksty podejmujące różnorodne problemy badawcze, mieszczące się na pograniczu humanistyki, nauk społecznych, ekonomicznych, prawnych oraz nauk o zdrowiu. Tak szeroki zakres tematyczny nie jest przypadkowy – odpowiada on charakterowi współczesnych badań, w których coraz częściej konieczne staje się łączenie odmiennych perspektyw, metod i sposobów opisu.

Zebrane w tomie artykuły ukazują wielość zagadnień, które mogą być analizowane w perspektywie interdyscyplinarnej. Otwierające publikację teksty koncentrują się na kulturze, literaturze i komunikacji medialnej. Autorzy podejmują w nich refleksję nad poezją Rafała Wojaczka, afektywnym wymiarem doświadczenia literackiego, a także nad telewizyjnymi paskami informacyjnymi jako szczególną formą współczesnego przekazu medialnego. W tej części tomu wyraźnie zaznacza się znaczenie języka, tekstu i dyskursu jako narzędzi opisywania, porządkowania i interpretowania rzeczywistości społecznej.

Kolejne rozdziały przesuwać uwagę ku problematyce zdrowia, dobrostanu i funkcjonowania człowieka. Obejmują one zagadnienia związane z zaburzeniami mowy w chorobie Parkinsona, aktywnością fizyczną kobiet oraz turystyką sensoryczną opartą na naturze i koncepcji biofilii. Łączy je zainteresowanie

człowiekiem jako podmiotem doświadczającym zarówno ograniczeń, jak i możliwości rozwoju, aktywności, komunikacji oraz odzyskiwania równowagi psychicznej i fizycznej.

Istotne miejsce w tomie zajmują również teksty dotyczące cyfryzacji, gospodarki i współczesnych praktyk organizacyjnych. Autorzy analizują wykluczenie cyfrowe, ekonomię współdzielenia na przykładzie platformy Vinted, księgowość online opartą na chmurze obliczeniowej oraz rolę księgowości w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy. Rozdziały te pokazują, że przemiany technologiczne i ekonomiczne wpływają nie tylko na funkcjonowanie przedsiębiorstw czy instytucji, lecz także na codzienne praktyki społeczne, poziom bezpieczeństwa, dostęp do usług oraz sposób uczestnictwa jednostek w życiu zbiorowym.

Tom zamykają opracowania poświęcone instytucjom publicznym, prawu i zarządzaniu. Chronopolityczna analiza zabezpieczenia społecznego, rozważania nad relacją Narodowego Banku Polskiego z budżetem państwa oraz studium dotyczące Polskiej Agencji Antydopingowej ukazują znaczenie instytucji jako struktur organizujących życie społeczne, gospodarcze i prawne. W tej części szczególnie widoczna staje się rola norm, procedur i mechanizmów regulacyjnych, które wpływają na sposób funkcjonowania państwa oraz jego relacje z obywatelami.

Wspólnym mianownikiem zgromadzonych tekstów jest przekonanie, że współczesne problemy badawcze rzadko dają się zamknąć w granicach jednej dyscypliny. Analiza literatury spotyka się tu z refleksją społeczną, medioznawstwo z językoznawstwem, nauki o zdrowiu z badaniem praktyk codziennych, a ekonomia i prawo z pytaniami o odpowiedzialność, bezpieczeństwo i organizację życia zbiorowego. Dzięki temu tom tworzy wielogłosową, a zarazem spójną całość, pokazującą aktualność i potrzebę badań prowadzonych na styku różnych obszarów nauki.

Dziękujemy wszystkim Autorom za przygotowanie tekstów oraz Recenzentom za uwagi, które pomogły udoskonalić publikowane rozdziały. Mamy nadzieję, że monografia stanie się dla Czytelników wartościowym źródłem wiedzy oraz inspiracją do dalszych badań nad zagadnieniami humanistycznymi i społecznymi w ich szerokich, interdyscyplinarnych kontekstach.

**Natalia Grudzień**

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza  
w Poznaniu

e-mail: natgru7@st.amu.edu.pl

ORCID: 0009-0003-3777-9003

## **Afektywne lustro w poezji Rafała Wojaczka**

**Streszczenie:** Praca analizuje twórczość Rafała Wojaczka z perspektywy socjologicznej teorii afektów, ukazując jego poezję jako opis zbiorowych doświadczeń pokolenia dorastającego w opresyjnej rzeczywistości PRL-u. Ukazane zostają liryczne obrazy przemocy, cielesności i destrukcji nie tylko jako jednostkowe ekspresje, lecz jako przejawy głęboko zakorzenionych napięć społecznych, politycznych i kulturowych. Praca osadza analizę w kontekście tzw. zwrotu afektywnego w humanistyce, wskazując na przenikanie się jednostkowej wrażliwości poety z traumami i napięciami zbiorowymi. Liryka Wojaczka zostaje ukazana jako przestrzeń afektywnej pamięci pokoleniowej, obrazująca doświadczenie represji, alienacji i buntu lat 60. XX wieku. Analizie poddano również kwestie codziennego życia, w tym stagnację życia codziennego w PRL-u. Poezja Wojaczka w tym rozumieniu nie jest jedynie zapisem osobistych traum, lecz pełni funkcję literackiej kontestacji społeczno-politycznej, stając się głosem pokoleniowym i socjologiczną refleksją nad kondycją człowieka a zarazem afektywną reakcją jednostki na tę rzeczywistość.

**Słowa kluczowe:** Rafał Wojaczek, teoria afektów, poezja PRL, przemoc, bunt studencki, opresja polityczna, codzienność, krytyka społeczna, pokolenie

Afekt przybrał postać nieuchwytnego, migotliwego pojęcia, które zdefiniowałabym, opierając się na rozumieniu Anny Łebkowskiej jako „pewną migotliwość, zarazem przejście między odmianami oddziałujących sił i ich intensywności” [Łebkowska 2019: 85]. Nie jest więc to jedynie uczucie czy emocje, o czym pisze też Justyna Tabaszewska.

Afektów nie da się sprowadzić do emocji, wskazując, że emocje są czymś bardziej od afektów ograniczonym, mocniej ustrukturyzowanym, wtórnym lub silniej uwikłanym w intelektualne i racjonalne procesy myślowe [...] Ciało ma zdolność zarówno do bycia w ruchu, jak i trwania w spoczynku, może również wchodzić z innymi ciałami w rozmaite relacje, a to oznacza, że ma ono zdolność do bycia zarówno przedmiotem, jak i podmiotem oddziaływania, a więc, przekładając to na język afektów: do afektowania i bycia afektowanym, do tworzenia i odbierania afektu [Tabaszewska 2018: 264].

W takim doświadczeniu impulsu, pewnej gwałtowności, którą należałoby powiązać z ruchem, kryje się także istotne pojęcie czasu, a raczej jego subiektywne postrzeganie w trakcie trwania danej aktywności. „Owe działania mogą być nagłe i natychmiastowe, mogą też ulegać wydłużeniu w czasie” [Łebkowska 2019: 85]. Afekt w tym sensie jest tą reakcją organizmu, mającą pierwotną siłę, która działa niezależnie od racjonalnych przesłanek. Gilles Deleuze zwraca uwagę na wrażliwość afektu i silnie angażuje w to sztukę. Afekt w tym rozumieniu zakorzenia się w świecie kultury. Współczesna „kultura afektu” to po pierwsze, kultura [...] „społeczeństwa przeżycia” [Nycz 2015: 20], wskazuje Ryszard Nycz. Społeczeństwo przeżycia ma swoje najsilniejsze korzenie afektywności w XX wieku, w czasie I wojny światowej, w trakcie II wojny światowej, a w końcu w totalitarnym systemie komunistycznym. Literatura XX wieku jest także naznaczona wojenną traumą i przewrotem, buntem szczególnie jeśli mowa o drugiej połowie XX wieku. Afektywność w tym wypadku przechodzi z jednostkowego wymiaru doświadczenia człowieka do zasięgu społecznego. To z kolei sprawia, że afektywność staje się pamięcią zbiorową danych pokoleń. Agnieszka Dauksza przytacza teorię Rosenwein „Oczywistością stało się, że właściwie każda historycznie zmierzająca społeczność jest zarazem wspólnotą emocjonalną” [Dauksza 2017: 226]. Tę emocjonalność można też przenieść w stan przedświadomości nazwania emocji i zastanowić się nad wspólnotą afektywną, o której wspomina też badaczka. „Jest [ona] przede wszystkim wspólnotą ciał, wspólnym tworem złożonym z osobnych jednostek, które z pewnych przyczyn zostały powiązane oddziaływaniem tych samych czynników” [Dauksza 2017: 228]. Tak rozumiane wspólnoty konstruują także tożsamości grupowe. Należałoby rozumieć te formacje jako napięcia, które rodzą się w wyniku koegzystowania jednostki wraz ze społeczeństwem. Fromm podkreślał, że „aby rozumieć dynamikę procesów społecznych, musimy zrozumieć dynamikę psychologicznych

procesów rozgrywających się wewnątrz jednostki; podobnie jak chcąc rozumieć jednostkę, musimy widzieć ją w kontekście kultury, która ją kształtuje” [Fromm 1978: 18]. Takie ujęcie skłania do osadzenia rozważań nad afektem w kontekście badań socjologicznych.

Powiązanie socjologii z literaturą rozumiem jako szczególny model zainteresowania się kwestią społeczną, zarówno jeżeli mowa o „społecznym świecie przedstawionym” [Ćwikła 2006: 133] ujmowanym w treści danego utworu, jak i o „poznawaniu społecznego świata” [Ćwikła 2006: 143] poprzez biografię, czas historyczny, w którym żył dany twórca. Tak rozumiany afekt ma więc wymiar socjologiczny. Można byłoby nazwać ten aspekt rozumienia przed-emocji jako socjologiczną teorię afektów. Badałaby ona procesy przenikania wyraźnych bodźców wewnętrznych i zewnętrznych przez struktury społeczne rozumiane też jako wspólnoty emocjonalne, afektywne. Literatura w tym przypadku staje się więc narzędziem krytyki społecznej, ukazując mechanizmy władzy, cenzury, buntu i zaangażowania. Literatura staje się w tym momencie łącznikiem pomiędzy społecznymi emocjami wynikającymi z władzy, a ta jak wskazuje Sztompka jest „odmianą nierówności społecznych” [Sztompka 2012: 427]. Literatura ukazująca afekt jest więc podstawą działania społecznego, szczególnie jeśli mowa o buncie czy różnego rodzaju represjach spoczywających na obywatelach. Biorąc pod uwagę specyfikę XX wieku, nie sposób nie zwrócić uwagi na liczne rewolucje i bunty społeczne, którym towarzyszy cała gama emocji. Rewolucja jest bowiem „radikalnym zerwaniem ciągłości” [Sztompka 2005: 281]. Człowiek w tej rzeczywistości będzie buntował się przeciwko znanym mu wartościom. U artystów ten bunt choć zacznie wyrażać się w problematyce etycznej, to będzie się skupiał także na warstwie estetycznej. „Jest pewne, że w heroicznej fazie walki o autonomię zerwanie o charakterze etycznym jest zawsze [...] podstawowym wymiarem wszystkich buntów estetycznych” [Bourdieu 2001: 97]. Jest to szczególnie widocznie w kontekście poezji tzw. Kaskaderów literatury<sup>1</sup>. „W latach pięćdziesiątych na całym świecie kontrkultura młodzieżowa zaczęła robić karierę. By udowodnić odrębność swoją i siłę, młodzież sięgnęła po środki kontestacji. Pojawiła się filozofia odmowy uczestnictwa w świecie przemocy i ubezwłasnowolnienia” [Brudnicki 1986: 8]. Termin kaskaderów uważam jednak

<sup>1</sup> Termin zaproponowany przez Edwarda Kolbusa [1986].

za niefortunny [Kolbus 1986]. Zwraca on przede wszystkim uwagę na kreację literacką i zainteresowanie biografią twórców, przeocząc jednak ważniejszą dla nich poetykę i próbę scalenia doświadczeń socjologiczno-afektywnych. Problem kaskaderów pokazuje jednak wyraźny bunt skierowany przeciwko życiu, władzy, społecznym konwenansom. Zamaskowana kreacja literacka jest najsilniej widoczna u śląskiego poety, Rafała Wojaczka. Jego lekkoduszne, hedonistyczne zachowanie ukryte pod kreacją literacką jest młodzieńczym buntem skierowanym przeciwko zastanej rzeczywistości. Młodość Wojaczka, jego debiut przypadł z kolei na lata 60. XX wieku. Rewolucja, jakiej dokonał Wojacek przejawia się przede wszystkim w dosłowności, bezpośredniości ukazywania przemocy i ich obrazów w poezji. Agnieszka Dauksza zwraca uwagę, że

opresyjna sztuka może być reakcją autorów na własne afektywne doświadczenia realnej przemocy. Trudno się zatem dziwić następującej prawidłowości: gdy pod wpływem wydarzeń minionego wieku doszło do zasadniczej zmiany ludzkiej mentalności, zmieniła się także wyobraźnia estetyczna, czego oczywistym przejawem jest przekształcający się charakter literatury i sztuki [Dauksza 2017: 318].

Wojacek urodził się w grudniu 1945 roku, a więc zaraz po wojnie. Jego rodzina mierzyła się z tym trudnym doświadczeniem wojennym. Młodość śląskiego poety przypadła z kolei na czas stalinizmu i odwilży gomułkowskiej, a potem powrotu do silnej cenzury. W państwie totalitarnym przemoc była stosowana na porządku dziennym. Wojacek żył, obserwując m.in. strajki studentów 1968 roku. Musiało to mieć także wpływ na twórczość poety. Poeta opisywał afekty, które miały szerszy wymiar niż ten jednostkowy. Wpisywały się one bowiem w krąg społeczny, wyrażając pewne przed-emocje danego pokolenia, wraz z którym dorastał też literacko śląski poeta.

Rafał Wojacek to poeta, który w literaturze polskiej jawi się jako osobny, indywidualny, nieprzystający do żadnej grupy literackiej. Bolesław Kierc, snując wspomnienia o autorze *Sanatorium*, pisze: „Rafał Wojacek systematycznie podejmował trud odczytania palimpsestu, jakim okazał się dla siebie” [Kierc 2007: 35]. Natomiast Maciej Szczawiński, konstruując losy poety, zrównywał ówczesne życie literackie z poezją Wojaczka. Unaocznia przy tym ważny dla niego kontekst jednostki: „Hłasko i Bursa? O nich uczyliśmy się na uniwersytetach. Poeci *Nowej Fali*? Tych można było podziwiać za inteligencję,

szanować za cywilną odwagę. Ale czyż mogli poruszyć nas swoim jednostkowym losem” [Szczawiński 1999: 8]. Krytyk w dalszym fragmencie wyznaje, że dla niego Wojacek jest sprawą prywatną: „Fascynował mnie zawsze” [Szczawiński 1999: 8]. Wyraża przy tym swój osobisty stosunek do autora. Wykracza poza akademicką analizę, aby przywołać swoje niemal intymne zainteresowanie twórczością poety. Ten rodzaj badań liryki był charakterystyczny dla analityków twórczości Wojaczka – interpretacji towarzyszyła osobista więź autora z poetą, co powodowało, że poza badaniem wewnętrznej struktury liryki, na pierwszy plan wysuwało się przeżywane doświadczenie interpretatora. Często jednak w tym kontekście odwoływano się do utrwalonej przez książkę *Kaskaderzy literatury* [Kolbus 1986], pojęcia *poety przekłętego*, *wyklętego* i analizowano przede wszystkim biografię twórcy. Na to zwracał też uwagę Konrad Wojtyła, pisząc o kluczowym aspekcie religijnym dla poety: „apologia legendy poety przekłętego przesłoniły to, co pozwala rozpatrywać pisarstwo Wojaczka w aspekcie religijnym” [Wojtyła 2021: 11]. Wojaczka można jednak postrzegać w innej perspektywie. Jest on bowiem głosem pokolenia lat 60., pokolenia młodych ludzi zmagających się z opresją władzy. Poetę można wpisać w arystotelesowski model myślenia o człowieku jako istocie społecznej. Tak też potem Elliot Aronson nazwie swoją książkę, opisując egzystencję jednostki jako tę uwikłaną w świat społeczny. Mając powyższe na uwadze, autor *Mitu rodzinnego* nie żyje w odosobnieniu i jego twórczość spotyka się z różnymi kontekstami, w szczególności tymi dotyczącymi sytuacji polityczno-społecznej.

Wojacek urodził się w 1945 roku. Debiutował w 1965 roku. Rok ten był wspólnym mianownikiem urodzin dla twórców Nowej Fali, a więc Ewy Lipskiej, Stanisława Barańczaka, Adama Zagajewskiego i innych. Podobnie jak Wojacek, artyści ci urodzili się w roku zakończenia II wojny światowej. Wspólna będzie tutaj także młodość, doświadczenie represji politycznych wynikających z sytuacji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a w szczególności wydarzenia marca 1968 roku. Te punkty spajają Wojaczka z pokoleniem Nowej Fali. W ten sposób też interpretuje postać poety Adam Poprawa, wyjaśniając, że „zagadnienie relacji łączących Pokolenie 68 z Wojackiem powracało [...] Kwestia udziału Wojaczka nie sprowadza się do pytania: należał czy nie należał?” [Poprawa 2016: 61]. Zainteresowanie nowofalowców

widać na przykładzie Barańczaka, który komentuje na łamach *Odry* poezję Wojaczka w artykule *Metafizyka zagrożenia* [Barańczak 1971: 39-43]. Nie pozostaje on więc niezauważony, o czym też pisze Poprawa „Wojaczek interesował nowofalowych rówieśników nie tylko z perspektywy historycznej. Poeta zmarł w okresie intensywnej działalności grupowej Pokolenia „68” [Poprawa 2016: 46]. Formalnie jak i poetycko jednak Wojaczek nie przynależy do Nowej Fali. Pozostaje z twórcami w bliskiej relacji, jeżeli mowa o przesłaniu tj. zaangażowanie w sytuację polityczną, jednak wyraża to w innym aspekcie aniżeli lingwistycznym zainteresowaniem języka prasy i wydobywaniem z niej propagandowych treści nowomowy. Śląski poeta zadomawia się w języku tradycji, bazuje w obrębie znanych konwencji, jednak tworzy nową treść.

Jakub Tyszkiewicz i Edward Czapiewski podają, że „do końca lat 60. umocniono kontrolę partii nad wszelkimi przejawami życia politycznego, społecznego i kulturalnego” [Tyszkiewicz, Czapiewski 2010: 263]. Ponadto „od połowy lat 60. można zauważyć pojawienie się pierwszych znaków kontrkultury młodzieżowej. Z całą siłą ujawniła się ona w czasie protestu studenckiego w 1968 roku” [Tyszkiewicz, Czapiewski 2010: 693]. Było to związane z wystawieniem *Dziadów* w reżyserii Kazimierza Dejmka w warszawskim Teatrze Narodowym 30 stycznia 1968 r. Na wzrost niezadowolenia społecznego wpływała ponadto pogarszająca się w rozwoju gospodarka. Wolność była ograniczana na każdym kroku, w szczególności ta artystyczna. „Jednym ze znaczących elementów wpływających w XX wieku na rozwój kultury i sztuki była cenzura, wprowadzana przez władze lub wynikająca z obyczajowych lub religijnych zakazów” [Tyszkiewicz, Czapiewski 2010: 941]. Świat II połowy XX wieku wyglądał podobnie w innych krajach Europy, które również mierzyły się z walką z systemem komunistycznym. „Duża część Starego Kontynentu została zdominowana przez reżimy komunistyczne, oficjalnie realizujące ideologię ateistyczną i zwalczające struktury kościelne. Przyspieszone zmiany społeczne, połączone z urbanizacją, również sprzyjały zerwaniu z tradycyjnym modelem życia, a często także z religią” [Tyszkiewicz, Czapiewski 2010: 949]. Tak kształtująca się rzeczywistość miała znaczący wpływ na doświadczenie dorastających wówczas młodych ludzi. O pokoleniu Wojaczka pisał Stanisław Stabro: „Ich przeżycie pokoleniowe, rejestrujące przemoc historii, zostaje unieważnione oraz zuniwersalizowane przez

„przeżycie wewnętrzne” [Stabro 2016: 30]. Wkroczenie do wnętrza, ducha pokolenia jest możliwe za sprawą poezji Wojaczka. Poeta łączy w swojej twórczości charakterystyczną dla socjologicznej teorii afektu dynamikę procesów społecznych przefiltrowanych przez odczucia czy emocje. Bunt jest pojęciem, które można przyporządkować Wojczkowi z łatwością. O buncie pisał m.in. Kierc, konstatując, że jest to „poezja buntu – łamiąca wszelkie reguły” [Kierc 2007: 11]. Rodzaj kontestacji jest jednak u poety rozumiany za zwyczaj w kontekście egzystencjalnym – jako młodzieńczy wyraz artystyczny, mający szokować, prowokować. W prowokacji jest jednak ukryty dodatkowy sens wychodzący poza samą strefę wywoływania skandalu. Lata 60. XX wieku można nazwać czasem kontestacji. Andrzej Kotłowski, analizując różne formy młodzieżowe ukształtowane w tamtym okresie, twierdzi, że „rewolta kontrkulturowa była próbą całkowitej zmiany rzeczywistości oraz zburzenia istniejącego ładu świata – kontestowano naukę, sztukę, obyczaje, oficjalne religie, język, a nawet sposób bycia i ubierania się” [Kotłowski 2011: 76]. Dodatkowo należałoby zwrócić uwagę na wzrost popularności organizacji lewicowych tamtego czasu, których kulminacją były rewolty studenckie w miastach akademickich Stanów Zjednoczonych, Meksyku, Wielkiej Brytanii, Francji, Włoch, RFN, Japonii czy też Australii. W tym sensie bunt w poezji Wojaczka jawi się jako odpowiedź na ten czas zniewolenia, zarówno społecznego jak i politycznego. W *Piosence bohaterów II* Wojaczek z ironią traktuje ówczesną rzeczywistość:

*W czasach wielkich żyliśmy, wspinałych.  
Aż wreszcie śmierć stała się pospolitą rzeczą,  
jadalną, jak gruby bochen lekkostrawną  
(Piosenka bohaterów VII, spoza zbioru) [Wojaczek 2014: 83]*

Podmiot zbiorowy, będący głosem pokolenia, opisuje przemoc jako kategorię codzienności:

*I zabijano nas: rano [...]  
Bo to nie była nasza śmierć tylko taskawa  
jałmużna zazdrozczącego nam świata  
(Piosenka bohaterów VII, spoza zbioru) [Wojaczek 2014: 83]*

Świat z pozoru wydaje się wspinały. Podmiotem zbiorowym są przecież bohaterowie, a świat zdaje się im zazdrościć sytuacji, w jakiej się znajdują. Tak jest przedstawiana rzeczywistość w mediach, a dokładniej w prasie. Bohaterowie

jednak o tym wiedzą: „I wiedzieliśmy: kłamią nam w piśmie/partyjnych gazet”. Pozornie sielankowy i cudowny świat niknie w końcowych fragmentach liryku, gdy na końcu pojawia się słowo: „śmierć”. Zderzenie rzeczywistości z obrazem medialnym unaocznia chaos i kłamstwo ówczesnej rzeczywistości. W podobny sposób obrazuje ten problem *Piosenka bohaterów VIII*.

*Kto o nas jeszcze może zadbać, gdy my, wierni  
tylko tej nienawiści, która na dnie krwi  
mieszkając jako miłość  
(Piosenka bohaterów VIII, spoza zbioru) [Wojaczek 2014: 284]*

Niekoherentny wymiar nienawiści mieszkającej jako miłość unaocznia chaos, wzbudza podejrzenie czytelnika. Otaczająca tytułowych bohaterów rzeczywistość jest przesiąknięta paradoksem. Nienawiść i miłość jawi się niemal jako jedność lub jako maska. Może to nienawiść udaje miłość, podszysya się. W świecie tym żyją ponadto „matki, Polki czy panny”, które nie mają żądać niczego. Pozwolą one jednak „iść, szukać policji/tej co pałką nauczy Miłości Ojczyzny”. Wojaczek nawiązuje tym samym do romantycznego wzorca patriotyzmu rozumianego też jako miłości do ojczyzny. Miłość tutaj jest jednak ściśle związana z przemocą. Zaraz obok niej pojawia się bowiem policyjna pałka, symbol siły, brutalności. Krystyna Kmieciak-Baran zwraca też na to uwagę, pisząc: „przemoc w życiu społeczno-politycznym polega na osiągnięciu korzyści nie dzięki sile argumentacji, lecz dzięki dysponowaniu wystarczającą siłą, niejednokrotnie brutalną i bezwzględną” [Kmieciak-Baran 2000: 48]. To okrucieństwo ze strony władz prowadzi też do odosobnienia i wyrastających z buntu uczuć rezygnacji i bezsilności. Kmieciak-Baran podkreśla, że „uświadomienie sobie swojej alienacji prowadzi do reakcji kierowanych do struktury *ja*: apatii, rozpacz, poczucia bezcelowości lub reakcji kierowanych do struktury społecznej: krytycyzmu, odrzucenia, buntu, przemocy” [Kmieciak-Baran 2000: 57]. Widać to na przykładzie *Pewnej sytuacji*.

*Najwyraźniej obcięto mi dłonie  
Piszę  
Patyczkiem przywiązanym do prawego kikuta  
(Pewna sytuacja, z tomu Sezon 1969) [Wojaczek 2014: 14]*

Wiersz może być wyrazem refleksji nad cenzurą. Obcięte dłonie sugerują brak swojego własnego narzędzia do pracy. Zamiast tego władza podarowuje patyczek maczany w brunatnym atramencie.

*Jestem także bez głowy  
Znamion mojej płci  
Nóżki ktoś subtelny umył i schował  
(Pewna sytuacja z tomu Sezon 1969) [Wojaczek 2014: 14]*

*Ja* liryczne jest zdeformowane. Dezintegracja jego ciała jest na tyle silna, że ma on problem z tworzeniem i zanurza się w mroku. Z jednej strony mamy do czynienia z relaksującym czasownikiem „wylęgiwać się”, który kontrastuje z późniejszym widokiem krwi. Nóżki schował „ktoś subtelny”, kto najpierw postanowił je oczyścić. Być może zrobiono to z potrzeby estetycznej, gdyż ciało jest nieestetyczne ze swej natury, być może z potrzeby kontroli, wygładzenia rzeczywistości z fizyczności, brzydoty. W samym słowie „nóżki” z jednej strony unaocznia się infantylizacja ciała, z drugiej zaś strony nasila się brutalność gestu ukrycia. To wskazuje na to, że ciało zostało zdegradowane do roli obiektu, nad którym ktoś inny sprawuje władzę.

*Tak jestem  
W wannie się wyleguję  
W ciepłej krwi moich zwierząt  
(Pewna sytuacja, z tomu Sezon 1969) [Wojaczek 2014: 14]*

Powstający w tym miejscu kryzys tożsamości jest skutkiem niemożności odnalezienia się w świecie wypełnionym przemocą. Podmiot rezygnuje więc z uczestnictwa w tej rzeczywistości. Pogrąża się w swojej bezsilności, wyrażając jednocześnie tym samym odczucia swego pokolenia. Bunt jest jednym ze środków kontestacji. Po nim jednak przychodzi rozczarowanie, rozpacz i niechęć. Anna Kotlarska-Michalska potwierdza, że kryzys tożsamości jest nieunikniony przy rewolucyjnych zmianach. „kryzys tożsamości jest typowym zjawiskiem towarzyszącym radykalnej zmianie społecznej i jego skutki są zawsze niekorzystne z punktu widzenia komfortu psychicznego jednostki” [Kotlarska-Michalska 2007: 134].

Wojaczek, próbując ukazać doświadczenie afektywne swojego pokolenia, przywołuje także tradycję romantyczną. Konrad Wojtyła podkreśla wychowanie poety. „Wojaczek wzrastał w tradycji, której ideałem jest bohater oddający życie za Ojczyznę, śpiewniki harcercskie kwitną Czerwonymi Makami, a Księżę Józef stoi na ołtarzu narodowego kościoła. W Polsce, aby żyć, trzeba było umrzeć” [Wojtyła 2017: 43]. Nie więc dziwnego, że dla śląskiego twórcy romantyzm był niezwykle istotny i to nie tylko za sprawą

dogłębnym lektur m.in. Norwida u Wojaczka, o czym wspomina Anita Jarzyna w swym artykule [Jarzyna 2008: 45-75], ale też jak wiemy „bohaterowie Manna, Dostojewskiego, Kafki, Camusa czy liryczne wcielenia myśli Rilkego, Rimbauda, Baudealaira’a, Eluarda, nie mówiąc o przenikliwie rozczytywanych Kochanowskim, Sępie-Szarzyńskim, Mickiewiczu, Norwidzie, Waciu, Miłoszu, Jastrunie, Przybosiu – budowali w duchowej przestrzeni i w wyobraźni Rafała Wojaczka nową Ziemię” [Kierc 2007: 142-143]. Nic więc dziwnego, że słowo Ojczyzna pojawi się w wierszach Wojaczka wielokrotnie. Wojtyła podkreśla, że słowo to „zawiera zarówno odwołania do abstrakcyjnej topografii, jak PRL-u. Odniesienie do realiów zewnętrznych i faktografii [...] umożliwia interpretację w kategoriach poezji upolitycznionej” [Wojtyła 2017: 176]. Widać to na przykładzie wiersza *Jeszcze Polska*.

*Wielka rzeka przecieka przez naszą domenę  
Wytłukując żal z trzewi, ból z płuc, bunt z umysłu,  
A jednak serca, wyspy  
Niepodległe, choć wbrew nam, ostają się, pełne  
(Jeszcze Polska, spoza zbioru) [Wojaczek 2014: 171]*

Utwór zaczyna się przywołaniem romantycznych obrazów fenomenologicznie powiązanych z cierpieniem narodu. Pojawiają się hasła tj. róża, jutrzeńka, żal z trzewi, wyspy niepodległe. Wiersz jawi się jako wspomnienie pięknej krainy, w której *Polska jeszcze nie zginęła*. Zmienia się jednak to odczytanie na samym końcu. Pojawia się bowiem pewna niespójność.

*I klniemy tę niewczesną miłość,  
Pilniejszą od strażnika i regulaminu.  
Jeden siada na kiblu.*

*Drugi wtulił się w siennik, trzeci sobie drwiną  
Radzi, a ja, starannie wytuskując z krocza  
Wszy, nucę „Jeszcze Polska...”  
(Jeszcze Polska, spoza zbioru) [Wojaczek 2014: 171]*

Poważne patetyczne symbole zostają zburzone. Obrazy polskości i walki są stawiane tuż obok czynności mechanicznego, pozbawionego intymności iskania, obok czynności powszechnie odbieranych jako niskie, powiązane z dołem cielesnym, pozbawionych erotycznych podtekstów. Podmiot w trakcie tej czynności nuci ponadto Hymn Polski. Wojaczek pokazując swój stosunek do kraju, zrywa z tym samym z tradycją romantyczną, ironizuje ją. Kontestuje przeciwko zastanej rzeczywistości, zestawiając wielkość narodu

a także wielkiej, biblijnej rzeki z wszami w ubikacji. W utworze choć nie pada kluczowe wyrażenie: *nie zginęła*. To jednak śmierć narodu ukazuje Wojacek w *Finis Poloniae*.

*Jeszcze przez nasze oczy idą ciekłe drogi  
ciepłych rzek światła, co jest tkliwym widmem stosu  
tamtego serca przez łaskawy piorun  
podpalonego. Wtedy z nagłą wchodzić*

*poczęły, z niemej dotąd gleby naszych gardeł  
kłoty radosnych krzyków: z zachwytu aż zbladły  
wpatrzone w pożar lampy naszej krwi  
(Finis Poloniae, z tomu Inna bajka 1970) [Wojacek 2014: 82]*

Istnieje także obraz Dietricha Montena pod tym samym tytułem. Malarz ukończył swoje dzieło rok po upadku powstania listopadowego w Królestwie Polskim, nawiązując do rzekomego okrzyku Tadeusza Kościuszki po zakończonej klęską bitwie z Rosjanami pod Maciejowicami w 1794 roku. Oba utwory łączy melancholijny, pesymistyczny nastrój. Wiersz przypomina także katastroficzną poezję XX wieku. Obrazy krańca tj. widmo stosu czy pożar lampy naszej krwi można byłoby zestawić z poezją Miłosza czy Czechowicza pod względem formalnym, także jeżeli mowa o zakorzenionej w wojenną rzeczywistość poezję Baczyńskiego. Wojacek skupia się jednak na wymiarze egzystencjalnym w swojej perspektywie historycznej. Wizja końca nie jawi się, jak u Baczyńskiego poprzez rzeczywistość powojenną, a bardziej przez świat zadomowiony w kłamstwie i niewoli. Dla autora *Ballady bezbożnej* koniec oznacza świat bez wartości. Wynika on ponadto z represyjnej rzeczywistości PRL-u, co widać w dalszej części utworu

*wiernych chcących iść  
do swoich żon, ujęła za gardła policja  
lęku  
(Finis Poloniae, z tomu Inna bajka 1970) [Wojacek 2014: 82]*

Policja jest tutaj skojarzona z lękiem. Nastroje końca pokazują bezsilność podmiotu, który jeszcze niedawno nazywano bohaterami, teraz z kolei są: „wyszczuci z tchu, pięściami wiatru/po twarzach bici niczym ślepa pałka”. W rzeczywistości nawet natura uosabia przemoc, choć ta zwykle przynosi ukojenie. Pojawia się także motyw pałki, symbolu przemocy. Ostatni ludzie w końcu padają na dymiącą mgłę i „śmierć zaczęła mówić po imieniu”. W świecie podmiotu nie ma już żadnej nadziei. Pojawia się jedynie lęk.

Koniec będzie także zwiastowała *Pieśń ostateczna*, podsumowując sytuację Polaków w ówczesnej Polsce.

*Wypisany z Europy a nie zapisany  
Do Antarktydy ni do Afryki czy Azji  
(Pieśń ostateczna, z tomu Reszta krwi 1999) [Wojaczek 2014: 408]*

Podmiot w świecie czuje się jak Camusowski bohater *Obcego* – nietożsamy w świecie, nieprzystający, nieznan. Ponadto państwa Polski już praktycznie nie ma:

*Niczym Polak pod płótem, leżąc także na dnie  
Zwolna krzepnącej krwi i umierając marnie  
(Pieśń ostateczna, z tomu Reszta krwi 1999) [Wojaczek 2014: 408]*

*Ostateczna pieśń* wyraża się momentem stagnacji, Heideggerowskim byciem-ku śmierci Polski. Dekonstruuje się ponadto mit bohatera. Bohaterów z poprzednich wierszy już bowiem nie ma. Zrezygnowali. Pozostał w nich lęk, rozpacz, niechęć – podobnie było z pokoleniem Wojaczka. Po 1968 roku nastroje społeczne się pogorszyły, gdyż „jeszcze niegotowa odwaga i nadzieja” [Wojaczek 2014: 76].

W Wojackowej poetyce zaznacza się silny brak. „Zwiedzał Polskę mój głód” [Wojaczek 2014: 41] – pisze autor w *Liście do Królowej Polski*. Stabro podkreśla, że „Głód” jest symbolem pragnienia autentycznych wartości na przekór zakłamaney, dookolnej rzeczywistości historycznej. Sygnalizuje również tęsknotę podmiotu za sacrum” [Stabro 2016: 35]. W przemocowej rzeczywistości Polski Rzeczpospolitej Ludowej „ja” liryczne, które w pewnym stopniu można utożsamiać z autorem Wojaczka doświadcza swoistych afektów przeradzających się z kontestacji. W momencie, gdy bunt nie jest wystarczający, pozostaje poecie jedynie literatura, a to właśnie w niej Wojaczek postanowił umieścić niczym w lustrze emocje, odczucia i doświadczenia lęku, rezygnacji, bezsilności swojego pokolenia. Stąd w *Modlitwie do szarego człowieka* pojawia się prośba o spokój, wytchnienie i prawdę:

*Żeby mi wreszcie dano spokój i wytchnienie  
od wieców rewolucyj i bomb atomowych  
Żeby mi nie mówiono o jasnej przyszłości [...]*

*Żeby mnie nie straszono perspektywą nowych  
Horyzontów znaczonej nowymi łunami  
(Modlitwa szarego człowieka, spoza zbioru) [Wojaczek 2014: 289]*

Spółeczno-polityczny aspekt poezji Wojaczka unaocznia więc nie tylko bunt wobec systemu, ale także egzystencjalny wymiar odczuć pokolenia artystów lat 60. Literatura staje się w tym wypadku przestrzenią afektywną. Jest swoistym zwierciadłem odbijającym emocjonalne napięcia jednostki i zbiorowości. Buntowniczość poety nie ogranicza się wyłącznie do kontestacji rzeczywistości zewnętrznej, lecz przybiera również formę autotematycznego zwrotu. Wojacek analizuje w swojej poezji nie tylko świat zewnętrzny, lecz także samego siebie – podmiot, który jednocześnie pisze i przeżywa świat razem.

W czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej dominował kolor szary. Był on niemal wszędzie, zarówno w nastrojach społeczeństwa, ukrytych metaforach ale też i zwyczajnej codzienności. Tę codzienność przedstawiał także Stanisław Barańczak, pisząc tomik *Tryptyk z betonu, zmęczenia i śniegu*. To wobec tej rzeczywistości buntuje się właśnie Wojacek. W wymiarze codziennym najintensywniej eksponują się tutaj nastroje przeciętnych ludzi żyjących w latach 60. XX wieku. Codzienność jest więc kluczowa w zrozumieniu dalszych socjologicznych afektów, które ujawniają się w twórczości Wojaczka. O zwyczajności pisała też Jolanta Brach-Czaina, zauważając, jak istotnym jest ona aspektem w sztuce i filozofii naszej egzystencji.

Podstawę naszego istnienia stanowi codzienność. A że fakt istnienia przeżywamy jako niezwykle ważne sobie, to upływa ono na drobniaczkach. Codzienność stanowiąca tło egzystencjalne zdarzeń niezwykłych, których oczekujemy - często nadaremnie – może więc decydować o wszystkim. Ma wymiar drobny. Częstotliwość dużą. Jest niezauważalna [Brach-Czaina 2018: 67].

Przeciętność i zwyczajność życia jest widoczna przede wszystkim w poemacie napisanym prozą pt. *Sanatorium* i choć „status Rafała Wojaczka-prozaika jest niejasny i kłopotliwy” [Wojtyła 2017], jak podkreślał Konrad Wojtyła, to właśnie w prozie da się ujawnić „życie” Wrocławia w latach 60. XX wieku. Egzystencja ta była naznaczona swoistym minimalizmem, surowością. Patrząc na modę mężczyzn w tamtym czasie, można zauważyć pewne ujednoczenie, co też zauważa Wiesław Kot.

Fryzura „na pazia”, wąskie spodnie, buty o wygiętych do góry noskach, koszule non-iron i wąskie krawaty na gumce składały się na strój a la beatles [...] Moda męska lat 60. była silnie zuniformizowana. „Królowało zupełnie nic: facet wtapiał się w kanapę, na której siedział - oceniał Jerzy Antkowiak [Kot 2000: 37].

Podobne stroje pojawiają się w utworach Wojaczka. Męski bohater opowiadania *Majtki* jest odziany najczęściej w zwykłe spodnie dżinsowe „Włożyłem [...] spodnie, polo i skarpetki” [Wojacek 2017: 110]. Podobnie ubrana jest postać z *Sanatorium*. „Wciągnąłem na siebie dżinsy i usiadłszy na krześle, dostałem lewych drzwiczek biurka” [Wojacek 2014: 520]. Na tors przywdziewają mężczyźni najczęściej koszulę lub zwykłą niewyróżniającą się specjalnie koszulkę: „choć miał na nogach domowe pantofle i koszulę też zapiął na nieowłosionej skądinąd piersi” [Wojacek 2014: 430]. Moda mężczyzn jest w pewnym aspekcie ascetyczna. Nie przywiązuje się do niej dużo uwagi. Mówiąc już o odzieniu kobiecym, zauważa się więcej szczegółów, detali. W wierszu *Bar Piekietko* dowiadujemy się, że kobiecie towarzyszą też akcesoria. „Przechodzi kobieta z czerwonymi dodatkami/ Buciki torebka rękawiczki” [Wojacek 2014: 163]. Jeżeli zaś chodzi o odzież, to najczęściej mowa jest o sukience. „Wybrała się do sklepu z konfekcją i zakupiła niedrogą sukienkę, którą przy pomocy koleżanki skróciwszy i dopasowawszy do zmiennej figury rano następnego dnia włożyła” [Wojacek 2014: 462]. Nogi natomiast okrywają rajstopy lub pończochy. „Szedł jakieś trzy metry za dziewczyną w dziwnych pończochach, które sprawiły, że obciążone nimi jej nogi zdawały się być bardziej gołe niż rzeczywiście gołe, co było do sprawdzenia, bowiem spódniczka kończyła się może tylko ze trzy centymetry niżej podwiązek” [Wojacek 2017: 139]. Dodatków co prawda w modzie kobiecej jest więcej, jednak wciąż jest to ograniczony dostęp. Trudno bowiem w czasach PRL-u o towar. Postacie literackie przywdziewają to, co jest dostępne, a jak wiemy – nie ma zbyt wiele.

Podobnie wygląda rzeczywistość związana z przemysłem spożywczym. Brakuje towaru, potrzebnych produktów, choć jak wiadomo, wódki dalej jest pod dostatkiem. Idea zrównania dotyczy także tego, że jeżeli państwo mierzy się z problemami gospodarczymi, to wszyscy obywatele stają się biedni. Krzysztof Kosiński podkreśla, że polityka gospodarcza państwa przyczyniła się do tego, jak wyglądała dieta na co dzień. „Na codzienną dietę wpływało nie tylko powojenne ubóstwo. Także fatalne zaopatrzenie, będące skutkiem państwowego planowania gospodarczego, w którym cele ideologiczne (w tym militarne), miały zdecydowaną przewagę nad potrzebami konsumpcyjnymi” [Kosiński 2008: 365]. Obywatele skarżyli się na ten stan.

Kosiński pisze o tym, że kierowano liczne listy do władz ze skargą na złą sytuację żywnościową.

Codzienna dieta większości Polaków była raczej uboga. Przeważały w niej produkty mączne i ziemniaczane. Narzekania na warunki życia, złe zaopatrzenie, trudności z zakupieniem żywności to najczęstsze motywy listów pisanych do rządu, kierownictwa PZPR, czy redakcji gazet (np. „Przyjaciółki”) [Kosiński 2008: 364].

Rzeczywistość, w której nie ma wyboru pomiędzy tym co ubrać, tym co zjeść, jawi się jako pewna forma uczucia bezradności, w której ludzie się zakorzeniają. Jest to świat bez wyboru, świat pewnej konieczności, na którą inni muszą się godzić, gdyż nie mają innego wyboru. Z tego powodu święta Bożego Narodzenia w *Kolędzie* Wojaczka nie są czasem obfitości, radości i spokoju.

*Mam tylko wyszczerbioną szklankę po musztardzie  
I w butelce spirytus denaturowany  
Od którego mózg płonie fioletowo  
Jak zapalona rtęciowa żarówka*

*Ale jeszcze nie piję go kiedy spod śniegu  
Dochodzą mnie zakłęcia pijanego ludu  
Co usiłuje wymusić odpowiedź  
Od milczącego na talerzu karpia  
(Kolęda, spoza zbioru) [Wojaczek 2014: 293]*

Wyszczerbiona szklanka po musztardzie i butelka spirytusu denaturowanego to niekiedy jedyne przedmioty, towary, jakie można było znaleźć w sklepie. Można byłoby to nazwać „kuchnią głodu” [Wojaczek 2014], cytując inny wiersz Wojaczka. Trzeba jednak też wspomnieć, że w czasie rządów Gomułki rozwijają się mimo wszystko lokalne punkty gastronomiczne, na co zwraca też uwagę Kosiński. „Po 1956 r. lokale gastronomiczne stały się bardziej egalitarne, co nie znaczy jednak powszechnie popularne. Do końca rządów Gomułki ich liczba wzrosła do 12 200. Do tego można doliczyć 2547 punktów tzw. małej gastronomii” [Kosiński 2008: 407]. Te lokale będą także widoczne w *Sanatorium*. Bohaterowie będą od czasu do czasu żywić się w takich punktach, będą spoglądali na ladę i półki. „Potem [...] przeszedłem obok stoiska gaarmażeryjnego, kuszącego [...] mięsem, jak salceson czarny, biały, brunszwicki i ozorkowy, jak kaszanka, ta najlepsza, po dziesięć złotych kilogram, jak podgardlanka po dwadzieścia” [Wojaczek 2014: 498]. Popularność zyskują też bary mleczne. Tam udają się m.in. postacie

z opowiadania *Majtki*. Świat jednak mimo wszystko jest przepiękny wiecznym brakiem. Nie ma w nim możliwości na rozwój.

Człowiek żyjący wówczas w Polsce, doświadczający biedy i braku różnorodności, styka się ze swoistą stagnacją. Nawet miejskie przestrzenie są niemal jednakowe, ascetyczne. Wojacek pisze o niewielkim pomieszczeniu, w którym pomieszkiwał bohater *Sanatorium*.

W niepodłym domku przy ulicy urzędowo zwanej Ogrodową, w nie najgorszym choć niedużym, mającym kubaturę nieco większej trumny, po koiku, godziwie, acz też rozpusty umeblowanym przy pomocy takiego sobie, zwykłego stołu, jednego krzesła z poręczami zazwyczaj stojącego przy stole, dwudrzwiowej szafy oraz wąskiej, wygodnej kanapy [Wojacek 2014: 413].

W pokojach znajduje się niewiele przedmiotów, gdyż niewiele jest też dostępnych na co dzień. Jedynie butelki po trunkach przewijają się w każdym miejscu, na ulicy, w domu, niemal wszędzie. „Na półkach widziałem wiele innych rzeczy do picia, na przykład komplet wszystkich wód do włosów: brzozowa, łopianowa, pokrzywowa i rumiankowa, ale to były trunki, zważywszy moje możliwości, wręcz delikatesowe” [Wojacek 2014: 501]. Ascetyczna przestrzeń zdaje się być klaustrofobiczna. Wyraża przy tym odczucia bohaterów. Zdaje się z nimi korelować - wewnętrzna pustka, nicość i zawód. Wojacek portretuje w ten sposób PRL nie tyle jako system polityczny, ile jako stan afektywny – chroniczne znużenie, niedosyt, wewnętrzne rozedrganie. W takim ujęciu stagnacja stanowi napięcie, które rośnie w człowieku i czeka na jego sublimację, tak jak dzieje się to w przypadku poety. Doświadczenia jednostki w tym przypadku nie są jedynie osobistą odpowiedzią na rzeczywistość, lecz ukształtowanymi społecznie reakcjami na systemowe uwikłanie w struktury władzy.

## Bibliografia

### Bibliografia podmiotowa:

Wojacek R., 2014, *Wiersze i proza 1964–1971*, red. B. Kierc, Wrocław: Biuro Literackie.

### Bibliografia przedmiotowa:

Barańczak S., 1971, *Rafał Wojacek. Metafizyka zagrożenia*, „Odra”, nr 9, s. 39–43.

Bourdieu P., 2001, *Reguły sztuki. Geneza i struktura pola literackiego*, przekł. A. Zawadzki, Kraków: Universitas.

Brach-Czaina J., 2018, *Szczeliny istnienia*, Warszawa: Wydawnictwo Dowody na Istnienie.

- Cudak R., 2004, *Inne bajki. W kręgu liryki Rafała Wojaczka*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 87–88.
- Ćwikła P., 2006, „Kilka uwag o związku socjologii z literaturą”, „Studia Socjologiczne”, nr 2(181).
- Dauksza A., 2017, *Afektywny modernizm. Nowoczesna literatura polska w interpretacji relacyjnej*, Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN.
- Fromm E., 1978, *Ucieczka od wolności*, przekł. O. i A. Ziemiłscy, przedm. F. Ryszek, wyd. 2, Warszawa: Czytelnik.
- Frysztański K., 2009, *Socjologia Problemów Społecznych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jarzyna A., 2008, *Rafał Wojacek, „to Norwid się kłania, widać dobrze przeczytałem jaki jego wiersz”*, „Colloquia Litteraria”, nr 1/2(4/5), s. 45–75.
- Kierc B., 2007, *Rafał Wojacek. Prawdziwe życie bohatera*, Warszawa: Wydawnictwo Wab.
- Kmieciak-Baran K., 2000, *Młodość i przemoc. Mechanizmy socjologiczno-psychologiczne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kolbus E. (red.), 1986, *Kaskaderzy literatury. O twórczości i legendzie Andrzeja Bursy, Marka Hłaski, Haliny Poświatowskiej, Edwarda Stachury, Ryszarda Miłczewskiego-Bruna, Rafała Wojaczka*, wstęp J. Z. Brudnicki, postł. J. Marx, Łódź: Wydawnictwo Łódzkie.
- Kosiński K., 2008, *Historia pijaństwa w czasach PRL. Polityka – obyczaje – szara strefa – patologia*, Warszawa: Wydawnictwo Neriton.
- Kot W., 2000, *Polskie dekady. Lata 1960 od gomułkowskiej „małej stabilizacji” do wydarzeń grudniowych*, Poznań: Wydawnictwo Podsiadlik-Raniowski i Spółka.
- Kotlarska-Michalska A., 2007, *Kryzysy tożsamości a przemiany społeczne*, [w:] *Tożsamość a współczesność. Nowe tendencje i zagrożenia*, red. B. Harwas-Napierała, H. Liberska, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, s. 134–155.
- Kotłowski A., 2011, *Ruchy kontestacyjne młodzieży w Niemczech w latach 60. XX wieku – przegląd problematyki*, „Nauczyciel i Szkoła”, nr 2(50), s. 75–93.
- Łebkowska A., 2019, *Somatopoetyka – afekty – wyobrażenia. Literatura XX i XXI wieku*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Massumi B., 2013, „Autonomia afektu”, tł. A. Lipszyc, „Teksty Drugie”, nr 6, s. 112–135.
- Nycz R., Łebkowska A., Dauksza A. (red.), 2015, *Kultura Afektu – afekty w kulturze. Humanistyka po zwrocie afektywnym*, Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN.
- Poprawa A., 2016, *Wojacek nowofalowy*, [w:] *Wojacek przeczytany. Szkice i eseje o twórczości Rafała Wojaczka*, red. T. Kunz, A. Poprawa, Kraków: Wydawnictwo EMG, s. 43–63.
- Stabro S., 2016, *Żywioł historii w liryce Rafała Wojaczka*, [w:] *Wojacek przeczytany. Szkice i eseje o twórczości Rafała Wojaczka*, red. T. Kunz, A. Poprawa, Kraków: Wydawnictwo EMG, s. 19–43.
- Szczawiński M. M., 1999, *Rafał Wojacek, który był*, Katowice: Wydawnictwo Książnica.
- Sztompka P., 2005, *Socjologia zmian społecznych*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Sztompka P., 2012, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Tabaszewska J., 2018, „Między afektami a emocjami”, „Przegląd Kulturoznawczy”, nr 2(36), s. 262–275.

- Tyszkiewicz J., Czapiewski E., 2010, *Historia powszechna wiek XX*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wojaczek R., 2017, *Nie te czasy. Utwory nieznane*, Mikołów: Instytut Mikołowski im. Rafała Wojaczka.
- Wojtyła K. (red.), 2023, „*W kronice skóry...*” *Recepcja twórczości Rafała Wojaczka w XXI wieku*, Mikołów: Instytut Mikołowski im. Rafała Wojaczka.
- Wojtyła K., 2017, *P(ro)za, której nie było*, [w:] Rafał Wojaczek, *Nie te czasy. Utwory nieznane*, Mikołów: Instytut Mikołowski im. Rafała Wojaczka.
- Wojtyła K., 2021, *Anty-antychryst? Wojaczek religijny*, Mikołów: Instytut Mikołowski im. Rafała Wojaczka.

### The Affective Mirror in the Poetry of Rafał Wojaczek

**Summary:** The thesis analyzes the poetry of Rafał Wojaczek through the lens of the sociological theory of affects, presenting his work as a reflection of the collective experiences of a generation growing up in the oppressive reality of the Polish People's Republic (PRL). The lyrical images of violence, corporeality, and destruction are shown not merely as individual expressions, but as manifestations of deeply rooted social, political, and cultural tensions. The study situates this analysis within the context of the so-called affective turn in the humanities, highlighting the intersection between the poet's personal sensitivity and the broader traumas and anxieties of his time. Wojaczek's poetry is portrayed as a space of generational affective memory, capturing the experiences of repression, alienation, and rebellion characteristic of the 1960s. The thesis also examines aspects of everyday life, including the stagnation of daily existence under the PRL regime. In this interpretation, Wojaczek's poetry is not merely a record of personal trauma, but a literary act of socio-political dissent, an affective response and generational voice that offers a sociological reflection on the human condition in a repressive society.

**Keywords:** Rafał Wojaczek, affect theory, PRL poetry, violence, student rebellion, political oppression, everyday life, social critique, generation

**Dawid Kobylański**

e-mail: kobylanski.dawid.lublin@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7725-877X

## **Paski informacyjne jako mikroteksty ideologiczne. Analiza dyskursu telewizji Republika na przykładzie materiału z 13 marca 2026 r.**

**Streszczenie:** Artykuł podejmuje analizę telewizyjnych pasków informacyjnych jako szczególnej formy mikrotekstów medialnych, pełniących istotną rolę w kształtowaniu dyskursu politycznego. Punktem wyjścia jest założenie, że paski – mimo swojej skrótowej i peryferyjnej formy – nie stanowią neutralnego nośnika informacji, lecz aktywnie uczestniczą w procesie interpretacyjnego i ideologicznego formatowania rzeczywistości. Podstawę empiryczną badania stanowi korpus 232 pasków informacyjnych wyemitowanych na antenie Telewizji Republika w dniu 13 marca 2026 roku. Analiza została przeprowadzona z wykorzystaniem jakościowej analizy dyskursu, uzupełnionej o komponent językoznawczy i medioznawczy.

W artykule zidentyfikowano kluczowe mechanizmy organizujące analizowany przekaz, takie jak heroizacja i delegitymizacja aktorów politycznych, militaryzacja i historyzacja dyskursu, germanizacja konfliktu politycznego oraz mobilizacja odbiorców. Wykazano, że paski informacyjne pełnią funkcję nie tylko informacyjną, lecz także perswazyjną, interpretacyjną i mobilizacyjną, przyczyniając się do polaryzacji dyskursu oraz jego silnej afektywizacji. Szczególną rolę odgrywa powtarzalność komunikatów, która prowadzi do utrwalania określonych schematów interpretacyjnych.

W części teoretycznej zaproponowano pojęcie „mikrotekstu hegemonicznego”, opisujące jednostki komunikacyjne zdolne do stabilizowania dominujących znaczeń w przestrzeni medialnej. Artykuł wskazuje, że pasek informacyjny – jako element makroprzestrzeni medialnej – stanowi istotny, choć dotychczas niedostatecznie rozpoznany mechanizm organizowania współczesnej komunikacji politycznej.

**Słowa kluczowe:** paski informacyjne, mikrotekst, dyskurs medialny, framing, polaryzacja, Republika

## 1. Wstęp

Współczesna przestrzeń medialna charakteryzuje się rosnącą dynamiką przekazu, której jednym z najbardziej charakterystycznych przejawów jest intensyfikacja form skrótowych, skondensowanych i funkcjonujących równolegle wobec głównego nurtu komunikacji audiowizualnej [Meyrowitz 1985; Castells 1996; Goban-Klas 2004: 48; Kress, van Leeuwen 2001: 24 i nast.]. Do takich form należą telewizyjne paski informacyjne, które – choć formalnie marginalne i peryferyjne wobec obrazu oraz wypowiedzi lektorskiej – odgrywają coraz istotniejszą rolę w organizowaniu percepcji odbiorcy [Ball-Rokeach, DeFleur 1976; Gunter 2003: 55–87]. Ich znaczenie nie wynika wyłącznie z funkcji streszczającej, lecz przede wszystkim z możliwości szybkiego ramowania interpretacyjnego zdarzeń [Iyengar 1991; Entman 1993: 52–53; Scheufele 1999: 105–107], intensyfikacji przekazu oraz jego ciągłej obecności w polu widzenia widza [Scollon R., Scollon S. W. 2003: 19–22]. Pasek informacyjny jawi się zatem nie jako neutralny nośnik informacji, lecz jako swoisty mikrotekst – krótka, autonomiczna jednostka znaczeniowa o wysokim stopniu nasycenia semantycznego i pragmatycznego [por. Kress, van Leeuwen 2001: 21–24; Eco 1996: 45–47].

Pomimo stałej obecności pasków informacyjnych w praktyce medialnej, ich status jako przedmiotu badań pozostaje wciąż niedostatecznie rozpoznany. Dotychczasowe opracowania koncentrowały się głównie na ogólnych zagadnieniach języka mediów [Pisarek 2008], dyskursu informacyjnego [por. Fowler 1991; Richardson 2007; Kobyłański 2024; 2025] czy multimodalności przekazu [Kress, van Leeuwen 2001], rzadziej natomiast podejmowały próbę systematycznej analizy pasków jako odrębnego gatunku mikrotekstowego [Boruch 2021; Chomik, Wojsław 2021]. W szczególności widoczny jest brak pogłębionych ujęć dyskursywnych, które traktowałyby pasek nie tylko jako element towarzyszący przekazowi, lecz jako autonomiczne narzędzie kształtowania znaczeń, wartości i postaw odbiorczych [por. van Dijk 2006: 360–362; Fairclough 1995; 2010]. Luka ta dotyczy zwłaszcza analizy pasków w perspektywie ich funkcji ideologicznej, a więc zdolności do konstruowania określonych ram interpretacyjnych [Entman 1993], reprodukcji podziałów aksjologicznych [van Dijk 2012: 278–282] oraz wzmacniania określonych narracji politycznych [Chilton 2004: 45–47].

Celem niniejszego opracowania jest zatem analiza funkcji językowych i komunikacyjnych pasków informacyjnych emitowanych przez telewizję Republika, ze szczególnym uwzględnieniem ich roli jako mikrotekstów ideologicznych. Analiza ta zmierza do uchwycenia mechanizmów, za pomocą których krótkie formy tekstowe uczestniczą w procesie organizowania dyskursu politycznego, w tym w jego polaryzacji [Mazzoleni, Schulz 1999: 249–252; Schulz 2004: 88–92; Strömbäck 2008: 230–233; Sunstein 2018], afektywizacji [Mazzoleni 2008] oraz mobilizacji odbiorców [McNair 2011; Bennett 2012: 24–27]. W centrum zainteresowania znajduje się pytanie o to, czy i w jakim stopniu pasek informacyjny przekracza swoją klasyczną funkcję informacyjną, stając się narzędziem perswazji oraz interpretacyjnego formatowania rzeczywistości [por. Herman, Chomsky 2008].

W związku z powyższym w artykule postawiono następujące pytania badawcze: jakie strategie językowe dominują w analizowanych paskach informacyjnych? Czy pasek pełni przede wszystkim funkcję informacyjną, czy raczej perswazyjną i mobilizacyjną? Jakie ramy interpretacyjne rzeczywistości politycznej są za jego pomocą konstruowane i utrwalane? W jakim zakresie pasek informacyjny może być traktowany jako autonomiczny nośnik ideologii w obrębie szerszego przekazu medialnego?

Podstawę empiryczną analizy stanowi korpus 232 pasków informacyjnych wyemitowanych na antenie telewizji Republika w dniu 13 marca 2026 roku w godzinach od 8:00 do 20:00, obejmujący zarówno pasma nadawane na żywo, jak i główne wydanie programu informacyjnego „Dzisiaj”. Tak zebrany materiał pozwala uchwycić nie tylko pojedyncze strategie językowe, lecz także ich powtarzalność, systemowość oraz funkcjonowanie w ramach spójnej praktyki dyskursywnej [van Dijk 2012: 121–125; por. Wodak, Meyer 2009].

## 2. Paski informacyjne jako przedmiot badań

Telewizyjny pasek informacyjny, rozumiany jako krótki, syntetyczny komunikat tekstowy wyświetlany w dolnej części ekranu w trakcie emisji programu, stanowi szczególną formę przekazu medialnego, lokującą się na styku informacji, komentarza i elementów paratekstowych<sup>1</sup> [Genette 2001: 1–9;

<sup>1</sup> W sensie genettowskim pasek można traktować jako formę paratekstu medialnego – elementu towarzyszącego przekazowi głównemu, który jednak aktywnie wpływa na jego interpretację [Genette 2001].

Scollon R., Scollon S. W. 2003; por. Colomina 1994: 13–16]. Jego podstawową właściwością jest skrajna skrótowość, wymuszająca kondensację treści oraz selektywność leksykalną [Fowler 1991], a zarazem równoległość wobec głównego strumienia komunikacji audiowizualnej – obrazu i wypowiedzi lektorskiej [Kress, van Leeuwen 2001: 46–48]. Pasek funkcjonuje zatem jako komunikat „drugiego planu”, jednak ze względu na swoją stałą obecność i powtarzalność staje się jednym z najbardziej stabilnych i uporczywych elementów percepcyjnych przekazu [por. Gunter 2003: 55 i nast.]. Istotną cechą tej formy jest również ciągłość emisji, dzięki której pojedyncze komunikaty układają się w strumień znaczeń/mikrotekstów [por. Dayan, Katz 1992].

W tym sensie pasek informacyjny można ujmować jako mikrotekst medialny, a więc jednostkę komunikacyjną o ograniczonej objętości, lecz wysokim stopniu nasycenia semantycznego i pragmatycznego [Eco 1996: 24; Szahaj 2014]. Mikrotekstowość oznacza tu nie tylko skrót formalny, lecz specyficzną organizację znaczeń, polegającą na intensyfikacji wartościowania oraz aktywizowaniu kontekstów kulturowych i ideologicznych [van Dijk 2012: 126–130]. Pasek pełni funkcję węzła interpretacyjnego, który uruchamia określone schematy poznawcze odbiorcy [Entman 1993: 53–55].

W klasycznym ujęciu pasek informacyjny przypisywany jest przede wszystkim funkcji informacyjnej [por. Goban-Klas 2004: 162–164], jednak współczesne praktyki medialne wskazują na wyraźne rozszerzenie jego funkcji. Obok funkcji informacyjnej ujawnia się funkcja interpretacyjna, polegająca na narzucaniu określonego sposobu rozumienia wydarzeń [Entman 1993; Scheufele 1999: 106–109]. Pasek staje się tym samym narzędziem ramowania przekazu na poziomie mikrostruktury tekstowej.

Kolejnym poziomem jest funkcja perswazyjna, realizowana poprzez wartościującą leksykę, metafory oraz struktury retoryczne [Bralczyk 2007: 13-14; van Dijk 2006: 360–361]. W tym kontekście pasek może przyjmować charakter komunikatu apelatywnego, zbliżonego do form właściwych komunikacji politycznej [Chilton 2004: 46–47]. Istotna jest również funkcja organizująca odbiór, polegająca na selekcjonowaniu uwagi odbiorcy i utrwalaniu określonych interpretacji poprzez powtarzalność [Hall 1980: 117-127].

Z perspektywy analizy dyskursu politycznego paski informacyjne stanowią narzędzie konstruowania rzeczywistości społecznej [Castillo, Mendoza,

Poblete 2013: 54–56; por. Schulz 2004: 92–95]. Kluczowym mechanizmem ich działania jest framing, czyli nadawanie znaczeń poprzez selekcję i interpretację zdarzeń [Entman 1993; por. Iyengar 1991; Strömbäck 2008: 234–236]. Równolegle obserwujemy proces polaryzacji, polegający na tworzeniu opozycji „my-oni” [Sunstein 2018], oraz afektywizacji przekazu, czyli nasycenia komunikatu emocjami [Mazzoleni 2008; por. Kepplinger 2002: 974–976].

W efekcie pasek informacyjny przestaje być jedynie elementem pomocniczym przekazu, a staje się jednym z kluczowych mikromechanizmów organizujących współczesny dyskurs medialny i polityczny [por. Fairclough 1995; van Dijk 2012: 121–123].

### **3. Analiza materiału empirycznego**

Zgromadzony materiał empiryczny – obejmujący 232 paski informacyjne – ujawnia wysoki stopień spójności dyskursywnej, który nie wynika wyłącznie z powtarzalności pojedynczych formuł, lecz z konsekwentnego reprodukowania określonych schematów znaczeniowych i aksjologicznych [por. Wodak, Meyer 2009; Baly i in. 2020: 3368–3370]. Paski, choć formalnie krótkie i fragmentaryczne, tworzą w ujęciu diachronicznym (w obrębie jednego dnia emisji) swoistą „narrację rozproszoną”, opartą na repetycji, wariantowości i stopniowym wzmacnianiu tych samych ram interpretacyjnych. Odbiorca nie styka się więc z pojedynczym komunikatem, lecz z ciągiem mikrotekstów, które – poprzez swoją kumulację – generują efekt interpretacyjnej dominacji [por. Mazzoleni 1987: 90–92].

W analizowanym materiale szczególnie widoczna jest strategia intensywnego zawężania pola interpretacyjnego poprzez stałe eksponowanie tych samych wątków: obrony państwa, zagrożenia zewnętrznego, zdrady wewnętrznej oraz konieczności mobilizacji społecznej. Paski nie tylko informują o wydarzeniach, lecz organizują ich odbiór w sposób silnie ukierunkowany, redukując wieloznaczność i eliminując alternatywne interpretacje [por. Ball-Rokeach, DeFleur 1976]. W tym sensie funkcjonują jako narzędzie dyskursywnej stabilizacji rzeczywistości – narzucają określone ramy rozumienia i utrwalają je poprzez wielokrotne powtórzenia.

Analiza pozwala wyróżnić cztery główne mechanizmy organizujące ten przekaz:

1. heroizację i delegitymizację,
2. militaryzację i historyzację,
3. germanizację konfliktu politycznego oraz
4. mobilizację odbiorcy.

Mechanizmy te nie funkcjonują rozłącznie, lecz wzajemnie się wzmacniają, tworząc spójny układ semantyczny, w którym każdy element odsyła do pozostałych.

### **3.1. Pasek jako narzędzie heroizacji i delegitymizacji**

Najbardziej podstawowym i jednocześnie najczęściej powtarzanym schematem dyskursywnym jest konstrukcja binarnej opozycji między pozytywnie wartościowanym aktorem centralnym a negatywnie przedstawianym przeciwnikiem politycznym. W analizowanym materiale oś ta zostaje wyraźnie zogniskowana wokół postaci prezydenta oraz szeroko rozumianej „koalicji rządzącej”, przy czym obie strony zostają przedstawione w sposób skrajnie asymetryczny.

W przypadku prezydenta dominuje narracja heroizująca, oparta na przypisywaniu mu roli aktywnego obrońcy państwa i wspólnoty narodowej. Przykłady takie jak: „PREZYDENT ZATRZYMAŁ NIEMIECKI PRZEMARSZ PRZEZ POLSKĘ”, „PREZYDENT NAWROCKI BRONI POLSKIEGO INTERESU NARODOWEGO”, „PREZYDENT NAWROCKI SPRZECIWIŁ SIĘ AGENTURZE, ZDRAJCOM I VOLKSDEUTSCHOM”, „PREZYDENT NAWROCKI BRONI POLSKIEGO INTERESU NARODOWEGO – POTRZEBUJE NASZEGO WSPARCIA” wskazują na konsekwentne operowanie czasownikami o wysokim stopniu sprawczości i jednoznacznie pozytywnym nacechowaniu semantycznym. Kluczowe są tu formy dokonane („zatrzymał”, „sprzeciwił się”, „broni”), które implikują skuteczność działania oraz jego finalność.

Co istotne, działania prezydenta nie są przedstawiane jako element procedury politycznej, lecz jako akt obrony przed zagrożeniem. Wyrażenia typu „zatrzymał przemarsz”, „broni interesu narodowego” czy „sprzeciwił się agenturze” konstruują rzeczywistość, w której prezydent występuje jako figura protekcyjna, chroniąca wspólnotę przed siłami zewnętrznymi lub wewnętrznymi. W efekcie dochodzi do semantycznego przesunięcia:

z poziomu decyzji politycznej na poziom działania o charakterze quasi-militarnym i egzystencjalnym.

Równolegle budowana jest figura przeciwnika, oparta na intensywnej delegitymizacji, realizowanej poprzez silnie nacechowane leksykalnie etykiety. W analizowanym materiale pojawiają się wielokrotnie określenia takie jak: „SZAJKA ZDRAJCÓW I VOLKSDEUTSCHÓW”, „PIĄTA KOLUMNA ATAKUJE PREZYDENTA”, „RÓŻAŃSKI I KOALICJA TUSKA NOWĄ TARGOWICĄ”, „POLITYK KOALICJI 13 GRUDNIA WZYWA DO WOJSKOWEGO ZAMACHU STANU”, „AGENTURA, ZDRAJCY I VOLKSDEUTSCHE”. Ich wspólną cechą jest przesunięcie opisu przeciwnika z poziomu sporu politycznego na poziom moralnego i narodowego wykluczenia [por. Kamińska-Szmaj 2001].

Szczególnie istotne są tu odwołania do kategorii zdrady („zdrajcy”, „Targowica”) oraz kolaboracji („volksdeutsche”, „piąta kolumna”), które mają silne zakorzenienie w polskiej pamięci zbiorowej [por. Le Goff 2007; Golka 2009]. Użycie tych pojęć powoduje, że przeciwnik nie jest postrzegany jako uczestnik demokratycznego konfliktu, lecz jako podmiot działający przeciwko wspólnotocie, a nawet w interesie obcych sił. W konsekwencji dochodzi do jego symbolicznego wykluczenia z przestrzeni „legitymowanej” polityki.

Warto zwrócić uwagę na intensywność i powtarzalność tych konstrukcji. Formuły takie jak „PREZYDENT ZATRZYMAŁ NIEMIECKI PRZEMARSZ PRZEZ POLSKĘ” czy „POLITYK KOALICJI 13 GRUDNIA WZYWA DO WOJSKOWEGO ZAMACHU STANU” pojawiają się wielokrotnie w niemal identycznej postaci, co prowadzi do ich utrwalenia w świadomości odbiorcy. Powtarzalność ta pełni funkcję nie tylko retoryczną, lecz także poznawczą – stabilizuje określoną interpretację rzeczywistości i redukuje możliwość jej zakwestionowania.

Istotnym elementem analizowanego mechanizmu jest także jego strukturalna symetria: heroizacja jednej strony jest bezpośrednio powiązana z delegitymizacją drugiej. Przykładowo komunikaty takie jak „PREZYDENT NAWROCKI SPRZECIWIŁ SIĘ AGENTURZE, ZDRAJCOM I VOLKSDEUTSCHOM – POTRZEBUJE NASZEGO WSPARCIA” łączą oba porządki w jednym zdaniu, zestawiając pozytywną figurę obrońcy z negatywnym obrazem przeciwnika. W efekcie odbiorca otrzymuje gotową strukturę interpretacyjną, w której wybór jednej strony implikuje odrzucenie drugiej.

Całość analizowanego materiału wskazuje zatem, że pasek informacyjny pełni w tym przypadku funkcję nie tylko informacyjną, lecz przede wszystkim aksjologiczno-dyskursywną: konstruuje wyraźny podział świata politycznego, przypisując jego uczestnikom określone role i wartości. Heroizacja i delegitymizacja nie są przy tym zabiegami incydentalnymi, lecz stanowią podstawowy mechanizm organizujący cały przekaz.

### **3.2. Militaryzacja i historyzacja dyskursu**

Drugim wyraźnie wyodrębniającym się mechanizmem organizującym analizowany materiał jest konsekwentna militaryzacja języka, ściśle sprzężona z jego historyzacją. Oba te procesy prowadzą do zasadniczego przekształcenia sposobu reprezentowania rzeczywistości politycznej: zamiast sporu instytucjonalnego czy konfliktu interesów odbiorca otrzymuje obraz sytuacji quasi-wojennej, osadzonej dodatkowo w długim trwaniu historycznym. Tym samym bieżące wydarzenia zostają wpisane w narrację o charakterze egzystencjalnym, w której stawką jest przetrwanie państwa i wspólnoty narodowej [por. McNair 2011].

Militaryzacja dyskursu realizuje się przede wszystkim poprzez intensywne wykorzystanie metafor wojennych oraz leksyki zaczerpniętej z pola semantycznego konfliktu zbrojnego. W analizowanych paskach pojawiają się formuły takie jak: „DER SAFE: NIEMCY POLEGLI NA POLSKIM FRONCIE”, „DER SAFE: NIEMCY POLEGLI W POLSCE”, „KREDYT SAFE: NIEMCY PRZEGRALI W POLSCE”, „NIEMIECKIE ARMATY PROPAGANDY WYMIERZONE W PREZYDENTA”, „PREZYDENT ZATRZYMAŁ NIEMIECKI PRZEMARSZ PRZEZ POLSKĘ”. Ich wspólną cechą jest przeniesienie słownictwa właściwego dla opisu działań militarnych na grunt wydarzeń politycznych i gospodarczych.

Zastosowanie takich konstrukcji prowadzi do radykalnego przekształcenia interpretacji opisywanych zjawisk. Przykładowo decyzja polityczna lub stanowisko instytucjonalne zostają przedstawione jako „zatrzymanie przemarszu”, a negocjacje czy spory ekonomiczne jako „przegrana” lub „polegnięcie na froncie”. W efekcie odbiorca nie postrzega tych wydarzeń jako elementów normalnego procesu politycznego, lecz jako fragment większego konfliktu o charakterze quasi-wojennym. Szczególnie istotne jest tu użycie kategorii „frontu”, która implikuje istnienie dwóch walczących stron, jasno określonych pozycji oraz konieczność opowiedzenia się po jednej z nich.

Militaryzacja języka wiąże się bezpośrednio z podniesieniem poziomu dramatyzmu przekazu. Paski nie tylko informują o zdarzeniach, lecz przedstawiają je jako momenty kulminacyjne, rozstrzygające o losach wspólnoty. W tym sensie metafory wojenne pełnią funkcję intensyfikującą i mobilizującą, wzmacniając poczucie zagrożenia oraz konieczność reakcji [Mazzoleni, Schulz 1999: 250–252; por. Chilton 2004].

Proces ten zostaje dodatkowo wzmocniony przez historyzację dyskursu, polegającą na systematycznym odwoływaniu się do silnie zakorzenionych w polskiej kulturze kategorii historycznych. W analizowanym materiale pojawiają się takie określenia jak: „RÓŻAŃSKI I KOALICJA TUSKA NOWĄ TARGOWICĄ”, „SZAJKA ZDRAJCÓW I VOLKSDEUTSCHÓW”, „PIĄTA KOLUMNA ATAKUJE PREZYDENTA”. Każde z tych pojęć niesie ze sobą rozbudowany ładunek konotacyjny, odsyłający do konkretnych wydarzeń i doświadczeń historycznych: zdrady narodowej, kolaboracji z okupantem, działalności agenturalnej.

Wprowadzenie tych kategorii powoduje, że aktualne wydarzenia polityczne zostają osadzone w znanym schemacie narracyjnym, w którym powtarzają się role „obrońców” i „zdrajców”. Odwołanie do Targowicy implikuje zdradę elit działających przeciwko państwu, „volksdeutsche” przywołują kontekst II wojny światowej i kolaboracji, natomiast „piąta kolumna” sugeruje istnienie ukrytego, wewnętrznego wroga działającego na rzecz sił zewnętrznych. Tym samym bieżący konflikt zostaje wpisany w długie trwanie historyczne, co wzmacnia jego znaczenie oraz upraszcza jego interpretację.

Warto podkreślić, że militaryzacja i historyzacja nie funkcjonują w analizowanym materiale jako odrębne strategie, lecz tworzą spójny układ znaczeniowy. Metafory wojenne nadają wydarzeniom dynamikę i dramatyzm, natomiast odwołania historyczne zapewniają im głębię i legitymizację. W rezultacie powstaje narracja, w której polityka jawi się jako kontynuacja historycznej walki o państwo, a aktualne decyzje i działania zostają przedstawione jako elementy tej samej, powtarzającej się struktury konfliktu.

Tego rodzaju konstrukcja dyskursywna ma istotne konsekwencje dla sposobu odbioru przekazu. Po pierwsze, redukuje złożoność rzeczywistości politycznej do schematu konfliktu binarnego, w którym istnieją jasno określone strony i cele. Po drugie, intensyfikuje zaangażowanie emocjonalne

odbiorcy, odwołując się do silnych, historycznie ugruntowanych kategorii. Po trzecie, sprzyja utrwalaniu określonych interpretacji poprzez ich osadzenie w znanych i powtarzalnych narracjach kulturowych. W tym sensie militaryzacja i historyzacja stanowią jeden z kluczowych mechanizmów ideologicznego formatowania rzeczywistości w analizowanych paskach informacyjnych.

### **3.3. Germanizacja konfliktu politycznego**

Jednym z najbardziej charakterystycznych i zarazem systemowo powtarzalnych mechanizmów obecnych w analizowanym materiale jest proces, który można określić mianem germanizacji konfliktu politycznego. Polega on na konsekwentnym wprowadzaniu odniesień do Niemiec jako głównej ramy interpretacyjnej dla wydarzeń o charakterze wewnątrzpolitycznym. W efekcie konflikt krajowy zostaje przepisany na konflikt zewnętrzny, a jego uczestnicy zostają usytuowani nie tylko w relacji do siebie nawzajem, lecz także wobec domniemanego podmiotu zagranicznego [por. Castells 1996].

Mechanizm ten realizuje się przede wszystkim poprzez systematyczne eksponowanie w paskach elementów leksykalnych i składniowych odnoszących się do Niemiec. W analizowanym korpusie pojawiają się liczne formuły takie jak: „PREZYDENT ZATRZYMAŁ NIEMIECKI PRZEMARSZ PRZEZ POLSKĘ”, „NIEMCY Z TUSKIEM NIE ZASTRASZĄ PREZYDENTA”, „NIEMIECKIE ARMATY PROPAGANDY WYMIERZONE W PREZYDENTA”, „SZAJKA ZDRAJCÓW I VOLKSDEUTSCHÓW PRÓBUJE ZADŁUŻYĆ POLAKÓW U NIEMCÓW NA MILIARDY EURO”, a także warianty komunikatów odnoszących się do programu „SAFE”: „DER SAFE: NIEMCY POLEGLI W POLSCE”, „KREDYT SAFE: NIEMCY PRZEGRALI W POLSCE”. W każdym z tych przypadków komponent „niemiecki” nie pełni wyłącznie funkcji informacyjnej, lecz stanowi centralny element konstrukcji znaczeniowej.

Szczególnie istotne jest tu powiązanie odniesień do Niemiec z działaniami krajowych aktorów politycznych. Konstrukcje takie jak „NIEMCY Z TUSKIEM”, „ZADŁUŻYĆ POLAKÓW U NIEMCÓW”, czy zestawienia w rodzaju „KOALICJA TUSKA NOWĄ TARGOWICĄ” tworzą sugestię ścisłego związku między przeciwnikiem politycznym a zewnętrznym ośrodkiem wpływu. W efekcie przeciwnik nie jest przedstawiany jako autonomiczny uczestnik życia politycznego, lecz jako podmiot działający w interesie obcego państwa. Tym samym dochodzi do jego podwójnej delegitymizacji: politycznej (jako przeciwnika) oraz narodowej (jako reprezentanta obcych interesów).

Germanizacja dyskursu opiera się również na subtelniejszych zabiegach językowych, takich jak wprowadzanie elementów obcojęzycznych, np. „DER SAFE”. Zastosowanie formy niemieckiej – zamiast neutralnego, polskiego odpowiednika – pełni funkcję sygnalizującą obcość oraz wzmacnia skojarzenia z niemieckim kontekstem polityczno-ekonomicznym. Tego rodzaju zabiegi mają charakter indeksalny: nie tylko nazywają zjawisko, lecz także sugerują jego przynależność do określonej przestrzeni geopolitycznej.

W efekcie analizowany dyskurs wytwarza specyficzną ramę interpretacyjną, w której konflikt polityczny zostaje osadzony w relacji Polska–Niemcy. Decyzje krajowe są interpretowane jako element szerszej strategii zewnętrznej, a działania przeciwników jako podporządkowane interesom obcego państwa. Taka konstrukcja prowadzi do uproszczenia rzeczywistości politycznej, redukując ją do schematu zależności i konfliktu między „suwerenną wspólnotą” a „zewnętrznym wpływem”.

Istotnym elementem tego mechanizmu jest jego ścisłe powiązanie z wcześniej opisanymi strategiami. Germanizacja wzmacnia zarówno delegitimizację przeciwnika (poprzez przypisanie mu obcych lojalności), jak i heroizację aktora centralnego (jako obrońcy przed zewnętrznym zagrożeniem). Jednocześnie pozostaje w silnej relacji z militaryzacją dyskursu: określenia takie jak „polegli”, „przeegrali”, „front” czy „armaty propagandy” łączą wątek niemiecki z narracją konfliktu o charakterze quasi-wojennym.

Konsekwencją germanizacji jest przesunięcie percepcji odbiorcy z poziomu wewnętrznego sporu politycznego na poziom konfliktu geopolitycznego [por. Strömbäck 2008: 229–239]. Odbiorca zostaje włączony w narrację, w której stawką nie jest jedynie wynik sporu między partiami, lecz ochrona państwa przed zewnętrznym wpływem. W tym sensie germanizacja pełni funkcję nie tylko interpretacyjną, lecz także mobilizacyjną i integrującą – konstruuje wspólnotę definiowaną poprzez opór wobec „obcego”.

### **3.4. Pasek jako narzędzie mobilizacji i organizacji odbiorcy**

Najbardziej bezpośrednim przejawem przekroczenia klasycznej funkcji informacyjnej pasków jest ich wyraźna funkcja mobilizacyjna, która w analizowanym materiale przybiera formę systematycznych, powtarzalnych i jednoznacznie ukierunkowanych wezwań do działania. Paski nie ograniczają się tu do relacjonowania wydarzeń, lecz wchodzą w obszar praktyki performatywnej

– inicjują, koordynują i legitymizują określone zachowania odbiorców, w szczególności udział w wydarzeniach o charakterze politycznym.

W analizowanym korpusie pojawia się rozbudowany repertuar konstrukcji apelatywnych, realizowanych zarówno w trybie rozkazującym, jak i inkluzywnym [por. McNair 2011]. Przykłady takie jak: „STAŃ W OBRONIE PREZYDENTA NAWROCKIEGO – PRZYJDŹ PRZED PAŁAC PREZYDENCKI DZIŚ O GODZ. 16:00”, „OBROŃMY PREZYDENTA PRZED PRZEMYSŁEM POGARDY”, „SPOTKAJMY SIĘ O 16:00 PRZED PAŁACEM PREZYDENCKIM”, „MANIFESTACJA W OBRONIE PREZYDENTA PRZED PRZEMYSŁEM POGARDY DZIŚ O GODZ. 16:00”, „STAŃMY W OBRONIE PREZYDENTA NAWROCKIEGO” wskazują na konsekwentne wykorzystywanie form językowych, które nie tylko informują o wydarzeniu, lecz bezpośrednio włączają odbiorcę w jego realizację.

Szczególnie istotna jest tu powtarzalność tych komunikatów. Informacje o manifestacji („dziś o godz. 16:00 przed Pałacem Prezydenckim”) pojawiają się wielokrotnie, w różnych wariantach składniowych, co prowadzi do ich utrwalenia i zwiększenia prawdopodobieństwa reakcji odbiorcy. Powtarzalność ta ma charakter nie tylko informacyjny, lecz przede wszystkim perswazyjny – wzmacnia poczucie pilności, ważności oraz społecznej normatywności danego działania.

Mobilizacja ta jest ściśle powiązana z budowaniem wspólnoty odbiorczej, która w analizowanym materiale przyjmuje formę implicytnie konstruowanej zbiorowości „wizdów Republiki” lub szerzej – „obywateli broniących państwa”. Konstrukcje takie jak „OBROŃMY”, „STAŃMY”, „SPOTKAJMY SIĘ” zakładają istnienie wspólnego „my”, które obejmuje zarówno nadawcę, jak i odbiorców komunikatu. W ten sposób pasek przestaje być jednostronnym przekazem, a zaczyna funkcjonować jako element komunikacji wspólnotowej, w której medium i odbiorca współuczestniczą w tym samym procesie działania.

W analizowanym materiale widoczne jest także sprzężenie funkcji mobilizacyjnej z wcześniej opisanymi strategiami heroizacji, delegitymizacji i militarzacji. Wezwania do działania nie występują w próżni, lecz są osadzone w określonej ramie interpretacyjnej: odbiorca ma stanąć „w obronie prezydenta”, który został wcześniej przedstawiony jako obrońca państwa, przeciwko „agenturze”, „zdrajcom” czy „niemieckiej propagandzie”. W efekcie mobilizacja zostaje legitymizowana jako działanie konieczne i moralnie uzasadnione.

Istotnym elementem analizowanego mechanizmu jest również zatarcie granicy między medium a uczestnikiem życia politycznego. Paski nie tylko relacjonują wydarzenia polityczne, lecz aktywnie w nich uczestniczą, pełniąc funkcję narzędzia organizacyjnego. Informacja o miejscu i czasie manifestacji, powtarzana wielokrotnie i uzupełniana o wezwania do udziału, czyni z paska element infrastruktury komunikacyjnej wydarzenia politycznego. Medium przestaje być wyłącznie obserwatorem i komentatorem, a staje się współorganizatorem i animatorem działań społecznych.

W konsekwencji pasek informacyjny przyjmuje funkcję, którą można określić jako koordynacyjno-mobilizacyjną: nie tylko przekazuje określone treści, lecz także integruje odbiorców wokół wspólnego celu, kieruje ich zachowaniami i wzmacnia poczucie uczestnictwa w szerszym procesie politycznym. W analizowanym materiale funkcja ta osiąga szczególnie wysoki poziom intensywności, co pozwala traktować paski nie jako element pomocniczy przekazu, lecz jako jeden z kluczowych mechanizmów organizujących relację między mediami a odbiorcami w warunkach silnie spolaryzowanego dyskursu politycznego.

#### **4. Pasek informacyjny jako narzędzie ideologicznego formatowania rzeczywistości**

Przeprowadzona analiza materiału empirycznego pozwala sformułować wniosek, iż telewizyjny pasek informacyjny – rozumiany jako mikrotekst medialny – nie pełni jedynie funkcji referencyjnej, lecz stanowi aktywne narzędzie konstruowania i stabilizowania określonego obrazu rzeczywistości społeczno-politycznej. Zidentyfikowane mechanizmy heroizacji i delegitymizacji, militaryzacji i historyzacji, germanizacji konfliktu oraz mobilizacji odbiorcy nie występują w analizowanym materiale jako odrębne, incydentalne strategie, lecz tworzą spójny system dyskursywny, którego podstawową funkcją jest ideologiczne formatowanie przekazu [por. van Dijk 2012: 37].

Pasek informacyjny nie tylko opisuje wydarzenia, lecz przede wszystkim je ramuje, selekcjonuje i interpretuje. Ramowanie to ma charakter silnie redukcyjny: złożone procesy polityczne zostają sprowadzone do prostych, binarnych opozycji (obrona–atak, państwo–zagrożenie, lojalność–zdrada), które organizują percepcję odbiorcy i ograniczają zakres możliwych

interpretacji. Jednocześnie obserwujemy intensyfikację komponentu afektywnego – poprzez użycie nacechowanej leksyki, metafor konfliktu oraz powtarzalnych struktur składniowych pasek nie tylko przekazuje informacje, lecz także kształtuje emocjonalny stosunek odbiorcy do prezentowanych zjawisk. W tym sensie mamy do czynienia z procesem afektywizacji rzeczywistości, w którym emocje stają się integralnym elementem interpretacji.

Istotnym aspektem tego procesu jest także jego operacyjna skuteczność, wynikająca ze specyfiki formy mikrotekstowej. Skrótowość, powtarzalność i ciągłość emisji sprawiają, że pasek działa jako nośnik komunikatów o wysokiej częstotliwości i niskim progu przetwarzania poznawczego. Odbiorca nie tyle analizuje pojedynczy komunikat, ile podlega oddziaływaniu ich kumulacji, co prowadzi do stopniowego utrwalania określonych schematów interpretacyjnych. W efekcie pasek funkcjonuje jako narzędzie „miękkiej presji interpretacyjnej”, w którym dominujący sens nie jest narzucany wprost, lecz reprodukowany poprzez powtarzalność i intensywność przekazu.

W tym kontekście zasadne wydaje się wprowadzenie pojęcia *mikrotekstu hegemonicznego*, które pozwala uchwycić specyfikę analizowanego zjawiska. Mikrotekst hegemoniczny to taka jednostka komunikacyjna, która – mimo swojej niewielkiej objętości – pełni funkcję stabilizowania dominującej interpretacji rzeczywistości poprzez systematyczne powielanie określonych schematów znaczeniowych, aksjologicznych i afektywnych. Hegemoniczność ta nie wynika z pojedynczego aktu komunikacyjnego, lecz z jego seryjności oraz włączenia w szerszy układ dyskursywny, w którym poszczególne mikroteksty wzajemnie się wzmacniają i uzupełniają.

Kluczowe znaczenie ma tu relacja między poziomem mikro- i makrostrukturalnym przekazu. Pasek jako mikrotekst funkcjonuje w obrębie makroprzestrzeni medialnej, obejmującej obraz, narrację lektorską, układ programu oraz ogólną linię redakcyjną stacji. Nie jest on jednak elementem pasywnym ani wtórnym, lecz aktywnie współtworzy sens całego przekazu. Można wręcz mówić o relacji sprzężenia zwrotnego: z jednej strony makroprzestrzeń medialna dostarcza ram interpretacyjnych dla paska, z drugiej – pasek stabilizuje i intensyfikuje te ramy poprzez swoją powtarzalność i syntetyczność.

W analizowanym materiale pasek informacyjny pełni zatem funkcję węzła znaczeniowego, w którym krzyżują się różne poziomy komunikacji

medialnej: językowy, wizualny i dyskursywny. To właśnie na poziomie mikrotekstu dochodzi do kondensacji sensów, które następnie rozprzestrzeniają się na cały przekaz, wpływając na jego odbiór i interpretację. W tym sensie pasek nie jest jedynie dodatkiem do programu informacyjnego, lecz jednym z kluczowych mechanizmów organizujących współczesną komunikację medialną, szczególnie w kontekście silnie spolaryzowanego dyskursu politycznego.

Ostatecznie można stwierdzić, że telewizyjny pasek informacyjny w Telewizji Republika – jako mikrotekst hegemoniczny<sup>2</sup> – uczestniczy w procesie ideologicznego formatowania rzeczywistości poprzez ramowanie, selekcję, uproszczenie [por. Iyengar 1991] i afektywizację przekazu [por. Kepplinger 2002: 978–980], a także poprzez jego ciągłe reprodukowanie w przestrzeni medialnej. Tym samym stanowi on istotny, choć dotychczas niedostatecznie rozpoznany element współczesnych praktyk komunikacyjnych, wymagający dalszych, pogłębionych badań.

## 5. Wnioski

Przeprowadzona analiza prowadzi do jednoznacznego wniosku, że telewizyjny pasek informacyjny – wbrew swojemu tradycyjnemu, zredukowanemu do funkcji skrótowego komunikatu statusowi – stanowi istotne narzędzie perswazyjne, współtworzące i stabilizujące określony obraz rzeczywistości politycznej. W analizowanym materiale funkcja informacyjna zostaje wyraźnie podporządkowana funkcji interpretacyjnej i afektywnej, a sam pasek przestaje być neutralnym nośnikiem wiadomości, stając się aktywnym elementem dyskursu ideologicznego. Odbiorca nie tyle otrzymuje syntetyczną informację o wydarzeniach, ile zostaje wprowadzony w określoną ramę ich rozumienia, w której znaczenia są już wstępnie uporządkowane i wartościowane.

Jednym z kluczowych ustaleń jest dominacja silnie spolaryzowanej struktury dyskursywnej, opartej na wyraźnych opozycjach aksjologicznych, takich jak „obrona–zagrożenie”, „lojalność–zdrada” czy „my–oni”. Polaryzacja ta idzie w parze z intensywną emocjonalizacją przekazu, realizowaną poprzez użycie nacechowanej leksyki, metafor konfliktu oraz odwołań do kategorii historycznych i tożsamościowych. W efekcie pasek informacyjny nie tylko organizuje poznawcze rozumienie rzeczywistości, lecz także kształtuje

<sup>2</sup> Pojęcie *mikrotekstu hegemonicznego* ma charakter propozycji autorskiej, inspirowanej teorią ideologii i dominacji dyskursywnej [por. van Dijk 2012; Fairclough 1995].

jej afektywny odbiór, wzmacniając emocje takie jak lęk, gniew czy poczucie zagrożenia. Tego rodzaju konstrukcja przekazu sprzyja redukcji złożoności rzeczywistości politycznej oraz utrwalaniu uproszczonych, binarnych schematów interpretacyjnych.

Istotnym wnioskiem jest również zauważalna integracja funkcji medialnych i politycznych. Paski informacyjne – poprzez swoją mobilizacyjną i apelatywną strukturę – przestają pełnić wyłącznie rolę narzędzia komunikacji medialnej, a zaczynają uczestniczyć w praktyce politycznej sensu stricto. Wezwania do udziału w demonstracjach, formułowanie wspólnotowego „my” oraz konstruowanie narracji o konieczności działania powodują, że granica między relacjonowaniem wydarzeń a ich współorganizowaniem ulega wyraźnemu zatarciu. Medium nie tylko opisuje rzeczywistość, lecz aktywnie w nią ingeruje, kształtując postawy i zachowania odbiorców.

Szczególne znaczenie ma w tym kontekście rola powtarzalności, która okazuje się jednym z kluczowych mechanizmów utrwalania interpretacji. Wielokrotne powielanie tych samych lub bardzo podobnych formuł językowych prowadzi do ich utrwalenia w świadomości odbiorcy oraz do naturalizacji określonych schematów znaczeniowych. Pasek informacyjny działa tu jako narzędzie ciągłej ekspozycji, w którym sens nie jest konstruowany jednorazowo, lecz reprodukowany w sposób seryjny, co znacząco zwiększa jego skuteczność oddziaływania.

W szerszej perspektywie wyniki analizy wskazują na konieczność rewizji dotychczasowego postrzegania pasków informacyjnych jako marginalnego elementu przekazu telewizyjnego. Okazuje się bowiem, że są one jednym z kluczowych, choć wciąż niedostatecznie rozpoznanych komponentów współczesnej komunikacji medialnej, szczególnie w warunkach silnej polaryzacji dyskursu politycznego. Ich rola jako mikrotekstów hegemonicznych – zdolnych do kondensowania, utrwalania i reprodukowania określonych interpretacji – czyni z nich istotny przedmiot badań zarówno językoznawczych, jak i medioznawczych.

Nie sposób jednak pominąć szerszego kontekstu normatywnego i etycznego, w jakim funkcjonują analizowane praktyki komunikacyjne. Sposób konstruowania przekazu w analizowanych paskach wpisuje się w szereg często formułowanych w debacie publicznej zarzutów wobec

materiałów emitowanych przez Telewizję Republika, dotyczących ich silnego zaangażowania ideologicznego, selektywności przekazu oraz wykorzystywania języka nacechowanego i konfrontacyjnego. W tym kontekście pojawia się pytanie o granice dopuszczalnej ekspresji opinii w mediach informacyjnych oraz o standardy etyki dziennikarskiej, które tradycyjnie zakładają dążenie do rzetelności, bezstronności i oddzielenia informacji od komentarza.

Zarazem należy uwzględnić fakt, iż Telewizja Republika funkcjonuje jako nadawca prywatny, co sytuować może jej praktyki w odmiennym porządku normatywnym niż media publiczne, zobowiązane – przynajmniej w założeniu – do realizacji misji pluralistycznej i wyważonej. Niemniej jednak analiza pokazuje, że podobne mechanizmy dyskursywne były obecne także w innych kontekstach medialnych, w tym w materiałach emitowanych w programie „Wiadomości” TVP w latach 2016–2023 [por. Kobyłański 2024], co wskazuje na szerszy trend ideologizacji przekazu informacyjnego w polskiej przestrzeni medialnej.

W konsekwencji telewizyjny pasek informacyjny jawi się jako szczególnie wrażliwy obszar napięcia między informacją a perswazją, między funkcją dziennikarską a funkcją polityczną. Jego rosnące znaczenie w organizowaniu odbioru przekazu medialnego oraz jego zdolność do kondensowania i reprodukcji określonych narracji czynią z niego nie tylko interesujący, lecz wręcz konieczny przedmiot dalszych, pogłębionych badań naukowych.

## Bibliografia

- Ball-Rokeach S. J., DeFleur L. M., 1976, *A dependency model of mass-media effects*, „Communication Research”, nr 3(3), s. 3–21.
- Baly R., Karadzhov G., An J., Kwak H., Dinkov Y., Ali A., Glass J., Nakov P., 2020, *What Was Written vs. Who Read It: News Media Profiling Using Text Analysis and Social Media Context*, [w:] *Proceedings of the 58th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, red. D. Jurafsky, J. Chai, N. Schluter, J. Tetreault, s. 3364–3374.
- Bennett W. L., 2012, *The Personalization of Politics: Political Identity, Social Media, and Changing Patterns of Participation*, „Annals of the American Academy of Political and Social Science”, nr 644(1), s. 20–39.
- Boruch P., 2021, *Problem obiektywizmu przekazów medialnych a paski informacyjne publikowane w głównych serwisach informacyjnych Polsatu i TVP*, „Humanities and Cultural Studies”, nr 2(4), s. 84–94.
- Bralczyk J., 2007, *O języku propagandy i polityki*, Warszawa.
- Castells M., 1996, *The rise of the network society*, Malden.

- Castillo C., Mendoza M., Poblete B., 2013, *Says who? Automatic text-based content analysis of television news*, [w:] *Proceedings of the 2013 international workshop on Mining unstructured big data using natural language processing*, San Francisco s. 53–60.
- Chilton P., 2004, *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*, Londyn-Nowy Jork.
- Chomik D., Wojsław J., 2021, *Pasków TVP Info życie po życiu. Internetowy dyskurs wokół współczesnych tickerów telewizyjnych*, „Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy”, nr 10(21), s. 73–84.
- Colomina B., 1994, *Privacy and publicity: Modern architecture as mass media*, Cambridge.
- Dayan D., Katz E., 1992, *Media events: The live broadcasting of history*, Cambridge.
- Eco U., 1996, *Interpretacja i nadinterpretacja*, przekł. T. Bieroń, Kraków.
- Szahaj A., 2014, *O interpretacji*, Kraków.
- Entman R. M., 1993, *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*, „Journal of Communication”, nr 43(4), s. 51–58.
- Fairclough N., 1995, *Media discourse*, Londyn.
- Fairclough N., 2010, *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*, wyd. 2, Londyn.
- Fowler R., 1991, *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*, Londyn
- Genette G., 2001, *Paratexts: Thresholds of interpretation*, tł. J. E. Lewin, przedm. R. Macksey, Cambridge.
- Goban-Klas T., 2004, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa.
- Golka M., 2009, *Pamięć społeczna i jej implanty*, Warszawa.
- Gunter B., 2003, *News and the Net*, Londyn.
- Hall S., 1980, *Encoding/decoding*, [w:] *Culture, media, language*, red. S. Hall, D. Hobson, A. Lowe, P. Willis, Londyn, s. 117–127.
- Herman E. S., Chomsky N., 2008, *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*, Londyn.
- Iyengar S., 1991, *Is anyone responsible? How television frames political issues*, Chicago.
- Kamińska-Szmaj I., 2001, *Słowa na wolności: Język polityki po 1989 roku*, Wrocław.
- Kepplinger H. M., 2002, *Mediatization of politics: Theory and data*, „Journal of Communication”, nr 52(4), s. 972–986.
- Kobylański D., 2024, *Telewizyjne paski informacyjne. Część 1: Analiza lingwistyczna pasków informacyjnych wieczornego wydania „Wiadomości” TVP1 za lata 2019-2020*, Łódź.
- Kobylański D., 2025, *Social responsibility theory and public media discourse in Poland. Analysis of selected aspects of media communication of the 2020 presidential campaign in the TV news tickers of the “Wiadomości” TVP 1*, [w:] *Nauki humanistyczne i społeczne w perspektywie interdyscyplinarnej*, t. 15, red. D. Kobylański, Łódź, s. 89–100.
- Kress G., van Leeuwen T., 2001, *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*, Londyn.
- Le Goff J., 2007, *Historia i pamięć*, przekł. A. Gronowska, J. Stryczyk, Warszawa.
- Mazzoleni G., 1987, *Media logic and party logic in campaign coverage: The Italian general election of 1983*, „European Journal of Communication”, nr 2(1), s. 81–103.

- Mazzoleni G., 2008, *Mediatization of politics*, [w:] *The international encyclopedia of communication*, red. W. Donsbach, Malden.
- Mazzoleni G., Schulz W., 1999, "Mediatization" of politics: A challenge for democracy?, „Political Communication”, nr 16, s. 247–261.
- McNair B., 2011, *An introduction to political communication*, wyd. 5, Londyn–Nowy Jork.
- Meyrowitz J., 1985, *No sense of place: The impact of electronic media on social behavior*, Oksford.
- Pisarek W., 2008, *Wstęp do nauki o komunikowaniu*, Kraków.
- Richardson J. E., 2007, *Analysing Newspapers: An Approach from Critical Discourse Analysis*, Nowy Jork.
- Scheufele D. A., 1999, *Framing as a Theory of Media Effects*, „Journal of Communication”, nr 49(1), s. 103–122.
- Schulz W., 2004, *Reconstructing mediatization as an analytical concept*, „European Journal of Communication”, nr 19(1), s. 87–101.
- Scollon R., Scollon S. W., 2003, *Discourses in Place: Language in the Material World*, Londyn.
- Strömbäck J., 2008, *Four Phases of Mediatization: An Analysis of the Mediatization of Politics*, „The International Journal of Press/Politics”, nr 13(3), s. 228–246.
- Sunstein C. R., 2018, *#Republic: Divided democracy in the Age of Social Media*, Princeton.
- van Dijk T. A., 2006, *Discourse and manipulation*, „Discourse & Society”, nr 17(3), s. 359–383.
- van Dijk T. A., 2012, *Ideology: A Multidisciplinary Approach*, Londyn.
- Wodak R., Meyer M., 2009, *Methods of critical discourse analysis*, wyd. 2, Londyn.

### News Tickers as Ideological Microtexts: A Discourse Analysis of Telewizja Republika Based on Material from 13 March 2026

**Summary:** The article analyzes television news tickers as a specific form of media microtexts that play an important role in shaping political discourse. Its point of departure is the assumption that tickers, despite their concise and peripheral form, are not neutral carriers of information, but actively participate in the interpretive and ideological formatting of reality. The empirical basis of the study is a corpus of 232 news tickers broadcast on Telewizja Republika on 13 March 2026. The analysis was conducted using qualitative discourse analysis, supplemented by linguistic and media studies components.

The article identifies the key mechanisms organizing the analyzed message, such as the heroization and delegitimization of political actors, the militarization and historicization of discourse, the Germanization of political conflict, and the mobilization of viewers. It demonstrates that news tickers perform not only an informative function, but also persuasive, interpretive, and mobilizing functions, contributing to the polarization of discourse and its strong affectivization. A particularly important role is played by the recurrence of messages, which leads to the consolidation of specific interpretive patterns.

In the theoretical part, the article proposes the concept of the “hegemonic microtext,” understood as a communicative unit capable of stabilizing dominant

meanings in the media sphere. The article argues that the news ticker, as an element of the broader media macro-space, constitutes an important yet still insufficiently recognized mechanism for organizing contemporary political communication.

**Keywords:** news tickers, microtext, media discourse, framing, polarization, Republika

Ewa Cieplińska-Truchan

## **Choroba Parkinsona – charakterystyka zaburzeń mowy**

**Streszczenie:** Artykuł przedstawia zaburzenia mowy oraz trudności w codziennym funkcjonowaniu osoby z chorobą Parkinsona. Przeprowadzona diagnoza i terapia neurologopedyczna dotyczy osoby starszej. Na początku artykułu opisane są zagadnienia teoretyczne związane z chorobą Parkinsona (definicja, diagnozowanie). Kolejno scharakteryzowane zostało pojęcie dysfagii neurogennej. Pod koniec części teoretycznej przedstawione są inne zaburzenia w komunikowaniu się osoby starszej z chorobą Parkinsona. Metodologia badań własnych obejmuje metodę badawczą – studium przypadku, wykorzystane techniki (analiza dokumentów, wywiad, obserwacja, test) oraz poszczególne narzędzia badawcze. Następnie ukazane są wyniki przeprowadzonych badań. Na końcu przeanalizowany jest proces terapeutyczny osoby z chorobą Parkinsona.

**Słowa kluczowe:** choroba Parkinsona, dysfagia neurogenna, osoba starsza, diagnoza logopedyczna, terapia logopedyczna

### **Wstęp**

Artykuł poświęcony jest osobie dorosłej z chorobą Parkinsona (ChP). ChP uważana jest za „jedną z częstych chorób neurodegeneracyjnych wieku podeszłego” [Jauer-Niworowska 2018: 137]. Diagnoza wstępna tej choroby konstruowana jest na podstawie wyników badań klinicznych. Uzyskane dane muszą potwierdzić pojawienie się tzw. triady parkinsonowskiej (spowolnienie ruchów, sztywność mięśniowa, drżenie). Następnie musi wystąpić pozytywna

reakcja pacjenta na przyjmowane leków przeciwparkinsonowskich. Osoby z chP mają zaburzone funkcje wegetatywne, poznawcze, emocjonalne i ruchowe [Jauer-Niworowska 2018: 137–138]. Diagnoza logopedyczna osób starszych powinna obejmować ocenę organiczności, lokalizacyjną i funkcjonalną [Panasiuk 2018: 384]. U osób z chP występuje dysfagia neurogenna, która oznacza „zaburzenia połykania, których etiologia jest związana ze schorzeniami układu nerwowego” [Jamróz, Szurek 2025: 145]. Ten rodzaj dysfagii „może wynikać z niedowładu mięśni uczestniczących w akcie połykania, upośledzenia czucia w obrębie jamy ustnej i gardła, zaburzeń koordynacji między poszczególnymi fazami aktu połykania, występowania ruchów mimowolnych, trudności w synchronizacji połykania z oddychaniem, nieprawidłowego napięcia mięśniowego, a także z dysfunkcji ośrodkowej kontroli nad procesem połykania” [Jamróz, Szurek 2025: 145]. Do najczęściej wymienianych objawów dysfagii neurogennej zalicza się „problemy z połknięciem własnej śliny, niekontrolowane wycieki z jamy ustnej, krztuszenie się, brak efektywnego kaszlu na polecenie, objawy dyzartrii, dysfonii oraz zalegającą ślinę lub resztki pokarmowe” [Jamróz, Szurek 2025: 145]. Częstość występowania dysfagii w chorobie Parkinsona wynosi od 50-63% [Litwin 2018: 586]. U osób z chP może zostać zdiagnozowana dyzartria. Wynika ona z „braku koordynacji między oddychaniem i fonacją” [Dylczyk-Sommer 2020: 233]. Osoby z chP mają także „zaburzenia sublingwistyczne pod postacią hypofonii. Występuje również powtarzanie słów, fraz czy sylab – palilalia” [Cieplińska 2018: 119].

Na początku artykułu przedstawione są informacje dotyczące metodologii przeprowadzonych badań. Opisany jest charakter, cel oraz przedmiot badań. Poruszona jest problematyka przeprowadzonych badań, metoda badawcza oraz techniki i narzędzia badawcze. Pod koniec tej części artykułu opisane jest miejsce i czas badań.

Kolejno znajduje się opis wyników analitycznych diagnozowanego pacjenta, opis diagnozy medycznej oraz opisowa diagnoza neurologopedyczna, która obejmuje ocenę budowy oraz poziomu sprawności narządów artykulacyjnych. Oceniane jest również rozumienie i nadawanie mowy przez pacjenta. Przeanalizowano funkcje słuchowe i poznawcze. Istotnym elementem diagnozy neurologopedycznej była obserwacja pacjentki podczas prowadzonych badań. Po dokładnej analizie wyników badań

neurologopedycznych została postawiona diagnoza, na podstawie której opracowano program terapii neurologopedycznej. Na końcu artykułu przedstawione jest podsumowanie prowadzonych działań terapeutycznych oraz wskazówki do dalszej pracy z pacjentem.

## Metodologia badań własnych

W prowadzonych badaniach celem było zdiagnozowanie oraz przeprowadzenie terapii neurologopedycznej z osobą po ukończeniu 60. roku życia z chP. Przedmiotem prowadzonych badań są zaburzenia mowy związane z chorobą Parkinsona u osoby dorosłej. Problem badawczy został określony w następujący sposób: *Analiza zaburzeń mowy osoby dorosłej z chorobą Parkinsona. Postawiono cztery pytania badawcze (Na jakim poziomie jest mowa badanej?; W jakim stopniu otoczenie wspiera osobę niepełnosprawną w przewyżnianiu zaburzeń mowy?; Jaki jest stopień funkcjonowania pacjentki w codziennym życiu?; Jakie oddziaływania neurologopedyczne mogą być skuteczne w terapii mowy osoby dorosłej?).*

Badania miały charakter studium przypadku. Znaczącą techniką badawczą podczas prowadzonych badań była analiza dokumentów. W procesie diagnostycznym analizie poddane zostały dokumenty pisane. Wykorzystane dokumenty zaliczane są do dokumentów kronikarskich (karty informacyjne leczenia szpitalnego, zaświadczenia lekarskie, orzeczenie o stopniu niepełnosprawności).

Kolejne zastosowane techniki to wywiad i obserwacja. U pacjentki przebadano także wymowę oraz motorykę artykulacyjną. Bardzo ważne w czasie diagnozy neurologopedycznej było przeprowadzenie orientacyjnego badania słuchu.

W pracy zastosowano również test. Wykorzystano Mini-Mental State Examination (MMSE). Autorami testu są M. F. Folstein, S. E. Folstein, G. Fanjiang. Za polską normalizację, z roku 2010, odpowiada J. Stańczuk. Test przeznaczony jest dla młodzieży oraz osób dorosłych. Badanie tym testem powinno być przeprowadzane indywidualnie. Nie ma ograniczeń czasowych podczas wykonywania tego badania. Test ten wykorzystuje się do przeprowadzenia przesiewowego badania dysfunkcji poznawczych czy w celu monitorowania przebiegu choroby [*Pracownia Testów Psychologicznych...*]. Kwestionariusz testu składa się z 30 zadań. Oceniane są obszary: Orientacja w czasie, Orientacja w miejscu, Zapamiętywanie, Uwaga i liczenie, Przypominanie, Nazywanie, Powtarzanie,

Rozumienie, Czytanie, Pisanie oraz Rysowanie [*Pracownia Testów Psychologicznych...*]. Maksymalny wynik, jaki może osiągnąć badany wynosi 30 punktów. Za każde zadanie można otrzymać 1 punkt. Ocena wyników podzielona jest na 5 grup. Wynik od 27 do 30 punktów jest prawidłowy. Otrzymanie od 24 do 26 punktów wskazuje na zaburzenia poznawcze bez otępienia. Gdy pacjent uzyska od 19 do 23 punktów stwierdza się otępienie lekkiego stopnia. W sytuacji, gdy chory ma od 11 do 18 punktów występuje otępienie umiarkowanego stopnia. Otępienie głębokie stwierdza się, gdy chory nie otrzyma żadnego punktu lub uzyska do 10 punktów.

Poprzez zastosowanie wybranej metody, technik i narzędzi badawczych (kwestionariusz wywiadu, kwestionariusz testu MMSE, kwestionariusz badania artykulacji, kwestionariusz sprawności języka i warg) można było w sposób jakościowy zaprezentować problemy w obszarze mowy oraz codziennego funkcjonowania osoby dorosłej z chP. Zarówno badania, jak i terapia neurologopedyczna były przeprowadzone w domu pacjentki. Proces diagnostyczny trwał dwa miesiące.

### **Opis wyników analitycznych**

Badana ma 78 lat. W rodzinie pacjentki nikt nie miał problemów z połykaniem. Badana leczona jest także ortopedycznie; ma stwierdzoną skoliozę w odcinku kręgosłupa piersiowego i lędźwiowego; jest po operacji kręgosłupa szyjnego. Przed operacją tego odcinka kręgosłupa były większe problemy z połykaniem.

Pacjentka jest pod opieką neurologa. Stwierdzono u niej chorobę Parkinsona. Objawami tej choroby u badanej jest drżenie spoczynkowe. Chora ma również ataktyczny chód. Od roku badana ma problemy z mówieniem. Czasami zdarzają się sytuacje, że nie może wypowiedzieć tego co chce. Ma trudności z prawidłowym połykaniem. Występują sytuacje, kiedy pojawia się nadmierna ilość śliny. Badana ma problemy w połykaniu śliny, płynów, pokarmów rozdrobnionych oraz pokarmów stałych. W czasie połykania u badanej pojawia się ból. W trakcie jedzenia czuje rozpieranie w klatce piersiowej, uczucie „zatrzymania się” kęsa pokarmowego, gniecienie. W gardle badana odczuwa „przegrodę”. W czasie połykania zdarzają się sytuacje krztuszenia, kaszlu oraz łzawienia. Uczucie obcości ciała występuje nie

tylko podczas połykania. Objaw ten towarzyszy cały czas badanej. Z wywiadu przeprowadzonego z badaną wynika, że objaw obcości ciała nie jest związany z przeżywanym stresem. Pacjentka przyznała, że poświęca obecnie więcej czasu na spożycie określonego posiłku niż wcześniej. Badana odczuwa również suchość błony śluzowej gardła. Uczucie to towarzyszy jej szczególnie w nocy. Badanej trudniej jest połykać duże kęsy niż małe. Pacjentka woli spożywać potrawy miękkie i gotowane niż twarde, suche i sypkie. Często u badanej występuje zgaga. Do przesunięcia jednego kęsa pokarmowego potrzebuje więcej niż jednego przełknięcia. Badana odczuwa osłabione czucie w obszarze jamy ustnej.

Pacjentka ma trudności z utrzymaniem równowagi. Zataczanie się może występować na skutek choroby Parkinsona oraz zmian w obszarze kręgosłupa. Ze względu na te zaburzenia badana ma pierwszą grupę inwalidztwa. Swój ogólny stan zdrowia ocenia jako zły. Pacjentka każdego dnia zażywa wiele leków. Ostatnio pojawiły się problemy z pisaniem. Badana nie była nigdy pod opieką logopedy.

## **Diagnoza medyczna**

W roku 2010 pacjentka była leczona w szpitalu ze względu na operacyjne leczenie kilkupoziomowej dyskopatii szyjnej. W roku 2015 badana otrzymała orzeczenie o stopniu niepełnosprawności stopnia znacznego. Symbol przyczyny niepełnosprawności został określony jako 10-N 07-S. Symbol 10-N oznacza choroby neurologiczne. Natomiast symbol 07-S przypisany jest chorobom układu oddechowego i krążenia. Orzeczenie zostało wydane na stałe.

## **Opisowa diagnoza neurologopedyczna**

Budowa narządów mowy pacjentki jest prawidłowa. Utrudnieniem w prawidłowej artykulacji mogłyby być braki uzębienia. Jednak badana systematycznie nosi protezę. Artykulacja nie jest zaburzana. W trakcie powtarzania słów przez pacjentkę obserwowano zaburzenia związane z oddychaniem. Potrzebowała ona dłuższych przerw po wypowiedzeniu kilku słów. Pod koniec powtarzania danej grupy słów obserwowano głos cichszy, mówienie na wydechu. Stwierdza się zaburzenia oddychania w trakcie wypowiedzi szybciej realizowanych, bez stosowania dłuższych przerw.

Z przeprowadzonego wywiadu wynika, że w czasie nocy występują problemy z prawidłowym oddychaniem.

Badanie sprawności narządów mowy wykazało, iż wargi funkcjonują prawidłowo. Stwierdzono obniżoną sprawność języka. W czasie podejmowania prób wykonania zadań po lewej stronie zaobserwowano drżenie w obrębie lewego policzka.

Badana nie ma trudności z rozumieniem mowy. Wszystkie polecenia w czasie badania były wykonywane bezbłędnie i w szybkim tempie. Zasób słownictwa badanej jest bardzo bogaty. W czasie diagnozy zauważono trudności z aktualizacją nazw. Pacjentka, czasami, ma trudność z nazwaniem określonego przedmiotu, czynności. W momencie występowania problemów z aktualizacją nazw badana opisuje to co chce powiedzieć. Badanie orientacyjne słuchu wyszło prawidłowo.

W teście MMSE badana otrzymała 29 punktów na 30 możliwych. Uzyskana liczba punktów wskazuje na wynik prawidłowy. Nie stwierdza się dysfunkcji poznawczych. Jednego punktu pacjentka nie otrzymała w zadaniu oceniającym umiejętność przypominania. Badana pamiętała dwa pierwsze słowa z trzech możliwych.

### **Diagnoza neurologopedyczna**

Na podstawie przeprowadzonego wywiadu, analizy dokumentów medycznych oraz badania neurologopedycznego stwierdza się u badanej dysfagię. Pacjentka ma upośledzoną możliwość połykania zarówno pokarmów stałych, jak i rozdrobnionych. Problemy z połykaniem dotyczą także płynów.

U badanej widoczne są objawy należące zarówno do dysfagii górnej, jak i dolnej. Cechy charakterystyczne w przypadku dysfagii górnej, u badanej, to trudności w przesunięciu kęsa z jamy ustnej do gardła i przełyku. Pojawia się również krztuszenie i kaszel. Dysfagia dolna objawia się uczuciem „zatrzymania” kęsa. Dodatkowo występuje gniecienie, rozpieranie i ból [Knapik 1982: 231].

Pojawienie się dysfagii u badanej jest związane z chorobą Parkinsona. Z tego względu można określić problemy z połykaniem jako dysfagię neurogeną [Grabowska, Mielnik, Nowakowska 2012: 127].

Dodatkowo towarzyszą badanej inne charakterystyczne objawy dla dysfagii. Stwierdzono obniżoną sprawność języka, która wpływa w dużym stopniu na problemy z połykaniem. Badana ma także problemy z nadmierną ilością śliny.

Na podstawie diagnozy neurologopedycznej obserwuje się również nie płynność mówienia u pacjentki. Zaburzenia w zakresie płynności wypowiedzi wynikają z trudności z prawidłowym oddychaniem. Problemy z oddychaniem rzutują także na jakość głosu oraz tempo mówienia pod koniec wypowiedzi. Obserwuje się trudności z aktualizacją nazw poszczególnych przedmiotów i czynności.

### **Program terapii neurologopedycznej**

Prowadząc terapię z osobą starszą należy pamiętać o uwzględnieniu cech osobowych pacjenta, charakteru środowiska pacjenta oraz specyficznych czynników związanych z zdiagnozowanym zaburzeniem. Podczas prowadzenia konkretnych zajęć warto dostosować ćwiczenia do indywidualnych potrzeb pacjenta. Ważne jest określenie czy pacjent ma możliwość samodzielnego wykonywania określonych ćwiczeń. Istotne jest także udzielanie pacjentowi informacji zwrotnych dotyczących postępów oraz trudności zaobserwowanych podczas terapii logopedycznej. Prowadzoną terapię można podzielić na oddziaływania bezpośrednie (logopeda/pacjent) i pośrednie (logopeda/osoby z najbliższego otoczenia) [Panasiuk 2018: 408]. W pracy terapeutycznej z osobą starszą warto zastosować się do zaleceń Narodowego Instytutu Starzenia się i Narodowego Instytutu Zdrowia w USA (używanie odpowiednich zwrotów grzecznościowych; zadbanie o komfort pacjenta; poświęcenie czasu na rozpoczęcie rozmowy; unikanie przerywania pacjentowi; zapewnienie odpowiedniej ilości czasu na przeprowadzenie całej rozmowy; aktywne słuchanie; okazywanie empatii; unikanie żargonu medycznego; zmniejszanie barier w komunikacji; dostosowanie używanego słownictwa do poziomu intelektualnego pacjenta; upewnianie „się, że pacjent rozumie, jaki jest najważniejszy problem zdrowotny, co można zrobić i dlaczego jest to istotne”) [Broczek 2018: 285].

Terapia została zaplanowana na okres siedmiu miesięcy. W prowadzonej terapii neurologopedycznej praca dotyczyła fazy ustnej i gardłowej połykania. Oprócz prowadzonej terapii wskazane jest przeprowadzenie specjalistycznych badań. Należy do nich ezofagoscopia z biopsją celowaną

[Knapik 1982: 232]. Chorych z problemami dysfagicznymi należy także skierować na „*badanie radiologiczne górnego odcinka przewodu pokarmowego lub gastrokopię*” [Zagórowicz, *Zaburzenia połykania...*].

W celu pomocy pacjentce należy skupić się na ćwiczeniach związanych z usprawnianiem języka. Ważne jest utrwalenie umiejętności pionizacji języka, prawidłowego sposobu połykania.

W czasie terapii były wykorzystywane techniki wspomagające połykanie. *Stosowano odpowiednią temperaturę płynów. Były podawane często płyny zimne lub bardzo ciepłe. Zapewnia to lepsze czucie w obrębie jamy ustnej oraz gardła* [Grabowska, Mielnik, Nowakowska 2012: 130]. Jest to szczególnie ważne ze względu na zgłaszane problemy przez badaną (zmniejszenie czucia w obrębie jamy ustnej). *Zapewniano także odpowiednią wielkość pokarmu. Pokarmu nie było za dużo. Pacjentka mogłaby mieć trudność z połknięciem pokarmu. Jednocześnie treści pokarmowej nie było za mało. Spowodować to może rozproszenie się kęsa w ustach* [Grabowska, Mielnik, Nowakowska 2012: 130].

Do produktów wysuszających błonę śluzową w przypadku nadmiernej ilości śliny można zastosować: *sok jabłkowy, sok żurawinowy, sok ananasowy, sok z czerwonych grapefruitów, plasterki surowego imbiru, cytrynowe cukierki bez dodatku cukru – jest to produkt, który jest także przeznaczony dla diabetyków, którzy nie mają problemów z połykaniem* [Litwin 2009: 126-138].

W przypadku soków ważne jest, aby były naturalne i niesłodzone. Można je stosować jako napoje, do płukania oraz do smarowania jamy ustnej pędzlem. Natomiast imbir oraz cukierki należy ssać [Litwin 2009: 126-138]. Do nawilżania jamy ustnej można natomiast zastosować, np. specjalne żele.

Do ćwiczenia aktualizacji nazw zostały wykorzystane różnego rodzaju krzyżówki, rebusy, łamigłówki. Aktualizacja nazw była ćwiczona również podczas prowadzenia dialogów, opisywania różnych wytworów (np. dzieł malarskich) oraz odpowiadania przez pacjentkę na zadane pytania.

W trakcie usprawniania języka wykonywano: *oblizywanie górnej wargi; wypychanie językiem policzków; wysuwanie i cofanie języka przez zęby zwarte (zęby masują język); wymawianie słów z głóską [l].*

W celu usprawniania połykania u badanej wykonywano ćwiczenia, takie jak: unoszenie języka, połykanie śliny i picie płynów. W trakcie połykania

śliny należy zwrócić uwagę, aby cały czas pacjentka połykała ślinę z końcem języka skierowanym do podniebienia. Po sprawdzeniu i utrwaleniu odpowiedniego sposobu połykania śliny badana ćwiczyła połykanie płynów. Ćwiczenia te powinny odbywać się codziennie. W ciągu dnia należy ćwiczyć kilkakrotnie przez 10 do 20 minut. Długość i częstotliwość ćwiczeń należy zawsze dostosować do wydolności ogólnej pacjentki.

W usprawnianiu połykania można wykorzystać następujące techniki ułatwiające tę czynność. *Połykanie nagłośniowe było stosowane ze względu na występowanie bezpośrednio po przełknięciu kaszlu u pacjentki. Aby technika ta była dobrze zastosowana należy przestrzegać następującą instrukcję: „Następuje wdech, zatrzymanie powietrza i połknięcie. Potem wydech z odkrztuszeniem i znowu wdech”* [Grabowska, Mielnik, Nowakowska 2012: 129]. *Stosowane było także wzmacnianie pracy gardła oraz tylnej części języka. Ćwiczenia te muszą być prowadzone ze względu na uczucie zalegania oraz potrzebę więcej niż jednego przełknięcia w celu przesunięcia jednego kęsa. Do ćwiczeń tych należy połykanie ze zwiększoną siłą, połykanie głośne oraz połykanie supernadłośniowe. Polega ono na zatrzymaniu powietrza w fazie przełykania. Dodatkowo stosuje się silne podparcie oburącz na siedzeniu* [Grabowska, Mielnik, Nowakowska 2012: 129].

Dodatkowo na zajęciach były stosowane ćwiczenia warg, takie jak: *cmokanie wargami; gwizdanie; zagryzanie warg. Raz górnej, raz dolnej; dmuchanie przez słomki* [Grabowska, Mielnik, Nowakowska 2012: 130].

Usprawniane były również policzki. Można wykonać następujące ćwiczenia z badaną: *wciąganie policzków do środka – jednocześnie prawego i lewego; wciąganie policzków do środka – naprzemiennie; wypychanie językiem policzków* [Grabowska, Mielnik, Nowakowska 2012: 130].

Ważne były także ćwiczenia żuchwy. Należy pamiętać, aby przy tych ćwiczeniach zachować bardzo dużą ostrożność. Często bowiem występują dysfunkcje stawu skroniowo-żuchwowego. Dlatego ćwiczenia można poprzedzić masażem stawu. Należy wykonywać ruchy koliste palcami. Można zastosować następujące ćwiczenia.: *opuszczanie i podnoszenie żuchwy (usta muszą być zamknięte); Naśladowanie czynności żucia gumy* [Grabowska, Mielnik, Nowakowska 2012: 131]. Wykorzystane były także ćwiczenia usprawniające podniebienie.

W zakresie oddychania wykonywano następujące ćwiczenia: *wdech, wydech nosem; wdech – pauza, wydech – pauza; szybki wdech, powolny wydech; dmuchanie do butelki przez rurkę* [Grabowska, Mielnik, Nowakowska 2012: 131].

Można także wykonywać ćwiczenia głosowe, takie jak: długa wymowa głóski [a], [e], [o], [u]; fonacja samogłosek coraz głośniej; zmiana natężenia głósu podczas wypowiedzania samogłósek (raz cicho, raz głośnie) [Grabowska, Mielnik, Nowakowska 2012: 131].

Przykładowe ćwiczenia z wykorzystaniem pokarmów obejmowały umieszczenie

cząstkí owoców lub cukierki typu landrynki w gazie, przygotowując małą sakiewkę, jej końce, muszą wystawać poza jamę ustną tak by można było je swobodnie przytrzymać co zapobiega niekontrolowanemu połknięciu. Zachęcamy chorego do ssania, ćwiczymy dociskanie języka do podniebienia oraz ruchy języka w pionie. Polecamy przekładanie sakiewki naprzemiennie na stronę prawą i lewą, ćwiczymy w ten sposób ruchy języka [Grabowska, Mielnik, Nowakowska 2012: 131].

## **Podsumowanie prowadzonej terapii neurologopedycznej**

Zajęcia były prowadzone raz w tygodniu – w sytuacji, gdy pozwalał na to stan zdrowia pacjentki. W założeniach programu terapii neurologopedycznej zajęcia miały być prowadzone dwa razy w tygodniu. Częstotliwość spotkań została zmniejszona ze względu na ogólny stan psychofizyczny pacjentki. Każde zajęcia trwały po 50 minut.

W czasie zajęć były prowadzone dodatkowo ćwiczenia relaksacyjne, w zakresie poprawy ogólnej sprawności oraz mimiki twarzy. Stosowano m.in. masaże twarzy. Pacjentka została nauczona także automasażu.

Po przeprowadzonej terapii stwierdza się, że ćwiczenia relaksacyjne są bardzo ważne dla pacjentki. Ich stosowanie powodowało obniżenie napięcia emocjonalnego badanej. To natomiast wpływało na lepsze wykonywanie innych ćwiczzeń. Proces aktualizowania nazw przedmiotów i czynności, w małym stopniu, uległ poprawie. Dużą rolę odegrały przekazywane wskazówki pacjentce w zakresie pokonywania trudności w połknięciu. Informacja dotycząca konieczności siedzenia prosto w czasie posiłku spowodowała, że pacjentka odczuwa mniejszy dyskomfort w czasie jedzenia.

Po kontrolnym badaniu sprawność języka uległa znacznej poprawie. W dalszym ciągu widoczne jest drżenie języka. Badana wykonała wszystkie próby w zakresie dotyczącym sprawności warg. Sprawność warg polepszyła się.

Prowadzone obserwacje w czasie terapii oraz kontrolna diagnoza wskazują, że terapię należy w dalszym ciągu kontynuować. Widoczne niewielkie pozytywne zmiany poprawiły ogólną kondycję pacjentki ułatwiając jej codzienne funkcjonowanie.

## Zakończenie

W artykule zostały postawione cztery pytania badawcze. Na podstawie przeprowadzonej diagnozy i terapii neurologopedycznej postawiono odpowiedzi na nie.

*Na jakim poziomie jest mowa badanej?* U badanej nie stwierdza się zaburzeń artykulacyjnych. Pacjentka ma dysfagię neurogeną. Stwierdza się obniżoną sprawność języka. U badanej występują zaburzenia w zakresie płynności mówienia. Wynika to z trudności z prawidłowym oddychaniem. To natomiast wpływa na jakość głosu oraz tempo mówienia. Pacjentka ma także trudności z aktualizacją nazw poszczególnych przedmiotów i czynności.

*W jakim stopniu otoczenie wspiera osobę niepełnosprawną w przezwyciężaniu zaburzeń mowy?* Z informacji uzyskanych od pacjentki nie stwierdza się jakiegokolwiek pomocy w zakresie przezwyciężania zaburzeń mowy u badanej przez otoczenie. Pozytywnym czynnikiem w życiu pacjentki jest bardzo dobry kontakt z rodzeństwem. Dobre relacje z innymi pomagają człowiekowi w trudnych sytuacjach.

*Jaki jest stopień funkcjonowania pacjentki w codziennym życiu?* Pacjentka jest samodzielna. Badana wykonuje codzienne czynności. Są one jednak ograniczone ze względu na chP.

*Jakie oddziaływania neurologopedyczne mogą być skuteczne w terapii mowy osoby dorosłej?* W zakresie oddziaływań neurologopedycznych powinno wykonywać się ćwiczenia poznawcze, oddechowe oraz zwiększające sprawność języka. Bardzo ważne są ćwiczenia mające na celu zmniejszenie trudności wynikających z zaburzeń w zakresie prawidłowego połykania. W obszarze prawidłowego połykania nie można się jedynie skoncentrować na ćwiczeniach czynnych. Warto poświęcić czas na masaże w obszarze

narządów mowy. Ważne jest także przekazywanie pacjentowi wskazówek np. dotyczących odpowiedniej postawy w czasie spożywania posiłków, czy dostosowania diety. Czasami najprostsze rady mogą zmienić wiele w codziennym życiu pacjenta i poprawić jego jakość życia. W oddziaływaniach neurologopedycznych należy znaleźć czas na ćwiczenia relaksacyjne oraz zapewnienie wsparcia wśród najbliższych osób. Bardzo istotna w przewidywaniu każdej choroby jest grupa wsparcia – rodzina. W przypadku osób starszych ważne jest również dostosowanie ćwiczeń do ogólnego stanu psychofizycznego oraz wieku pacjenta. Ćwiczenia w żadnym wypadku nie mogą infantylizować osoby dorosłej.

Analiza terapii neurologopedycznej wskazuje na konieczność prowadzenia dalszych oddziaływań terapeutycznych. Terapia musi być systematyczna i ciągła. Pracując z pacjentem należy patrzeć na niego holistycznie. W życiu każdego człowieka ważna jest zarówno sfera duchowa, psychiczna, jak i fizyczna. W pracy logopedycznej istotna jest także współpraca z najbliższym otoczeniem pacjenta, które pełni rolę dopełniającą i wspomagającą proces terapeutyczny.

## Bibliografia

- Broczek K., 2018, *Jedno słowo może wiele...*, czyli o komunikacji z osobami w starszym wieku w ochronie zdrowia, [w:] *Gerontologopedia*, red. E. Czaplewska, S. Milewski, Gdańsk, s. 270–292.
- Cieplińska E., 2018, *Zaburzenia mowy w chorobie Parkinsona*, [w:] *Niepełnosprawność w okresie późnej dorosłości*, red. M. Kilian, E. Śmiechowska-Petrovskij, Kraków, s. 107–126.
- Dylczyk-Sommer A., 2020, *Dysfagia. Część 1: zagadnienia ogólne*, „Anestezjologia Intensywna Terapia”, nr 3, s. 229–235.
- Grabowska M., Mielnik M., Nowakowska H., 2012, *Terapie wspomagające opiekę pielęgniarską nad pacjentami z zaburzeniami połykania*, „Problemy Pielęgniarstwa”, nr 1, s. 126–132.
- Jamróż B., Szurek M., 2025, *Dysfagia neurogenna: znaczenie badań instrumentalnych oraz zintegrowanego podejścia terapeutycznego – perspektyw kliniczna*, „Logopedia”, t. 54.
- Jauer-Niworowska O., 2018, *Wsparcie seniorów z niepełnosprawnością – na przykładzie terapii logopedyczno-psychologicznej osób z chorobą Parkinsona*, [w:] *Niepełnosprawność w okresie późnej dorosłości*, red. M. Kilian, E. Śmiechowska-Petrovskij, Kraków, s. 126–149.
- Knapik Z., 1982, *Objawy zaburzeń czynności przewodu pokarmowego*, [w:] *Choroby wewnętrzne*, t. 1, red. A. Wojtczak, Warszawa, s. 231–232.

- Litwin M., 2009, Logopedyczna terapia zaburzeń połykania w chorobach neurologicznych, „Logopedia”, nr 1, s. 126–138.
- Litwin M., 2018, *Zaburzenia połykania u starszych osób*, [w:] *Gerontologopedia*, red. E. Czaplewska, S. Milewski, Gdańsk, s. 573–623.
- Panasiuk J., 2018, *Zaburzenia mowy u osób w wieku senioralnym – diagnoza i terapii logopedyczna*, [w:] *Gerontologopedia*, red. E. Czaplewska, S. Milewski, Gdańsk, s. 367–413.
- Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego: MINIMENTAL – Krótka Skala Oceny Stanu Umysłowego (MMSE), <http://www.practest.com.pl/minimental-krotka-skala-oceny-stanu-umyslowego-mmse>. (dostęp: 29.04.2016).
- Zagórowicz E., *Zaburzenia połykania (dysfagia)*, <http://www.emedica.pl/choroby/opis/88-zaburzenia-polykania-dysfagia.html> (dostęp: 1.05.2016).

### Parkinson's disease – characteristic of speech disorders

**Summary:** The article presents speech disorders and difficulties in the everyday functioning of a person with Parkinson's disease. The diagnosis and neurological speech therapy described concern an elderly individual. The article begins with a discussion of theoretical issues related to Parkinson's disease (definition and diagnosis). Subsequently, the concept of neurogenic dysphagia is characterized. At the end of the theoretical section, other communication disorders observed in elderly individuals with Parkinson's disease are presented. The methodology of the author's research includes the case study method, the techniques used (document analysis, interview, observation, and testing), as well as the specific research tools. The results of the conducted study are then presented. Finally, the therapeutic process of a person with Parkinson's disease is analyzed.

**Keywords:** Parkinson's disease, neurogenic dysphagia, elderly person, speech diagnosis, speech therapy



Gabriela Krukowska

e-mail: gabrielakrukowska1@o2.pl

## Aktywność fizyczna kobiet w mieście Zielona Góra

**Streszczenie:** Celem przeprowadzonych badań było zbadanie poziomu aktywności fizycznej kobiet w Zielonej Górze, z uwzględnieniem dwóch grup wiekowych: 17-19 lat oraz 20-22 lat. Aktywność fizyczna stanowi kluczowy składnik zdrowego trybu życia i pozytywnie oddziałuje na zdrowie psychiczne oraz fizyczne, natomiast jej zmniejszenie w młodym wieku budzi niepokój. Badania zostały zrealizowane przy użyciu metodologii ankietowej, posługując się kwestionariuszem IPAQ, w grupie 240 kobiet. Badania pokazały, że młodsze kobiety w wieku 17-19 lat mają wyższy poziom aktywności fizycznej od kobiet starszych w przedziale wiekowym 20-22 lata. 37% badanych kobiet starszych nie osiągnęło zadowalającego poziomu aktywności fizycznej.

**Słowa kluczowe:** aktywność fizyczna, zalecenia WHO dla zdrowia, zdrowie

### Wstęp

„Życie polega na ruchu i ruch jest jego istotą”. W tym skrócie warto pokazać priorytetowe znaczenie ruchu, gdzie życie rozpoczyna się od ruchu i na nim się kończy. Aktywność fizyczna jednostki ludzkiej jest nieodzowną częścią ludzkiego życia, a ruch to podstawa każdego żywego organizmu. Aktywność fizyczna należy do jednej ze skutecznych środków w walce o zdrowie psychiczne i fizyczne. Systematyczna aktywność fizyczna ma wpływ na utrzymanie lub poprawę stanu zdrowia. Motywy podjęcia

aktywności fizycznej zmieniają się u człowieka wraz z wiekiem. Tym zmianom towarzyszą także aspekty na tle środowiskowym, zdrowotnym czy ekonomicznym. Osoby młode w przedziale wiekowym 20–30 lat głównie podejmują aktywność fizyczną ze względu na poprawę samopoczucia, natomiast osoby starsze mają na uwadze poprawę stanu zdrowia [Jasik 2015: 254-259].

Poziom aktywności fizycznej wraz z wiekiem u dzieci i młodzieży zmniejsza się i w związku z tym ogromne znaczenie ma wyrobienie zdrowego trybu życia wśród młodych osób, który będzie rzutował na dalsze lata. Należy przekazywać młodym osobom, że aktywność fizyczna i sport to nie tylko obowiązek szkolny i uciążliwy, ale to istotny czynnik, który ma na celu zwiększenie wydolności fizycznej organizmu, poprawę samopoczucia i funkcjonowania jak i również wyglądu [Mazur 2010].

W celu polepszenia poziomu aktywności fizycznej należy mobilizować systematycznie młode osoby do częstego wykonywania ćwiczeń. Do jednej z form zachęcania i mobilizowania młodych osób jest przekonywanie i nakłanianie oraz podejmowanie aktywności przez rodzica jako przykład podejmowania aktywności ruchowej. Ważne jest posiadanie wiedzy zdrowotnej wśród rodziców, gdyż tą wiedzę później przekazują swoim dzieciom [Osiński 1993].

Aktywność fizyczna, która jest wykonywana regularnie ma ogromne znaczenie w profilaktyce chorób sercowo-naczyniowych i przewlekłych. Według badań epidemiologicznych metaanalizy wskazują, że systematyczny wysiłek fizyczny obniża o 30 – 50 % umieralność, która jest spowodowana przez schorzenia układu krążenia i ogólną umieralność o około 30 %. Regularne ćwiczenia zapobiegają także cukrzycy, otyłości, nadciśnieniu, osteoporozie, chorobom mózgu i niedokrwiennej serca i niektórych typów nowotworów.

Do dodatkowych korzyści, które płyną z pogłębienia aktywności fizycznej należałoby zaliczyć wzrost masy kostnej oraz mięśniowej, łatwiejsze utrzymanie długotrwałej diety, poprawa tężyzny oraz sprawności. Coraz więcej ostatnio można zauważyć wpływ aktywności fizycznej na zachowanie dobrego samopoczucia i zdrowia psychicznego jak również właściwych funkcji kognitywnych [Drygas, Jegier 2003: 252-266].

Regularna aktywność fizyczna jest ważnym czynnikiem, który zmniejsza ryzyko pojawienia się chorób na podłożu psychicznym. Stanowi jedną z metod terapii u pacjentów cierpiących na schizofrenię. Aktywność fizyczna

jest też uznawana w przypadku leczenia u osób z rozpoznaniem depresji. Wówczas brak ruchu skutkuje spędzaniem czasu przed telewizorem czy tabletem co stanowi ryzyko pojawienia się objawów lękowych, depresyjnych i problemami ze snem w grupie młodych osób dorosłych [Wu, Tao, Zhang 2015]. Aktywność fizyczna ma także wpływ w redukcji symptomów depresji, choroby afektywnej dwubiegunowej, schizofrenii, zaburzeń lękowych oraz poprawia funkcjonowanie osób borykających się z zaburzeniami psychicznymi. Aktywność ta jest niedoceniana jako element terapii i powinna należeć do standardów zaleceń lekarskich [Górniak, Rybakowski 2015: 113-119; Rosenbaum, Tiedemann, Stanton 2016: 49-54].

### **Aktywność fizyczna – definicja, zalecenia i jej wzorce**

Aktywność fizyczna (AF) obejmuje każdy ruch ciała angażujący mięśnie szkieletowe i powodujący wzrost wydatku energetycznego. Podając za D. Umiastowską i E. Szczepanowską, aktywność fizyczny można zdefiniować jako „integrujący i kluczowy element zdrowego stylu życia. Niemożliwa jest bez niej koncepcja zdrowia, jego utrzymanie, pomnażanie, a w przypadku dzieci prawidłowy rozwój” [Umiastowska, Szczepanowska 2005: 110]. W kontekście rozwoju człowieka, zwłaszcza w młodym wieku, w literaturze przedmiotu podkreśla się, że znaczne ograniczenie ruchu, będącego wszechstronnym czynnikiem rozwojowym i zdrowotnym, prowadzi nie tylko do obniżenia sprawności, ale staje się przyczyną wielu problemów zdrowia psychicznego i fizycznego [Korpak 2021: 17-18].

W zaleceniach Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) podkreśla się znaczenie aktywności fizycznej dla zdrowia serca, ciała i dobrostanu psychicznego. Regularna aktywność fizyczna pomaga zapobiegać i wspierać leczenie chorób takich jak cukrzyca typu 2, nowotwory i choroby serca – główne przyczyny zgonów na świecie. Wspomaga także zdrowie psychiczne, łagodząc objawy depresji i lęku oraz poprawiając funkcje poznawcze i samopoczucie. WHO zaleca dorosłym minimum 150–300 minut umiarkowanej aktywności aerobowej tygodniowo, natomiast dzieciom i młodzieży – średnio 60 minut dziennie. Każda forma ruchu ma znaczenie, niezależnie od tego, czy jest związana z pracą, sportem, dojazdem czy obowiązkami domowymi [Net 1].

Osoby starsze powinny dodatkowo dbać o równowagę i wzmacnianie mięśni. WHO ostrzega również przed siedzącym trybem życia, który zwiększa ryzyko wielu chorób, i zachęca do jego ograniczania na rzecz większej aktywności – także w przypadku osób z chorobami przewlekłymi, kobiet w ciąży czy osób z niepełnosprawnościami. Eksperti podkreślają, że regularna aktywność jest konieczna dla zdrowia wszystkich grup wiekowych, od dzieci po seniorów.

Zalecenia WHO zostały zaadoptowane przez Instytut Żywności i Żywienia oraz Ministerstwo Zdrowia [Net 2]. Ponadto, polskie rekomendacje podkreślają znaczenie regularnych ćwiczeń oporowych (2-3 razy w tygodniu) oraz ćwiczeń zwiększających gibkość i równowagę, szczególnie dla osób dorosłych. Warto zauważyć, że zalecenia te dotyczą minimalnej ilości aktywności fizycznej niezbędnej dla utrzymania zdrowia, a większa jej ilość przynosi dodatkowe korzyści zdrowotne [Net 3].

Jednakże jak wynika z analizy dostępnych źródeł, znaczny odsetek polskiej młodzieży nie spełnia wskazanych powyżej norm. Z danych ogólnopolskich wynika, że jedynie około 16,8% dzieci i młodzieży realizuje zalecanych 60 minut AF dziennie przez 7 dni w tygodniu. Szczególnie niska jest aktywność dziewcząt – zaledwie 10% 15-latek spełnia normę dotycząca MVPA (60 minut codziennie) a dla 17-latków wskaźnik ten wynosi około 9,6% [Net 4]. Badania HBSC 2018 wskazują ponadto, że odsetek dziewcząt podejmujących intensywną aktywność co najmniej 2 godziny tygodniowo jest o 10 punktów procentowych niższy niż chłopców, a różnica ta rośnie z wiekiem [Net 5].

### **Spadek poziomu aktywności fizycznej na podstawie wyników badań**

Mając na uwadze najnowsze dane, największe w historii badanie kondycji fizycznej dzieci i młodzieży w Polsce objęło 3,1 mln uczniów w wieku 10–19 lat. Jego wyniki, zaprezentowane 9 września 2024 r., wykazały systematyczne pogarszanie się sprawności fizycznej w porównaniu do lat 1989, 1999 i 2009. Szczególnie niepokojące są rezultaty prób takich jak skok w dal, beep test czy tzw. deska – zwłaszcza u dziewcząt, u których spadek sprawności rozpoczyna się już około 13. roku życia. Również wyniki biegu wahałowego 10×5 m pogarszają się w wieku 15–16 lat. Ministerstwo Edukacji i Ministerstwo Sportu zapowiedziały m.in. objęcie badaniami także klas I–III,

powołanie zespołu ds. zmian w podstawie programowej W-F oraz wprowadzenie nowego przedmiotu – edukacji zdrowotnej [Net 6].

Warto zastanowić się, dlaczego w wieku dorosłym następuje ograniczenie sprawności fizycznej względem okresu związanego z edukacją. W znacznej mierze wynika to z faktu, iż po ukończeniu szkoły obowiązkowa edukacja ruchowa zanika, a wymagania związane ze studiami, pracą zawodową oraz życiem rodzinnym zmniejszają czas na aktywność. Polscy badacze wykazali, że wśród Polek w wieku produkcyjnym (25–40 lat) jedynie 1% osiąga wysoki poziom aktywności fizycznej, a prawie 60% prowadzi siedzący tryb życia [Zapała, Kowalczyk, Lubińska-Żądło 2015: 391-397]. Jak wynika z raportu *Poziom aktywności fizycznej Polaków 2023*, odsetek osób spełniających zalecenia Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) dotyczące aktywności fizycznej (minimum 150 minut umiarkowanej aktywności tygodniowo) wynosi około 28–34% dla aktywności w czasie wolnym i transportowej (np. jazda rowerem) [Net 7].

Wśród głównych czynników wpływających na spadek aktywności fizycznej wśród wymienia się najczęściej:

- Zmiany w stylu życia związane z przejściem na kolejne etapy edukacji – zwiększenie obciążenia nauką, mniejsza ilość czasu wolnego.
- Brak obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego na studiach w większości kierunków.
- Czynniki społeczno-kulturowe – stereotypowe postrzeganie aktywności fizycznej jako domeny męskiej, zwłaszcza w przypadku sportów wysiłkowych.
- Zwiększone korzystanie z urządzeń elektronicznych i mediów społecznościowych.
- Bariery psychologiczne – niska samoocena sprawności fizycznej, lęk przed oceną, brak motywacji.
- Ograniczenia infrastrukturalne – niewielka dostępność bezpłatnych lub niskokosztowych obiektów sportowych [Kościszuk, Krajewska-Kułak, Okurowska-Zawada 2016: 53-55].

Analizy wskazują na wyraźne różnice w wzorcach ruchu zależnie od wieku. W kontekście polskich uczennic i studentek, można zauważyć niepokojący trend spadkowy zarówno w poziomie aktywności, jak i sprawności fizycznej wraz z wiekiem. Już wśród 15-letnich dziewcząt zaledwie niewiel-

ki odsetek spełnia rekomendacje Światowej Organizacji Zdrowia dotyczące codziennej aktywności fizycznej, a ich sprawność fizyczna, mierzona takimi wskaźnikami jak wytrzymałość czy szybkość, ulega pogorszeniu w okresie dorastania. Dodatkowo, udział dziewcząt w zorganizowanych zajęciach sportowych jest mniejszy niż chłopców i maleje z wiekiem [Net 4].

Podobnie sytuacja wygląda wśród studentek, które wykazują niższy poziom całkowitej aktywności fizycznej w porównaniu do studentów, preferując aktywność o niskiej lub umiarkowanej intensywności i rzadziej angażując się w intensywne formy ruchu [Net 8]. W innym badaniu wskazuje się na duże zróżnicowanie indywidualne w poziomie aktywności fizycznej studentek, ale ogólnie tendencja jest niepokojąca, sygnalizując potrzebę działań promujących aktywny tryb życia wśród młodych kobiet w Polsce [Sochocka, Wojtyłko 2013: 53-55]. Tym samym uczennice i studentki w Polsce rzadziej niż ich rówieśnicy spełniają zalecenia WHO dotyczące aktywności fizycznej, a wraz z wiekiem obserwuje się u nich wyraźny spadek sprawności oraz zaangażowania w sport i rekreację.

Celem przeprowadzonych badań było poznanie poziomu aktywności fizycznej kobiet zamieszkałych w Zielonej Górze, z uwzględnieniem podziału na dwie grupy wiekowe: 17-19 lat oraz 20-22 lata.

W związku z powyższym sformułowano następujące pytania badawcze:

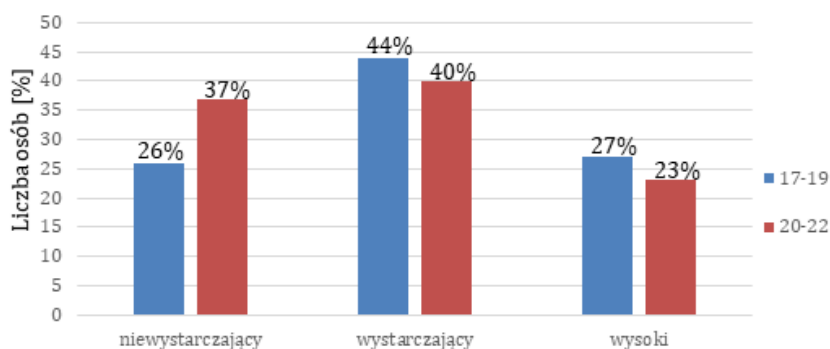
1. Jakie formy aktywności fizycznej (chodzenie, umiarkowana, intensywna) są najczęściej podejmowane przez kobiety w obu grupach wiekowych?
2. Jakim poziomem aktywności fizycznej cechują się kobiety w przedziale wiekowym 17-19 lat?
3. Jakim poziomem aktywności fizycznej cechują się kobiety w przedziale wiekowym 20-22 lat?

Aby zrozumieć faktyczny rozmiar problemu spadku poziomu aktywności fizycznej wraz z wiekiem u młodych kobiet zostały przeprowadzone badania w okresie od stycznia do maja 2025 roku wśród osób mieszkających w Zielonej Górze. Udział wzięło 240 kobiet (120 w wieku 17-19 lat i 120 w wieku 20-22 lata). W przeprowadzonej analizie zastosowano metodę sondażu diagnostycznego oraz technikę ankietową. Do zrealizowania badania wykorzystano kwestionariusz – Międzynarodowy Kwestionariusz Aktywności

Fizycznej IPAQ [Biernat, Stupnicki, Gajewski 2007: 47-54]. Kwestionariusze zostały przekazane drogą internetową, a osoby badane zostały poinformowane o pełnej anonimowości wyników.

W analizowanej grupie (Tab. 1) liczba uczestników w wieku od 17 do 22 lat jest dość zrównoważona. Największa liczba osób znajduje się w grupie osiemnastolatków (18%) natomiast najmniej osób występuje wśród dwudziestolatków (15,4%). Liczebność pomiędzy poszczególnymi wiekami jest bez znaczących różnic.

Badanie dotyczące aktywności fizycznej kobiet z Zielonej Góry, przeprowadzone w dwóch grupach wiekowych (17-19 lat oraz 20-22 lata), ujawniło, że średnie wyniki aktywności w poszczególnych kategoriach są zbliżone do siebie (Tab.2). W grupie młodszej (w wieku 17-19 lat) średnia całkowita aktywność wyniosła około 2500 MET-minut na tydzień, podczas gdy w grupie starszej (w wieku 20-22 lata) osiągnęła około 2173 MET-minut na tydzień. Największa zmienność została zauważona w intensywnej aktywności fizycznej, gdzie wartości znacznie się różniły.



**Wykres 1.** Poziom aktywności fizycznej kobiet w podziale na grupy wiekowe  
Źródło: Opracowanie własne.

Badania poziomu aktywności fizycznej kobiet w grupach wiekowych 17–18 i 20–22 lata wykazały wyraźne różnice w zachowaniach zdrowotnych (Wyk.1). W młodszej grupie (17–19 lat) 26% kobiet wykazywało niewystarczający poziom aktywności fizycznej, a większość osiągała poziom wystarczający (44%) lub wysoki (27%). W grupie starszej (20–22 lata) aż 37% kobiet

**Tab. 1.** Charakterystyka badanej grupy

Wskaźnik	Wiek					
	17	18	19	20	21	22
N	39	43	38	37	41	42
%	16,3	18	15,8	15,4	17	17,5

Źródło: Opracowanie własne.

**Tab. 2.** Charakterystyka opisowa badanych kobiet w zależności od grupy wiekowej

Zmienna	17-19lat				20-22 lata			
	$\bar{x}$	min	max	SD	$\bar{x}$	min	max	SD
W	892,66	0	5544	851,66	839,12	0	720	863,39
M	673,48	0	2840	855,52	650,49	0	2880	531,21
V	934,25	0	9200	1903,02	683,44	0	5760	859,6
Suma	2500,39	0	17584	3610,2	2173,05	0	9360	2254,2

Rodzaje aktywności fizycznej: W – chodzenie, M – umiarkowana aktywność fizyczna, V – intensywna aktywność fizyczna

Źródło: Opracowanie własne.

miało niewystarczający poziom aktywności, co budzi niepokój w kontekście zdrowia i profilaktyki chorób cywilizacyjnych. Tylko 40% kobiet w tej grupie spełniało minimalne normy aktywności fizycznej, a jedynie 23% utrzymywało wysoki poziom.

Młodsze kobiety (17–19 lat) są znacznie bardziej aktywne niż starsze (20–22 lata). Aktywność fizyczna wyraźnie spada z wiekiem, zwłaszcza w zakresie liczby kobiet osiągających poziom wystarczający i wysoki. Młodsze kobiety są nieco bardziej aktywne, lecz różnica nie jest istotna na poziomie statystycznym.

Analiza dostępnych danych wskazuje na niepokojący spadek aktywności fizycznej u dziewcząt i młodych kobiet w Polsce

## Dyskusja i wnioski

Analiza wyników badań wykazała, że najczęściej podejmowaną formą aktywności fizycznej wśród badanych kobiet, niezależnie od wieku, było chodzenie, które stanowiło główny element codziennego ruchu i było wskazywane jako najbardziej dostępna, niewymagająca forma wysiłku. Aktywność umiarkowana występowała rzadziej, natomiast aktywność intensywna była podejmowana najrzadziej, głównie przez młodsze respondentki. W grupie kobiet w wieku 17–19 lat odnotowano najwyższe wartości dla wszystkich trzech typów aktywności fizycznej. W tej grupie aż 67% badanych osiągnęło poziom wystarczający lub wysoki, natomiast tylko 26% wykazywało niski poziom aktywności. Oznacza to, że młodsze kobiety częściej uczestniczą w aktywnościach rekreacyjnych, zwłaszcza o charakterze umiarkowanym. Kobiety w wieku 20–22 lat uzyskały niższe wyniki we wszystkich kategoriach aktywności fizycznej. 37% kobiet miało niewystarczający poziom aktywności, co wskazuje na wyraźny spadek w porównaniu do grupy młodszej. Częściej wybierały aktywności o niskiej intensywności. Wraz z wiekiem obserwuje się spadek intensywności i częstotliwości podejmowanego ruchu, szczególnie w formach wymagających większego wysiłku. Mimo że różnice między grupami nie są statystycznie istotne, tendencja spadkowa sugeruje potrzebę działań motywujących kobiety do regularnej aktywności. Podsumowując, kobiety w wieku 17–19 lat charakteryzują się wyższym poziomem aktywności fizycznej i częściej wybierają różnorodne formy ruchu, natomiast kobiety

w wieku 20–22 lat wykazują niższą aktywność, koncentrując się głównie na aktywnościach o niewielkiej intensywności.

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na niepokojący trend malejącej aktywności fizycznej wśród młodych kobiet w miarę upływu lat, co jest zgodne z wynikami innych badań epidemiologicznych. Zmniejszenie aktywności w grupie wiekowej 20-22 lata sugeruje potrzebę wprowadzenia działań prewencyjnych, które wezmą pod uwagę psychologiczne, społeczne oraz organizacyjne przeszkody wpływające na redukcję aktywności fizycznej. Wśród potencjalnych powodów wskazuje się na rosnące obowiązki związane z edukacją oraz pracą, a także na brak regularnych form aktywności fizycznej po zakończeniu szkoły średniej. Należy zachęcać do aktywnego trybu życia poprzez programy, które są dostosowane do wymagań i preferencji młodych kobiet, aby zmotywować je do utrzymania lub podniesienia poziomu aktywności fizycznej. Dodatkowo, ważne jest, aby rodziny oraz otoczenie angażowały się w wspieranie młodych kobiet w ich codziennych działaniach, co może korzystnie oddziaływać na ich zdrowie psychiczne oraz fizyczne w dłuższej perspektywie. Wprowadzenie programów edukacji zdrowotnej oraz zajęć fizycznych może przyczynić się do zatrzymania negatywnych trendów i wspierać rozwój zdrowych nawyków w okresie wczesnej dorosłości.

## Bibliografia

- Biernat E., Stupnicki R., Gajewski A., 2007, *Międzynarodowy Kwestionariusz Aktywności Fizycznej (IPAQ) – wersja polska*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, nr 51(1), s. 47-54
- Drygas W., Jegier A., 2003, *Zalecenia dotyczące aktywności ruchowej w profilaktyce chorób układu krążenia*, [w:] *Kardiologia zapobiegawcza*, red. M. Naruszewicz, Szczecin: Verso, s. 252-266.
- Górniak M., Rybakowski J., 2015, *The effect of physical activity on psychiatric disturbances*, „Farmakoter Psychiatrii Neurol”, nr 31, s. 113-119.
- Jasik J., 2015, *Aktywność fizyczna wybranych grup zawodowych. Podobieństwa i różnice w podejściu do problematyki aktywności fizycznej pracownika korporacji, pracownika służby zdrowia oraz nauczyciela*, „Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu”, nr 3, s. 254-259.
- Korpak F., 2021. *Aktywność fizyczna uczniów jako element zachowań zdrowotnych*, Białą Podlaska: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II.
- Kościuczuk J., Krajewska-Kułak E., Okurowska-Zawada B., 2016, *Aktywność fizyczna studentów fizjoterapii i dietetyki*, „Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu”, t. 22, nr 1.
- Mazur J., 2010, *Zdrowie i zachowania zdrowotne młodzieży szkolnej na podstawie badań HSBC 2010*, Warszawa: Instytut Matki i Dziecka w Warszawie.

- Osiński W., 1993, *Motoryczność człowieka – jego struktura, zmienność i uwarunkowania*, Poznań: AWF.
- Rosenbaum S., Tiedemann A., Stanton R. i in., 2016, *Implementing evidence-based physical activity interventions for people with mental illness: an Australian perspective*, „Australas Psychiatry”, nr 24, s. 49-54.
- Sochocka L., Wojtyłko A., 2013, *Aktywność fizyczna studentów studiów stacjonarnych kierunków medycznych i niemedycznych*, „Medycyna Środowiskowa”, t. 16, nr 2.
- Umiastowska D., Szczepanowska E., 2005, *Opinie studentów wychowania fizycznego i fizjoterapii o podejmowaniu udziału w różnych formach aktywności ruchowej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego”, nr 424.
- Wu X., Tao S., Zhang Y. i in., 2015, *Low physical activity and high screen time can increase the risks of mental health problems and poor sleep quality among Chinese college students*, „PLoS One”, nr 10.
- Zapała M., Kowalczyk B., Lubińska-Żądło B., 2015, *Aktywność fizyczna a styl życia kobiet w wieku produkcyjnym*, „Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu”, t. 21, nr 4.
- Źródła internetowe:**
- Net 1, *Wytyczne WHO dotyczące aktywności fizycznej i siedzącego trybu życia. Omówienie*, Światowa Organizacja Zdrowia, Genewa 2021.
- Net 2, Ministerstwo Zdrowia, *Aktywność fizyczna i sport*, <https://www.gov.pl/web/zdrowie/aktywnosc-fizyczna-i-sport> (dostęp: 15.05.2025).
- Net 3, *Zalecenia dotyczące aktywności fizycznej dla dzieci i młodzieży*, Instytut Żywności i Żywienia, Warszawa 2019.
- Net 4, *Raport Aktywność fizyczna dzieci i młodzieży w Polsce*, Global Matrix 4.0, Warszawa 2022.
- Net 5, Instytut Matki i Dziecka, *Raport HBSC 2020 – Jakie są polskie nastolatki?*, Warszawa 2023,.
- Net 6, *Podsumowanie wyników badania kondycji fizycznej dzieci i młodzieży szkolnej*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, <https://www.gov.pl/web/sport/podsumowanie-wynikow-badania-kondycji-fizycznej-dzieci-i-mlodziezy-szkolnej> (dostęp: 15.05.2025).
- Net 7, *Poziom aktywności fizycznej Polaków 2023 – Raport z badania ilościowego dla Ministerstwa Sportu i Turystyki*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa 2023.
- Net 8, *Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie, Raport o stanie aktywności fizycznej dzieci i młodzieży w Polsce*, <https://www.awf.edu.pl/uczelnia/aktualnosci/raport-o-stanie-aktywnosci-fizycznej-dzieci-i-mlodziezy-w-polsce> (dostęp: 15.05.2025).

## Women's Physical Activity in Zielona Góra

**Summary:** The purpose of the study was to examine the level of physical activity of women in Zielona Góra, with consideration of two age groups: 17-19 years and 20-22 years. Physical activity is a key component of a healthy lifestyle and has a positive impact on mental and physical health, while its reduction at a young age is a cause for concern. The research was conducted using a survey methodology, using the IPAQ questionnaire, on a group of 240 women. Research has shown that younger women aged 17-19 have a higher level of physical activity than older women aged 20-22. 37% of the older women surveyed did not achieve a satisfactory level of physical activity.

**Keywords:** physical activity, WHO health recommendations, health

**Natalia Siwik**

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

e-mail: natka.siwik@gmail.com

## **Turystyka sensoryczna oparta na naturze i koncepcji biofili jako narzędzie przywracania równowagi psychicznej przebudźcowanych odwiedzających i podróżnych**

**Streszczenie:** Współczesne ukierunkowanie na cyfryzację oraz wszechobecny pośpiech społeczny warunkuje wysokie przebudźcowanie, z kolei turystyka traktowana jest jako sposób na przywrócenie równowagi. Poszczególne formy podróżowania wykazują zróżnicowany wpływ, chociaż znaczna część z nich przyjęła obecnie charakter masowego przemieszczania się. Celem niniejszego artykułu było zestawienie oraz promocja nowej formy turystyki, określanej potocznie jako podróże sensoryczne. Podjęto próbę wskazania w jaki sposób wyjazdy zorientowane na doświadczanie środowiska naturalnego mogą przyczynić się do przywrócenia stanu równowagi i wewnętrznego spokoju wśród turystów doświadczających przebudźcowania. W badaniu wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, analizy PESTEL oraz SWOT. Uzyskane wnioski implikują, że turystyka sensoryczna będzie zyskiwać na znaczeniu jako podtyp podróży alternatywnych, zrównoważonych i zielonych. Respondenci wyrażają chęć i zaciekawienie nietypowymi formami rekreacji, a to z kolei kształtuje popyt, który nie znalazł dotychczas odzwierciedlenia w podaży w miejscach recepcji lub biurach turystycznych.

**Słowa kluczowe:** turystyka sensoryczna, równowaga, dobrostan psychiczny, przebudźcowanie, wellness

## Turystyka sensoryczna jako podtyp turystyki zrównoważonej

Współczesna turystyka kształtuje się w różnych kierunkach. Zależy jest to zarówno od czynników warunkujących taki rozwój (np. dostępność atrakcji, bazy noclegowej lub trendy w podróżowaniu), jak i potrzeb zgłaszanych przez przyjezdnych. Pojęciem, które dotychczas zostało sformułowane wyłącznie w zagranicznej literaturze przedmiotu jest „turystyka sensoryczna” (ang. *sensory tourism*). Jest to stosunkowo nowy twór pojawiający się głównie na blogach oraz w źródłach niefachowych.

Pojęcie „turystyka sensoryczna” nie zostało również oficjalnie przetłumaczone ani wprowadzone do języka polskiego. Na zagranicznych blogach opisywane jest jako „eksperymentalne podejście do turystyki stawiające na pierwszym miejscu wielozmysłowe zaangażowanie odwiedzających za pomocą pięciu podstawowych zmysłów (...) w celu wspierania procesu obcowania z (...) niezapomnianymi miejscami docelowymi i otoczeniem” [Grokikipedia.com 2025]. Na innej stronie internetowej zastosowano synonim wspomnianego pojęcia z wykorzystaniem określenia *sensory travel* [SensoryTavelExperiences.com, 2025]. Główny wyznacznik terminologiczny we wszystkich źródłach stanowi oś zmysłów tj. wzroku, słuchu, węchu, zapachu i smaku.

Zarówno już cytowane, jak i inne źródła niestanowiące artykułów naukowych w niniejszej pracy będą uwzględniane w analizie wyłącznie pogładowo i jako punkt odniesienia z racji, iż współcześnie nie istnieją właściwie żadne źródła przedstawiające opisywaną problematykę. Jedno z niewielu obecnie opracowań dotyczących turystyki sensorycznej zostało przygotowane przez Jenkinsa i Bristowa redagujących monografię o tym tytule. W przedmowie odnosili się do wykorzystania przez człowieka zmysłów w trakcie podróżowania (ang. *sense in tourism*). Jak wskazywali cytowani autorzy, koncepcja ta zakłada obcowanie z otoczeniem w ciszy z racji, iż to „wpływa na reakcje i emocje” [Jenkins, Bristow 2024: 15].

Kolejne rozumienie zostało przedstawione przez Seebergera. Autor posługiwał się w tym celu sformułowaniem *sensory-friendly tourism*. Jako przyczynę powstania tego zjawiska wskazywał rozwój przemysłu turystycznego w kierunku dostarczania nieustających wrażeń i doświadczania. Podkreślał, że jest to zgodne z zapotrzebowaniem zmysłów człowieka na różnorodne

bodźce [Seeberger 2019]. Na taką turystykę składają się m.in. podróżowanie do miejsc odludnych i cichych, atrakcyjnych wizualnie, a zarazem odznaczających się nastrojowym oświetleniem, cichą muzyką i obecnością tzw. *fidget toys* (w języku polskim nazywane zabawkami sensorycznymi).

Dotychczas określona różnorodność terminów bliskoznacznych z turystyką sensoryczną nie znajduje odzwierciedlenia w polskich opracowaniach. Najczęściej, ze względu na istnienie elementów i przestrzeni bezpośrednio stymulujących zmysły literatura krajowa odnosi się do turystyki osób niepełnosprawnych. Dotyczy to wszelkich wad zdrowotnych [Popiel 2013: 122]. Jednocześnie w polskiej literaturze pojawiał się termin zmysłów, głównie w obrębie opisów doświadczeń sensorycznych. Te opisywane są jednak nie jako trzon atrakcji, a komponent produktu turystycznego. Maćkowiak i Chojnacka podawały za przykład bodźce, z jakimi człowiek ma styczność uprawiając agroturystykę (tzn. widzi pola i lasy, czuje zapach owoców i zbóż, smakuje mleka i sera, nasłuchuje dźwięków owadów i dotyka zwierzęta oraz teksturę roślin) [Maćkowiak, Chojnacka 2015: 269].

Przedrostek „sensoryka” wykorzystują także liczne instytucje muzealne oraz atrakcje celem zachęcenia rodzin z dziećmi, a także osób niepełnosprawnych do udziału w zwiedzaniu zorientowanym na doświadczenie i zabawę [domjp2.pl 2025]. Kolejny przykład popularyzacji znaczenia zmysłowości w podróżowaniu dotyczy ogrodów sensorycznych [Kocki, Kwiatkowski 2017: 53] – te mogą być zarówno motywem horiterapii, jak i turystyki alternatywnej [Gawrych, Słonka 2021: 65-66].

Zestawiając poszczególne próby ujęcia podróży sensorycznych w literaturze krajowej stwierdza się, że nie została ona obecnie ukształtowana jako osobny twór ze względu na klasyfikowanie zmysłów jako elementarnych do doświadczenia każdego typu podróży. W szczególności jednak znaczenie przypisywane jest w tym względzie:

- turystyce przyrodniczej – umiejscowienie bodźców w tym zakresie wynika z naturalnych „walorów środowiska przyrodniczego” co ze względu na rozwój przemysłu i przekształcenia gospodarcze staje się „dobrem coraz rzadszym” [Mika 2007: 311],
- ekoturystyce – nazywana przez badaczy literatury jako „turystyka o nastawieniu prośrodowiskowym”, a więc podróże ukierunkowane

na naturę. Za Kamieniecką stwierdza się jednak, że pojęcie to bywa traktowane zamiennie zarówno z wcześniejszym terminem, jak i turystyką „krajobrazową, zieloną, miękką, przyjazną środowisku” [Kamieniecka 2014: 1],

- turystyce zrównoważonej – ang. *sustainable tourism*, stanowi trend wykształcony już pod koniec XX wieku. Jego ukształtowanie miało na celu ograniczenie szkodliwości turystyki masowej i twardej na rzecz polepszenia stanu „środowiska przyrodniczego i społeczno-kulturowego w regionach recepcyjnych” [Ryniejska-Kiełdanowicz 2022: 198].

Na podstawie przedstawionej analizy stwierdza się, że badacze literatury przedmiotu powinni zaczerpnąć definicję turystyki sensorycznej ze źródeł angielskojęzycznych. Te nie są jednak artykułami naukowymi ani książkami branżowymi, stąd konieczne jest zainicjowanie postulatów o wzbogacenie literatury z turystyki o wspomniane pojęcie. Zaleca się definiowanie turystyki sensorycznej jako specyficznego typu podróżowania ukierunkowanego na wielozmysłowe doświadczanie otoczenia, szczególnie środowiska naturalnego, celem ograniczenia stresu, polepszenia dobrostanu, zwiększenia uważności na bodźce zewnętrzne. Tak rozumiany termin można kwalifikować jako podtyp turystyki zrównoważonej i alternatywnej.

### **Potrzeba równowagi jako czynnik kreujący podaż turystyczną**

Jak wspomniano, turystyka sensoryczna nie została dotychczas zdefiniowana, chociaż co do założeń można ją podporządkowywać jako podtyp podróży zrównoważonych lub alternatywnych. Te, poza polepszeniem stanu środowiska, mają również na celu promocję bardziej świadomego przemieszczania się i doświadczania. W ten sposób turystyka oddziałuje na dobrostan człowieka i warunkuje jego zdrowie, a zarazem umożliwia utrzymanie stanu równowagi [Mazur 1997: 20-21].

Korzyści z uprawiania turystyki zostały udowodnione naukowo już wiele lat temu. W licznych źródłach następuje odniesienie zarówno do aktywności turystycznej, jak i ogólnie rozumianej rekreacji. Chociaż w większości przypadków celem podróży jest wypoczynek, to na znaczeniu zyskują obecnie wyjazdy zorientowane na odbudowę zdrowia (tzw. lecznicze)

[Wieczorek 2020: 102]. Ze względu na mnogość niuansów między turystyką sensoryczną a pozostałymi formami, rozważania na ten temat powinny zostać odroczone w czasie.

Omawiając badane zjawisko należy postulować m.in. wpływ przestrzeni. Zajadacz przedstawiła jej pojęcie aby określić, że środowisko nadaje turystyce atrybut dostępności. Po raz kolejny w polskiej literaturze następuje więc nawiązanie do osób o ograniczonej mobilności [Zajadacz 2014: 50]. Inne rozumienie znaczenia powiązań między turystyką a przestrzenią opracował Liszewski. Autor posiłkował się terminem geografii turystyki aby wskazać, że oferowane produkty, jak i usługi turystyczne są rozmieszczone w danym miejscu w określonym czasie. Mogą być one zarówno nagromadzone, jak i występować pojedynczo. Tym samym „przestrzeń turystyczna jest zróżnicowana i to nie tylko pod względem komponentów środowiska geograficznego, ale również pod względem funkcji i użyteczności dla turystów i przedsiębiorców turystycznych” [Liszewski 1995: 92].

Kolejnym autorem badającym wspomniane zagadnienia był Włodarczyk. Przedstawił on zjawisko delimitacji przestrzeni turystycznej postulując, że aby określić dane środowisko sprzyjającym podróżowaniu konieczne jest stwierdzenie na danym obszarze ruchu turystycznego. Kolejnym warunkiem jest stwierdzenie obecności walorów turystycznych, a także „występowanie zagospodarowania turystycznego”. Wszystkie te składowe inicjują i promują wykonywanie szczególnych „form aktywności turystycznej czy rekreacyjnej w danej przestrzeni” [Włodarczyk 2014: 27-28].

Uwzględnienie znaczenia środowiska i obszarów w odniesieniu do turystyki sensorycznej wynika nie tylko z uzależnienia od nich liczby bodźców, ale również promocji nurtu biofilii. Chociaż nie jest on bezpośrednio związany z podróżowaniem, a bardziej z architekturą, to na przykładzie opisywanego typu podróżowania możliwe jest stwierdzenie powiązań. Sama biofilia stanowi „wrodzone poczucie związku z naturą i innymi formami życia, wytworzone w procesie ewolucji inteligentnych gatunków, których przetrwanie zależy od bliskiego kontaktu ze środowiskiem naturalnym” [Modrzewski, Szkołut 2014: 181]. Jest to więc nurt promujący zrównoważoną turystykę, ale także pewne trendy w budownictwie i rekreacji. Taki kierunek przyczynia

się do ograniczenia oddziaływania biofobii (tj. „niechęci wobec wszelkich form istnienia, które są niezależne od człowieka”) [Krajewski 2021: 204].

Turystyka sensoryczna nawiązująca do umiejscowienia człowieka w środowisku naturalnym sprzyja ograniczeniu postrzegania natury, roślin, ale także zwierząt jako nieatrakcyjnych. Na tej również podstawie wykształciły się pewne kierunki turystyki, które zakładają obcowanie człowieka z przyrodą, przestrzenią oraz zjawiskami atmosferycznymi. Chociaż nie są one formalnie uznawane za powiązane z turystyką sensoryczną, to można podjąć próbę ujęcia roli zmysłów w odniesieniu do następujących typów podróży:

- *elemental tourism* – w języku polskim może zostać zdefiniowana jako turystyka skoncentrowana na doświadczaniu żywiołów, a więc ziemi, wody, ognia i powietrza. Obcowanie z nimi wymaga przebywania w naturze i w otoczeniu przyrody. Może przyjmować formę biwaku, kąpiele w zbiornikach wodnych, medytacji przy ognisku lub przebywania na klifach. W cytowanym źródle *elemental tourism* tłumaczona jest jako działanie rekreacyjne związane z doświadczaniem przestrzeni, która nie musi dostarczać wrażeń ze wszystkimi żywiołami. Przykładowo, dla ziemi będzie to przebywanie na pustyni, dla wody nurkowanie w lagunach i rafach koralowych, a w przypadku ognia wspinaczka na wulkany [Baila 2025],
- *silent tourism* – proponowany termin spolszczony to turystyka ciszy. Jak wskazuje nazwa jest to podróżowanie mające na celu „odcięcie od hałasu życia miejskiego i urbanistyki”. Jest to trend z roku 2025 zgodnie z którym podróżujący poszukują ograniczonego zasobu, jakim jest cisza. Aby móc uprawiać ten typ turystyki kluczowe jest odwiedzanie miejsc wyludnionych i trudno dostępnych np. jezior, gór, wodospadów i solnisk [Villa-Clarke 2024],
- *nature-based wellness* – stanowi „nową koncepcję dla zrównoważonego rozwoju” ukierunkowaną na „promowanie zrównoważonej turystyki wellness w regionie Południowego Bałtyku”. Opisany typ podróży łączy turystykę zdrowotną z nurtem biofili. Obejmuje m.in. kąpiele leśne lub lasoterapię (*shinrin-yoku*) [Guziak 2023]. Jednocześnie można określić taki typ podróży jako pakiet „całorocznych

usług turystyki wellness opartych na zasobach naturalnych” [Uniwersytet Gdański 2025]

- *thermal tourism* – inaczej turystyka termalna. Są to działania typu wellness zorientowane na korzystanie z wód termalnych, spa, uzdrowisk oraz kąpeli leczniczych. Może więc to być podtyp turystyki uzdrowiskowej. Pierwszy raz podróże termalne stanowiły temat rozmów na kongresie turystycznym w 1999 roku (*1st International Congress on Thermal Tourism*) [Maseda, Soutelo, Simons 2018: 20],
- *blue mind travel* – kolejny trend podróżniczy z 2025 roku. Opisowała go m.in. Lachawiec. Trend ten jest zgodny z teorią *Blue Mind* zakładającą, że woda stanowi główny motyw podróży. Podróżowanie to może zostać określone jako podtyp turystyki luksusowej, chociaż uprawiać może ją każdy. *Blue Mind Travel* wykazuje pozytywne działanie na rzecz zdrowia fizycznego, psychicznego, ale także polepsza kreatywność co wynika z faktu, że „uspokajające dźwięki, ruch i blask światła na powierzchni” wody „działają niczym naturalny środek antystresowy” [Lachawiec 2025],
- *noctourism* – zwana również turystyką nocną. Są to „aktywności turystyczne, które odbywają się w nocy”. Może być łączona zarówno z motywem kulturowym (zwiedzanie zabytków), przyrodniczym (spacery po lasach w nocy), jak i przybierać postać „festiwali światła” [Patrzyłas 2024]. Inną aktywność stanowi oglądanie nieba i gwiazd,
- *spiritual tourism* – opisana m.in. przez Pearce. W języku polskim może być tłumaczona jako turystyka duchowa. Zgodnie z jej założeniami ludzie poszukują możliwości kształtowania swojego dobrostanu oraz poczucia sensu życia. To z kolei możliwe jest przez refleksję np. w wyniku „medytacji, jogi, (...), ćwiczeń oddechowych, cichych spacerów pośród natury lub ceremonii medytacji roślinnej” [Pearce 2025],
- *aromatourism* – Gregoric, Rončević i Bogdan wskazują na zestawienie podróży z aromaterapią. Badacze wskazują, że jest to trend turystyki zdrowotnej opierającej się na pobycie w ogrodach botanicznych, na plantacjach, w winnicach oraz destylarniach [Gregoric, Rončević, Bogdan 2025: 200, 205-206],

Na podstawie przedstawionego wyszczególnienia stwierdza się, że mimo braku dotychczasowego określenia powiązań między turystyką sensoryczną (lub też samym jej terminem) a innymi niszowymi trendami turystycznymi, przedstawiony produkt i kierunek przemysłu podróży wykazuje potencjał. Świadczy o tym fakt, że badacze zwiększają świadomość społeczeństwa omawiając wybrane formy wypoczynku lub też prowadząc badania naukowe. Dostrzegając lukę badawczą podjęto próbę dokładniejszego określenia potencjału turystyki sensorycznej.

## Metodologia badań

Celem badań własnych było określenie w jaki sposób turystyka sensoryczna zorientowana na środowisko naturalne może przyczynić się do przywrócenia stanu równowagi i wewnętrznego spokoju wśród turystów doświadczających przebudźcowania. Sformułowano następujący problem badawczy: „w jaki sposób i w jakim zakresie doświadczenia wielozmysłowe w środowisku naturalnym potencjalnie przyczynią się do regeneracji psychicznej i obniżenia poziomu przebudźcowania w opinii turystów”.

W trakcie analizę podjęto również próbę weryfikacji hipotez na podstawie nawiązujących do nich pytań badawczych:

- pytanie główne: Jak turyści oceniają wpływ turystyki sensorycznej zorientowanej na naturę na redukcję stresu i poprawę dobrostanu?
  - hipoteza główna: Turyści postrzegają turystykę sensoryczną zorientowaną na naturę jako skuteczną formę redukcji stresu i poprawy dobrostanu.
- pytanie 1: W jaki sposób intensywność i różnorodność doznań zmysłowych wpływa zdaniem turystów na subiektywne poczucie regeneracji psychicznej?
  - hipoteza 1: Turyści twierdzą, że doświadczanie silniejszych i bardziej zróżnicowanych bodźców sensorycznych podczas kontaktu z naturą warunkuje wyższy poziom regeneracji psychicznej,
- pytanie 2: Jaki typ turystyki sensorycznej respondenci będą chcieli najbardziej uprawiać?
  - hipoteza 2: Najchętniej badani turyści wezmą udział w aktywnościach *elemental tourism* związanych z wodą,

- pytanie 3: Jakie czynniki otoczenia w największym stopniu wpłyną na rozwój turystyki sensorycznej?
  - hipoteza 3: Rozwój turystyki sensorycznej będzie uwarunkowany m.in. zmiennymi społecznymi i ekonomicznymi.

W badaniu wykorzystano trzy metody. Pierwsza była typu ilościowego – przeprowadzono sondaż diagnostyczny techniką ankietyzacji. Próbie badanych dobranej w sposób losowy udostępniano kwestionariusz ankiety za pośrednictwem Google Ankiety. Narzędzie miało charakter autorski i składało się z 11 pytań (4 w metryczce i 7 w części głównej). Były one jednokrotnego, wielokrotnego wyboru, a także wykorzystywały pięciostopniową skalę Likerta (przy czym 1 to „zdecydowanie nie” a 5 to „zdecydowanie tak”). W sondażu wzięło udział 87 osób. Uzupełnienie kwestionariusza miało charakter dobrowolny – nie wyszczególniono żadnych warunków wymagających spełnienia aby wziąć udział w badaniu. Przed przystąpieniem do niego potencjalni respondenci byli informowani o zachowaniu anonimowości i wykorzystania uzyskanych danych wyłącznie do celów naukowych. Dane zbierane w okresie od 11 listopada 2025 roku do 27 grudnia 2025 roku.

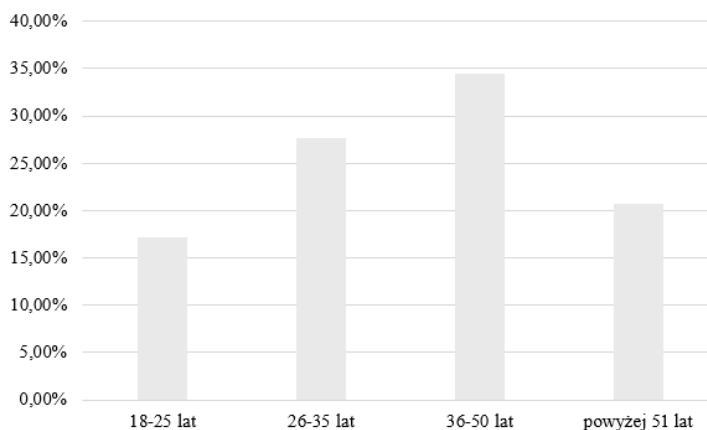
Drugą metodę badawczą stanowiła analiza PESTEL. Na podstawie przykładowych czynników mogących warunkować rozwój turystyki sensorycznej opracowano opisową prognozę dotyczącą rozwoju tego typu podróży w przyszłości. Poszczególnym czynnikom nadawano wagi oraz oceny, wraz z kierunkiem efektu. Iloczyn wagi i oceny umożliwił uzyskanie średniej dla każdego komponentu. Na ich podstawie stwierdzono które zmienne otoczenia najbardziej warunkują rozwój turystyki sensorycznej. Należy wskazać, że zastosowanie tej metody jest ograniczone – aby ustalić wiarygodną prognozę kluczowa będzie kontynuacja badań z tego zakresu.

Trzecią metodę stanowiła analiza SWOT. Podobnie jak w przypadku PESTEL poszczególnym uwarunkowaniom przypisywano wagi. Analiza SWOT odnosiła się nie tylko do wpływu otoczenia, ale również mocnych i słabych stron tej formy podróżowania. Dobór wszystkich metod umożliwił uzyskanie rozbudowanych i komplementarnych informacji.

## Wyniki sondażu diagnostycznego

Spośród 87 badanych 58,6% stanowiły kobiety, a 41,4% mężczyźni. Grupa była także niejednorodna pod względem wykształcenia – ponad połowa respondentów posiada wykształcenie wyższe (55,2%). Około 33% to osoby z wykształceniem średnim. Wyłącznie 11,5% ankietowanych ukończyło szkoły zawodowe.

Respondenci pochodzili z różnych grup wiekowych. Średni wiek osoby badanej wynosił 36 lat i 4 miesiące. Na wykresie 1 przedstawiono rozkład wieku.



**Wykres 1.** Wiek respondentów

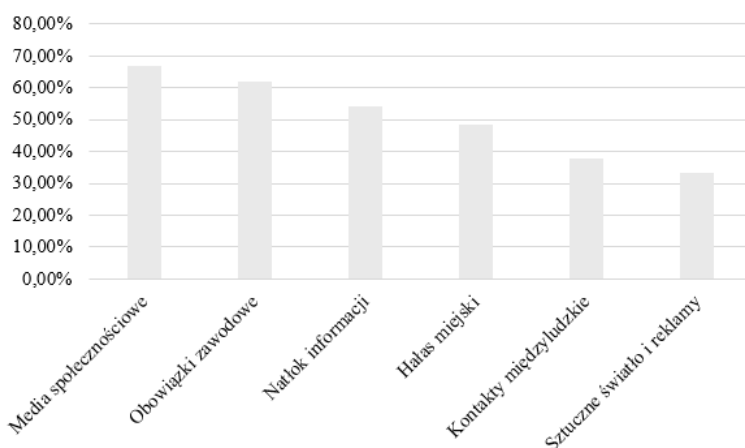
Źródło: Opracowanie własne.

Najliczniejszą grupę stanowiły osoby w przedziale od 36 do 50 lat (34,5%). Około 28% posiada więcej niż 26, ale mniej niż 35 lat. Z kolei osoby powyżej 51 roku życia stanowiły 20,7% badanych. Pozostali (mniej niż 20%) to młodzi dorośli z przedziału wiekowego 18-25 lat. Ponownie potwierdzono heterogeniczność próby.

Ostatnią zmienną demograficzną w badaniu stanowiło miejsce zamieszkania. Prawie 50% osób (a dokładnie 49,4%) zamieszkuje w miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców. Około 30% zamieszkuje mniejsze miejscowości, podczas gdy 20,7% przebywa na wsi. Uzyskane informacje z zakresu wszystkich czterech zmiennych niezależnych wskazują na różnorodność grupy badanej, a także potencjalnie odmienne zdania i opinie dotyczące turystyki sensorycznej oraz jej wpływu.

Pierwsze pytanie części właściwej brzmiało następująco „czy czuje się Pan/ Pani na co dzień przebodźcowana?”. Najwięcej osób zaznaczyło wartość 4 na skali Likerta (35,6%). Drugą najczęściej zaznaczaną odpowiedzią było 5 (27,6%), a następnie 3 (24,1%). Potwierdza to, że ponad 80% respondentów odczuwa przebodźcowanie utrzymujące się każdego dnia. Średnia wyniosła 3,74.

Następnie proszono o określenie źródła przebodźcowania. Respondenci mieli możliwość zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi. Wyniki przedstawiono na wykresie 2.

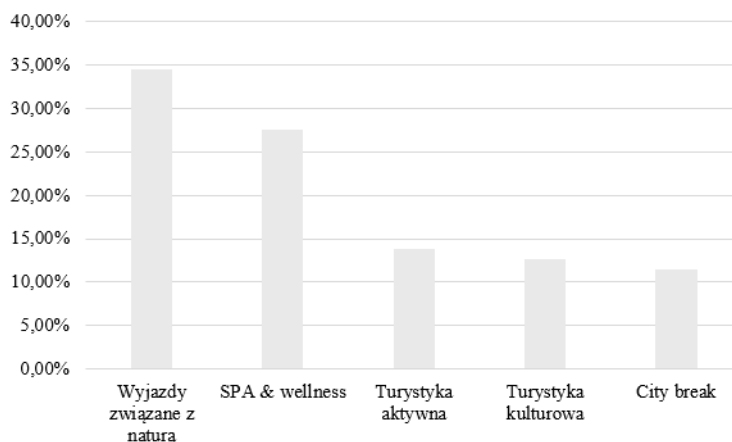


**Wykres 2.** Główne źródła przebodźcowania

Źródło: Opracowanie własne.

Najczęściej badanych przebodźcowują media społecznościowe (66,7%) oraz obowiązki zawodowe wynikające z pracy zarobkowej (62,1%). Dotyczyło to również nauki. Ponad 50% głosów uzyskała również odpowiedź „natłok informacji”. Hałas miejski stanowi czynnik przebodźcowujący dla 48,3% osób, więc znacznej grupy zamieszkującej wspomniane ośrodki. Około 38% podkreślało, że wynika to również z kontaktów międzyludzkich. Najbardziej wskazywano na negatywny wpływ sztucznego światła i reklam (33,3%). Zauważa się tym samym, że głównymi źródłami przebodźcowania są komponenty powiązane z postępowaniem technologicznym i pędem cywilizacyjnym charakterystycznym dla XXI wieku.

W dalszej części badania respondenci określali jakie typy wyjazdów turystycznych preferują oraz jakie najczęściej wybierają (wykres 3).



**Wykres 3.** Główny typy wyjazdów

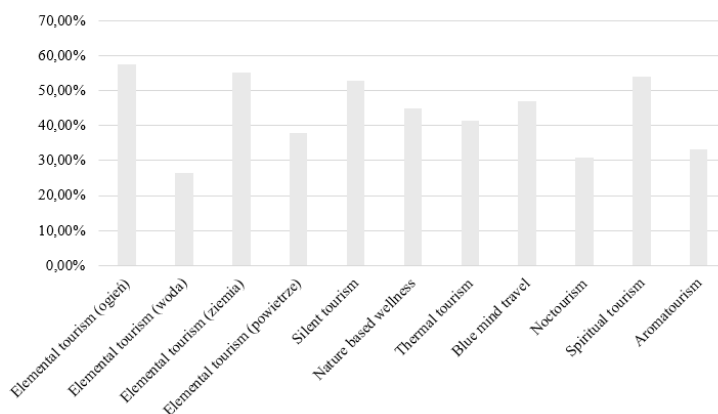
Źródło: Opracowanie własne.

Należy wskazać, iż dla zachowania wiarygodności informacji poszczególnym opcjom na to pytanie nie przypisano nazw zgodnych z podręcznikową i naukową klasyfikacją. Dodatkowo, pytanie było jednokrotnego wyboru aby uzyskać możliwość określenia głównych potrzeb ankietowanych turystów. Prawie 35% osób podkreślało, że najczęściej wybiera wyjazdy związane z wypoczynkiem w naturze. Około 27,6% wskazywało na wellness, spa, a 13,8% na turystykę aktywną. Najmniej głosów uzyskała turystyka kulturowa (12,6%) oraz city break. Chociaż pozostałe typy wyjazdów również mogą być określone terminem „city break” to wyszczególnienie tej opcji miało na celu wykazać główne cele i motywy podróży ankietowanych. We wszystkich przypadkach priorytet stanowił wypoczynek.

Pytanie oznaczone numerem 4 pozwoliło określić poziom wiedzy respondentów dotyczący pojęcia turystyki sensorycznej. Sprawdzano tym samym sposób interpretacji wspomnianego pojęcia przez ankietowanych. Ponad połowa tj. 56,3% osób twierdzi, że uczestniczyło w takich wyjazdach. Około 30% nie brało w nich udziału, a 11,5% wstrzymało się od głosu. Wskazuje się, że turystyka sensoryczna stanowi skojarzenie do wyjazdów wypoczynkowych.

Pytanie 5 to „czy byłby Pan / Pani zainteresowany/a udziałem w wyjazdach sensorycznych?”. Około 40% osób zdecydowanie wzięłoby w nich udział, a 39,1% odpowiedziało „raczej tak”. Od odpowiedzi wstrzymało się 13,8% osób, podczas gdy odpowiedź przeczącą zaznaczyło łącznie 6,9% osób.

Na kolejne pytanie odpowiadały zarówno osoby deklarujące chęć udziału, jak i pozostali respondenci. Spośród podanych w niniejszym opracowaniu opcji wybierali w których najchętniej wzięliby udział. Pytanie było wielokrotnego wyboru – możliwe było zaznaczenie dowolnej liczby opcji. Odsetek poszczególnych odpowiedzi przedstawiono na wykresie 4. Wiarygodność odpowiedzi uzyskano przez dołączenie do każdej z opcji krótkiego opisu na temat danego trendu w turystyce. Jeśli badany nie był chętny wziąć udziału w żadnej ze wspomnianych musiał zaznaczyć minimum jedną, najciekawszą dla niego opcję.



**Wykres 4.** Deklaracja chęci udziału w poszczególnych formach turystyki sensorycznej

Źródło: Opracowanie własne.

Ponad połowa badanych wzięłaby udział w *elemental tourism* zorientowanej na ogień (56,3%) oraz ziemię (55,2%). Deklarowali oni również chęć udziału w *spiritual tourism* (54,0%) oraz *silent tourism* (52,9%). Powyżej 30% uzyskały podróże typu *blue mind* (47,1%), *nature-based wellness* (44,8%) oraz *thermal tourism* (41,4%). Najrzadziej zaznaczane opcje to *elemental tourism* zorientowana na wodę (26,4%) oraz *noctourism* (31,0%). Uzyskany rozkład może wynikać z faktu, że niektóre ze wspomnianych form podróży angażują respondentów w większym lub mniejszym stopniu. Przykładowo, ogień bywa kojarzony przez nich z ciepłem oraz spokojem. Jednocześnie dostrzega się różnice między liczbą odpowiedzi dla *blue mind travel* a *elemental tourism* zorientowanego na wodę. Potwierdza to, że respondenci chcą wypoczywać w sposób bierny.

Ostatnie pytanie dotyczyło oczekiwanych przez respondentów efektów turystyki sensorycznej. Ponad 70% osób oczekuje, że opisywana forma turystyki przyczyni się do redukcji ich stresu. Dla 65,5% respondentów może ona natomiast stanowić sposób na odzyskanie spokoju. Ponad 50% głosów uzyskała również odpowiedź „poprawa nastroju” (57,5%). Najrzadziej respondenci wskazywali na wzmocnienie odporności oraz aspekty duchowe. Przeprowadzone badanie pozwala stwierdzić, iż mimo heterogeniczności grupy oraz braku znajomości pojęcia turystyki sensorycznej, znacząca większość z chęcią wzięłaby udział w aktywnościach stymulujących. Motywem jest wypoczynek i polepszenie dobrostanu, a potrzeba ta wynika natomiast z przebodźcowania.

### Analiza PESTEL i SWOT

Zgodnie z przedstawioną metodologią badań, drugą metodę wykorzystaną w niniejszym artykule stanowiła analiza PESTEL. W tabeli 1 przedstawiono zarówno kategorie czynników wraz z szczegółowymi zmiennymi. Określono również ich efekt (pozytywny oznaczany jako „+” lub negatywny określany jako „-”, wagę (z przedziału od 0 do 5). Poszczególne wagi były przypisywane według subiektywnego spojrzenia na podstawie własnych obserwacji specyfiki rynku turystycznego.

Tabela 1. Analiza PESTEL dotycząca potencjalnego rozwoju przemysłu turystyki sensorycznej

Zmienna	Efekt (+ lub -)	Waga	Ocena	Średnia
<b>Czynniki polityczne</b>				
Wsparcie polityki zrównoważonego rozwoju i zdrowia	+	4	2	8
Programu unijne na rzecz rozwoju ekoturystyki	+	3	3	9
Ograniczona dostępność obszarów chronionych	-	2	-2	-4
<b>Czynniki ekonomiczne</b>				
Zwiększony popyt na usługi rekreacyjne i turystykę alternatywną	+	5	3	15
Rozwój podaży rynków turystyki zdrowotnej, SPA, wellness	+	5	2	10
Sezonowość turystyki	-	4	-1	-4
Niszowość popytu na niektóre formy turystyki sensorycznej	-	4	-2	-8
Potencjalnie wysokie koszty wdrożenia niektórych elementów infrastruktury	-	3	-2	-6

Czynniki społeczne				
Wzrost poziomu świadomości dotyczące zdrowia psychicznego	+	5	3	15
Promocja <i>work life balance i slow life</i>	+	4	2	8
Ograniczona świadomość na temat turystyki sensorycznej	-	3	-2	-6
Uniwersalność turystyki sensorycznej	+	3	3	9
Rosnące dochody społeczeństwa	+	2	2	4
Czynniki technologiczne				
Ograniczona liczba badań na temat turystyki sensorycznej	-	3	-3	-9
Nadmiar technologii jako źródło przebudżcowania	+	3	3	9
Rozwój transportu	+	2	2	4
Czynniki środowiskowe				
Konieczność ochrony walorów przyrodniczych	-	4	-1	-4
Bogactwo krajobrazowe różnych obszarów	+	3	3	9
Zanieczyszczenia i emisja gazów wynikająca z transportu	-	3	-3	-9
Zaśmiecanie środowiska	-	3	-1	-3
Wysoki walor estetyczny środowiska naturalnego	+	2	2	4
Czynniki prawne				
Wsparcie prawne obiektów uzdrowiskowych	+	3	2	6
Ograniczenia użytkowania obszarów chronionych	-	3	-2	-6

Źródło: Opracowanie własne

Dla poszczególnych wymiarów analizy PESTEL uzyskano następujące wyniki:

- czynniki polityczne:
  - średnia łączna = 13,
  - efekt pozytywny = 17,
  - efekt negatywny = -4,
- czynniki ekonomiczne:
  - średnia łączna = 7,
  - efekt pozytywny = 25,
  - efekt negatywny = -18,

- czynniki społeczne:
  - średnia łączna = 30,
  - efekt pozytywny = 36,
  - efekt negatywny = -6,
- czynniki technologiczne:
  - średnia łączna = 4,
  - efekt pozytywny = 13,
  - efekt negatywny = -9,
- czynniki ekologiczne
  - średnia łączna = -3,
  - efekt pozytywny = 13,
  - efekt negatywny = -16,
- czynniki prawne:
  - średnia łączna = 0,
  - efekt pozytywny = 6,
  - efekt negatywny = -6.

Stwierdza się, że największy pozytywny wpływ mają czynniki społeczne oraz polityczne. W negatywnym stopniu oddziałują jednocześnie restrykcje ekologiczne. Czynniki prawne pozostają neutralne z racji, iż efekt pozytywny i negatywny jest zrównoważony.

Ostatnim etapem badań własnych była analiza SWOT. Jej wyniki przedstawiono w tabeli 2. Podobnie jak dla analizy PESTEL poszczególne wagi stanowią wyłącznie umownie przypisaną wartość zgodną z obserwacjami trendów w branży turystycznej.

**Tabela 2.** Analiza SWOT dotycząca potencjalnego rozwoju turystyki sensorycznej

<b>Mocne strony</b>	<b>Waga</b>	<b>Słabe strony</b>	<b>Waga</b>
Zgodność z trendem wellness i <i>slow tourism</i>	0,25	Niska świadomość społeczna dotycząca turystyki sensorycznej	0,30
Dostępność środowiska naturalnego bez konieczności znacznej ingerencji w jego strukturę	0,20	Sezonowość niektórych form turystyki sensorycznej	0,25
Popyt na doświadczenia sensoryczne	0,15	Brak wyspecjalizowanych przewodników i produktów z zakresu turystyki sensorycznej	0,25
Możliwość integracji turystyki sensorycznej z usługami zdrowotnymi oraz SPA	0,25	Trudność w mierzeniu efektów psychicznych	0,20

Niskie koszty dla turysty	0,15	—	—
<b>RAZEM</b>	<b>1,00</b>	<b>RAZEM</b>	<b>1,00</b>
<b>Szanse</b>	<b>Waga</b>	<b>Zagrożenia</b>	<b>Waga</b>
Rosnące zmęczenie społeczeństwa związane technologią i przebudźcowaniem	0,25	Komercjalizacja może osłabić autentyczność przeżyć	0,20
Finansowanie z UE na działania zrównoważone	0,20	Negatywny wpływ zmian klimatu na walory środowiskowe	0,25
Współpraca z uzdrowiskami i branżą zdrowotną	0,15	Ryzyko zadeptywania przyrody przy wzroście popytu	0,30
Zainteresowanie naukowców tematyką sensoryczną	0,20	Ograniczenia prawne w dostępności obszarów chronionych	0,25
Rozwój edukacji ekologicznej i terapeutycznej	0,20	—	—
<b>RAZEM</b>	<b>1,00</b>	<b>RAZEM</b>	<b>1,00</b>

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza SWOT pozwoliła dostrzec jak wielopłaszczyznowe jest zjawisko turystyki sensorycznej. Mimo licznych szans i mocnych stron są one równoważone przez potencjalne zagrożenia. Potwierdza to, że w przypadku rozwoju przemysłu turystyki sensorycznej kluczowe będzie odpowiednie i planowe zarządzanie ruchem odwiedzających.

## Zakończenie

Implementacja wszystkich trzech wspomnianych metod badawczych umożliwiła weryfikację hipotez w następujący sposób:

- hipoteza główna: Turyści postrzegają turystykę sensoryczną zorientowaną na naturę jako skuteczną formę redukcji stresu i poprawy dobrostanu – hipoteza została potwierdzona. Znaczna część respondentów wyraża chęć udziału w turystyce sensorycznej i oczekuje z niej efektów,
- hipoteza 1: Turyści twierdzą, że doświadczanie silniejszych i bardziej zróżnicowanych bodźców sensorycznych podczas kontaktu z naturą warunkuje wyższy poziom regeneracji psychicznej – hipoteza nie została rozstrzygnięta. Ze względu na różnorodność odpowiedzi nie było możliwe określenie powiązań ani korelacji między różnorodnością i siłą bodźców a poziomem regeneracji,

- hipoteza 2: Najchętniej badani turyści wezmą udział w aktywnościach *elemental tourism* związanych z wodą – hipoteza została odrzucona. Badani turyści deklarowali chęć udziału głównie w *elemental tourism* zorientowanym na ogień oraz ziemię,
- hipoteza 3: Rozwój turystyki sensorycznej będzie uwarunkowany m.in. zmiennymi społecznymi i ekonomicznymi – hipoteza została odrzucona. Na rozwój turystyki sensorycznej wpłyną m.in. zmienne społeczne i polityczne.

Badanie pozwoliło nie tylko wykazać istnienie luki badawczej z zakresu terminologii, danych jakościowych i ilościowych, ale również w odniesieniu do kierunków obranych w tym celu analiz. Zakłada się, że turystyka sensoryczna pozytywnie wpłynie na podróżujących i społeczeństwo. Dostrzega się znaczny, realny potencjał terapeutyczny, a zarazem kształtujący się popyt i niewystarczającą podaż. Kluczowe jest z tego względu uświadomienie społeczeństwu jego potrzeb, a przy tym utworzenie nowych ofert, pakietów produktów i kampanii ukierunkowanych ukierunkowanie przemysłu turystycznego na poprawę zdrowia publicznego.

## Bibliografia

- Gawrych M., Słonka R., 2021, *Terapeutyczne wędrówki górskie w rehabilitacji psychiatrycznej*, „Psychiatr. Psychol. Klin.”, t. 21, z. 1, s. 65–70.
- Gregoric M., Rončević A., Bogdan M., 2020, *Aromatherapy and aroma tourism as a new trend of tourism offer in the Republic of Croatia*, [w:] *61st International Scientific Conference on Economic and Social Development*, s. 200–214.
- Guziak M. A., 2023, *Od Shinrin-Yoku do Terapii Leśnej: Ewolucja Japońskiej Koncepcji Zdrowotnej*, „Shinrin Yoku Journal”, z. 11.
- Jenkins I. S., Bristow R. S., 2024, *Sensory Tourism. Senses and SenseScapes Encompassing Tourism Destinations*, Wallingford.
- Kamieniecka J., 2014, *Ekoturystyka – kilka myśli pod rozważę*, LGD Pojezierze Brodnickie.
- Kocki W., Kwiatkowski B., 2017, *Ogrody sensoryczne – przestrzenie kojące oraz lecznicze – projektowanie i dobór roślin*, „TEKA”, z. 2, s. 53–58.
- Krajewski M., 2021, *Miejsce drzew jest w lesie. O miejskiej biofobii*, „Stan rzeczy”, t. 1, z. 20, s. 203–228.
- Liszewicz S., 1995, *Przestrzeń turystyczna*, „Turyzm” t. 5, z. 2, s. 87–103.
- Maćkowiak M., Chojnacka A., 2015, *Doświadczenia sensoryczne w wiejskim produkcie turystycznym. Uczta sześciu zmysłów we wsi Krzyszkowo*, „Studia komitetu przestrzennego zagospodarowania kraju PAN”, z. 163, s. 267–276.

- Maseda M. C., Soutelo S. G., Simons P., 2018, *Thermal tourism and spa heritage in Europe. The case of Ehhta*. European Historic Thermal Towns Association, Scientific Committee of Ehhta.
- Mazur M., 1997, *Turystyka a dobrostan zdrowia człowieka*, „Folia Turistica”, z. 7, s. 19–25.
- Mika M., *Turystyka przyrodnicza – jej istota i współczesne kierunki rozwoju*, [w:] *Studia nad turystyką: tradycje, stan obecny i perspektywy badawcze*, red. W. Kurek, M. Mika, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków, s. 311–320.
- Modrzewski B., Szkołut A., 2014, *Biofilia – teoria i praktyka projektowa*, Konferencja Biocity – Naukowy Klub Architektury, s. 181–188.
- Popiel M., 2013, *Turystyka osób niepełnosprawnych w gospodarce opartej na wiedzy*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego”, z. 24, s. 119–134.
- Ryniejska-Kiełdanowicz M., 2022, *Zrównoważona turystyka jako przykład zrównoważonej konsumpcji*, [w:] *Wprowadzenie do zrównoważonego rozwoju. Podręcznik Akademicki*, red. A. Drosik, D. Heidrich, M. Ratajczak, Fundacja HumanDoc, s. 197–207.
- Wieczorek K., 2020, *Czynniki wpływające na aktywność turystyczną i wybór destynacji turystycznych wśród studentów*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, z. 392, s. 100–112.
- Zajadacz A., 2014, *Dostępność przestrzeni turystycznej w ujęciu geograficznym*, „Turyzm”, z. 24(1), s. 49–55.

#### Źródła internetowe:

- Baila R., 2025, *Elemental Travel: The Rising Trend of Exploring the World Through Earth, Water, Air, and Fire*, <https://www.thewanderslut.com/destinations/elemental-travel-the-rising-trend-of-exploring-the-world-through-earth-water-air-and-fire> (dostęp: 17.12.2025).
- Domjp2.pl, 2025, *Sensoryczna ścieżka zwiedzania*, <https://domjp2.pl/sensoryczna-ścieżka-zwiedzania> (dostęp: 13.12.2025).
- Grokipedia, 2025, *Sensory tourism*, [https://grokipedia.com/page/sensory\\_tourism](https://grokipedia.com/page/sensory_tourism) (dostęp: 11.12.2025).
- Lachawiec A., 2025, *Oto jeden z najgorętszych trendów podróżniczych 2025. Na czym polega „Blue Mind Theory”?*, [https://www.well.pl/life/148/oto\\_jeden\\_z\\_najgorętszych\\_trendow\\_podroznicznych\\_2025\\_na\\_czym\\_polega\\_blue\\_mind\\_theory,16583.html](https://www.well.pl/life/148/oto_jeden_z_najgorętszych_trendow_podroznicznych_2025_na_czym_polega_blue_mind_theory,16583.html) (dostęp: 15.12.2025).
- Patrylas A., 2024, *To ma być turystyczny hit w 2025 roku. Co to jest noctourism?*, <https://forsal.pl/lifestyle/turystyka/artykuly/9702979,to-ma-byc-turystyczny-hit-w-2025-roku-co-to-jest-noctourism.html> (dostęp: 14.12.2025).
- Pearce K., 2025, *What Is Spiritual Tourism? How Travel Can Transform Lives*, <https://www.mindfulecotourism.com/spiritual-tourism/> (dostęp: 14.12.2025).
- Seeberger C., 2019, *A guide to sensory-friendly tourism*, <https://www.sensoryfriendly.net/a-guide-to-sensory-friendly-tourism/> (dostęp: 12.12.2025).
- Sensory Travel, 2025, <https://www.sensorytravelexperiences.com> (dostęp: 11.12.2025).
- Uniwersytet Gdański, 2025, *Nature-Based Wellness Tourism*, <https://prawo.ug.edu.pl/N-B-Well> (dostęp: 16.12.2025).

Villa-Clarke A., 2024, *Travel Trends Report 2025: Silent Travel*, <https://www.forbes.com/sites/angelinavillaclarke/2024/11/26/travel-trends-report-2025-silent-travel/> (dostęp: 13.12.2025).

### **Sensory Tourism Based on Nature and the Concept of Biophilia as a Tool for Restoring the Mental Balance of Overstimulated Visitors and Travelers**

**Abstract:** Contemporary society's strong orientation toward digitalization, combined with the pervasive pace of modern life, contributes to high levels of overstimulation. At the same time, tourism is increasingly perceived as a means of restoring balance. Different forms of travel demonstrate varied impacts, although many have now taken on the character of mass mobility. The aim of this article is to present and promote a new form of tourism, commonly referred to as sensory travel. An attempt is made to indicate how trips focused on experiencing the natural environment can contribute to restoring a sense of balance and inner calm among tourists affected by overstimulation. The study employs a diagnostic survey method, as well as PESTEL and SWOT analyses. The findings suggest that sensory tourism will gain importance as a subtype of alternative, sustainable, and green travel. Respondents express interest in and curiosity about unconventional forms of recreation, which in turn shapes demand that has not yet been adequately reflected in supply within tourist destinations or travel agencies.

**Keywords:** sensory tourism, balance, mental well-being, overstimulation, wellness

**Jacek Piotr Kwaśniewski**

Studium Doktorskie, Wyższa Szkoła Biznesu MBA w Bydgoszczy

e-mail: jacek.piotr.kwasniewski@wp.pl

ORCID: 0000-0001-6041-4094

## **Determinanty, konsekwencje i efekty wykluczenia cyfrowego**

**Streszczenie:** Celem opracowania była identyfikacja determinant wykluczenia cyfrowego oraz ocena ich wpływu na funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie informacyjnym. Sformułowano główny problem badawczy, dotyczący czynników determinujących poziom wykluczenia cyfrowego, a także problemy szczegółowe odnoszące się do wpływu wieku, wykształcenia, dochodu oraz miejsca zamieszkania na analizowane zjawisko. W badaniu zastosowano metodę ilościową, technikę ankiety oraz analizę statystyczną. Uzyskane wyniki wykazały istotne statystycznie zależności między poziomem aktywności cyfrowej a płcią badanych, ich wiekiem oraz poziomem dochodu brutto. Stwierdzono również silnie istotną statystycznie zależność między poziomem aktywności cyfrowej a miejscem zamieszkania respondentów, a także między stopniem poczucia wykluczenia cyfrowego a wiekiem i wykształceniem badanych. Wyjątek stanowił brak istotnej statystycznie zależności między intensywnością korzystania z Internetu a płcią respondentów. Uzyskane rezultaty potwierdzają, że wykluczenie cyfrowe ma charakter wielowymiarowy i wymaga kompleksowych działań przeciwdziałających. Wskazano również na potrzebę dalszych badań nad kompetencjami cyfrowymi oraz ich wpływem na jakość życia jednostek i grup społecznych.

**Słowa kluczowe:** wykluczenie cyfrowe, społeczeństwo informacyjne, determinanty aktywności cyfrowej

### **1. Wprowadzenie**

Współczesny rozwój cywilizacyjny jest w znacznym stopniu determinowany przez dynamiczny postęp technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Cyfryzacja przenika niemal wszystkie obszary życia społecznego i gospodarczego, wpływając na sposób funkcjonowania jednostek, organizacji oraz całych społeczeństw. Internet, urządzenia mobilne i usługi cyfrowe stały się podstawowymi narzędziami komunikacji, pracy, edukacji oraz uczestnictwa w życiu publicznym. W konsekwencji dostęp do technologii cyfrowych, a także umiejętność ich efektywnego wykorzystania, zaczęły odgrywać istotną rolę w kształtowaniu szans życiowych jednostek.

Pomimo rosnącej powszechności technologii cyfrowych proces ich upowszechniania nie przebiega równomiernie. W wielu grupach społecznych nadal obserwuje się ograniczony dostęp do Internetu, brak odpowiedniego sprzętu lub niedostateczny poziom kompetencji cyfrowych. Zjawisko to określane jest mianem wykluczenia cyfrowego i stanowi jeden z istotnych problemów współczesnych społeczeństw informacyjnych. Wykluczenie cyfrowe nie sprowadza się wyłącznie do braku dostępu do technologii, lecz obejmuje również ograniczenia w zakresie umiejętności korzystania z nich oraz zdolności do czerpania realnych korzyści z ich wykorzystania.

Znaczenie problematyki wykluczenia cyfrowego wzrosło szczególnie w ostatnich latach, wraz z intensyfikacją procesów cyfryzacji administracji publicznej, edukacji oraz rynku pracy. Rozwój e-usług, nauczania zdalnego czy pracy zdalnej sprawił, że brak dostępu do technologii cyfrowych stał się istotną barierą w codziennym funkcjonowaniu jednostek. W konsekwencji osoby wykluczone cyfrowo napotykają trudności w dostępie do informacji, usług publicznych, edukacji oraz rynku pracy, co może prowadzić do pogłębiania nierówności społecznych.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że wykluczenie cyfrowe ma charakter wielowymiarowy i jest uwarunkowane szeregiem czynników, takich jak wiek, poziom wykształcenia, status materialny czy miejsce zamieszkania. Szczególnie narażone na wykluczenie cyfrowe są osoby starsze, mieszkańcy obszarów wiejskich, a także osoby o niższych dochodach i niższym poziomie wykształcenia. Wskazuje to na potrzebę prowadzenia badań empirycznych pozwalających na identyfikację determinant tego zjawiska oraz ocenę jego konsekwencji społecznych.

Istotnym aspektem analizowanego problemu jest również jego wpływ na rozwój społeczeństwa informacyjnego. Wykluczenie cyfrowe ogranicza

bowiem możliwości wykorzystania potencjału technologicznego przez znaczną część społeczeństwa, co może prowadzić do spowolnienia rozwoju gospodarczego oraz innowacyjności. Ponadto oddziałuje ono na poziom uczestnictwa obywatelskiego, ograniczając dostęp do informacji oraz możliwość angażowania się w życie publiczne.

Niniejszy rozdział wpisuje się w nurt badań nad wykluczeniem cyfrowym, koncentrując się na identyfikacji jego determinant oraz analizie konsekwencji tego zjawiska dla funkcjonowania jednostek. Szczególną uwagę poświęcono zależnościom pomiędzy czynnikami społeczno-demograficznymi a poziomem aktywności cyfrowej. Badania własne, przeprowadzone na grupie mieszkańców województwa wielkopolskiego, stanowią próbę empirycznej weryfikacji założeń teoretycznych oraz uzupełnienia dotychczasowych ustaleń obecnych w literaturze przedmiotu.

Podjęta problematyka ma istotne znaczenie zarówno z perspektywy naukowej, jak i praktycznej. Zrozumienie mechanizmów wykluczenia cyfrowego może przyczynić się do projektowania skutecznych działań z zakresu polityki społecznej i edukacyjnej, ukierunkowanych na przeciwdziałanie temu zjawisku. W szczególności dotyczy to inicjatyw służących rozwijaniu kompetencji cyfrowych oraz zapewnianiu równego dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Wprowadzenie stanowi podstawę do dalszych analiz przedstawionych w rozdziale, obejmujących zarówno przegląd literatury przedmiotu, jak i wyniki badań własnych. Pozwala ono ukazać znaczenie problemu wykluczenia cyfrowego oraz uzasadnia potrzebę jego pogłębionego badania w kontekście współczesnych przemian społeczno-gospodarczych.

Opracowanie składa się z sześciu części. Pierwszą z nich stanowi niniejsze wprowadzenie, natomiast druga obejmuje teoretyczną analizę wykluczenia cyfrowego. Wyjaśniono w niej pojęcie wykluczenia cyfrowego, przedstawiono jego główne determinanty i poziomy, a także omówiono teoretyczne konsekwencje oraz efekty tego zjawiska. Część trzecia dotyczy metodologii badań własnych. Zaprezentowano w niej cel, podmiot i przedmiot badań, problemy badawcze, a także zastosowane metody, techniki, narzędzia oraz organizację procesu badawczego. W części czwartej przedstawiono wykluczenie cyfrowe w świetle badań własnych. Omówiono dobór

zmiennych, konstrukcję kwestionariusza ankiety, wyniki badań oraz przeprowadzoną analizę statystyczną. W części piątej dokonano interpretacji uzyskanych rezultatów na tle badań prowadzonych przez innych autorów w omawianym obszarze. Rozdział zamykają podsumowanie oraz wnioski.

## **2. Teoretyczna analiza wykluczenia cyfrowego**

Współczesne społeczeństwa w coraz większym stopniu opierają swoje funkcjonowanie na technologiach cyfrowych, w tym na dostępie do Internetu, narzędzi informatycznych oraz usług online. Proces cyfryzacji, choć przynosi liczne korzyści ekonomiczne, edukacyjne i społeczne, nie przebiega równomiernie we wszystkich grupach społecznych. Zjawisko to, określane mianem wykluczenia cyfrowego, stanowi istotne wyzwanie zarówno z perspektywy polityki publicznej, jak i refleksji teoretycznej nad przemianami współczesnych społeczeństw. Wykluczenie cyfrowe nie ogranicza się bowiem jedynie do braku dostępu do technologii, lecz obejmuje również bariery kompetencyjne, ekonomiczne i kulturowe, które utrudniają jednostkom pełne uczestnictwo w społeczeństwie informacyjnym.

Celem niniejszego rozdziału jest teoretyczne ujęcie problematyki wykluczenia cyfrowego poprzez przegląd definicji, modeli oraz podejść badawczych funkcjonujących w literaturze naukowej. Analiza koncentruje się na identyfikacji głównych determinant tego zjawiska, mechanizmów jego powstawania oraz jego konsekwencji społecznych i ekonomicznych.

### **2.1. Wyjaśnienie pojęcia wykluczenia cyfrowego**

Problem wykluczenia cyfrowego jest obecny w debacie naukowej już od lat dziewięćdziesiątych XX wieku [Batorski 2009: 224]. Jak podkreśla D. Batorski, wykluczenie cyfrowe jest czymś więcej niż jedynie cyfrowym podziałem, ponieważ w istocie wiąże się ze społecznym i ekonomicznym wykluczeniem jednostek oraz grup społecznych [Batorski 2009: 225]. S. Tur i O. Filipiak [2023: 73] wskazują, że wykluczenie cyfrowe powinno być rozpatrywane z dwóch perspektyw. Pierwsza z nich dotyczy dostępu do sprzętu komputerowego oraz jakości łącza internetowego. W tym ujęciu wykluczenie polega przede wszystkim na braku możliwości zakupu komputera lub korzystania z odpowiedniej infrastruktury technicznej. Druga perspektywa

koncentruje się natomiast na znajomości zasad korzystania z Internetu oraz posiadaniu kompetencji niezbędnych do efektywnego uczestnictwa w środowisku cyfrowym. Podobne stanowisko zajmuje R. Jedlińska [2018: 225–226], według której wykluczenie cyfrowe odnosi się zarówno do różnic związanych z fizycznym dostępem do technologii cyfrowych, jak i do zróżnicowania umiejętności oraz zasobów potrzebnych do ich skutecznego wykorzystania.

W naukach ekonomicznych i społecznych istotne znaczenie ma również koncepcja zasobów i zawłaszczania, odnosząca się do jednostek lub grup dążących do przejmowania oraz kontrolowania ograniczonych zasobów w celu zwiększenia własnych wpływów bądź korzyści [Tilly 1978: 48–49]. Teoria ta podkreśla, że procesy zawłaszczania zasobów mogą prowadzić do utrwalania nierówności społecznych oraz ograniczania dostępu do dóbr grupom mniej uprzywilejowanym. W kontekście wykluczenia cyfrowego szczególnie istotne staje się więc pytanie o to, kto dysponuje dostępem do infrastruktury technologicznej, kompetencji cyfrowych oraz możliwości realnego wykorzystywania technologii w życiu społecznym, edukacyjnym i zawodowym.

K. Ostaszewski [2005: 128] zwraca uwagę na czterostopniowy proces dostępu do technologii cyfrowych. Pierwszy stopień ma charakter motywacyjny i odnosi się do postaw jednostek wobec technologii cyfrowych. Nie każda osoba odczuwa bowiem potrzebę posiadania kompetencji cyfrowych, a dla części jednostek codzienność bez Internetu może pozostawać zgodna z ich wartościami, przyzwyczajeniami oraz stylem życia. Niektórzy autorzy zakładają jednak, że człowiek, który uzyska odpowiednie narzędzia technologiczne, automatycznie stanie się użytkownikiem Internetu [van Dijk 2020: 27]. Takie założenie wydaje się jednak nadmiernie uproszczone, ponieważ sam dostęp do technologii nie przesądza jeszcze o jej rzeczywistym wykorzystaniu.

Drugi stopień dotyczy dostępu do odpowiednio szybkiego łącza internetowego oraz właściwej jakości sprzętu. Nie chodzi zatem wyłącznie o samo posiadanie komputera, lecz o możliwość korzystania ze sprawnego urządzenia, zainstalowanego w dogodnym miejscu, na przykład w domu [van Dijk 2020: 48]. Trzeci stopień odnosi się do umiejętności niezbędnych do efektywnego korzystania z komputera i Internetu. A. Turner [2025: 101–103] wyróżnia trzy podstawowe kategorie takich kompetencji:

- umiejętności operacyjne, oznaczające zdolności pozwalające na podstawowe korzystanie z komputera oraz oprogramowania sieciowego;
- umiejętności informacyjne, umożliwiające wyszukiwanie, selekcjonowanie oraz świadome i celowe wykorzystywanie informacji pozyskiwanych w sieci;
- umiejętności strategiczne, polegające na zdolności wykorzystywania Internetu do osiągania konkretnych celów życiowych, między innymi na rynku pracy, w edukacji lub w relacjach społecznych.

Czwarty stopień dotyczy sposobów korzystania z technologii cyfrowych, takich jak czas spędzany online, częstotliwość korzystania z Internetu czy rodzaje wykonywanych aktywności. To właśnie na tym etapie szczególnie wyraźnie ujawnia się mechanizm, zgodnie z którym „bogaci się bogacą, a ubodzy biednieją” [van Dijk 2020: 126]. Oznacza to, że osoby dysponujące większym kapitałem społecznym, ekonomicznym i kulturowym częściej wykorzystują technologie cyfrowe w sposób aktywny, celowy i rozwojowy, natomiast osoby znajdujące się w mniej korzystnej sytuacji społecznej częściej pozostają biernymi odbiorcami treści cyfrowych lub korzystają z Internetu w sposób ograniczony.

Innym istotnym zjawiskiem jest wykluczenie cyfrowe osób pracujących, uwarunkowane wyposażeniem stanowiska pracy w odpowiednie oprogramowanie i narzędzia technologiczne. Grupy pracowników są pod tym względem zróżnicowane ze względu na zmienne demograficzne, takie jak [Arendt 2009: 158]:

- wiek – im starsza grupa wiekowa, tym większy odsetek osób, których stanowisko pracy nie zostało wyposażone w komputer;
- wykształcenie – im niższy poziom wykształcenia, tym większy odsetek osób pracujących bez dostępu do komputera na stanowisku pracy;
- miejsce zamieszkania – im mniejsza miejscowość, tym większy odsetek pracowników pozbawionych dostępu do komputera w miejscu pracy.

Brak dostępu do Internetu i narzędzi cyfrowych w miejscu pracy może w znacznym stopniu zwiększać ryzyko wykluczenia technologicznego oraz cyfrowego. Ogranicza bowiem nie tylko możliwość wykonywania określonych obowiązków zawodowych, lecz także szanse rozwoju kompetencji, awansu, uczestnictwa w szkoleniach oraz adaptacji do zmieniających się wymagań rynku pracy.

## 2.2. Determinanty i poziomy wykluczenia cyfrowego

Jak już wyjaśniono, wykluczenie cyfrowe jest zjawiskiem nierównego dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz ograniczonego korzystania z nich, w tym z Internetu, komputerów czy usług cyfrowych. W ujęciu naukowym analizuje się je zarówno przez pryzmat determinant, czyli czynników warunkujących jego występowanie, jak i poziomów, a więc poszczególnych warstw tego zjawiska. Należy przy tym dodać, że wobec nowych wyzwań technologicznych społeczeństwa podlegają stopniowej przemianie – od modelu industrialnego ku społeczeństwu informacyjnemu. Przemiany te doprowadziły do reorganizacji instytucji społecznych oraz dywersyfikacji usług związanych z zatrudnieniem. Widoczny stał się między innymi wzrost zatrudnienia w usługach menedżerskich, technicznych i specjalistycznych, ale również w sektorze usług niższego poziomu, na przykład szklarskich, stolarskich czy budowlanych, przy jednoczesnym osłabieniu poziomu pośredniego [Castells 2013: 232].

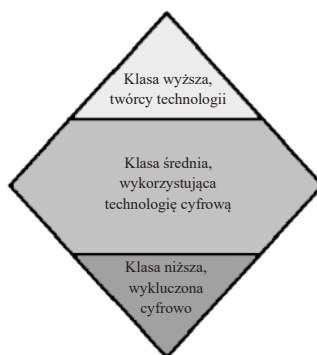
Współczesny paradygmat technologii cyfrowych charakteryzuje się zmianą znaczenia informacji, która przestała być postrzegana wyłącznie jako produkt, a zaczęła pełnić funkcję podstawowego surowca [Castells 2013: 103]. Informacja i technologia stały się tym samym jednymi z najważniejszych determinant funkcjonowania społeczeństwa oraz gospodarki [Barney 2008: 38–39]. Struktury organizacyjne przyjmują coraz bardziej elastyczny charakter, wykazują zdolność do ciągłej reorganizacji, a nowoczesne technologie tworzą zwarte systemy informacyjne. Według D. Barneya [2008: 40–42] sieć składa się z węzłów, powiązań oraz przepływów. Węzły mogą mieć charakter aktywny lub bierny, stacjonarny lub mobilny, silny lub słaby, trwałe lub tymczasowe, twórcze lub odbiorcze. Powiązania mogą być prywatne albo publiczne, pojedyncze albo wielostronne, silne albo słabe, unikatowe albo nadmiarowe, równoległe albo krzyżujące się, rozproszone albo skupione. Przepływy natomiast mogą być regularne lub nieregularne, obfite lub niewielkie, równomierne lub nierównomierne, a także znaczące lub pozbawione większego znaczenia.

Oznacza to, że współczesne działania społeczne coraz częściej organizują się wokół form sieciowych, choć same sieci mają charakter zróżnicowany i są determinowane warunkami, w jakich powstają oraz funkcjonują.

W społeczeństwach sieci informacja staje się podstawowym zasobem, a dostęp do niej, podobnie jak umiejętność jej przyswajania, interpretowania i wykorzystywania, nabiera znaczenia stratyfikacyjnego. Czynnikiem różnicującym pozycję jednostek i grup społecznych jest zatem nie tylko formalny dostęp do technologii, lecz także zdolność do efektywnego posługiwania się informacją jako narzędziem działania społecznego, ekonomicznego i zawodowego.

Autorzy podejmujący próbę opisu współczesnej struktury społecznej wskazują, że jej kształt coraz częściej przypomina romb. Jego wierzchołek tworzy warstwa wyższa, obejmująca przede wszystkim twórców informacji oraz osoby zdolne do jej wykorzystywania w celu pozyskiwania zasobów, takich jak pieniądze, prestiż czy władza – por. rysunek 1. Liczną klasę średnią stanowią natomiast osoby świadczące usługi związane z przetwarzaniem informacji w przemyśle, usługach lub handlu. Do klasy niższej zalicza się zaś te osoby, które nie mają stałego dostępu do technologii cyfrowych jako narzędzi pracy, a tym samym pozostają w słabszej pozycji wobec podstawowych mechanizmów społeczeństwa informacyjnego.

Najczęściej stosowanymi determinantami nierówności cyfrowych, wynikających z rysunku 1, są parametry społeczno-demograficzne (wiek, płeć, miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia), a także ekonomiczne (status zatrudnienia, dochód) [Scheerder in. 2017: 1612]. Tego rodzaju struktura społeczna może być skonceptualizowana przez dostęp do trzech form kapitału, takich jak: kapitał ekonomiczny, kulturowy i społeczny. Główną determinantą podejmowania decyzji w organizacji jest wykluczenie cyfrowe pracowników [Sobočka-Szczapa 2017: 415].



**Rysunek 1.** Współczesna struktura społeczna w zakresie korzystania z technologii cyfrowych

Źródło: [Markowski 2008: 112].

W wyniku badań prowadzonych w obszarze wykluczenia cyfrowego wyodrębniono trzy jego poziomy. Jako pierwszy (podobnie jak w badaniach M. van Dijka), przedstawiono poziom posiadania dostępu do komputera oraz Internetu. Na tym poziomie pojawiły się dwie grupy ludzi: osoby posiadające dostęp do Internetu i nieposiadające. Fazę tę nazwano pierwszym poziomem wykluczenia cyfrowego [Norris 2001: 72]. W tej fazie autorka zaproponowała następujące trzy wymiary nierówności:

- na poziomie globalnym – poziom rozwoju gospodarczego jest istotnie skorelowany z posiadaniem Internetu,
- na poziomie poszczególnych państw – różnice w dostępie do Internetu pomiędzy osobami ubogimi i zamożnymi (zawód, wykształcenie, płeć i dochód – różnicują dostęp do Internetu),
- na poziomie systemów demokratycznych – te osoby, które korzystają z Internetu, wykazują zwiększoną skłonność do zaangażowania obywatelskiego.

Drugi poziom wykluczenia cyfrowego, odnoszący się do korzystania z sieci dotyczy wieku osób. Okazało się, że osoby starsze operują narzędziami cyfrowymi na niższym poziomie [Attewell 2001: 257]. Trzeci poziom wykluczenia cyfrowego dotyczy realnych korzyści wynikających z wykorzystywania Internetu (wyższe dochody, zaangażowanie w życie polityczne, zwiększanie sieci kontaktów społecznych czy skuteczniejsze poszukiwanie pracy [Turner 2025: 99]. Z kolei M. Kurowska [2013: 3] wyróżniła jedynie dwa poziomy wykluczenia cyfrowego. Pierwszy został powiązany z brakiem dostępu do technologii cyfrowych, a drugi z ograniczonymi kompetencjami cyfrowymi

Wykluczenie cyfrowe wynika więc nie tylko z braku dostępu do Internetu, ale także z różnic w umiejętnościach i korzyściach płynących z jego używania.

### 2.3. Konsekwencje i efekty – przegląd literatury

Jednym z ważniejszych efektów wykluczenia cyfrowego są konsekwencje społeczne, czyli pogłębianie nierówności społecznych. Jak zauważa D. Batorski [2009: 228], dostęp do technologii informacyjnych stał się czynnikiem różnicującym społeczeństwo, podobnie jak wcześniej dostęp do edukacji czy kapitału. Osoby wykluczone cyfrowo nie posiadają pełnego dostępu do informacji, usług publicznych i komunikacji społecznej, co prowadzi

do marginalizacji społecznej i zacofania w życiu obywatelskim. W szczególności dotyczy to osób starszych, niepełnosprawnych czy mieszkańców obszarów wiejskich, którzy są bardziej narażeni na izolację społeczną. R. Aleksandrowicz [2008: 95–97] podkreśla, iż w społeczeństwie informacyjnym brak kompetencji cyfrowych może prowadzić do wykluczenia z podstawowych form partycypacji społecznych (konsekwencje udziału w życiu publicznym).

Wykluczenie cyfrowe ma również istotne skutki ekonomiczne, zarówno na poziomie jednostki, jak i całej gospodarki. Osoby pozbawione dostępu do nowych technologii mają mniejsze szanse na znalezienie pracy, szczególnie w warunkach cyfryzacji rynku pracy. Jak zauważa R. Jedlińska [2018: 230–232], kompetencje cyfrowe stają się jednym z ważniejszych czynników konkurencyjności pracowników. Brak umiejętności korzystania z Internetu ogranicza możliwość: poszukiwania pracy, prowadzenia działalności gospodarczej online, podnoszenia kwalifikacji.

Jak wskazuje G. Gmiterek [2013: 138–140], cyfrowy podział może utrwalać strukturalne nierówności ekonomiczne i, że w skali makro wykluczenie cyfrowe prowadzi do spowolnienia rozwoju gospodarczego, ponieważ zmniejsza potencjał innowacyjny społeczeństwa.

Jednym z najbardziej widocznych skutków wykluczenia cyfrowego są jego konsekwencje w obszarze edukacji. Brak dostępu do sprzętu komputerowego i Internetu ogranicza możliwości kształcenia, szczególnie w warunkach edukacji zdalnej. Uczniowie nie posiadający odpowiednich narzędzi do nauki online lub zmuszeni są dzielić sprzęt z innymi domownikami, mają zdecydowanie trudniej w procesie edukacyjnym. W efekcie dochodzi do pogłębiania nierówności edukacyjnych między uczniami. Technologie cyfrowe stanowią dzisiaj integralny element procesu edukacyjnego, a ich brak może prowadzić do ograniczenia możliwości rozwoju kompetencji poznawczych i społecznych młodych ludzi [Krzyżak-Szymańska 2018: 42–43].

Wykluczenie cyfrowe ogranicza również dostęp do dóbr kultury. Internet stał się podstawowym medium dystrybucji wiedzy, kultury i informacji, dlatego brak dostępu do niego oznacza ograniczenie uczestnictwa w kulturze. Jak wskazuje J. Bulik [2011: 5–8], społeczeństwo cyfrowe charakteryzuje się rosnącą rolą informacji jako zasobu, a jej brak prowadzi do powstawania nowych podziałów klasowych.

Wykluczenie cyfrowe wpływa także na psychikę i jakość życia jednostek. Ograniczony dostęp do komunikacji elektronicznej może prowadzić do poczucia izolacji, szczególnie wśród osób starszych, obniżenia poczucia własnej wartości, lęku przed technologią, wykluczenia z relacji społecznych przenoszących się do świata online. W warunkach cyfryzacji życia codziennego (e-usługi publiczne, telemedycyna, bankowość elektroniczna) osoby wykluczone cyfrowo napotykać liczne bariery w zaspokajaniu podstawowych potrzeb [Jedlińska 2018: 233].

Długofalowe skutki wykluczenia cyfrowego mają charakter systemowy i obejmują: utrwalanie nierówności społecznych – brak dostępu do technologii reprodukuje istniejące podziały społeczne; ograniczenie mobilności społecznej – osoby wykluczone mają mniejsze szanse na poprawę swojej sytuacji życiowej; spowolnienie rozwoju społeczeństwa informacyjnego – część obywateli pozostaje poza głównym nurtem przemian cywilizacyjnych; wykluczenie obywatelskie – ograniczony udział w procesach demokratycznych (e-administracja, konsultacje społeczne online). Może to prowadzić do powstania trwałych barier rozwojowych w społeczeństwie [Batorski 2009: 18].

Wykluczenie cyfrowe jest więc zjawiskiem złożonym o wielowymiarowych konsekwencjach. Obejmuje nie tylko brak dostępu do technologii, ale też niedobór kompetencji cyfrowych i zasobów umożliwiających ich wykorzystanie. Skutki tego widoczne są w sferze społecznej, ekonomicznej, edukacyjnej, kulturowej oraz psychologicznej. Analiza literatury wskazuje jednoznacznie, iż wykluczenie cyfrowe prowadzi do pogłębiania nierówności oraz ograniczenia uczestnictwa jednostek w życiu społecznym i gospodarczym. W związku z tym przeciwdziałanie temu zjawisku stanowi jedno z ważniejszych wyzwań polityki społecznej i edukacyjnej współczesnych państw.

### **3. Metodologia badań własnych**

Metodologia badań własnych odnosi się do zbioru zasad, metod i technik stosowanych w celu przeprowadzenia własnych badań naukowych dla uzyskania wiarygodnych i obiektywnych wyników. Metodologia obejmuje planowanie, wybór metod zbierania danych, ich analizę oraz interpretację wyników, zapewniając spójność i rzetelność całego procesu badawczego. Według J. Bralczyka [2010: 45–47] metodologia badań własnych, to: zbiór

zasad oraz procedur umożliwiających systematyczne, a także celowe prowadzenie badań. Zbiór ten powinien być oparty na wybranych metodach oraz narzędziach badawczych, umożliwiających uzyskanie wiarygodnych wyników. Według J. Bralczyka i A. Markowskiego [Bralczyk, Markowski 2015: 23] – metodologia badań własnych to komplet działań podejmowanych w trakcie badania od sformułowania problemu badawczego, poprzez dobór metod, aż po wynikową analizę i interpretację danych.

W niniejszym opracowaniu przyjęto, iż metodologia badań własnych, to świadomy i systematyczny wybór oraz stosowanie określonych metod i technik badawczych, które umożliwiają osiągnięcie założonych celów badawczych.

### 3.1. Cel, podmiot i przedmiot badań

Celem głównym badań, rozumianym jako: zamierzony rezultat procesu poznawczego, skierowany na rozwiązanie problemów naukowych [Nowak 2012: 26–28], jest identyfikacja determinant wykluczenia cyfrowego oraz ocena ich wpływu na funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie informacyjnym.

Podmiot badań stanowią mieszkańcy województwa wielkopolskiego w Polsce, reprezentujący zróżnicowane grupy społeczne, a przedmiot – zjawisko wykluczenia cyfrowego, rozumiane jako ograniczony dostęp do nowoczesnych technologii oraz kompetencji cyfrowych [Batorski 2009: 225–227].

### 3.2. Problemy badawcze

Problem badawczy, to pytanie lub zespół pytań, na które należy odpowiedzieć po przeprowadzeniu badań [Babbie 2004: 111]. Główny problem badawczy założony w tym opracowaniu stanowi następujące pytanie: *Jakie czynniki determinują poziom wykluczenia cyfrowego?* Problemy szczegółowe:

1. Czy wiek wpływa na kompetencje cyfrowe?
2. Czy poziom wykształcenia różnicuje dostęp do technologii cyfrowych?
3. W jaki sposób dochód wpływa na konsekwencje i efekty wykluczenia cyfrowego?
4. Czy miejsce zamieszkania różnicuje korzystanie z Internetu?

### 3.3. Metody, techniki, narzędzia i organizacja badań

Metoda, to zespół uzasadnionych naukowo zabiegów koncepcyjnych i instrumentalnych, które obejmują całość postępowania badawczego, zmierzającego do rozwiązania danego problemu naukowego [Pilch, Bauman 1995: 71]. Natomiast metoda badawcza, to uszczegółowiony sposób postępowania w konkretnej sytuacji problemowej wobec założonego problemu badawczego [Apanowicz 2005: 54].

Do dalszej pracy przyjęto następującą definicję metody badawczej: metoda badawcza, to celowy (nieprzypadkowy), powtarzalny i skuteczny tryb rozwiązania ogólnego problemu badawczego. Określa przy tym sposób zbierania, opracowywania oraz interpretacji danych empirycznych, który służy do uzyskania uzasadnionej odpowiedzi na postawiony główny problem badawczy.

Metoda badawcza może być [Mroczo 2023: 26]:

- celowa – oznacza podjęcie metodyczne prowadzące do osiągnięcia celu,
- skuteczna – dająca pożądane wyniki, zdolna do osiągnięcia zdefiniowanych celów badawczych,
- powtarzalna – daje możliwość jej wykorzystania do rozwiązywania różnych problemów.

Ogólny sposób nazwania cech przedmiotu badań może być: systemowy, historyczny, ilościowy, jakościowy, dedukcyjny, indukcyjny, obserwacyjny lub eksperymentalny [Mroczo 2023: 26–27]. W niniejszych badaniach przyjęto metodę ilościową umożliwiającą analizę zależności między zmiennymi [Nowak 2012: 51–53]. Natomiast techniką, jaką wybrano, okazała się ankieta z autorskim zestawem pytań służących do zbierania danych od osób ankietowanych [Babbie 2004: 267–268]. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety. Dobór próby, rozumiany jako: procedura wyboru jednostek do badania z określonej populacji [Sztumski 2005: 86–87], miał charakter celowy i został skierowany do osób posiadających na co dzień kontakt z technologią cyfrową. Na koniec wykonano operacjonalizację zmiennych (ustalenie mierzalnych wskaźników na podstawie pojęć teoretycznych) [Nowak 2012: 122–123]. Przyjęto zmienną zależną, jako: poziom wykluczenia cyfrowego, a zmienne niezależne: wiek, wykształcenie, dochód, miejsce zamieszkania.

Organizacja badań stanowi istotny element procesu metodologicznego, gdyż określa kolejność i sposób realizacji poszczególnych etapów

postępowania badawczego [Głowacki 2014: 163–164]. W niniejszym opracowaniu proces badawczy został zaplanowany w sposób systematyczny i uporządkowany, co miało na celu zapewnienie rzetelności oraz trafności uzyskanych wyników. Pierwszym etapem było sformułowanie problemu badawczego oraz określenie celu głównego i problemów szczegółowych. Na tym etapie dokonano również przeglądu literatury przedmiotu, co pozwoliło na doprecyzowanie pojęć związanych z wykluczeniem cyfrowym oraz identyfikację potencjalnych zmiennych wpływających na badane zjawisko.

Drugi etap obejmował przygotowanie narzędzia badawczego, jakim był autorski kwestionariusz ankiety. Zawierał on pytania odnoszące się do poziomu kompetencji cyfrowych respondentów, ich dostępu do technologii oraz danych socjodemograficznych (płeć, wiek, wykształcenie, dochód, miejsce zamieszkania). Kwestionariusz został opracowany w sposób umożliwiający operacjonalizację zmiennych oraz ich późniejszą analizę ilościową.

Następnie przeprowadzono dobór próby badawczej o charakterze celowym. Badanie zostało skierowane do mieszkańców województwa wielkopolskiego, którzy na co dzień mają kontakt z technologiami cyfrowymi. Proces zbierania danych odbywał się w lutym 2026 roku, z wykorzystaniem ankiety rozsyłanej w formie elektronicznej, co pozwoliło na dotarcie do zróżnicowanej grupy respondentów.

Po zakończeniu etapu zbierania danych przystąpiono do ich porządkowania oraz weryfikacji pod względem kompletności i poprawności. Minimalną liczebność próby wyliczono z następującego wzoru [Jabłońska, Sobieraj 2013: 35]:

$$N_{\min} = \frac{N}{1 + \frac{4 \cdot d^2(N-1)}{Z^2}} = \frac{N}{1 + \frac{0,0064(N-1)}{3,8416}}$$

gdzie:

$N_{\min}$  – minimalna liczebność próby,

$N$  – wielkość populacji (2.322.785 – osoby dorosłe),

$Z$  – wartość standardowa dla istotności  $p$  ( $Z = 1,96$ , dla  $p = 0,05$ ),

$d$  – zakładany błąd oszacowania (4% => 0,04).

$$N_{\min} = \frac{2322785}{1 + \frac{0,0064(2322785 - 1)}{3,8416}} = \frac{2322785}{3871} = 600$$

Ogółem przesłano drogą elektroniczną 1100 kwestionariuszy ankiet. Zwrotnie otrzymano 684 wypełnionych ankiet. Do dalszych badań zakwalifikowano 621 kwestionariuszy.

W dalszej kolejności dane zostały przygotowane do analizy statystycznej. Wykorzystano metodę regresji liniowej, która umożliwiła określenie wpływu zmiennych niezależnych (wiek, wykształcenie, dochód, miejsce zamieszkania) na zmienną zależną, jaką był poziom wykluczenia cyfrowego.

Ostatni etap obejmował interpretację uzyskanych wyników oraz sformułowanie wniosków. Wyniki badań zostały odniesione do postawionych wcześniej problemów badawczych oraz skonfrontowane z ustaleniami zawartymi w literaturze przedmiotu. Pozwoliło to na ocenę determinant wykluczenia cyfrowego oraz ich wpływu na funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie informacyjnym.

Cały proces badawczy został przeprowadzony z zachowaniem zasad etyki badań naukowych, w szczególności anonimowości respondentów oraz dobrowolności udziału w badaniu.

## 4. Wykluczenie cyfrowe w świetle badań własnych

### 4.1. Dobór zmiennych – kwestionariusz ankiety

Dobór zmiennych i kwestionariusz ankiety przedstawiono w Tabeli 1.

**Tabela 1.** Kwestionariusz ANKIETY skierowanej do osób dorosłych posiadających dostęp do Internetu z terenu wielkopolski

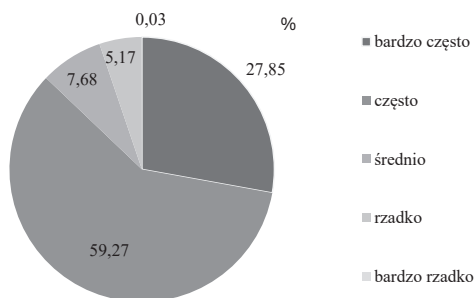
L.p.	Pytania	Zmienne	Odpowiedzi	
			liczba (621)	%
1.	Płeć:	mężczyzna	389	62,64
		kobieta	232	37,36
2.	Wiek:	do 40 lat	424	68,28
		powyżej 40 lat	197	31,72
3.	Miejsce zamieszkania:	miasto	447	71,93
		wieś	174	28,07
4.	Wykształcenie:	wyższe	259	41,64
		inne	362	58,36
5.	Dochód brutto:	powyżej średniej krajowej	352	56,72
		poniżej średniej krajowej	269	43,28

6.	Czy posiada Pan/ni stały dostęp do nowych technologii (komputer, Internet, smartfon)?	tak	575	92,57
		nie	46	7,43
7.	Jaka jest intensywność korzystania z Internetu?	bardzo często	173	27,85
		często	368	59,27
		średnio	48	7,68
		rzadko	32	5,17
		bardzo rzadko	0	0,03
8.	Czy czuje się Pan/ni wykluczony/na cyfrowo?	tak	126	20,26
		nie	495	79,74
8.	Które z wymienionych dolegliwości są wywoływane przez wykluczenie cyfrowe?	brak pełnego dostępu do informacji	72	11,54
		mniejsze szanse na znalezienie pracy	120	19,27
		obniżenie poczucia własnej wartości	136	21,85
		trwałe bariery rozwojowe	294	47,34

Źródło: Opracowanie własne na podstawie.

## 4.2. Wyniki badań

Analiza danych objęła analizę opisową, testy istotności statystycznej oraz korelacji (współczynnik Pearsona). Większość osób ankietowanych stanowią mężczyźni (62%) w wieku do 40 lat (68%), zamieszkujących miasta (72%), z wykształceniem innym niż wyższe (58,36%), z dochodem brutto powyżej średniej krajowej (57%). Osoby ankietowane w większości posiadały stały dostęp do nowych technologii (93%). Ich intensywność korzystania z Internetu jest wysoka i bardzo wysoka (odpowiednio: 59% i 27%) – Rysunek 2.

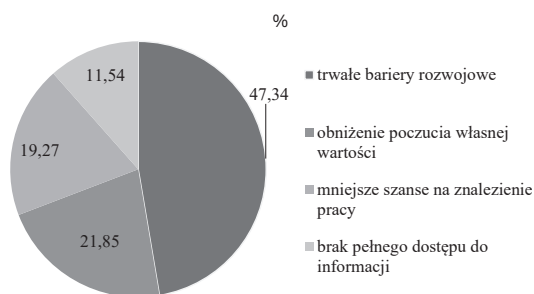


Rysunek 2. Intensywność korzystania z Internetu przez osoby badane

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 1.

Stosunkowo niewielki odsetek badanych osób czuje się wykluczona cyfrowo (20,26%).

Najbardziej zauważalnym efektem, konsekwencją wykluczenia cyfrowego, według ankietowanych, są trwałe bariery rozwojowe (47,34%), a także obniżenie poczucia własnej wartości (21,85%) i mniejsze szanse na znalezienie pracy (19,27%) – Rysunek 3.



Rysunek 3. Najbardziej zauważalne konsekwencje i efekty wykluczenia cyfrowego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 1.

### 4.3. Analiza statystyczna

Rozkład częstości dla oceny poziomu aktywności cyfrowej i stałego dostępu do nowych technologii, intensywności korzystania z Internetu oraz stopnia poczucia wykluczenia cyfrowego w kontekście płci przedstawiono w Tabeli 2.

Tabela 2. Rozkład częstości dla oceny poziomu aktywności cyfrowej przy stałym dostępie do nowych technologii, intensywności korzystania z Internetu oraz stopniu poczucia wykluczenia cyfrowego w kontekście płci

Poziom aktywności cyfrowej	Staly dostęp do nowych technologii				Intensywność korzystania z Internetu				Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego			
	mężczyzna		kobieta		mężczyzna		kobieta		mężczyzna		kobieta	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
bardzo wysoki	198	50,90	107	46,12	96	24,68	69	29,74	4	1,03	9	3,88
wysoki	123	31,62	92	39,66	124	31,88	78	33,63	12	3,08	10	4,33
średni	62	15,94	23	9,91	84	21,59	40	17,24	27	6,94	26	11,12
niski	4	1,03	6	2,59	49	12,60	24	10,34	145	37,28	77	33,02
bardzo niski	2	0,51	4	1,72	36	9,25	21	9,05	201	51,67	110	47,65
Ogółem:	389	100	232	100	389	100	232	100	389	100	232	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 1.

Liczebności rzeczywiste przedstawiono w Tabeli 3.

**Tabela 3.** Liczebności rzeczywiste

Poziom aktywności cyfrowej	Stały dostęp do nowych technologii		Suma	Intensywność korzystania z Internetu		Suma	Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego		Suma
	mężczyzna	kobieta		mężczyzna	kobieta		mężczyzna	kobieta	
bardzo wysoki	198	107	305	96	69	165	4	9	13
wysoki	123	92	215	124	78	202	12	10	22
średni	62	23	85	84	40	124	27	26	53
niski	4	6	10	49	24	73	145	76	221
bardzo niski	2	4	6	36	21	57	201	111	312
Ogółem:	389	232	621	389	232	621	389	232	621

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 2.

**Tabela 3.** Liczebności teoretyczne

Poziom aktywności cyfrowej	Stały dostęp do nowych technologii		Intensywność korzystania z Internetu		Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego	
bardzo wysoki	191	114	103	62	8	5
wysoki	135	80	126	76	14	8
średni	53	32	78	46	33	20
niski	6	4	46	27	139	83
bardzo niski	4	2	36	21	195	116
Ogółem:	389	232	389	232	389	232

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 3.

Zależności statystyczne:

Poziom aktywności cyfrowej przy stałym dostępie do nowych technologii, w kontekście płci osób badanych – wykazuje istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,02030 < 0,05$ , przy  $X^2 = 11,63$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy intensywności korzystania z Internetu, w kontekście płci osób badanych – nie wykazuje istotnej statystycznie zależności, ponieważ:  $p = 0,4703 > 0,05$ , przy  $X^2 = 3,55$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy stopniu poczucia wykluczenia cyfrowego, w kontekście płci osób badanych – wykazuje istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0332 < 0,05$ , przy  $X^2 = 10,47$ .

Pozostałe obliczenia zostały przeniesione do załączników.

Poziom aktywności cyfrowej przy stałym dostępie do nowych technologii, w kontekście wieku osób badanych – wykazuje istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0441 < 0,05$ , przy  $X^2 = 9,79$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy intensywności korzystania z Internetu, w kontekście wieku osób badanych – wykazuje istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0122 < 0,05$ , przy  $X^2 = 12,81$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy stopniu poczucia wykluczenia cyfrowego, w kontekście wieku osób badanych – wykazuje silnie istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0074 < 0,01$ , przy  $X^2 = 13,97$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy stałym dostępie do nowych technologii, w kontekście wykształcenia osób badanych – wykazuje istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0243 < 0,05$ , przy  $X^2 = 11,21$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy intensywności korzystania z Internetu, w kontekście wykształcenia osób badanych – wykazuje istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0408 < 0,05$ , przy  $X^2 = 9,98$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy stopniu poczucia wykluczenia cyfrowego, w kontekście wykształcenia osób badanych – wykazuje silnie istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0015 < 0,01$ , przy  $X^2 = 17,51$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy stałym dostępie do nowych technologii, w kontekście dochodu brutto osób badanych – wykazuje istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0363 < 0,05$ , przy  $X^2 = 10,26$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy intensywności korzystania z Internetu, w kontekście dochodu brutto osób badanych – wykazuje istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0362 < 0,05$ , przy  $X^2 = 10,26$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy stopniu poczucia wykluczenia cyfrowego, w kontekście dochodu brutto osób badanych – wykazuje silnie istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0304 < 0,05$ , przy  $X^2 = 10,68$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy stałym dostępie do nowych technologii, w kontekście miejsce zamieszkania osób badanych – wykazuje silnie istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0009 < 0,01$ , przy  $X^2 = 18,66$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy intensywności korzystania z Internetu, w kontekście miejsce zamieszkania osób badanych – wykazuje silnie istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0080 < 0,01$ , przy  $X^2 = 113,79$ .

Poziom aktywności cyfrowej przy stopniu poczucia wykluczenia cyfrowego, w kontekście do miejsce zamieszkania osób badanych – wykazuje silnie istotną statystycznie zależność, ponieważ:  $p = 0,0063 < 0,01$ , przy  $X^2 = 14,33$ .

## 5. Dyskusja

Uzyskane wyniki badań własnych wskazują, iż wykluczenie cyfrowe jest zjawiskiem złożonym i silnie powiązanim z czynnikami społeczno-demograficznymi. W szczególności wiek, poziom wykształcenia, dochód oraz miejsce zamieszkania – wykazują istotny wpływ na poziom aktywności cyfrowej. Wyniki te znajdują potwierdzenie w licznych badaniach innych autorów. Podobne zależności wykazał J. van Dijk [2020: 35–37], wskazując na wielopoziomowy charakter wykluczenia cyfrowego. M. Castells [2013: 136–141] podkreśla znaczenie dostępu do informacji, jako ważnego czynnika stratyfikacji społecznej.

Z kolei P. Norris [2001: 72–73] wskazuje na trzy poziomy wykluczenia cyfrowego, co znajduje odzwierciedlenie w analizowanych wynikach. Badania E. Helsper [2012: 49–52] potwierdzają znaczenie kompetencji cyfrowych, jako czynnika determinującego faktyczne uczestnictwo w społeczeństwie cyfrowym. M. Warschauer [2003: 76–77] akcentuje rolę zasobów społecznych i edukacyjnych, co jest spójne z wynikami wskazującymi na znaczenie wykształcenia. Badania E. Hargittai [2002: 13–15] podkreślają różnice w umiejętnościach korzystania z Internetu. Autor P. DiMaggio [2001: 327–329] zwraca uwagę na nierówności społeczne pogłębiane przez technologie. Z kolei N. Selwyn [2004: 45–47] wskazuje na konsekwencje edukacyjne wykluczenia cyfrowego.

Badania polskich autorów również potwierdzają uzyskane wyniki. D. Batorski [2009: 226–227] podkreśla znaczenie dostępu do Internetu i kompetencji cyfrowych, natomiast M. Kurowska [2013: 71–72] wskazuje na dwupoziomowy charakter wykluczenia cyfrowego.

Analiza porównawcza pozwala więc stwierdzić zgodność wyników badań własnych z ustaleniami innych autorów, co potwierdza trafność przyjętych założeń badawczych.

## 6. Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania empiryczne pozwoliły na szczegółową identyfikację determinant wykluczenia cyfrowego oraz ocenę ich wpływu na funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie informacyjnym. Uzyskane wyniki wskazują, iż wykluczenie cyfrowe ma charakter wielowymiarowy, a jego uwarunkowania obejmują zarówno czynniki indywidualne, jak i strukturalne.

W pierwszej kolejności należy podkreślić znaczenie wieku, jako jednej z ważniejszych determinant wykluczenia cyfrowego. Analiza statystyczna wykazała istotną zależność pomiędzy wiekiem respondentów a poziomem aktywności cyfrowej oraz poczuciem wykluczenia cyfrowego. Osoby starsze znacznie rzadziej deklarowały wysoki poziom kompetencji cyfrowych oraz częściej wskazywały na bariery w korzystaniu z technologii. Wynik ten potwierdza tezę o pokoleniowej luce cyfrowej, wynikającej z odmiennych doświadczeń edukacyjnych i zawodowych. Starsze grupy społeczne nie miały bowiem w takim stopniu styczności z nowoczesnymi technologiami na wcześniejszych etapach życia, co przełożyło się na niższy poziom ich kompetencji w tym obszarze.

Kolejnym istotnym czynnikiem determinującym poziom wykluczenia cyfrowego jest wykształcenie. Badania wykazały, iż osoby z wyższym poziomem wykształcenia charakteryzują się wyższym poziomem aktywności cyfrowej oraz częściej wykorzystują Internet w sposób świadomy i celowy. Wykształcenie wpływa nie tylko na dostęp do wiedzy, ale również na zdolność do jej przetwarzania i wykorzystania w praktyce. Osoby lepiej wykształcone częściej posiadają kompetencje informacyjne i strategiczne, co pozwala im na efektywne korzystanie z zasobów cyfrowych.

Dochód stanowi kolejny istotny determinant wykluczenia cyfrowego. Wyniki badań wskazują, że osoby o wyższych dochodach mają większe możliwości dostępu do nowoczesnych technologii, w tym szybkiego Internetu oraz wysokiej jakości sprzętu komputerowego. Wysoki poziom dochodu umożliwia również inwestowanie w rozwój kompetencji cyfrowych, na przykład poprzez szkolenia czy kursy. Z kolei osoby o niższych dochodach częściej napotykają bariery finansowe, które ograniczają ich dostęp do nowoczesnych technologii, co prowadzi do pogłębiania nierówności społecznych.

Istotnym czynnikiem różnicującym poziom wykluczenia cyfrowego jest także miejsce zamieszkania. Badania wykazały, iż mieszkańcy obszarów

wiejskich częściej doświadczają ograniczeń w dostępie do infrastruktury cyfrowej, w tym stabilnego i szybkiego Internetu. Ponadto na terenach wiejskich rzadziej dostępne są inicjatywy edukacyjne i szkoleniowe – rozwijające kompetencje cyfrowe. W rezultacie mieszkańcy tych obszarów są bardziej narażeni na wykluczenie cyfrowe niż mieszkańcy miast.

Analiza wyników badań pozwala również na wskazanie, że samo posiadanie dostępu do technologii nie eliminuje problemu wykluczenia cyfrowego. Pomimo wysokiego odsetka osób deklarujących dostęp do Internetu, istotna część respondentów wskazuje na ograniczenia w zakresie umiejętności korzystania z technologii oraz osiągnięcia realnych korzyści z ich wykorzystania. Oznacza to, że wykluczenie cyfrowe ma charakter jakościowy, a nie tylko ilościowy.

W kontekście konsekwencji wykluczenia cyfrowego szczególnie istotne okazały się bariery rozwojowe, które zostały wskazane przez największy odsetek respondentów. Ograniczenia w dostępie do informacji, mniejsze szanse na rynku pracy oraz obniżenie poczucia własnej wartości stanowią istotne skutki tego zjawiska. Wskazuje to na konieczność podejmowania działań mających na celu nie tylko zapewnienie dostępu do nowych technologii, ale również rozwój kompetencji cyfrowych oraz wsparcie psychologiczne osób zagrożonych wykluczeniem.

W odniesieniu do postawionych problemów badawczych należy stwierdzić, że zostały one rozwiązane. Wykazano, iż wiek, wykształcenie, dochód oraz miejsce zamieszkania w sposób istotny determinują poziom wykluczenia cyfrowego. Potwierdzono również, że wykluczenie cyfrowe wpływa na funkcjonowanie jednostek w różnych obszarach życia, w tym na ich sytuację zawodową, edukacyjną oraz społeczną.

Cel badawczy został osiągnięty poprzez identyfikację determinant wykluczenia cyfrowego oraz ocenę ich wpływu na funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie informacyjnym. Uzyskane wyniki wpisują się w nurt badań nad społeczeństwem cyfrowym i potwierdzają teoretyczne założenia dotyczące wielowymiarowego charakteru wykluczenia cyfrowego.

W zakończeniu należy podkreślić, że przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu wymaga podejścia kompleksowego, obejmującego zarówno działania infrastrukturalne, jak i edukacyjne. Ważne znaczenie ma rozwój

kompetencji cyfrowych, szczególnie wśród grup najbardziej zagrożonych wykluczeniem, takich jak osoby starsze, mieszkańcy obszarów wiejskich oraz osoby o niższym statusie ekonomicznym.

Dalsze badania powinny koncentrować się na badaniu wpływu nowych technologii, takich jak sztuczna inteligencja czy automatyzacja, na pogłębianie lub ograniczanie nierówności cyfrowych.

## Bibliografia

- Aleksandrowicz R., 2008, *Trzeci wiek w społeczeństwie informacyjnym*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej”, nr 2, s. 94–107.
- Apanowicz J., 2005, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*, Warszawa: Difin.
- Arendt Ł., 2009, *Wykluczenie cyfrowe w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa: IPiSS.
- Attewell P., 2001, *Comment: The First and Second Digital Divides*, „Sociology of Education”, nr 74(3), s. 252–259.
- Babbie E., (2004), *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa: PWN.
- Batorski D., 2009, *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*, Warszawa: UW.
- Barney D., 2008, *Spółeczeństwo sieci*, Warszawa: SIC.
- Batorski D., 2009, *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*, „Studia BAS”, nr 3(19): *Spółeczeństwo informacyjne*, red. D. Grodzka, s. 223–249.
- Bralczyk J., 2010, *Metodologia badań naukowych*, Warszawa: PWN.
- Bralczyk J., Markowski A., 2015, *Podstawy metodologii badań naukowych*, Warszawa: PWN.
- Bulik J., 2011, *Podział klasowy społeczeństwa informacyjnego*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej”, nr 1, s. 3–19.
- Castells M., 2013, *Spółeczeństwo sieci*, Warszawa: PWN.
- Dijk, J.A.G.M., 2020, *The Digital Divide*, Cambridge: Polity Press.
- DiMaggio P., 2001, *Social Implications of the Internet*, „Annual Review of Sociology”.
- Głowacki K., 2014, *Organizacja procesu badawczego*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, nr 10(2), s. 162–195.
- Gmiterek G., 2013, *Cyfrowy podział w erze sieci drugiej generacji*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej”, nr 1, s. 136–147.
- Hargittai E., 2002, *Second-Level Digital Divide*, Princeton: Princeton University Press.
- Helsper E., 2012, *Digital Inclusion*, London: Routledge.
- Jabłońska K., Sobieraj A., 2013, *Dobór próby badawczej czynnikiem sukcesu w prowadzonych badaniach empirycznych*, Warszawa: AON.
- Jaworski S., 2023, *Statystyka matematyczna*, Warszawa: SGGW.
- Jedlińska R., 2018, *Wykluczenie cyfrowe w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej*, Szczecin: USz.
- Krzyżak-Szymańska E., 2018, *Uzależnienia technologiczne wśród dzieci i młodzieży*, Kraków: Impuls.
- Kurowska M., 2013, *Wykluczenie cyfrowe zagrożeniem dla społeczeństwa informacyjnego*, „Biuletyn EBIB”, nr 9(145), s. 63–75.

- Markowski D., 2008, *Struktury społeczne w powstającym społeczeństwie*, [w:] *Od robotnika do internauty*, red. A. Siwik, L.H. Haber, Kraków: AGH.
- Mroczo F., 2023, *Podstawy badań empirycznych*, Wałbrzych: WSZiP.
- Norris P., 2001, *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*, Cambridge.
- Nowak S., 2012, *Metodologia badań społecznych*, Warszawa: PWN.
- Ostaszewski K., 2005, *Spółeczeństwo i zasoby. Analiza procesów społecznych*, Warszawa: PWN.
- Pilch T., Bauman T., 1995, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa: Żak.
- Scheerder A., van Deursen A., van Dijk J., 2017, *Determinants of Internet Skills, Uses and Outcomes: A Systematic Review of the Second- and third-level Digital Divide*, "Telematics and Informatics", nr 34(8), s. 1607–1624.
- Selwyn N., 2004, *Digital Divide and Education*, London: Routledge.
- Sobocka-Szczapa H., 2017, *Wykluczenie cyfrowe pracujących a podejmowanie decyzji w organizacji*, Łódź: Społeczna Akademia Nauk.
- Sztumski J., 2005, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice: UŚ.
- Tilly Ch., 1978, *From Mobilization to Revolution*, Michigan: Addison-Wesley Publishing Company.
- Tur S., Filipiak O., 2023, *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*, Biała Podlaska: Akademia Białka.
- Turner A., 2025, *Długofalowe uwarunkowania wykluczenia cyfrowego w Polsce*, „Studia Socjologiczne”, nr 4(259), s. 95–124.
- Warschauer M., 2003, *Technology and Social Inclusion*, Cambridge: MIT Press.
- Wieczorkowska G., Kochański P., Eljaszuk M., 2004, *Statystyka*, Warszawa: Scholar.

### Determinants, consequences and effects of digital exclusion

**Summary:** The aim of this article was to identify the determinants of digital exclusion and assess their impact on individuals' functioning in the information society. The main research problem was posed, which concerned the factors determining the level of digital exclusion, along with specific questions related to the impact of age, education, income, and place of residence on the presented problem. The study employed a quantitative method, a survey technique, and statistical analysis, which revealed a statistically significant correlation between the level of digital activity and the gender of the respondents, as well as between age and gross income. Furthermore, there was a strong correlation between the level of digital activity and the place of residence and the perceived level of digital exclusion, both in terms of age and education. The exception was the lack of a statistically significant correlation between the level of digital activity and the intensity of internet use and gender. The obtained results confirm that digital exclusion is multidimensional and requires comprehensive countermeasures. The need for further research on digital competences and their impact on the quality of life of individuals and social groups was identified.

**Keywords:** digital exclusion, information society, determinants of digital activity

## Załączniki

### Uzupełniające pytania ankietowe

Rozkład częstości dla oceny poziomu aktywności cyfrowej i stałego dostępu do nowych technologii, intensywności korzystania z Internetu oraz stopnia poczucia wykluczenia cyfrowego w kontekście wieku przedstawiono w Tabeli Z1.

**Tabela Z 1.** Rozkład częstości dla oceny poziomu aktywności cyfrowej przy stałym dostępie do nowych technologii, intensywności korzystania z Internetu oraz stopniu poczucia wykluczenia cyfrowego w kontekście wieku

Poziom aktywności cyfrowej	Staly dostęp do nowych technologii				Intensywność korzystania z Internetu				Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego			
	do 40 lat		powyżej 40 lat		do 40 lat		powyżej 40 lat		do 40 lat		powyżej 40 lat	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
bardzo wysoki	182	42,92	72	36,35	122	28,77	50	25,32	6	1,42	7	3,59
wysoki	151	35,61	69	34,93	131	30,9	55	27,86	12	2,83	13	6,65
średni	83	19,58	44	22,55	143	33,73	62	31,47	67	15,80	44	22,37
niski	6	1,42	8	4,11	16	3,77	20	10,21	185	43,63	71	35,92
bardzo niski	2	0,47	4	2,06	12	2,83	10	5,14	154	36,32	62	31,47
Ogółem:	424	100	197	100	424	100	197	100	424	100	197	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie uzupełniających pytań ankietowych.

**Tabela Z 2.** Liczebności rzeczywiste

Poziom aktywności cyfrowej	Staly dostęp do nowych technologii		Suma	Intensywność korzystania z Internetu		Suma	Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego		Suma
	do 40 lat	powyżej 40 lat		do 40 lat	powyżej 40 lat		do 40 lat	powyżej 40 lat	
bardzo wysoki	182	72	254	122	50	172	6	7	13
wysoki	151	69	220	131	55	186	12	13	25
średni	83	44	127	143	62	205	67	44	111
niski	6	8	14	16	20	36	185	71	256
bardzo niski	2	4	6	12	10	22	154	62	216
Ogółem:	424	197	621	424	197	621	424	197	621

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli Z1.

**Tabela Z 3.** Liczebności teoretyczne

Poziom aktywności cyfrowej	Stały dostęp do nowych technologii		Intensywność korzystania z Internetu		Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego	
	do 40 lat	powyżej 40 lat	do 40 lat	powyżej 40 lat	do 40 lat	powyżej 40 lat
bardzo wysoki	173	80	117	55	9	4
wysoki	150	70	127	59	17	8
średni	87	41	140	65	76	35
niski	10	4	25	11	175	81
bardzo niski	4	2	15	7	147	69
Ogółem:	424	197	424	197	424	197

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli Z2.

Rozkład częstości dla oceny poziomu aktywności cyfrowej i stałego dostępu do nowych technologii, intensywności korzystania z Internetu oraz stopnia poczucia wykluczenia cyfrowego w kontekście wykształcenia przedstawiono w Tabeli Z4.

**Tabela Z 4.** Rozkład częstości dla oceny poziomu aktywności cyfrowej przy stałym dostępie do nowych technologii, intensywności korzystania z Internetu oraz stopniu poczucia wykluczenia cyfrowego w kontekście wykształcenia

Poziom aktywności cyfrowej	Stały dostęp do nowych technologii				Intensywność korzystania z Internetu				Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego			
	wyższe		inne		wyższe		inne		wyższe		inne	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
bardzo wysoki	85	32,82	110	30,47	93	35,91	119	32,77	4	1,44	8	2,33
wysoki	126	48,65	159	43,99	103	39,77	116	32,26	11	4,19	29	7,88
średni	43	16,6	64	17,59	45	17,37	80	22,08	30	11,45	78	21,61
niski	3	1,16	20	5,52	10	3,86	30	8,3	101	39,38	123	34,03
bardzo niski	2	0,77	9	2,43	8	3,09	17	4,59	113	43,54	124	34,15
Ogółem:	259	100	362	100	259	100	362	100	259	100	362	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie uzupełniających pytań ankietowych.

Tabela Z 5. Liczebności rzeczywiste

Poziom aktywności cyfrowej	Stały dostęp do nowych technologii		Suma	Intensywność korzystania z Internetu		Suma	Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego		Suma
	wyższe	inne		wyższe	inne		wyższe	inne	
bardzo wysoki	85	110	195	93	119	212	4	8	12
wysoki	126	159	285	103	116	219	11	29	39
średni	43	64	107	45	80	125	30	78	108
niski	3	20	23	10	30	40	101	123	226
bardzo niski	2	9	11	8	17	25	113	124	236
Ogółem:	259	362	621	259	362	621	259	362	621

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli Z4.

Tabela Z 6. Liczebności teoretyczne

Poziom aktywności cyfrowej	Stały dostęp do nowych technologii		Intensywność korzystania z Internetu		Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego	
	wyższe	inne	wyższe	inne	wyższe	inne
bardzo wysoki	81	114	88	123	5	7
wysoki	119	166	92	128	16	23
średni	44	62	52	73	45	63
niski	10	13	17	23	94	130
bardzo niski	5	6	10	14	99	138
Ogółem:	259	361	259	361	259	361

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli Z5.

Rozkład częstości dla oceny poziomu aktywności cyfrowej i stałego dostępu do nowych technologii, intensywności korzystania z Internetu oraz stopnia poczucia wykluczenia cyfrowego w kontekście średniego miesięcznego dochodu brutto przedstawiono w Tabeli Z7.

**Tabela Z 7.** Rozkład częstości dla oceny poziomu aktywności cyfrowej przy stałym dostępie do nowych technologii, intensywności korzystania z Internetu oraz stopniu poczucia wykluczenia cyfrowego w kontekście dochodu brutto

Poziom aktywności cyfrowej	Staly dostęp do nowych technologii				Intensywność korzystania z Internetu				Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego			
	powyżej średniej		poniżej średniej		powyżej średniej		poniżej średniej		powyżej średniej		poniżej średniej	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
bardzo wysoki	111	31,52	74	27,67	112	31,82	80	29,81	8	2,27	13	4,92
wysoki	124	35,34	88	32,84	128	36,49	82	30,5	9	2,56	17	6,15
średni	79	22,44	55	20,43	87	24,72	71	26,26	72	20,45	64	23,65
niski	27	7,56	30	11,05	12	3,27	23	8,65	135	38,36	86	32,35
bardzo niski	11	3,14	22	8,01	13	3,7	13	4,78	128	36,36	89	32,93
Ogółem:	352	100	269	100	352	100	269	100	352	100	269	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie uzupełniających pytań ankietowych.

**Tabela Z 8.** Liczebności rzeczywiste

Poziom aktywności cyfrowej	Staly dostęp do nowych technologii		Suma	Intensywność korzystania z Internetu		Suma	Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego		Suma
	powyżej średniej	poniżej średniej		powyżej średniej	poniżej średnie		powyżej średniej	poniżej średniej	
bardzo wysoki	111	74	185	112	80	192	8	13	21
wysoki	124	88	213	128	82	210	9	17	26
średni	79	55	134	87	71	158	72	64	136
niski	27	30	56	12	23	35	135	86	221
bardzo niski	11	22	33	13	13	26	128	89	217
Ogółem:	352	269	621	352	269	621	352	269	621

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli Z7.

Tabela Z 9. Liczebności teoretyczne

Poziom aktywności cyfrowej	Stały dostęp do nowych technologii		Intensywność korzystania z Internetu		Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego	
	powyżej średniej	poniżej średniej	powyżej średniej	poniżej średniej	powyżej średniej	poniżej średniej
bardzo wysoki	105	80	109	83	12	9
wysoki	121	93	119	92	14	11
średni	76	58	89	68	77	59
niski	32	24	20	15	126	96
bardzo niski	18	14	15	11	123	94
Ogółem:	352	269	352	269	352	269

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli Z8.

Rozkład częstości dla oceny poziomu aktywności cyfrowej i stałego dostępu do nowych technologii, intensywności korzystania z Internetu oraz stopnia poczucia wykluczenia cyfrowego w kontekście miejsca zamieszkania przedstawiono w Tabeli Z10.

**Tabela Z 10.** Rozkład częstości dla oceny poziomu aktywności cyfrowej przy stałym dostępie do nowych technologii, intensywności korzystania z Internetu oraz stopniu poczucia wykluczenia cyfrowego w kontekście miejsca zamieszkania

Poziom aktywności cyfrowej	Stały dostęp do nowych technologii				Intensywność korzystania z Internetu				Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego			
	miasto		wieś		miasto		wieś		miasto		wieś	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
bardzo wysoki	157	35,12	51	29,36	148	33,11	48	27,41	5	1,12	7	4,17
wysoki	178	39,83	59	33,71	184	41,16	63	36,44	9	2,01	11	6,34
średni	94	21,03	41	23,83	97	21,70	43	24,91	62	13,87	26	14,71
niski	12	2,68	16	9,20	11	2,46	10	5,77	179	40,04	64	36,61
bardzo niski	6	1,34	7	3,90	7	1,57	10	5,47	192	42,96	66	38,17
Ogółem:	447	100	174	100	447	100	174	100	447	100	174	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie uzupełniających pytań ankietowych.

Tabela Z 11. Liczebności rzeczywiste

Poziom aktywności cyfrowej	Stały dostęp do nowych technologii		Suma	Intensywność korzystania z Internetu		Suma	Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego		Suma
	miasto	wieś		miasto	wieś		miasto	wieś	
bardzo wysoki	157	51	208	148	48	196	5	7	12
wysoki	178	59	237	184	63	247	9	11	20
średni	94	41	135	97	43	140	62	26	88
niski	12	16	28	11	10	21	179	64	243
bardzo niski	6	7	13	7	10	17	192	66	258
Ogółem:	447	174	621	447	174	621	447	174	621

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli Z10.

Tabela Z 12. Liczebności teoretyczne

Poziom aktywności cyfrowej	Stały dostęp do nowych technologii		Intensywność korzystania z Internetu		Stopień poczucia wykluczenia cyfrowego	
	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś
bardzo wysoki	150	58	141	55	9	3
wysoki	170	66	178	69	14	6
średni	98	38	101	39	63	25
niski	20	8	15	6	175	68
bardzo niski	9	4	12	5	186	72
Ogółem:	447	174	447	174	447	174

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli Z11.

**Kinga Koy**

Uniwersytet Gdański

e-mail: k.koy.384@studms.ug.edu.pl

ORCID: 0009-0004-0650-1663

## **Ekonomia współdzielenia na przykładzie platformy sprzedażowej Vinted**

**Streszczenie:** W artykule podjęto rozważania w zakresie funkcjonowania ekonomii współdzielenia poprzez pryzmat platformy sprzedażowej Vinted, która jest wiodąca na rynku C2C w handlu odzieżą używaną. Przedstawiono model biznesowy oparty na prowizjach kupujących i promocjach, podkreślając przede wszystkim jego korzyści, takie jak monetyzację nieużywanych dóbr, oszczędności konsumentów oraz wkład w gospodarkę cyrkularną poprzez efektywną redukcję odpadów tekstylnych. W publikacji dokonano analizy wyzwań w tym profesjonalizację sprzedawców, opodatkowanie transakcji oraz budowanie zaufania pomiędzy stronami zawieranych umów sprzedażowych. Na podstawie założeń ekonomii behawioralnej oraz danych rynkowych dokonano oceny potencjału platformy oraz sformułowano rekomendacje.

**Słowa kluczowe:** ekonomia współdzielenia, platformy sprzedażowe, handel C2C, zrównoważona konsumpcja, Vinted

### **Wprowadzenie**

W dobie gwałtownych przemian strukturalnych, zachodzących na rynkach konsumenckich, ekonomia współdzielenia wyłania się jako kluczowy mechanizm alokacji zasobów, umożliwiając optymalizację ich zastosowania poprzez bezpośrednią wymianę pomiędzy podmiotami prywatnymi w ramach platform cyfrowych. Model ten, głęboko zakorzeniony w koncepcji dostępu preferowanego nad własnością, kwestionuje paradygma-

ty tradycyjnej ekonomii rynkowej. W jej ramach konsumpcja opiera się na akumulacji dóbr trwałych. Nowe podejście promuje natomiast dynamiczną redystrybucję istniejących aktywów, co przekłada się bezpośrednio na redukcję kosztów transakcyjnych oraz zwiększenie efektywności kapitału obrotowego. W sektorze dóbr konsumpcyjnych trwałych, ze szczególnym uwzględnieniem odzieży, platforma sprzedażowa Vinted stanowi wzór tej transformacji. Funkcjonuje ona bowiem jako dwustronny rynek peer-to-peer (inaczej C2C, czyli *consumer-to-consumer* tłumaczone jako „konsument-do-konsumenta”) na którym asymetria informacyjna między kupującymi i sprzedającymi jest zminimalizowana, dzięki wsparciu mechanizmów reputacyjnych i algorytmów dopasowań.

Artykuł ma na celu systematyczną analizę mechanizmów ekonomicznych rządzących funkcjonowaniem platformy sprzedażowej Vinted. Analiza obejmuje szerszy ekosystem ekonomii współdzielenia, z naciskiem na identyfikację czynników napędzających jej skalowalność i odporność na wstrząsy zewnętrzne, takie jak fluktuacje cykli koniunkturalnych czy zmiany regulacyjne. Szczególną uwagę należy zwrócić na to, w jaki sposób model przychodowy platformy sprzedażowej Vinted, oparty na opłatach od kupujących, promocjach listingów czy synergiiach logistycznych, generuje wartość ekonomiczną bez kanibalizacji marż sprzedawców, co bezpośrednio kontrastuje z konwencjonalnymi modelami marketplace B2C. Celem opracowania jest również podkreślenie efektów zewnętrznych pozytywnych, takich jak: wzrost produktywności gospodarstw domowych poprzez monetyzację nieużywanych zasobów oraz wkład w redukcję śladu ekologicznego za sprawą wydłużania cyklu życia produktów, co wpisuje się w paradygmat gospodarki cyrkularnej.

Ponadto niniejszy artykuł krytycznie ocenia powtarzalne problemy platform C2C, takich jak platforma sprzedażowa Vinted. To miejsce, gdzie sprzedawcy bez doświadczenia sprzedażowego często przekształcają się w małe przedsiębiorstwa. To skutecznie prowadzi do zacierania się granicy pomiędzy prywatną sprzedażą a biznesem oraz przyczynia się do tworzenia konfliktów interesów między platformą i jej misją, kupującymi, a także instytucjami podatkowymi. Innym, ważnym aspektem występowania ekonomii współdzielenia na Vinted, są też kwestie podatkowe, w tym wyzwania

związane z opodatkowaniem dochodów z transakcji wtórnych w środowisku o niskich barierach wejścia. Integrując też teorię ekonomii behawioralnej z empiryczną analizą danych rynkowych, należy ocenić potencjał Vinted jako katalizatora zmian w handlu detalicznym odzieżą, mierząc jego wpływ na redukcję negatywnych efektów zewnętrznych.

## Ekonomia współdzielenia

Ekonomia współdzielenia (*sharing economy*, „gospodarka współdzielenia”) definiowana jest jako „system społeczno-gospodarczy zbudowany wokół podziału zasobów ludzkich i materialnych. Obejmuje wspólną kreację, produkcję, dystrybucję, handel oraz konsumpcję dóbr i usług przez różnych ludzi, a także organizację” [Zbiorowska 2017: 262]. Wskazana definicja odnosi się do alokacyjnego wymiaru zjawiska, w którym kluczową rolę współcześnie odgrywają technologie cyfrowe umożliwiające niskokosztową koordynację pomiędzy prosumentami. W odróżnieniu od tradycyjnych rynków zbytu, *sharing economy* minimalizuje bariery transakcyjne, promując wykorzystanie aktywów idłe i tworząc wartość ekonomiczną poprzez optymalizację istniejących zasobów dóbr zamiast ich kumulacji. Podkreśla ona zmiany również hybrydowy charakter współdzielenia, łączący elementy rynkowe, wspólnotowe i instytucjonalne, co prowadzi do nowych form koordynacji gospodarczej poza klasycznymi strukturami własnościowymi [Jung 2018: 152].

Pojęcie ekonomii współdzielenia i jej idea bezsprzecznie podważają fundamentalne założenia ekonomii neoklasycznej. Koncepcja ekonomii współdzielenia stanowi wyzwanie dla fundamentalnych założeń ekonomii neoklasycznej zwanych *homo oeconomicus*, sformułowanych przez Adama Smitha w *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*. Model konsumenta stworzony przez Smitha zakłada jednostkę racjonalną, posiadającą całość wiedzy na dany temat, która potrafi maksymalizować użyteczność poprzez akumulację własności prywatnej, podczas gdy *sharing economy* promuje współpracę i redystrybucję zasobów, co burzy ten paradygmat. Jedną ze zmiennych wpływających na wzrost gospodarczy, jest konsumpcjonizm oraz posiadanie zasobów na własność, a jednostki wybierające dzielenie się powodują, że jest on mniejszy. W efekcie dzielenia

się zmniejsza się presja na nadmierną produkcję nowych dóbr, co powoduje oszczędności zasobów i potencjalnie wyższej efektywności alokacyjnej w skali makroekonomicznej. Kluczowym elementem efektywnej i skutecznej gospodarki współdzielenia są dwa elementy kapitału ludzkiego, czyli zaufanie oraz otwartość. Zaufanie, budowane poprzez mechanizmy reputacyjne na platformach cyfrowych, skutecznie obniża koszty transakcyjne, natomiast otwartość sprzyja wymianie wiedzy (tzw. knowledge transfer) i innowacjom społecznym, wzmacniając sieć prosumentów w całym ekosystemie współdzielenia [Sztokfisz 2017: 90].

Idea *sharing economy*, pomimo wielu zalet, posiada również ryzyka, które należy uwzględnić przy ocenie całego zjawiska. Do obszarów można zaliczyć brak wystarczającej ochrony prywatności w trakcie procesu, niską jakość wymienianych zasobów, brak zagwarantowania poprawnego realizowania usługi, niepłacenie podatków przez jednostki wymieniające się dobrami oraz rozproszona (i zerowa) odpowiedzialność w przypadku zagrożenia zdrowotnego [Rutkowska 2018: 174]. Dodatkowo pojawia się ryzyko pogłębiania się „szarej strefy” na rynku oraz znaczącego osłabienia pozycji podmiotów gospodarczych funkcjonujących w tradycyjnych, silniej regulowanych modelach biznesowych. W perspektywie długoterminowej może to doprowadzić do zaburzenia warunków konkurencji, obciążenia systemu prawnego sporami sądowymi niemożliwymi do jednoznacznego rozstrzygnięcia oraz przerzucania kosztów ryzyka nie tylko bezpośrednio na konsumentów, ale i na instytucje publiczne.

## **Historia platformy Vinted**

Powstanie platformy sprzedażowej Vinted datuje się na rok 2008, a miejsce jej powstania to Wilno na Litwie. Inicjatorami są Mildi Mitkutė oraz Justasa Janauskasa. Idea powstała z potrzeby pierwszej z założycielek, która chciała pozbyć się nieużywanej odzieży przed zmianą miejsca zamieszkania. Według początkowych założeń inicjatorek, platforma sprzedażowa miała służyć jako prosta strona do wymiany ubrań pomiędzy grupą znajomych. Vinted działa w modelu C2C, polegającym na przeprowadzeniu procesu wymiany zasobów pomiędzy osobami prywatnymi [Tokarski, Sawicki 2025: 13]. Model C2C pozwolił na błyskawiczne skalowanie platformy sprzedażo-

wej dzięki „niskim barierom” wejścia dla użytkowników, którzy sami zarządzają ofertami, logistyką i transakcjami, co sprzyjało organicznemu wzrostowi bazy sprzedawców oraz kupujących w początkowych latach swojej działalności.

Platforma sprzedażowa nadal dynamicznie się rozwija, mimo wieloletniej obecności na rynku. W 2008 roku platforma sprzedażowa Vinted funkcjonowała pod nazwą MadaMada, zasięgiem obejmując tylko Litwę a jej jedynym przeznaczeniem było wymienianie ubrań. W ciągu dwóch lat od powstania platforma rozpoczęła ekspansję na rynki zagraniczne, w tym do Niemiec pod nazwą Kleiderkreisel oraz do Czech. Po wejściu na rynek amerykański i francuski, w 2012 roku odbyła się premiera aplikacji mobilnej, będąca jedną z kluczowych determinant późniejszego sukcesu startupu. W 2013 roku platforma sprzedażowa rozpoczęła działalność także w Polsce. Swoją obecną nazwę przyjęła w 2015 roku, dokonując globalnego rebrandingu marki. W następnych latach rozpoczęła swoją działalność również w Hiszpanii, Kanadzie, Belgii, Luksemburgu i Niderlandach, a wchodząc na rynek hiszpański przejęła tamtejszą platformę Chicfy. W 2019 roku platforma sprzedażowa Vinted została wyceniona na ponad miliard euro, osiągając równocześnie pierwsze miliardy obrotów [*Our milestones...*].

Kolejne etapy rozwoju platformy sprzedażowa VINTED obejmowały przejęcie platform United Wardrobe (2020 r.) oraz Rebelle (2021 r.), co umocniło pozycję Vinted na rynku luksusowego second-handu i poszerzyło portfolio o nowe kategorie produktów. Pandemia COVID-19 w latach 2020 oraz 2021 stała się katalizatorem gwałtownego wzrostu liczby użytkowników. Aplikacja Vinted odnotowała wówczas podwojenie bazy aktywnych użytkowników, czyli sprzedających i kupujących, w wielu krajach. Wynika to bezpośrednio z ówczesnego, napędzanego trendu oszczędzania oraz rozpowszechniającą się modą na zrównoważoną konsumpcję. W 2022 roku przedsiębiorstwo pozyskało rekordowe rundy inwestycyjne na kwotę 250 milionów euro, osiągając wycenę na poziomie 3,5 miliarda euro, a w kolejnych latach uruchomiła własne usługi logistyczne, nazywane Vinted Shipping. Powstał również system płatności wewnętrznych, co zminimalizowało bariery transakcyjne oraz wpłynęło na zwiększenie się retencji użytkowników. Obecnie platforma sprzedażowa Vinted działa w ponad 20 krajach,

obsługując dziesiątki milionów transakcji miesięcznie i generując obroty rzędu setek milionów euro rocznie, co czyni ją niekwestionowanym liderem europejskiego rynku C2C w segmencie mody używanej [*Wzloty i upadki...*].

Misja platformy sprzedażowej Vinted, sformułowana jako "uczynić rzeczy z drugiej ręki pierwszym wyborem", odzwierciedla strategiczne dążenie platformy sprzedażowej do promocji zrównoważonej konsumpcji poprzez przedłużenie cyklu życia produktów wysokiej jakości. Podkreśla nie tylko wartość ekonomiczną używanych zasobów poprzez umożliwienie ich sprzedaży bez prowizji od sprzedawcy, ale przede wszystkim ekologiczną i społeczną. Jej użytkownicy tworzą wielomilionową społeczność prosumentów wymieniających się odzieżą czy akcesoriami. Przedsiębiorstwo akcentuje korzyści płynące z obiegu zamkniętego, bowiem badania wskazują na mniejszy ślad węglowy, oszczędności dla kupujących oraz unikalność oferty, niedostępnej w tradycyjnych podmiotach gospodarczych ukierunkowanych na sprzedaż, co bezpośrednio wpisuje się w szerszy paradygmat gospodarki cyrkularnej [*Misja: uczynić rzeczy...*].

### **Platforma Vinted a ekonomia współdzielenia**

Platforma sprzedażowa Vinted realizuje mechanizmy alokacji zasobów charakterystyczne dla ekonomii współdzielenia poprzez dwustronny rynek C2C, na którym transakcje zasobami odbywają się bezpośrednio pomiędzy osobami prywatnymi, minimalizując rolę pośredników instytucjonalnych. Asymetria informacyjna, typowa dla rynków tradycyjnych, jest znacząco zredukowana dzięki systemom reputacyjnym, takim jak oceny gwiazdkowe oraz komentarze, a także algorytmom dopasowań opartym na indywidualnych preferencjach użytkownika [Sztokfisz 2017: 91]. Taki mechanizm efektywnie obniża koszty transakcyjnych poszukiwań z godzin do sekund, co zwiększa efektywność zasobów idle (zasoby pasywne, nieaktywnie wykorzystywane przez właściciela, a mogące przynosić dochód), czyli nieużywanej odzieży gromadzonej w gospodarstwach domowych.

Model przychodowy przedsiębiorstwa polega na asymetrycznym obciążeniu osób kupujących, przy zerowej prowizji od sprzedawców, co stanowi kluczową determinantę stymulującą masową podaż [*Wzloty i upadki...*]. W 2022 roku użytkownicy wystawili ponad 800 milionów produktów,

generując efekt sieciowy. Przychody pochodzą z opłat kupujących, wynoszących pomiędzy 5 a 8 procent ceny, płatnych promocji listingów oraz usług logistycznych Vinted Shopping, które posiadają niską marżę w przeliczeniu na pojedynczą transakcję (na poziomie około 3 złotych). W odróżnieniu od modeli B2C (business to customer – przedsiębiorstwo dla konsumenta), takich jak Zalando (które posiada prowizję pomiędzy 15 a 20 procent ceny), Vinted unika dokonywania kanibalizacji marż dostawców prywatnych. To bezpośrednio przełożyło się na GMV (Gross Merchandise Value – wartość brutto towaru), całkowita wartość brutto sprzedanych towarów w danym okresie) wynoszące 1,7 miliarda euro w 2023 roku. W porównaniu do roku 2022, był to wzrost o 60% [Vinted chwali się...].

Efekty zewnętrzne ekonomii współdzielenia na platformie sprzedażowej Vinted ujawniają się w monetyzacji zasobów idłe gospodarstw domowych. Przeciętny polski użytkownik zarabia pomiędzy 200 a 500 zł rocznie na sprzedaży od 5 do 10 rzeczy, a 65 procent ma co najmniej ćwierć garderoby z drugiej ręki [40% użytkowników Vinted...]. Ekologicznie platforma sprzedażowa przyczynia się do przedłużania cyklu życia tekstyliów, redukując proces powstawania odpadów i emisję CO<sub>2</sub> poprzez oszczędzanie zasobów równoważnych produkcji nowego przedmiotu. Prosumpcja wzmacnia również obieg zamknięty, gdy sprzedawca staje się nabywcą.

Model C2C charakteryzuje się niskimi barierami wejścia, co przejawia się w możliwości utworzenia darmowego konta użytkownika oraz łatwości publikacji ofert poprzez intuicyjną aplikację mobilną, eliminując tradycyjne koszty infrastruktury i pośrednictwa [Kaźmierczak 2021: 5]. Ta cecha modelu, choć kluczowa dla skalowalności platformy sprzedażowej, generuje istotne wyzwania instytucjonalne, wymagające analizy w kontekście asymetrii informacyjnej i niedoskonałości rynkowych. Szacuje się, że nawet 20% ofert w kategorii odzieżowej na platformie sprzedażowej Vinted może obejmować podróbki markowych produktów, co wynika z braku autentyczności weryfikacji przez platformę i trudności w kontroli zdecentralizowanej podaży ze strony osób prywatnych. Problem ten nasila konflikty pomiędzy stronami transakcji, gdzie kupujący narażeni są na ryzyko otrzymania produktu niezgodne z opisem, podczas gdy sprzedawcy prywatni działają w warunkach ograniczonej odpowiedzialności kontraktowej [Polacy scrollują Vinted...].

Kolejnym wyzwaniem pozostają sporty logistyczne i brak gwarancji realizacji usługi, typowe dla platform sprzedażowych funkcjonujących w tym modelu. W odróżnieniu od modeli B2C z pełną odpowiedzialnością sprzedawcy instytucjonalnego, platforma sprzedażowa Vinted ogranicza się do zapewniania mechanizmów mediacyjnych oraz systemu zwrotów, które nie eliminują ryzyka opóźnień wysyłkowych czy niezgodności jakościowych. Dane branżowe wskazują, że pomiędzy 15 a 20 procent transakcji kończy się sporami wymagającymi interwencji platformy sprzedażowej, co zwiększa koszty operacyjne oraz obniża zaufanie rynkowe. Przykładem są częste przypadki znaczących różnic pomiędzy zdjęciami a stanem faktycznym.

Szczególne znaczenie w polskim kontekście mają regulacyjne implikacje, manifestujące się karami nałożonymi przez Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK) w 2022 roku za nieprzejrzyste warunki naliczania opłat kupujących i niedostateczną ochronę konsumentów. Platforma sprzedażowa Vinted, w odpowiedzi na postępowania antymonopolowe, zmodyfikowano regulamin, wprowadzając większą transparentność klauzul dotyczących opłat kupujących i procedur zwrotów, co ilustruje konieczność adaptacji platform sprzedażowych do krajowych ram prawnych. Te incydenty podkreślają szerszy problem regulacyjny, gdyż platformy sharing economy działają w luce pomiędzy wolnym rynkiem konkurencyjnym a imperatywami ochrony konsumenta, wymagając hybrydowych rozwiązań instytucjonalnych [*Vinted wygrał w sądzie...*].

Wspomniane wyzwania nie są unikalne dla platformy sprzedażowej Vinted, lecz konstytutywne dla modelu C2C, gdzie decentralizacja podaży koreluje z wyższym ryzykiem oportunistycznym i niższą przewidywalnością transakcji. Rozwiązanie tych wyzwań wymaga zbalansowanych regulacji instytucjonalnych, takich jak: standaryzacja minimalnych wymogów jakościowych, progresywnego opodatkowania profesjonalnych sprzedawców oraz integracji z unijnymi dyrektywami Digital Services Act. Wszystko powinno odbyć się przy jednoczesnym zachowywaniu niskich barier wejścia, gdyż stanowią źródło konkurencyjności i innowacyjności ekonomii współdzielenia. Brak takich działań może prowadzić do erozji zaufania rynkowego i efektu wypierania uczciwych prosumentów przez podmioty skomercjalizowane, co podważa sam fundament sharing economy.

Ekonomia behawioralna dostarcza ramy analitycznej do zrozumienia fenomenu platformy sprzedażowej Vinted, ujawniając, dlaczego model C2C osiąga tak wysoką trakcję wśród młodszych pokoleń, w szczególności pokolenia Z, które stanowi około połowę aktywnych użytkowników w Polsce. Motywacje oszczędnościowe dominują w warunkach wysokiej inflacji, wobec której konsumenci racjonalnie preferują towary używane, minimalizując w ten sposób obciążenie budżetów gospodarstw domowych. Równolegle silną trakcję wywiera wymiar ekologiczny związany z ideą zero waste [*W dobie inflacji...*].

Aspekt społeczny manifestuje się poprzez efekt FOMO (*fear of missing out* – strach przed przegapieniem), napędzany designem aplikacji przypominającym media społecznościowe – użytkownicy spędzają średnio 1 godz. 48 min dziennie na scrollowaniu ofert, analogicznie do TikToka, co generuje impulsywne zakupy i lojalność behawioralną. Zaufanie, kluczowy element kapitału ludzkiego w sharing economy, budowane jest poprzez system ratingów (średnia ocena transakcji 4,8/5 na podstawie milionów recenzji), który minimalizuje ryzyko oportunistów i asymetrię informacyjną. Wysokie oceny (powyżej 4,7) zwiększają prawdopodobieństwo przyszłych transakcji o 30–40%, wzmacniając efekt sieciowy prosumpcji, gdzie sprzedawca staje się nabywcą w ramach zamkniętego ekosystemu platformy [*Polacy scrollują Vinted...*].

Wskazane mechanizmy behawioralne wyjaśniają odporność platformy sprzedażowej Vinted na konkurencję: nudging (powiadomienia o nowych ofertach), anchoring (pierwsza cena jako punkt odniesienia) oraz social proof (widoczność popularnych sprzedawców) kształtują decyzje w warunkach ograniczonych zasobów poznawczych konsumentów. W efekcie platforma sprzedażowa osiąga retencję na poziomie 70% miesięcznym wśród pokolenia Z, co kontrastuje z churn rate tradycyjnego e-commerce (~40%). Analiza ta podkreśla hybrydowy charakter platformy sprzedażowej Vinted, łączący racjonalność ekonomiczną z heurystykami behawioralnymi jako katalizatora zmian strukturalnych w konsumpcji detalicznej [40% użytkowników Vinted...].

## Wnioski

Podjęte w artykule rozważania potwierdzają, że platforma sprzedażowa Vinted stanowi modelowy przykład realizacji założeń ekonomii współ-

dzielenia w sektorze handlu detalicznym odzieżą, efektywnie transformując mechanizmy alokacji zasobów poprzez dwustronny rynek C2C. Model współdzielenia, zakorzeniony w koncepcji dostępu preferowanego nad własnością, kwestionuje fundamentalne paradygmaty neoklasycznej ekonomii rynkowej opartej na akumulacji dóbr trwałych, na rzecz dynamicznej redystrybucji istniejących aktywów idłe w gospodarstwach domowych. Zerowa prowizja od sprzedawców stymuluje masową podaż. Jednocześnie asymetryczne opłaty kupujących, promocje ofert oraz usługi logistyczne Vinted Shipping generują wartość ekonomiczną bez „kanibalizacji” marż prosumentów. Rozwiązanie to kontrastuje z konwencjonalnymi modelami B2C i wyjaśnia wyjątkową skalowalność platformy. Ekonomia behawioralna ujawnia złożone motywacje użytkowników, dominujące wśród pokolenia Z, czyli oszczędnościowe decyzje racjonalne w warunkach inflacji, ekologiczne preferencje zero waste oraz społeczne mechanizmy FOMO napędzane designem aplikacji przypominającym media społecznościowe. Zaufanie budowane poprzez ratingi i reputację minimalizuje oportunistyczny, wzmacniając efekt sieciowy prosumpcji, gdzie sprzedawca staje się nabywcą w ramach zamkniętego obiegu. Te heurystyki, nudging powiadomień, anchoring cenowy i social proof popularnych ofert, kształtują decyzje w warunkach ograniczonych zasobów poznawczych, osiągając retencję przewyższającą tradycyjny e-commerce i potwierdzając hybrydowy charakter Vinted jako katalizatora zmian strukturalnych w konsumpcji.

Korzyści ekonomiczne manifestują się w monetyzacji prywatnych aktywów, wzroście produktywności gospodarstw domowych i redukcji kosztów transakcyjnych, podczas gdy efekty zewnętrzne pozytywne, przedłużenie cyklu życia tekstyliów i ograniczenie odpadów, wpisują się w paradygmat gospodarki cyrkularnej, przeciwdziałając eksternalizm fast fashion. Niemniej istotne wyzwania instytucjonalne, konstytutywne dla modelu C2C, wymagają zbalansowanych regulacji w zakresie: profesjonalizacji sprzedawców, zacierania granic między sharing economy a handlem komercyjnym, generując konflikty interesów między platformą, kupującymi i fiskusem oraz ryzyka szarej strefy. Niskie bariery wejścia sprzyjają oportunistom, podróbkom, sporom logistycznym i braku gwarancji, co ilustruje problem principal-agent i niedoskonałości rynkowe wymagające hybrydowych rozwiązań:

standaryzacji jakościowej, progresywnego VAT dla mikroprzedsiębiorstw i integracji z Digital Services Act platformy sprzedażowej Vinted, od litewskiego startupu MadaMada do europejskiego lidera obsługującego dziesiątki milionów transakcji, dowodzi odporności na wstrząsy zewnętrzne (pandemia, inflacja), lecz podkreśla konieczność adaptacji instytucjonalnej dla długoterminowej stabilności.

Vinted jako platforma sprzedażowa stanowi transformacyjny potencjał ekonomii współdzielenia, burząc *homo oeconomicus* na rzecz modelu współpracy i optymalizacji zasobów, gdzie kapitał ludzki, zaufanie i otwartość, determinuje efektywność. Dalsze badania empiryczne powinny skupić się na weryfikacji bilansu kosztów i korzyści w różnych jurysdykcjach ocenie wpływu regulacji Unii Europejskiej na innowacyjność oraz pomiarze długofalowych efektów środowiskowych. Platforma sprzedażowa nie tylko rewolucjonizuje konsumpcję detaliczną, lecz otwiera drogę do inkluzywnego wzrostu gospodarczego w dobie digitalizacji, gdzie sharing economy staje się fundamentem zrównoważonego rozwoju.

## Bibliografia

- Jung B., 2018, *Debata wokół pojęcia sharing economy i jego miejsca w gospodarce cyfrowej*, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych”, nr 44.
- Każmierczak M., 2021, *Rozwój e-commerce w Polsce i jego wpływ na logistykę*, „Gospodarka Materiałowa & Logistyka”, nr 3.
- Rutkowska A., 2018, *Społeczno-ekonomiczne przejawy sharing economy*, „Zarządzanie i Finanse”, nr 16(4/1).
- Sztokfisz B., 2017, *Gospodarka współdzielenia – pojęcie, źródła, potencjał*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” nr 6 (966).
- Tokarski D., Sawicki A., 2025, *E-commerce i marketing internetowy w kształtowaniu zachowań konsumenckich*, Łódź.
- Zbiorowska J., 2017, *Sharing economy jako nowy trend konsumencki*, Wrocław.

## Źródła internetowe:

- Businessinsider.com.pl, 2021, *Vinted – historia sukcesu litewskiej firmy*, <https://businessinsider.com.pl/biznes/vinted-historia-sukcesu-litewskiej-firmy/dwl55ff> (dostęp: 17.01.2026).
- Businessinsider.com.pl, *Wzloty i upadki litewskiego jednorożca. Tak działa Vinted*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/vinted-ma-problemy-z-uokik-w-ciagu-paru-lat-stala-sie-gigantem/nz0zm5n> (dostęp: 17.01.2026).
- Fashionbiznes.pl, 2025, *Polacy scrollują Vinted jak TikToka. Aplikacje zakupowe coraz bardziej angażują*, <https://fashionbiznes.pl/polacy-scrolluja-vinted-jak-tiktoka-aplikacje-zakupowe-coraz-bardziej-angazuja/> (dostęp: 24.01.2026).

- Nowymarketing.pl, *Vinted wygrał w sądzie z UOKiK. Grzywna będzie mniejsza*, <https://nowymarketing.pl/vinted-wygral-w-sadzie-z-uokik-grzywna-bedzie-duzo-mniejsza/> (dostęp: 28.01.2026).
- Nowymarketing.pl, *W dobie inflacji negocjowanie cen nie jest zaskoczeniem*, <https://nowymarketing.pl/w-dobie-inflacji-negocjowanie-cen-nie-jest-zaskoczeniem-badanie-vinted/> (dostęp: 17.01.2026).
- retailnet.pl, 2024, *[RAPORT] 40% użytkowników Vinted w Polsce ma w garderobie głównie rzeczy używane*, <https://retailnet.pl/2024/06/18/raport-40-uzytkownikow-vinted-w-polsce-ma-garderobe-glownie-z-rzeczy-uzywanych/> (dostęp: 25.01.2026).
- sukces rp.pl, 2025, *Vinted chwali się wynikami. Europejski potentat rośnie jak na drożdżach*, <https://sukces.rp.pl/biznes/art42216101-vinted-chwali-sie-wynikami-europejski-potentat-rosnie-jak-na-drozdzach> (dostęp: 23.01.2026).
- Vinted.com, *Our milestones*, <https://company.vinted.com/media/vinted-milestones-download> (dostęp: 16.01.2026).
- Vinted.pl, *Misja: uczynić rzeczy z drugiej ręki pierwszym wyborem*, <https://www.vinted.pl/about> (dostęp: 19.01.2026).

### The sharing economy based on the example of the Vinted sales platform

**Summary:** The article examines the functioning of the sharing economy through the lens of the Vinted platform, which leads the C2C market primarily in trading second-hand clothing. It provides a detailed presentation of the business model based on buyer fees and promotions, emphasizing its key benefits, such as the monetization of unused goods, consumer savings, and contribution to the circular economy through efficient reduction of textile waste. The publication also analyses emerging challenges, including the professionalization of sellers, taxation of transactions, and building trust between parties to sales agreements. By combining behavioral economics theory with market data, it assesses the platform's potential and offers recommendations.

**Keywords:** sharing economy, sales platforms, C2C trade, sustainable consumption, Vinted

**Szymon Kuś**

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: szymon.kus@vp.pl

ORCID: 0009-0003-6976-7701

## **Księgowość online: wady i zalety korzystania z chmury obliczeniowej w rachunkowości**

**Streszczenie:** Celem artykułu jest przedstawienie wad i zalet księgowości online opartej na chmurze obliczeniowej oraz wyjaśnienie, jak takie rozwiązanie może wpłynąć na zarządzanie finansami w przedsiębiorstwach. W tekście dokonano analizy korzyści, takie jak dostępność, automatyzacja procesów i oszczędności, a także wyzwań, takich jak bezpieczeństwo danych i trudności związane z wdrożeniem. Artykuł ma na celu pomoc przedsiębiorcom w podjęciu decyzji o wdrożeniu księgowości w chmurze, uwzględniając specyfikę i potrzeby ich działalności.

**Słowa kluczowe:** księgowość, online, chmura obliczeniowa, rachunkowość

### **1. Wprowadzenie**

Cyfrowa transformacja obejmuje coraz więcej obszarów działalności przedsiębiorstw, w tym także księgowość. Przeniesienie księgowości tradycyjnej na online zyskuje na popularności, szczególnie wśród małych i średnich przedsiębiorstw, które szukają bardziej efektywnych sposobów zarządzania finansami. Księgowość online w chmurze, czyli model umożliwiający zdalne zarządzanie dokumentacją księgową poprzez dostęp do specjalistycznych systemów online, stanowi nowoczesne i wygodne rozwiązanie dla przedsiębiorstw. Model ten oferuje możliwość pracy z dowolnego miejsca i o każdej

porze, jednocześnie redukując koszty związane z infrastrukturą IT oraz ryzyko związane z tradycyjnym prowadzeniem ksiąg rachunkowych [Lenart 2021].

Nie brakuje jednak wyzwań związanych z wprowadzeniem rozwiązań online. Dla wielu przedsiębiorców, zwłaszcza tych przywiązanych do tradycyjnych metod pracy, przejście na księgowość online w chmurze może być procesem wymagającym czasu, a także rodzącym obawy związane z bezpieczeństwem danych [Szczypa 2017].

W artykule omówiono wady i zalety korzystania z księgowości online. Przedstawiono sposób działa księgowości online, dla przedsiębiorstwa oraz zwrócono uwagę na działania związane z wdrożeniem tego rozwiązania. Podjęto również rozważania, czy księgowość w chmurze to przyszłość rachunkowości, czy tylko chwilowy trend.

## **2. Czym jest księgowość online oparta na chmurze?**

Księgowość online to nowoczesne podejście do zarządzania finansami przedsiębiorstwa, które polega na wykorzystaniu technologii chmurowych do przechowywania i przetwarzania danych księgowych. W przeciwieństwie do tradycyjnych rozwiązań księgowych, które wymagają instalacji specjalistycznego oprogramowania, księgowość w chmurze umożliwia dostęp do danych z dowolnego miejsca na świecie – wystarczy połączenie z Internetem [Arcadio 2024].

Podstawą działania księgowości online jest serwer dostawcy usługi, na którym przechowywane są wszystkie dokumenty i dane. Tego typu rozwiązania oferują wysoki poziom bezpieczeństwa dzięki zastosowaniu zaawansowanych metod szyfrowania i automatycznym kopiom zapasowym. Użytkownicy mogą zarządzać finansami za pomocą intuicyjnych platform dostępnych przez przeglądarki internetowe lub aplikacje mobilne [Osuch 2023b].

Chmurowe systemy księgowe zapewniają również automatyczne aktualizacje zgodne z obowiązującymi przepisami prawnymi, co eliminuje konieczność ręcznego wdrażania zmian w oprogramowaniu. Ponadto, dzięki możliwości integracji z innymi systemami (np. ZUS, US czy platformami e-faktur), przedsiębiorstwa mogą zautomatyzować i uprościć wiele procesów związanych z księgowością [ITBPS 2024].

Księgowość w chmurze stała się popularnym wyborem zarówno wśród małych przedsiębiorstw, które poszukują oszczędności i elastyczności, jak

i większych przedsiębiorstw dążących do optymalizacji procesów i usprawnienia współpracy w zespole [Warska 2024].

### 3. Jak działa księgowość online w chmurze?

Księgowość online w chmurze działa w sposób prosty i intuicyjny, co sprawia, że jest coraz chętniej wybierana przez przedsiębiorstwa różnej wielkości. Do rozpoczęcia pracy, wystarczy dostęp do Internetu i urządzenia – komputera, laptop, tablet czy smartfon, na którym uruchomimy aplikację. Program księgowy działa w przeglądarkach internetowych, dzięki czemu nie trzeba przeprowadzać żadnych instalacji oprogramowania na lokalnych komputerach, co obniża koszty oraz czas poświęcony na konfigurację systemu [Rydzewska 2023].

Po zalogowaniu się do systemu użytkownik ma dostęp do pełnej dokumentacji i funkcjonalności programu. Dzięki chmurowemu rozwiązaniu księgowości online przedsiębiorstwo może mieć wszystkie dane zgromadzone w jednym miejscu, co upraszcza procesy związane z archiwizowaniem i udostępnianiem dokumentów. Co ważne, systemy księgowości online w chmurze automatycznie aktualizują się, co zapewnia zgodność z obowiązującymi przepisami podatkowymi i rachunkowymi. Dzięki temu przedsiębiorcy nie muszą martwić się o aktualizacje – system zawsze będzie na bieżąco z nowymi regulacjami [Warska 2024].

Księgowość online w chmurze oferuje także szereg narzędzi do automatyzacji, jak np. import faktur czy tworzenie raportów. Dodatkowo, rozwiązania te często integrują się z systemami innych aplikacji, co pozwala na bezbłędne i szybkie wprowadzanie danych do systemu. W wielu przypadkach wystarczy zeskanować fakturę, a system automatycznie zaimportuje dane, przypisując je do odpowiednich kategorii księgowych. To znacznie redukuje ryzyko błędów i przyspiesza codzienną pracę działu księgowości [Brylska-Michałek 2013].

Księgowość online w chmurze staje się narzędziem, które nie tylko zwiększa efektywność, ale również pomaga w lepszym zarządzaniu przedsiębiorstwem, poprawiając dostępność danych i umożliwiając ich szybkie przetwarzanie [Chądryński 2021].

#### 4. Zalety księgowości online w chmurze obliczeniowej

Księgowość online oparta na rozwiązaniach chmurowych stanowi przykład cyfrowej transformacji procesów finansowo-księgowych, której znaczenie wzrasta wraz z potrzebą szybkiego dostępu do danych, automatyzacji czynności administracyjnych oraz optymalizacji kosztów prowadzenia działalności gospodarczej. W tym kontekście zalety księgowości w chmurze należy rozpatrywać nie tylko przez pryzmat wygody użytkownika, lecz także jako element usprawniania zarządzania przedsiębiorstwem, zwiększania bezpieczeństwa danych oraz dostosowywania organizacji do wymogów współczesnej gospodarki cyfrowej.

- Stały dostęp i mobilność danych księgowych przedsiębiorstwa

Księgowość online w chmurze umożliwia dostęp do danych księgowych z dowolnego miejsca i o dowolnej porze, wymagając jedynie połączenia z Internetem. Dzięki temu zarówno przedsiębiorcy, jak i uprawnieni pracownicy czy kontrahenci mogą szybko uzyskać potrzebne informacje. Rozwiązanie to wspiera również pracę zdalną oraz ułatwia współpracę z doradcami podatkowymi i audytorami [Paluch-Dybek 2018].

- Automatyzacja procesów i znaczna oszczędność czasu księgowania

Zaawansowane systemy chmurowe automatyzują wiele procesów, takich jak: wprowadzanie danych, tworzenie raportów czy zarządzanie fakturami. Eliminuje to potrzebę ręcznego przetwarzania dokumentacji, co zmniejsza ryzyko błędów i pozwala skupić się na strategicznych aspektach prowadzenia przedsiębiorstwa [Osuch 2023a].

- Zmniejszenie kosztów infrastruktury IT i utrzymania oprogramowania

Księgowość online w chmurze eliminuje wydatki na serwery, instalację i utrzymanie tradycyjnego oprogramowania, a także ogranicza potrzebę zatrudniania specjalistów IT. Opłaty subskrypcyjne są przewidywalne i rozłożone w czasie, co pozwala przedsiębiorstwom lepiej kontrolować swoje budżety [Zespół Ekspertów ING Księgowość 2023].

- Wysoki poziom bezpieczeństwa danych i zgodność z RODO

Nowoczesne rozwiązania chmurowe stosują zaawansowane metody szyfrowania oraz regularne tworzenie kopii zapasowych, co minimalizuje ryzyko utraty danych. Dodatkowo dostawcy tych usług są zgodni z przepisami prawnymi, takimi jak RODO – Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych

w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE, co zwiększa pewność ochrony danych przed nieautoryzowanym dostępem [Arcadio 2024].

- Skalowalność i elastyczność względem potrzeb przedsiębiorstwa

Rozwiązania chmurowe łatwo dostosowują się do potrzeb przedsiębiorstw, niezależnie od jej wielkości czy charakteru działalności. Można z nich korzystać w zależności od aktualnych wymagań, co umożliwia szybkie zwiększenie lub zmniejszenie zakresu usług, w tym dostępnej przestrzeni dyskowej czy funkcjonalności [Lenart 2021].

- Automatyczne aktualizacje gwarantujące zgodność z przepisami prawa  
Systemy chmurowe są na bieżąco aktualizowane przez dostawców, co zapewnia zgodność z obowiązującymi przepisami prawa. Dzięki temu przedsiębiorca nie musi samodzielnie śledzić zmian legislacyjnych czy martwić się o zgodność narzędzi z najnowszymi regulacjami [Scanye 2020].

- Intuicyjność obsługi niewymagająca specjalistycznych szkoleń

Większość programów księgowych online w chmurze została zaprojektowana z myślą o łatwej i intuicyjnej obsłudze. Nawet osoby, które wcześniej nie korzystały z tego rodzaju oprogramowania, mogą szybko opanować podstawowe funkcje i korzystać z systemu bez konieczności specjalistycznych szkoleń [LubieHrubie.pl 2024].

Te zalety sprawiają, że księgowość online w chmurze staje się coraz popularniejszym rozwiązaniem wśród polskich przedsiębiorców, pozwalając na efektywniejsze zarządzanie finansami i większą elastyczność w prowadzeniu działalności.

## 5. Wady księgowości online w chmurze

Chociaż księgowość online oparta na rozwiązaniach chmurowych stanowi istotny element cyfryzacji procesów finansowo-księgowych, jej wykorzystanie wiąże się również z określonymi ograniczeniami. Wady tego modelu należy rozpatrywać przede wszystkim w kontekście trudności wdrożeniowych, zależności od infrastruktury teleinformatycznej, konieczności ochrony danych wrażliwych oraz kosztów wynikających z długotrwałego korzystania z usług subskrypcyjnych.

- Trudności we wdrażaniu oprogramowania chmurowego przez przedsiębiorców

Dla przedsiębiorstw, które od lat korzystają z tradycyjnych metod prowadzenia księgowości, wdrożenie nowoczesnego oprogramowania może być wyzwaniem. Nauka obsługi nowych narzędzi może wymagać czasu i zasobów, szczególnie dla przedsiębiorców mniej obeznanych z technologią [Holik 2024].

- Ryzyko związane z utratą danych wrażliwych przedsiębiorstwa

Chociaż dostawcy usług chmurowych stosują zaawansowane środki ochrony, takie jak szyfrowanie danych czy rozwiązania zgodne z RODO, wielu przedsiębiorców może obawiać się utraty pełnej kontroli nad bezpieczeństwem dokumentów. Przeniesienie danych wrażliwych finansowych do chmury jest decyzją, która wymaga dużego zaufania do dostawcy usługi [Kwiatkowska 2024].

- Zależność procesów księgowych od stałego dostępu do internetu

Systemy chmurowe wymagają stałego dostępu do internetu. Przerwy w połączeniu lub problemy z siecią mogą uniemożliwić dostęp do danych w kluczowych momentach, co może zakłócić codzienną działalność firmy [Money. pl 2023].

- Konieczność długoterminowego zaangażowania finansowego w subskrypcję

Większość usług księgowych online w chmurze działa w modelu subskrypcyjnym, co często wiąże się z zawarciem umowy na czas określony. Dla mniejszych przedsiębiorstw lub startupów, które nie mają pewności co do swojej przyszłości, takie zobowiązanie może być problematyczne [Osuch 2023a].

- Wysokie długoterminowe koszty utrzymania systemów księgowych

Chociaż na początku systemy chmurowe mogą wydawać się tańsze niż tradycyjne rozwiązania, regularne opłaty subskrypcyjne mogą w dłuższym czasie przewyższyć jednorazowy koszt zakupu oprogramowania instalowanego lokalnie [Scanye 2020].

Podsumowując, decyzja o przejściu na księgowość online w chmurze powinna być dokładnie przemyślana i dostosowana do specyfiki oraz potrzeb przedsiębiorstwa. Choć rozwiązanie to oferuje nowoczesne udogodnienia, nie jest wolne od wyzwań, które należy wziąć pod uwagę.

## **6. Kiedy warto wybrać program księgowy online w chmurze**

Wybór programu księgowego online w chmurze jest szczególnie korzystny w przypadku biur rachunkowych, które stawiają na elastyczność, mobilność

oraz automatyzację procesów. Programy chmurowe pozwalają na dostęp do danych z dowolnego miejsca, co jest idealnym rozwiązaniem dla przedsiębiorstw, które zatrudniają pracowników pracujących zdalnie lub w trybie hybrydowym. Dzięki temu, księgowi mogą swobodnie przeglądać dokumenty i realizować zadania, niezależnie od tego, gdzie się znajdują, co zwiększa efektywność i komfort pracy [Poradnik Przedsiębiorcy 2017].

Korzystanie z księgowości online w chmurze pozwala także na automatyczne aktualizowanie oprogramowania, co jest istotnym atutem w kontekście zmieniających się przepisów prawnych i podatkowych. Przeniesienie odpowiedzialności za wdrażanie aktualizacji na dostawcę usługi minimalizuje ryzyko błędów operacyjnych w biurach rachunkowych, wynikających z potencjalnego pominięcia istotnych zmian w oprogramowaniu. Rozwiązania chmurowe eliminują konieczność inwestowania w fizyczną infrastrukturę IT, a także umożliwiają integrację z innymi systemami, co pozwala na bardziej efektywne zarządzanie dokumentacją i obiegiem faktur [Krawiec 2011].

Dla biur rachunkowych, które obsługują wielu klientów i potrzebują dostępu do danych w czasie rzeczywistym, program księgowy online w chmurze to także oszczędność czasu i lepsza organizacja pracy. Z kolei przedsiębiorstwa o mniejszym zakresie działalności, które preferują kontrolę nad lokalną infrastrukturą, mogą rozważyć tradycyjne oprogramowanie, zwłaszcza jeśli nie mają potrzeby pracy w trybie zdalnym lub mobilnym. Wybór zależy więc od specyfiki pracy i preferencji danego biura rachunkowego [Kotowska 2022].

## **7. Analiza przeprowadzonych badań**

Celem przeprowadzonych badań było przedstawienie korzystania z księgowości w chmurze obliczeniowej. Do wskazanego celu koniecznym było określenie, jak przedsiębiorcy postrzegają to rozwiązanie w kontekście codziennego prowadzenia działalności gospodarczej. Badania miały na celu ukazanie wad i zalet oraz na zidentyfikowanie czynników, które wpływają na decyzję o wdrożeniu systemów księgowości online, a także ocenę poziomu zaufania użytkowników do bezpieczeństwa danych finansowych przechowywanych w chmurze. Dokonano analizy, w jakim stopniu zastosowanie rozwiązań chmurowych przekłada się na efektywność pracy księgowych, automatyzację procesów oraz redukcję kosztów w przedsiębiorstwach.

Badania empiryczne zostały przeprowadzone w styczniu 2025 roku i objęły grupę 50 respondentów – właścicieli oraz pracowników małych i średnich przedsiębiorstw korzystających lub rozważających wdrożenie systemów księgowości online w Polsce. Wybór grupy badawczej był celowy i umożliwił uzyskanie zróżnicowanych opinii oraz uchwycenie zarówno perspektywy osób posiadających doświadczenie w pracy z systemami księgowości online, jak i tych, którzy dopiero rozważają ich wykorzystanie.

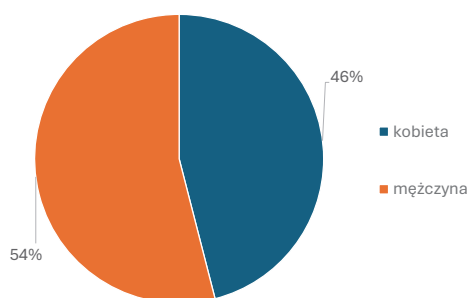
Do realizacji celu badawczego zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, pozwalającą na zebranie opinii od stosunkowo dużej liczby osób w krótkim czasie. Metoda ta umożliwiła poznanie subiektywnych ocen, preferencji oraz doświadczeń respondentów w zakresie wykorzystania systemów księgowości online.

Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety online, natomiast techniką badawczą – ankieta internetowa. Kwestionariusz ankiety składał się z osiemnastu pytań, jednokrotnego i wielokrotnego wyboru, w tym pięciu pytań metryczkowych dotyczących cech demograficznych respondentów (takich jak wiek, płeć, rodzaj prowadzonej działalności czy doświadczenie zawodowe w zakresie księgowości). Pozostałe pytania miały charakter zamknięty i półotwarty, co umożliwiło uzyskanie danych ilościowych.

Zgromadzone dane posłużyły do analizy wad i zalet (np. dostępność, automatyzacja, obniżenie kosztów, mobilność) oraz zagrożeń (np. kwestie bezpieczeństwa danych, zależność od dostępu do Internetu, trudności wdrożeniowe) związanych z systemami księgowości online.

Do pięciu pytań metryczkowych dotyczących cech demograficznych respondentów, które zostały omówione zgodnie ze wskazaną numeracją na wykresie 1 została wskazana płeć ankietowanych.

Wykres 1 przedstawia, iż w badanej grupie respondentów przeważali mężczyźni, którzy stanowili 54% wszystkich ankietowanych, podczas gdy kobiety stanowiły 46% próby badawczej. Uzyskany rozkład wskazuje na niewielką, lecz zauważalną przewagę mężczyzn wśród osób uczestniczących w badaniu. Może to odzwierciedlać strukturę zatrudnienia w sektorze finansów i technologii, gdzie nadal obserwuje się większy udział mężczyzn, zwłaszcza w obszarach związanych z cyfrową transformacją procesów księgowych.

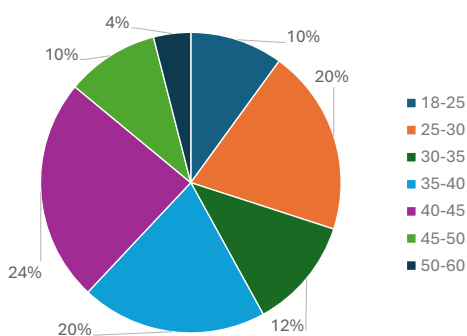


**Wykres 1.** Płeć respondentów

Źródło: Opracowanie własne.

Mimo stosunkowo niewielkiej liczebności próby badawczej, udział obu płci jest na tyle zrównoważony (różnica wynosi 8 punktów procentowych), że pozwala to na rzetelne zestawienie opinii zarówno kobiet, jak i mężczyzn na temat wdrożenia księgowości online w chmurze. Ma to związek z cyfryzacją procesów księgowych, który jest ważny w aspekcie wirtualizacji pracy niezależnie od płci, co potwierdza rosnące znaczenie systemów księgowości online w codziennej praktyce rachunkowej

Na wykresie 2 przedstawiono wiek respondentów, który został podzielony na wskazane zakresy.



**Wykres 2.** Wiek respondentów

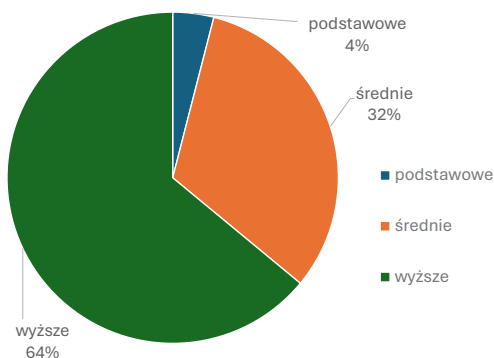
Źródło: Opracowanie własne.

W badanej próbie 24% stanowili respondenci w wieku 40–45 lat. Kolejną z grup wiekowych w zakresie 25–30 lat oraz 35–40 lat stanowiły po 20% respondentów.

W grupie wiekowej 30–35 lat znajdowało się 12% badanych. Po 10% respondentów stanowiły osoby w wieku 18–25 lat oraz 45–50 lat. Najmniejszą część próby stanowili badani w wieku 50–60 lat (4%). Takie wyniki procentowe wskazują na zróżnicowany udział poszczególnych grup wiekowych w badanej próbie.

Taki rozkład może wskazywać że księgowość online cieszy się największą popularnością wśród osób w wieku 40–45 lat, które łączą ugruntowaną pozycję zawodową z otwartością na technologię. Szczególnie wysokie zainteresowanie systemów księgowości online widać w grupie 35–45-latków. Zainteresowanie młodszych pokoleń (25–30 lat) zapowiada dalszy rozwój usług online w przyszłości.

W celu dalszego scharakteryzowania badanej grupy respondentów przeanalizowano również poziom ich wykształcenia. Struktura wykształcenia uczestników badania została przedstawiona na wykresie 3.



Wykres 3. Stopień wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne.

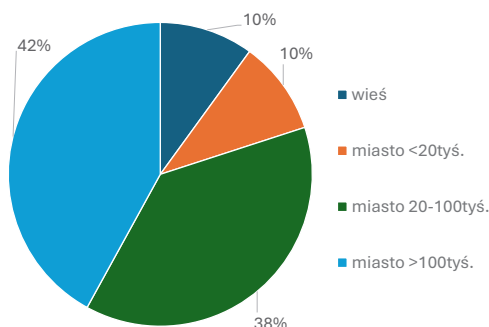
Wśród respondentów 64% posiadała wykształcenie wyższe. Wynik ten wskazuje, że w badanej próbie dominowały osoby z wysokim poziomem wykształcenia. Może to mieć znaczenie w kontekście korzystania z nowoczesnych rozwiązań technologicznych w rachunkowości, ponieważ osoby lepiej

wykształcone mogą być bardziej otwarte na wykorzystywanie systemów informatycznych oraz cyfrowych narzędzi wspierających pracę księgową.

Drugą pod względem udziału w badanej próbie grupę stanowili respondenci z wykształceniem średnim, którzy stanowili 32% wszystkich ankietowanych. Wynik ten wskazuje, że istotną część badanej grupy stanowiły osoby posiadające średni poziom wykształcenia. Może to sugerować, że korzystanie z nowoczesnych rozwiązań w rachunkowości nie jest ograniczone wyłącznie do osób z wykształceniem wyższym, lecz obejmuje również osoby z innym poziomem wykształcenia. Najmniejszą część badanej próby stanowiły osoby z wykształceniem podstawowym, które stanowiły 4% wszystkich respondentów. Może to wynikać z faktu, że korzystanie z systemów księgowości online często wymaga podstawowej wiedzy z zakresu rachunkowości oraz umiejętności obsługi narzędzi informatycznych, które częściej posiadają osoby z wykształceniem średnim lub wyższym.

Księgowość online jest rozwiązaniem szczególnie popularnym wśród osób z wyższym wykształceniem, co może mieć związek z ich większą świadomością technologiczną i otwartością na innowacje w zarządzaniu księgowości online.

Na wykresie 4 przedstawiono miejsce zamieszkania respondentów, który został podzielony na wskazane zakresy.



**Wykres 4.** Miejsce zamieszkania respondentów

Źródło: Opracowanie własne.

Zdecydowana większość, 80% respondentów to mieszkańcy miast w zakresie od 20 do ponad 100 tysięcy mieszkańców, co wskazuje na większy

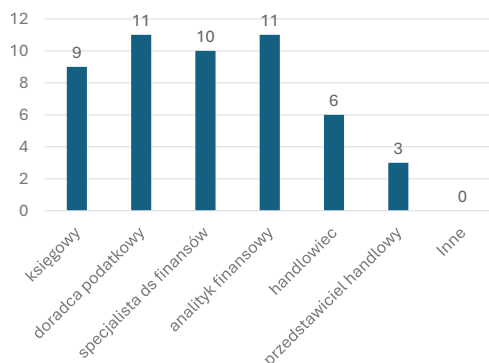
dostęp do nowoczesnych technologii, w tym księgowości online w chmurze, w środowisku zurbanizowanym.

Najliczniejszą grupą byli respondenci z miast powyżej 100 tys. mieszkańców (42%). Duże aglomeracje, z lepiej rozwiniętą infrastrukturą informacyjną i większą dostępnością usług internetowych, sprzyjają wykorzystaniu rozwiązań chmurowych w księgowości online.

Kolejną znaczącą grupę respondentów stanowiły osoby z miast od 20 do 100 tys. mieszkańców (38%). Tak wysoki odsetek dowodzi, że w badanej próbie znajomość i wykorzystanie rozwiązań chmurowych nie ogranicza się wyłącznie do największych aglomeracji. Średnie miasta stanowią zatem równie istotne środowisko funkcjonowania nowoczesnej księgowości, dysponując infrastrukturą w pełni pozwalającą na pracę w systemach online.

Niewielki odsetek badanych respondentów mieszka w małych miastach poniżej 20 tys. (10%) oraz na wsi (10%). Taki rozkład sugeruje, że w mniejszych miejscowościach wciąż mogą występować bariery związane z dostępem do stabilnego internetu i niższym poziomem cyfryzacji, utrudniające pełne wdrożenie księgowości w chmurze.

Na wykresie 5 przedstawiono wykonywany zawód respondentów, który został podzielony na wskazane zakresy.



Wykres 5. Wykonywany zawód

Źródło: Opracowanie własne.

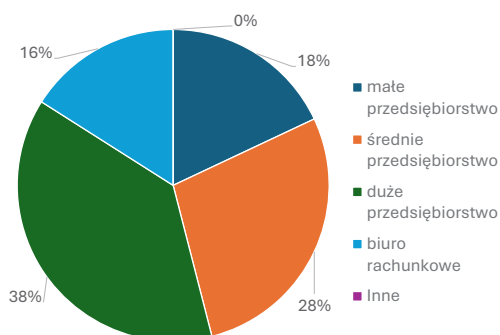
Wszyscy respondenci, co wskazuje wykres 5 reprezentują branżę finansowo-księgową, co zapewnia wiarygodność wyników. W strukturze zawodowej respondentów dominowały dwie grupy: doradcy podatkowi i analitycy

finansowi po 11 osób każda. Zawody te, charakteryzujące się wysoką specjalizacją i częstym użyciem nowoczesnych narzędzi IT, wykazują dużą otwartość na systemy księgowości online w chmurze.

W zakresie struktury zawodowej badanych 10 respondentów stanowili specjaliści ds. finansów, natomiast 9 osób stanowiły osoby pracujące jako księgowi. Struktura zawodowa respondentów wskazuje na zróżnicowane podejście do oceny praktycznych aspektów wdrażania księgowości online.

W zakresie struktury zawodowej respondentów 6 z nich to handlowcy, natomiast 3 respondentów to przedstawiciele handlowi. Struktura zawodowa respondentów wskazuje na udział w badaniu również grup spoza obszaru bezpośrednio związanego z rachunkowością.

Na wykresie 6 przedstawiono rodzaj przedsiębiorstwa respondentów, który został podzielony na wskazane zakresy.



**Wykres 6.** Rodzaj przedsiębiorstwa

Źródło: Opracowanie własne.

Wśród respondentów wskazanych na wykresie 6 przeważali właściciele zarządzający dużymi przedsiębiorstwami 38% i średnimi przedsiębiorstwami 28%.

Duże i średnie przedsiębiorstwa mają większe zasoby finansowe i technologiczne na wdrożenie systemów księgowości online. Mniejszy, ale znaczący odsetek respondentów to osoby prowadzące:

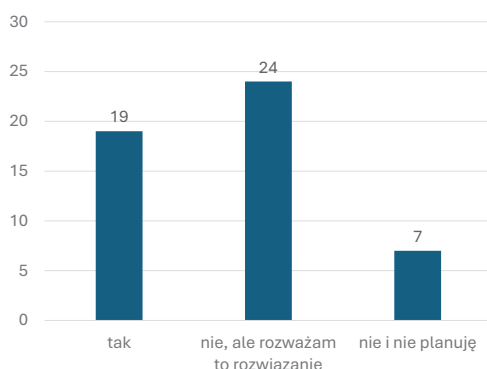
- małe przedsiębiorstwa (18%)
- biura rachunkowe (16%)

Zakres procentowy małych przedsiębiorstw i biur rachunkowych wskazuje, że także mniejsze podmioty coraz chętniej korzystają z księgowości

online w chmurze, jako alternatywę od tradycyjnych form oferując oszczędność kosztów, elastyczność i możliwość pracy zdalnej.

Zainteresowanie księgowością online w chmurze występuje w przedsiębiorstwach o zróżnicowanej wielkości. Największe znaczenie ma ona w przedsiębiorstwach średnich i dużych, ale rosnące wykorzystanie tych systemów w mniejszych podmiotach potwierdza, że cyfryzacja procesów księgowych staje się powszechnym trendem niezależnie od wielkości przedsiębiorstwa.

Na wykresie 7 przedstawiono wykorzystanie księgowości online opartej na chmurze przez respondentów, który został podzielony na wskazane zakresy.



**Wykres 7.** Czy obecnie korzystasz z księgowości online opartej na chmurze

Źródło: Opracowanie własne.

W zakresie korzystania z księgowości online w chmurze, co zaprezentowano na wykresie 7, gdzie 24 respondentów wskazało, że obecnie nie korzysta z tego rozwiązania, jednak rozważa jego wdrożenie w przyszłości. Wynik ten wskazuje na rosnące zainteresowanie cyfryzacją rachunkowości. Może to oznaczać, że część respondentów znajduje się na etapie analizy potencjalnych korzyści lub potrzebuje wsparcia w procesie wdrażania tych rozwiązań.

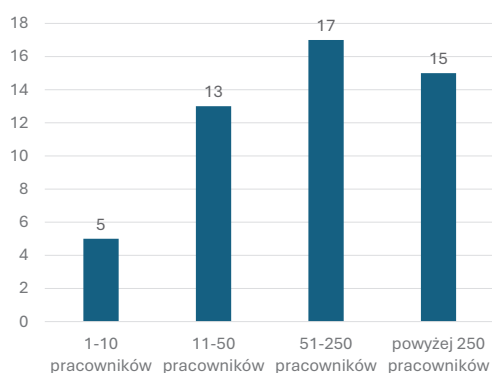
W zakresie korzystania z księgowości online w chmurze 19 respondentów wskazało, że stosuje to rozwiązanie w praktyce. Wynik ten potwierdza obecność księgowości online w chmurze jako realnej alternatywy dla tradycyjnych metod prowadzenia rachunkowości.

W zakresie korzystania z księgowości online w chmurze 7 respondentów wskazało, że nie korzysta z tego rozwiązania i nie planuje jego wdrożenia.

Może to wynikać z preferowania tradycyjnych form prowadzenia rachunkowości, obaw związanych z bezpieczeństwem danych lub ograniczonej znajomości technologii.

Podsumowując, większość przedsiębiorców dostrzega potencjał księgowości online w chmurze, choć część z nich jest jeszcze w fazie rozważania wdrożenia tych rozwiązań systemowych. Trend ten wskazuje na dynamiczny rozwój i dalsze upowszechnianie się rozwiązań chmurowych, wpisując się w ogólną transformację cyfrową gospodarki.

Na wykresie 8 przedstawiono wielkość przedsiębiorstwa respondentów, który został podzielony na wskazane zakresy.



**Wykres 8.** Wielkość przedsiębiorstwa

Źródło: Opracowanie własne.

Na wykresie 8 wskazano wielkość przedsiębiorstw z uwagi na liczbę pracowników, gdzie respondenci pracują w:

- średnich przedsiębiorstw (51–250 pracowników) – 17 respondentów;
- dużych przedsiębiorstw (powyżej 250 pracowników) – 15 respondentów.

Ta dominacja średnich i dużych przedsiębiorstw wynika z ich bardziej zaawansowanych potrzeb w zakresie zarządzania finansami. Przedsiębiorstwa te chętniej wdrażają systemy księgowości online w chmurze, ponieważ ułatwiają one sprawne zarządzanie rozbudowanymi procesami w zakresie rachunkowości, dostęp do danych w czasie rzeczywistym oraz współpracę wielu użytkowników.

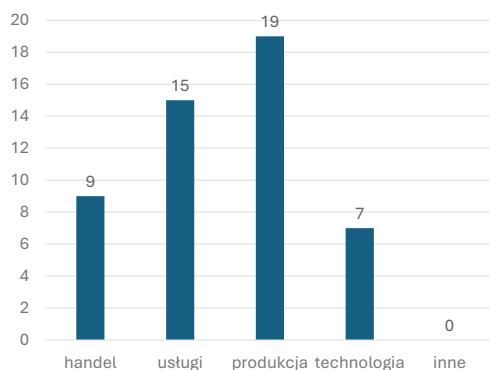
Mniejszy odsetek respondentów jest zatrudniony w przedsiębiorstwach zatrudniających od 11 do 50 pracowników. Ta grupa również stanowi istotny

segment badanej próby, który coraz częściej korzysta z systemowych rozwiązań chmurowych w celu optymalizacji kosztów i automatyzacji rutynowych czynności.

W zakresie wielkości przedsiębiorstw 5 respondentów reprezentowało mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające od 1 do 10 pracowników. Niski udział tej grupy może wynikać z korzystania z usług zewnętrznych biur rachunkowych lub prostszych rozwiązań księgowych. Potencjalnymi barierami mogą być również koszty subskrypcji oraz ograniczone zasoby w zakresie kompetencji informatycznych.

Systemowe rozwiązania chmurowe cieszą się największym zainteresowaniem wśród średnich i dużych przedsiębiorstw, gdzie potrzeba automatyzacji procesów finansowych jest największa. Jednocześnie mniejsze podmioty również stopniowo otwierają się na te technologie, co potwierdza upowszechnianie się cyfryzacji rachunkowości niezależnie od wielkości przedsiębiorstwa.

Na wykresie 9 przedstawiono branże w której działa przedsiębiorstwo respondentów, który został podzielony na wskazane zakresy.



**Wykres 9.** Branża, w której działa przedsiębiorstwo respondentów

Źródło: Opracowanie własne.

Na wykresie 9 przedstawiono branże, w których działają przedsiębiorstwa respondentów. Najliczniejszą grupę stanowili respondenci związani z branżą produkcyjną

Na drugim miejscu znalazła się branża usługowa, reprezentowana przez 15 respondentów. Wynik ten wskazuje na istotny udział tej branży w badanej próbie. Może to mieć związek z charakterem działalności usługowej,

sprzyjającym wykorzystaniu rozwiązań umożliwiających dostęp do danych oraz wspierających współpracę z klientami i kontrahentami.

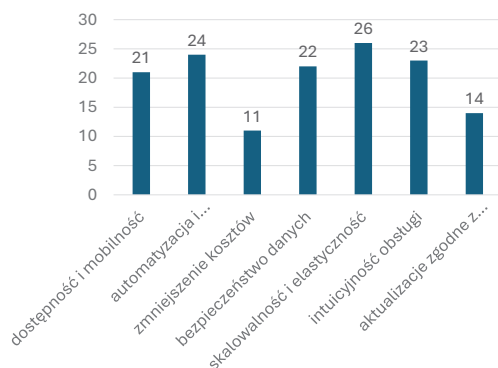
Mniej licznie reprezentowane były branże handlowa oraz technologiczna, które wskazało odpowiednio 9 i 7 respondentów.

Wyniki wskazują na zróżnicowanie branżowe badanej próby, co może mieć znaczenie w kontekście oceny i wykorzystania rozwiązań z zakresu księgowości w chmurze.

Niższy udział branży handlowej może wynikać z wykorzystywania przez część przedsiębiorstw rozbudowanych systemów ERP. W przypadku branży technologicznej mniejszy udział respondentów może być związany ze specyfiką próby badawczej, skoncentrowanej na obszarze finansów i rachunkowości.

Największe zainteresowanie księgowością online w chmurze występuje w branży produkcyjnej i usługowej, gdzie rozwiązania te realnie wspierają zarządzanie finansami i kontrolę kosztów. Stopień adaptacji systemów chmurowych różni się w zależności od specyfiki działalności przedsiębiorstwa.

Na wykresie 10 przedstawiono korzyści przekonujące do korzystania z księgowości online w chmurze, który został podzielony na wskazane zakresy.



**Wykres 10.** Korzyści najbardziej przekonujące do księgowości online w chmurze  
Źródło: Opracowanie własne.

Na wykresie 10 przedstawiono korzyści najbardziej przekonujące respondentów do korzystania z księgowości online w chmurze. Badani wskazali szereg zalet tych rozwiązań, koncentrując się głównie na aspektach funkcjonalnych i organizacyjnych. Najczęściej wskazywane korzyści stanowią istotne czynniki wpływające na zainteresowanie księgowością online w chmurze.

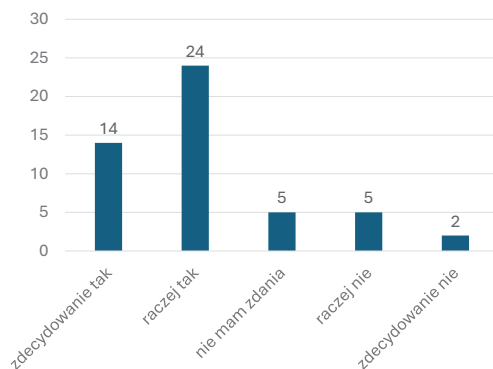
W zakresie skalowalności i elastyczności systemu 26 respondentów wskazało możliwość dostosowania funkcjonalności do aktualnych potrzeb przedsiębiorstwa. W przypadku automatyzacji i oszczędności czasu 24 respondentów podkreśliło znaczenie usprawnienia pracy oraz ograniczenia czynności manualnych. Intuicyjność obsługi została wskazana przez 23 respondentów, co świadczy o oczekiwaniu prostoty użytkowania systemów. Bezpieczeństwo danych, wskazane przez 22 respondentów, podkreśla znaczenie odpowiedniej ochrony informacji. Natomiast 21 respondentów zwróciło uwagę na dostępność i mobilność, które umożliwiają wykonywanie pracy w sposób zdalny.

Rzadziej wskazywanymi korzyściami były aktualizacje zgodne z przepisami prawa, które wskazało 14 respondentów, oraz zmniejszenie kosztów, na które zwróciło uwagę 11 respondentów.

Ich niższe wyniki sugerują, że choć są to ważne aspekty, traktowane są jako funkcje oczywiste lub wtórne wobec elastyczności i automatyzacji pracy. Przedsiębiorcy nie zawsze dostrzegają też bezpośredni wpływ na redukcję kosztów pracy w krótkim okresie.

Księgowość online w chmurze jest ceniona przede wszystkim za zwiększanie efektywności pracy, poprawę dostępności danych oraz dostosowanie się do dynamicznych potrzeb przedsiębiorstw.

Na wykresie 11 przedstawiono wyniki odpowiedzi respondentów na pytanie: „Czy księgowość online w chmurze zwiększa efektywność zarządzania finansami w przedsiębiorstwie”, który został podzielony na wskazane zakresy.



**Wykres 11.** Czy księgowość online w chmurze zwiększa efektywność zarządzania finansami w przedsiębiorstwie

Źródło: Opracowanie własne.

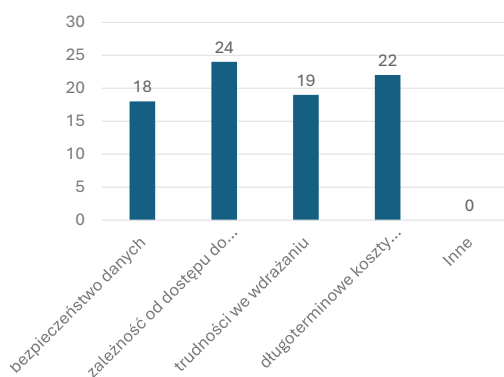
Na wykresie 11 przedstawiono ocenę wpływu księgowości online w chmurze na efektywność zarządzania finansami w przedsiębiorstwie. Wyniki badań wskazują na pozytywną ocenę tego rozwiązania przez respondentów.

W zakresie oceny wpływu księgowości online w chmurze na efektywność zarządzania finansami 14 respondentów wskazało odpowiedź „zdecydowanie tak”, natomiast 24 respondentów „raczej tak”, co łącznie stanowi 76% badanych. Wynik ten wskazuje na pozytywną ocenę tego rozwiązania, które może przyczyniać się do usprawnienia procesów finansowych oraz poprawy dostępu do informacji w przedsiębiorstwie.

W zakresie ocen neutralnych i negatywnych 5 respondentów wskazało odpowiedź „trudno powiedzieć”, co może wynikać z ograniczonego doświadczenia lub wczesnego etapu wdrożenia. Odpowiedzi negatywne wskazało łącznie 7 respondentów, w tym 5 „raczej nie” oraz 2 „zdecydowanie nie”. Wyniki te wskazują na niewielki udział ocen negatywnych, które mogą być związane z barierami technologicznymi, kosztami lub obawami dotyczącymi bezpieczeństwa.

Księgowość online w chmurze jest postrzegana przez większość respondentów jako czynnik pozytywnie wpływający na efektywność zarządzania finansami przedsiębiorstwa. Wskazuje to na rosnącą świadomość korzyści z cyfryzacji rachunkowości i potwierdza, że rozwiązania chmurowe stają się strategicznym narzędziem wspierającym zarządzanie przedsiębiorstwem.

Na wykresie 12 przedstawiono największe obawy związane z księgowością online w chmurze, który został podzielony na wskazane zakresy.



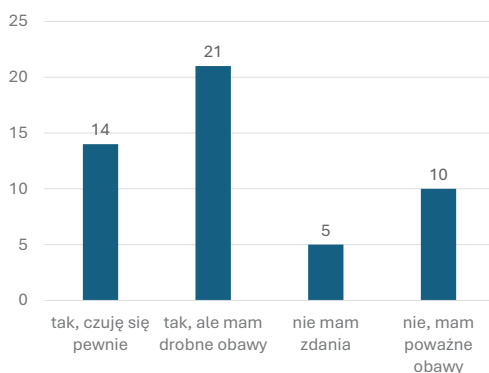
**Wykres 12.** Największe obawy związane z księgowością online w chmurze

Źródło: Opracowanie własne.

Na wykresie 12 przedstawiono największe obawy związane z księgowością online w chmurze. Mimo licznych korzyści respondenci wskazali również potencjalne zagrożenia, koncentrujące się głównie na aspektach technicznych i ekonomicznych. W zakresie zależności od dostępu do Internetu 24 respondentów wskazało tę kwestię jako istotną obawę. Może to wynikać z konieczności zapewnienia stałego dostępu do sieci, warunkującego możliwość korzystania z systemów chmurowych. W przypadku długoterminowych kosztów subskrypcji 22 respondentów zwróciło uwagę na potencjalne obciążenia finansowe wynikające z regularnych opłat, szczególnie w dłuższej perspektywie. Może to wiązać się również z trudnościami w przewidywaniu kosztów związanych z rozwojem funkcjonalności systemów.

W zakresie trudności we wdrażaniu systemów chmurowych 19 respondentów wskazało na złożoność oraz czasochłonność procesu implementacji. W przypadku bezpieczeństwa danych 18 respondentów zwróciło uwagę na obawy związane z ochroną informacji finansowych. Wyniki wskazują, że główne obawy respondentów koncentrują się na aspektach technicznych oraz ekonomicznych, natomiast kwestie związane z bezpieczeństwem i wdrożeniem, choć rzadziej wskazywane, pozostają istotne. Może to świadczyć o zachowaniu ostrożności wobec tego typu rozwiązań, wynikającej m.in. z ograniczonego zaufania lub niewystarczającej wiedzy na temat ich funkcjonowania.

Na wykresie 13 przedstawiono ocenę bezpieczeństwa danych w systemach księgowości online w chmurze, który został podzielony na wskazane zakresy.



**Wykres 13.** Bezpieczeństwo danych w systemach księgowości online w chmurze

Źródło: Opracowanie własne.

Na wykresie 13 przedstawiono ocenę bezpieczeństwa danych w systemach księgowości online w chmurze. Wyniki wskazują, że większość respondentów, tj. 70%, pozytywnie ocenia poziom bezpieczeństwa tych rozwiązań, przy czym dominuje umiarkowany poziom zaufania. Wyróżniono różne poziomy zaufania respondentów do stosowanych zabezpieczeń:

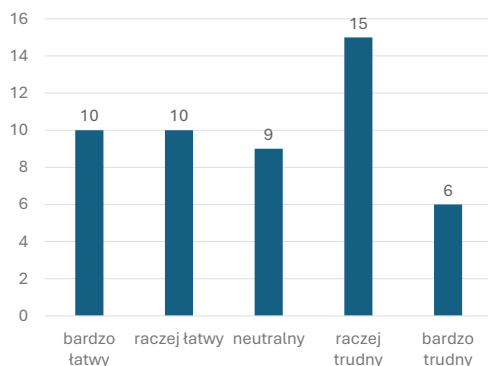
W zakresie poziomu zaufania respondentów do bezpieczeństwa danych 42% respondentów wskazało umiarkowane zaufanie, uznając poziom ochrony za wystarczający, przy jednoczesnym występowaniu pewnych obaw. Może to wynikać ze świadomości zarówno postępu w zakresie zabezpieczeń, jak i potencjalnego ryzyka związanego z funkcjonowaniem systemów. Pełne zaufanie zadeklarowało 28% respondentów, co wskazuje na pozytywną ocenę stosowanych zabezpieczeń, takich jak szyfrowanie danych, tworzenie kopii zapasowych czy zgodność z obowiązującymi regulacjami, w tym RODO. Poważne obawy dotyczące bezpieczeństwa wyraziło 20% respondentów, co może stanowić istotną barierę w korzystaniu z rozwiązań chmurowych. Może to wynikać m.in. z przywiązania do tradycyjnych form lub wcześniejszych doświadczeń. Natomiast 10% respondentów nie miało zdania w tej kwestii, co może być związane z ograniczoną wiedzą lub doświadczeniem w zakresie funkcjonowania systemów chmurowych.

Rosnące zaufanie do systemowych rozwiązań chmurowych jest widoczne. Jednak utrzymujący się poziom niepewności na poziomie 20% dowodzi, że dla dalszego rozwoju księgowości online w chmurze kluczowe jest zwiększanie świadomości w zakresie zabezpieczeń oraz transparentności działań dostawców usług chmurowych.

Na wykresie 14 przedstawiono stopień trudności wdrażania księgowości online w chmurze w przedsiębiorstwach respondentów. Opinie respondentów w tym zakresie są zróżnicowane, co może odzwierciedlać odmienne doświadczenia związane z wdrażaniem tych rozwiązań.

W zakresie trudności we wdrażaniu księgowości online w chmurze 30% respondentów oceniło ten proces jako raczej trudny. Może to wynikać z konieczności dostosowania procedur wewnętrznych, przeprowadzenia szkoleń pracowników lub integracji z istniejącymi systemami. Natomiast 12% respondentów uznało wdrożenie za bardzo trudne, co może być związane z wystę

powaniem barier takich jak problemy z kompatybilnością, migracją danych lub niedostateczne przygotowanie kadry.



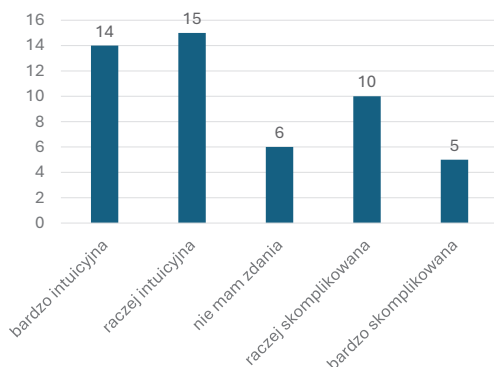
**Wykres 14.** Stopień trudności wdrażania księgowości online w chmurze w przedsiębiorstwie respondentów

Źródło: Opracowanie własne.

W zakresie oceny łatwości wdrożenia 40% respondentów oceniło ten proces pozytywnie, wskazując na jego stosunkowo sprawny przebieg. Może to być związane z wcześniejszym doświadczeniem w korzystaniu z rozwiązań cyfrowych lub dostępem do odpowiedniego wsparcia. Natomiast 18% respondentów oceniło wdrożenie neutralnie, co może wskazywać na standardowy poziom trudności związany z koniecznością dostosowania przedsiębiorstwa do nowych rozwiązań.

Wyniki wskazują, że 42% respondentów ocenia wdrożenie jako trudne lub bardzo trudne, natomiast 58% respondentów ocenia ten proces pozytywnie lub neutralnie. Może to wskazywać, że pomimo występowania pewnych trudności, wdrożenie systemów chmurowych jest możliwe do przeprowadzenia w sposób efektywny. Wraz z postępującą cyfryzacją można oczekiwać stopniowego ograniczania występujących barier.

Na wykresie 15 przedstawiono intuicyjność obsługi systemu księgowego online w chmurze, który został podzielony na wskazane zakresy.



**Wykres 15.** Intuicyjność obsługi systemu księgowego online w chmurze

Źródło: Opracowanie własne.

Badania wskazują, że większość respondentów (58%) uważa systemy księgowości w chmurze za przyjazne i łatwe w obsłudze, co stanowi ich kluczowy atut.

#### Oceny pozytywne (intuicyjność):

Łącznie 58% respondentów oceniło intuicyjność pozytywnie:

- Raczej intuicyjna: 30%
- Bardzo intuicyjna: 28%

Wysoki odsetek pozytywnych odpowiedzi potwierdza, że systemy te są dobrze dostosowane do potrzeb użytkowników, ułatwiają adaptację, skracają czas szkolenia i zmniejszają ryzyko błędów. Łatwość obsługi jest istotnym czynnikiem zachęcającym do wdrożenia.

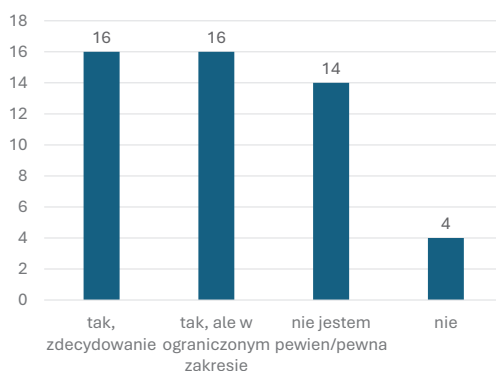
#### Oceny negatywne i neutralne (skomplikowanie):

- Raczej skomplikowane (20%) oraz bardzo skomplikowane (10%): łącznie 30% respondentów ma negatywne odczucia. Może to wynikać z braku odpowiednich szkoleń, początkowego etapu pracy z systemem lub używania bardziej złożonego oprogramowania z rozbudowanymi funkcjami analitycznymi.
- Trudno powiedzieć (12%): Może to świadczyć o braku wystarczającego doświadczenia lub zróżnicowanych odczuciach w zależności od konkretnej używanej platformy.

Większość użytkowników (58%) postrzega księgowość w chmurze jako łatwe i intuicyjne rozwiązanie, co przyczynia się do jej popularyzacji. Obecność

części negatywnych opinii (30%) sugeruje jednak, że niezbędne są działania w celu zwiększenia komfortu użytkowania, w tym lepsze dopasowanie interfejsów, wsparcie techniczne oraz szkolenia z obsługi systemów chmurowych.

Na wykresie 16 przedstawiono plany na dalsze inwestycje w rozwój systemów księgowych opartych na chmurze w przedsiębiorstwie, który został podzielony na wskazane zakresy.



**Wykres 16.** Plany na dalsze inwestycje w rozwój systemów księgowych opartych na chmurze w przedsiębiorstwie

Źródło: Opracowanie własne.

Badania wskazują na rosnącą akceptację księgowości w chmurze, ponieważ zdecydowana większość (64%) respondentów planuje dalsze inwestycje w jej rozwój.

#### Plany inwestycyjne:

Łącznie 64% ankietowanych planuje dalsze inwestycje, co potwierdza, że rozwiązania chmurowe są postrzegane jako strategiczny element rozwoju organizacyjnego:

- Tak, zdecydowanie (32%): grupa, która dostrzegła wymierne korzyści (automatyzacja, mobilność, skalowalność) i planuje dalsze doskonalenie lub rozszerzanie zakresu wykorzystania chmury.
- Tak, ale w ograniczonym stopniu (32%): przedsiębiorstwa te doceniają potencjał, ale chcą rozwijać systemy stopniowo, z uwzględnieniem swoich możliwości finansowych i technicznych.

#### Ostrożność i brak planów:

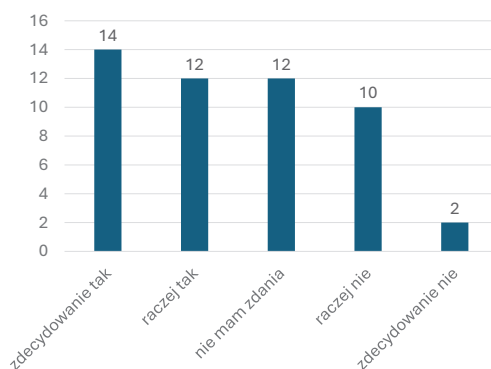
- Nie jestem pewny/a (28%): ta grupa wykazuje ostrożność w podejmowaniu decyzji, co może wynikać z niepewności gospodarczej, ograni-

czonych zasobów lub braku pełnej wiedzy o możliwościach rozwoju systemów. Stanowią oni jednak potencjalnych przyszłych inwestorów.

- Nie planuje (8%): przedsiębiorstwa te uznają swoje obecne rozwiązania za wystarczające lub nie widzą potrzeby dalszego unowocześniania.

Większość przedsiębiorstw (64%) postrzega księgowość w chmurze jako kierunek dalszego rozwoju i planuje jej stopniowe doskonalenie. Świadczy to o utrwalaniu się trendu cyfryzacji. Dalszy rozwój sektora będzie wymagał jednak edukacji przedsiębiorców, stabilności technologicznej oraz klarownych modeli kosztowych, które zwiększą zaufanie do długoterminowych inwestycji.

Na wykresie 17 przedstawiono wyniki odpowiedzi respondentów na pytanie: „Czy księgowość online w chmurze to przyszłość”, który został podzielony na wskazane zakresy.



Wykres 17. Czy księgowość online w chmurze to przyszłość

Źródło: Opracowanie własne.

Wyniki badań jednoznacznie wskazują, że większość respondentów postrzega księgowość online w chmurze jako przyszłość branży finansowo-księgowej.

#### Dominujące opinie:

łącznie 52% respondentów jest przekonanych o rosnącym znaczeniu technologii chmurowych:

- Zdecydowanie tak: 28%
- Raczej tak: 24%

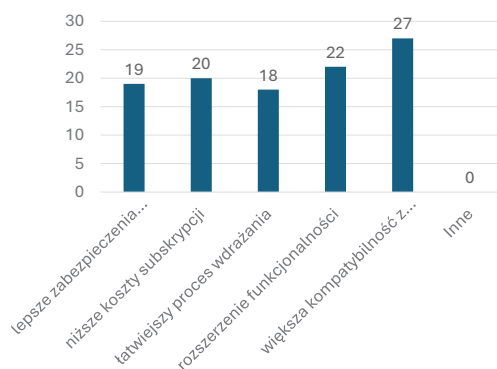
Takie wyniki potwierdzają silny trend transformacji cyfrowej i wskazują, że ponad połowa ankietowanych dostrzega w chmurze potencjał do zwiększenia efektywności, automatyzacji i mobilności procesów księgowych.

#### Sceptycyzm i niewiedza:

- Nie mam zdania (24%): Ta znaczna grupa wykazuje ostrożność, co może wynikać z braku wystarczającego doświadczenia w pracy z systemami online lub oczekiwania na dalszy rozwój i stabilizację rozwiązań technologicznych.
- Sceptycyzm (łącznie 14%): Tylko 10% odpowiedziało „raczej nie”, a 4% „zdecydowanie nie”. Niski poziom negatywnych odpowiedzi potwierdza, że sprzeciw wobec technologii chmurowych jest marginalny.

Księgowość online w chmurze jest postrzegana przez większość badanych jako nieodłączny element przyszłości branży finansowej. Dominujące opinie pozytywne dowodzą, że technologia chmurowa zyskała trwałą akceptację w środowisku biznesowym i będzie odgrywać coraz większą rolę w kształtowaniu modelu nowoczesnej rachunkowości.

Na wykresie 18 przedstawiono wyniki odpowiedzi respondentów na pytanie: „Co mogłoby poprawić funkcjonalność systemów księgowych online w chmurze”, który został podzielony na wskazane zakresy.



**Wykres 18.** Co mogłoby poprawić funkcjonalność systemów księgowych online w chmurze

Źródło: Opracowanie własne.

Respondenci dostrzegają potrzebę dalszego rozwoju systemów księgowości online w chmurze, koncentrując się na integracji technologicznej, funkcjonalności i ekonomii, co wskazuje wykres 18.

Najczęściej wskazywane przez respondentów oczekiwania w zakresie:

1. większej kompatybilności z innymi systemami 27 respondentów wskazało potrzebę lepszej integracji z narzędziami wykorzystywanymi w przedsiębiorstwach, takimi jak systemy ERP, CRM, systemy e-fakturowania czy bankowość elektroniczna. Zwiększenie interoperacyjności mogłoby umożliwić bardziej płynny i automatyczny przepływ danych między systemami oraz przyczynić się do ograniczenia liczby błędów.
2. rozszerzenia funkcjonalności 22 respondentów wskazało na potrzebę ciągłego rozwoju funkcji systemów, tak aby mogły one odpowiadać na zmieniające się potrzeby rynkowe przedsiębiorców.
3. niższych kosztów subskrypcji 20 respondentów wskazało na znaczenie tej kwestii, szczególnie w kontekście małych i średnich przedsiębiorstw, które dążą do zachowania ekonomicznej opłacalności cyfryzacji.

Pozostałe ważne usprawnienia w zakresie:

- lepszego zabezpieczenia danych wskazało 19 respondentów. Kwestia bezpieczeństwa informacji pozostaje istotnym zagadnieniem, dlatego dalsze wzmocnienie mechanizmów ochrony mogłoby przyczynić się do zwiększenia poziomu zaufania użytkowników.
- łatwiejszego procesu wdrażania systemów 18 respondentów wskazało potrzebę uproszczenia procedury ich uruchamiania. Uproszczenie tego procesu mogłoby przyczynić się do szybszej popularyzacji tych rozwiązań wśród użytkowników.

Użytkownicy księgowości online w chmurze, oczekują przede wszystkim większej integracji, elastyczności i dostępności funkcji, przy jednoczesnym obniżeniu kosztów systemowych. Dalszy rozwój systemów chmurowych powinien koncentrować się na zwiększeniu interoperacyjności, rozbudowie funkcjonalności oraz zapewnieniu jeszcze wyższego poziomu bezpieczeństwa i obsługi.

## Zakończenie

Realizując główny cel badawczy niniejszej pracy, przeprowadzone badania pozwoliły na ocenę poziomu znajomości, stosowania oraz postrzegania księgowości online w chmurze wśród osób zawodowo związanych z rachunkowością i finansami. Wyniki wskazują, że rozwiązania chmurowe stają się

coraz bardziej powszechnym i pożądanym narzędziem w zarządzaniu finansami przedsiębiorstw. Większość respondentów dostrzega liczne korzyści wynikające z ich wdrożenia, w tym przede wszystkim skalowalność i elastyczność, automatyzację procesów, oszczędność czasu, intuicyjność obsługi oraz bezpieczeństwo danych.

Wyniki przeprowadzonych badań dowodzą, że mimo przeważającej pozytywnej oceny tych rozwiązań przez respondentów, wciąż istnieją pewne bariery i obawy utrudniające pełne wykorzystanie potencjału księgowości online w chmurze. Wśród nich najczęściej wskazywano zależność od stabilnego dostępu do Internetu, koszty długoterminowych subskrypcji, a także trudności we wdrażaniu nowych systemów. Wskazuje to, że proces transformacji cyfrowej w obszarze rachunkowości wymaga nie tylko inwestycji w technologię, ale również odpowiedniego przygotowania organizacyjnego i szkoleniowego pracowników.

Wyniki badań potwierdzają również, że poziom zaufania do bezpieczeństwa danych w chmurze systematycznie rośnie, choć część użytkowników nadal zachowuje pewną ostrożność. Zdecydowana większość respondentów uznaje, że stosowane mechanizmy zabezpieczeń są wystarczające, a jednocześnie deklaruje chęć dalszego doskonalenia tych rozwiązań. To pokazuje, że świadomość w zakresie cyfrowej ochrony informacji wśród osób związanych z księgowością online w chmurze stopniowo się zwiększa.

Księgowość online w chmurze postrzegana jest przez większość respondentów jako przyszłość księgowości. Ponad połowa respondentów jest przekonana, że systemowe rozwiązania chmurowe staną się w najbliższych latach standardem rynkowym, a kolejne 64% planuje dalsze inwestycje w rozwój systemów. Wynika z tego, że przedsiębiorstwa coraz częściej traktują księgowość online w chmurze nie jako eksperymentalne narzędzie, lecz jako strategiczny kierunek rozwoju i element trwałej transformacji cyfrowej.

Księgowość online w chmurze stanowi nowoczesne i efektywne rozwiązanie wspierające zarządzanie finansami w przedsiębiorstwach różnej wielkości. Pomimo występujących wyzwań technologicznych i organizacyjnych, zalety tego modelu – takie jak mobilność, dostępność, automatyzacja i bezpieczeństwo – zdecydowanie przeważają nad jego ograniczeniami. W perspektywie najbliższych kilku lat można spodziewać się, że rozwój

funkcjonalności, zwiększenie kompatybilności z innymi systemami oraz dalsze obniżenie kosztów subskrypcji księgowość online w chmurze przyczynia się do powszechnego wdrożenia w polskich przedsiębiorstwach.

## Bibliografia

- Brylska-Michałek K., 2013, *Usługi księgowo-podatkowe on-line jako alternatywa dla tradycyjnego biura rachunkowego*, [w:] *Współczesne problemy finansów, rachunkowości i zarządzania*, red. E. Walińska, Łódź, s. 131–142.
- Karczevska M., 2023, *Rozwój kompetencji księgowych w dobie cyfryzacji*, Warszawa.
- Kotowska B., 2022, *Cyfryzacja i digitalizacja w rachunkowości mikro i małych przedsiębiorstw*, Gdańsk.
- Krawiec W., Kubiak D., 2011, *Organizacja e-księgowości w przedsiębiorstwie*, Szczecin.
- Paluch-Dybek A., 2018, *Zalety i wady systemów informatycznych na przykładzie programu księgowego optivum*, Białystok.
- Chądryński M., Gruzziel K., Kacperska E., Klusek T., Utzig M., 2021, *Polska w dobie cyfryzacji*, Warszawa.
- Rydzewska M., Majchrzak I., 2023, *Cyfryzacja podatków- korzyści i wyzwania dla małych przedsiębiorstw i księgowych*, Szczecin.
- Lenart W., Owczarek P., 2021, *Księgowość internetowa- szansa czy zagrożenie dla księgowości tradycyjnej*, Katowice.
- Szczypa P., Dzikowska M., 2017, *Współczesne wyzwania działalności biur rachunkowych w Polsce- wyniki badań pilotażowych*, Bydgoszcz.

## Źródła internetowe:

- Osuch M., 2023, *Rozwiązania chmurowe w księgowości: zalety i wady dla małych firm*, <https://symfonia.pl/blog/finanse-i-ksiegowosc/poradnik-ksiegowej/rozwiązania-chmurowe-w-ksiegowosci-zalety-i-wady-dla-malych-firm/> [dostęp: 23.10.2023].
- Zespół Ekspertów ING Księgowość, 2023, *Księgowość w chmurze – wady i zalety w perspektywie przedsiębiorcy*, <https://www.ingksiegowosc.pl/news/ksiegowosc/ksiegowosc-w-chmurze-wady-i-zalety> [dostęp: 08.11.2023].
- Osuch M., 2023, *Dlaczego warto zainwestować w programy do księgowości w chmurze?*, <https://symfonia.pl/blog/finanse-i-ksiegowosc/poradnik-ksiegowej/dlaczego-warto-zainwestowac-w-programy-do-ksiegowosci-w-chmurze/> [dostęp: 13.08.2023].
- Warska T., 2024 *Jak działa księgowość w chmurze?*, <https://ksiegowosc.infor.pl/rachunkowosc/programy-ksiegowe/5347053,Ksiegowosc-w-chmurze.html> [dostęp: 22.10.2021].
- Kwiatkowska K., 2024, *Czy księgowość online to przyszłość? Zalety i wady*, <https://forumksiegowe.pl/czy-ksiegowosc-online-to-przyszlosc-zalety-i-wady/> [dostęp: 05.12.2024].
- Holik U., 2024, *Chmura vs. tradycyjne oprogramowanie księgowe: porównanie. Kiedy warto wybrać program księgowy w chmurze?*, <https://symfonia.pl/blog/procesy-w-firmach/technologie-i-innowacje/chmura-vs-tradycyjne-oprogramowanie-ksiegowe-porownanie/> [dostęp: 02.10.2024].

- Arcadio, 2024, *Systemy księgowy online – zalety i wyzwania księgowości w chmurze*, <https://www.ksiegowy-arcadio.com.pl/systemy-ksiegowe-online-zalety-i-wyzwania-ksiegowosci-w-chmurze/> [dostęp: 08.06.2024].
- LubieHrubie.pl, 2024, *Jakie korzyści przynosi prowadzenie księgowości w chmurze?*, <https://lubiehrubie.pl/wiadomosci/jakie-korzysci-przynosi-prowadzenie-ksiegowosci-w-chmurze/> [dostęp: 24.07.2024].
- Money.pl, 2023, *Firma w chmurze – dylemat, który pojawia się w każdej branży*, <https://www.money.pl/gospodarka/firma-w-chmurze-dylemat-ktory-pojawia-sie-w-kazdej-branzy-6976259909315072a.html> [dostęp: 21.12.2023].
- Scanye, 2020, *Wady i zalety pracy zdalnej w księgowości*, <https://scanye.pl/wady-i-zalety-pracy-zdalnej-w-ksiegowosci/> [dostęp: 08.11.2020].
- ITBPS, 2024, *Kiedy warto wybrać program księgowy w chmurze?*, <https://itbps.pl/blog/kiedy-warto-wybrac-program-ksiegowy-w-chmurze> [dostęp: 18.10.2024].
- Poradnik Przedsiębiorcy, 2017, *Przedsiębiorca w chmurze obliczeniowej*, <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-przedsiębiorca-w-chmurze-obliczeniowej> [dostęp: 25.06.2017].

### Online Accounting: Advantages and Disadvantages of Using Cloud Computing in Accounting

**Summary:** The purpose of the article is to present the advantages and disadvantages of cloud-based online accounting and explain how such a solution can impact financial management in companies. The author analyzes benefits such as accessibility, process automation, and cost savings, as well as challenges like data security and implementation difficulties. The article aims to assist entrepreneurs in making decisions about implementing cloud accounting, considering the specifics and needs of their business.

**Keywords:** accounting, online, cloud computing, accountancy

**Szymon Kuś**

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: szymon.kus@vp.pl

ORCID: 0009-0003-6976-7701

## **Rola księgowości w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy**

**Streszczenie:** W dobie rosnących zagrożeń finansowych i zaostrożonych regulacji, rola księgowości w systemie przeciwdziałania praniu pieniędzy (AML) staje się absolutnie kluczowa dla bezpieczeństwa i stabilności organizacji. Celem artykułu jest analiza roli księgowości w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy, w tym ocena skuteczności stosowanych procedur, narzędzi i działań podejmowanych przez księgowych oraz audytorów w identyfikacji i ograniczaniu ryzyka związanego z praniem pieniędzy. Artykuł przedstawia także wyniki badań ankietowych dotyczących świadomości i doświadczeń pracowników księgowości w tym obszarze, wskazując jednocześnie wyzwania i rekomendacje w zakresie doskonalenia praktyk zapobiegających praniu pieniędzy. Dodatkowo podkreślono znaczenie indywidualizacji procedur AML oraz podnoszenia kompetencji pracowników jako kluczowych elementów skutecznej strategii zapobiegawczej.

**Słowa kluczowe:** pranie pieniędzy, przeciwdziałanie praniu pieniędzy, księgowość

### **Wprowadzenie**

Pranie pieniędzy stanowi jedno z największych wyzwań współczesnej gospodarki i sektora finansowego [Kaczmarski 2023b: 37–66]. Proceder ten, polegający na ukrywaniu nielegalnych źródeł środków finansowych, destabilizuje systemy finansowe oraz podważa zaufanie do instytucji, które na co dzień dbają o przejrzystość i bezpieczeństwo obrotu gospodarczego [Kaczmarski 2016: 20–50]. W obliczu rosnącej liczby takich przypadków

oraz ich potencjalnych konsekwencji prawnych i reputacyjnych, organizacje na całym świecie intensyfikują działania mające na celu zapobieganie praniu pieniędzy [Pływaczewski 2013: 19–33].

W walce z tym procederem kluczową rolę odgrywa księgowość jako filar zarządzania finansami. Poprzez staranne raportowanie finansowe, audyty wewnętrzne i monitorowanie transakcji, specjaliści ds. księgowości mogą skutecznie identyfikować podejrzane działania i wspierać ochronę organizacji przed ryzykiem finansowym [Sławińska 2024]. W niniejszym artykule przyjrzymy się, w jaki sposób praktyki księgowe mogą wspomagać przeciwdziałanie praniu pieniędzy oraz jakie wyzwania stoją przed księgowymi i audytorami w tej złożonej misji. Przeanalizujemy również wyniki badania ankietowego, które ukazuje perspektywę i doświadczenia pracowników działów księgowych, a także przedstawimy praktyczne wskazówki, które mogą pomóc organizacjom w usprawnieniu ich strategii zapobiegania praniu pieniędzy [Kaczmarski 2023b: 37–66].

## Definicja prania pieniędzy

Pranie pieniędzy to przestępczy proces mający na celu nadanie nielegalnie zdobytym środkom pozorów legalności, dzięki czemu mogą one być swobodnie wykorzystywane bez wzbudzania podejrzeń organów ścigania. Jest to kluczowy mechanizm stosowany przez zorganizowane grupy przestępcze, który umożliwia im ukrycie prawdziwego pochodzenia środków uzyskanych z działań niezgodnych z prawem, takich jak handel narkotykami, korupcja, oszustwa finansowe czy nielegalny hazard [Gołębiowska 2014: 45–60]. Poprzez ukrycie śladów finansowych, środki te mogą być reinwestowane w legalną działalność lub przeznaczane na dalsze działania przestępcze, co pozwala na funkcjonowanie zorganizowanych struktur przestępczych bez wzbudzania podejrzeń [Kaczmarski 2023a: 349–355].

Pranie pieniędzy można podzielić na trzy główne fazy:

- **Umieszczenie** (*placement*) – przenoszenie nielegalnych środków do systemu finansowego, zazwyczaj w formie gotówki, która może być wpłacona na konto bankowe, wymieniona na inną walutę lub wykorzystana do zakupu łatwo zbywalnych dóbr.

- **Zwarstwienie** (*layering*) – polega na skomplikowaniu ścieżki przepływu środków poprzez szereg operacji finansowych, takich jak przelewy między różnymi kontami, inwestowanie w różne instrumenty finansowe, aby utrudnić organom ścigania prześledzenie źródła środków.
- **Integracja** (*integration*) – na tym etapie „wyprane” pieniądze powracają do obiegu jako środki o legalnym pochodzeniu. Środki mogą być reinwestowane w legalną działalność, nieruchomości, udziały w firmach lub inne inwestycje [Talar 2021: 163–184; Pajewska 2023].

### Ryzyko zawodów zaufania publicznego

W związku z zaawansowaną logistyką prania pieniędzy, zorganizowane grupy przestępcze często angażują tzw. *gatekeepers*, czyli osoby umożliwiające dostęp do usług finansowych, co pozwala skuteczniej ukryć nielegalne działania [Samrau 2021: 201–220]. Z tego powodu do grup zawodowych szczególnie narażonych na ryzyko udziału w procederze prania pieniędzy zaliczane są zawody zaufania publicznego, w tym prawnicy, księgowi czy doradcy finansowi. Zawody te zobowiązane są do przestrzegania przepisów o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy, w tym stosowania odpowiednich procedur wykrywających podejrzaną działalność [Sitek 2021: 19–40].

### Pranie pieniędzy a przepisy prawne

Centralną rolę w polskim systemie przeciwdziałania praniu pieniędzy pełni Generalny Inspektor Informacji Finansowej (GIIF). GIIF i współpracujące z nim instytucje monitorują transakcje finansowe i analizują podejrzaną działalność, aby przeciwdziałać próbom legalizacji środków pochodzących z przestępstw [Pajewska 2023]. Działania te mają na celu ograniczenie możliwości prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu przez grupy przestępcze, wspierając tym samym bezpieczeństwo ekonomiczne kraju [Piotrowski 2021: 239–256].

Pranie pieniędzy to złożony proces, który stanowi istotne zagrożenie dla systemu finansowego oraz stabilności gospodarki [Kaczmarek 2023b: 37–66]. Jego definicja obejmuje cały szereg działań mających na celu legalizację

środków pochodzących z przestępstw, a rosnące zaawansowanie metod prania pieniędzy wymaga ścisłej współpracy instytucji finansowych, prawnych oraz zawodów zaufania publicznego z organami ścigania, aby przeciwdziałać tym procederom i zapobiegać finansowaniu działalności przestępczej [Kaczmarek 2023a: 349–355].

### **Rola księgowości w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy**

Księgowość odgrywa strategiczną rolę w zapobieganiu praniu pieniędzy, dostarczając narzędzi i procedur potrzebnych do monitorowania przepływów finansowych oraz identyfikacji nieprawidłowości w transakcjach [Talar 2021: 163–184]. Praktyka księgowa, dzięki szczegółowej analizie finansów i starannej dokumentacji, pozwala nie tylko na wykrycie podejrzanych operacji, lecz także na wdrożenie działań zapobiegających przestępstwom finansowym. Złożoność i szybkość operacji finansowych sprawiają, że bez skutecznych systemów księgowych trudno byłoby rozpoznać ryzyko, jakie niesie za sobą pranie pieniędzy [Lizak 2018: 112–118].

**Analiza finansowa jako narzędzie wykrywania podejrzanych transakcji.** Księgowi i audytorzy mogą identyfikować transakcje bez uzasadnienia gospodarczego, które często są pierwszym sygnałem możliwych działań przestępczych. Dzięki regularnej analizie przepływów środków finansowych, księgowość pomaga wychwycić niestandardowe transakcje, np. nietypowo duże transfery, które mogą sugerować nielegalną działalność [Talar 2021: 163–184]. Praktyka w zakresie analizy finansowej ułatwia monitorowanie wzorców w przepływach gotówkowych i aktywności finansowej, które mogą wskazywać na próby prania pieniędzy [Chudzik 2021: 223–238].

**Ustalanie procedur zapobiegania ryzyku finansowemu.** Instytucje zobowiązane, takie jak biura rachunkowe, mają obowiązek opracowania procedur służących do zapobiegania praniu pieniędzy. Są to działania obejmujące ocenę ryzyka, dokumentowanie transakcji oraz bieżącą weryfikację operacji finansowych. Przepisy wymagają, aby procedury te były dostosowane do specyfiki działalności danej firmy, co oznacza, że muszą uwzględniać takie aspekty, jak wielkość firmy, rodzaj wykonywanych transakcji oraz charakter współpracujących podmiotów. Odpowiednio opracowane procedury

zmniejszają ryzyko prania pieniędzy i zwiększają bezpieczeństwo całego systemu finansowego [Chudzik 2021: 223–238].

**Wykorzystanie audytu księgowego w analizie ryzyka.** Audyt księgowy, a zwłaszcza audyt śledczy, stał się jednym z najskuteczniejszych narzędzi w wykrywaniu przypadków prania pieniędzy. Dzięki szczegółowym badaniom dokumentacji finansowej, audyt śledczy umożliwia identyfikację rozbieżności i nieprawidłowości w księgach rachunkowych, które mogą wskazywać na manipulacje finansowe lub pranie pieniędzy. W trakcie takiego audytu badane są szczegółowo wszelkie anomalie w raportach i przepływach finansowych, a także przeprowadza się analizę powiązań między podmiotami finansowymi [Kaczmarski 2023a: 349–356].

**Raportowanie i współpraca z instytucjami nadzorczymi.** Jednym z kluczowych elementów działań przeciwdziałających praniu pieniędzy jest raportowanie podejrzanych transakcji do instytucji nadzorczych, takich jak Generalny Inspektor Informacji Finansowej (GIIF). Biura rachunkowe i inne instytucje finansowe mają obowiązek zgłaszania wszelkich operacji, które mogą wskazywać na próby prania pieniędzy. Prawidłowe i terminowe raportowanie jest ważnym krokiem w procesie wykrywania oraz zapobiegania praniu pieniędzy, gdyż umożliwia szybkie podjęcie działań przez odpowiednie organy ścigania [Gołębiowski 2021: 257–284].

**Rola szkoleń i podnoszenia świadomości pracowników.** Księgowi oraz pracownicy biur rachunkowych odgrywają kluczową rolę w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy, dlatego istotne jest regularne szkolenie w zakresie rozpoznawania potencjalnych zagrożeń oraz znajomości obowiązujących przepisów [Kaczmarski 2023a: 349–363]. Systematyczne zwiększanie świadomości pracowników umożliwia skuteczniejszą identyfikację podejrzanych działań i poprawia gotowość organizacji do reakcji na pojawiające się ryzyko. Dzięki podnoszeniu wiedzy zespołu wzrasta zdolność instytucji do wychwytywania nieprawidłowości i zapewniania zgodności z przepisami prawa [Juhnke 2021: 41–60].

Rola księgowości w zapobieganiu praniu pieniędzy polega na wdrażaniu procedur, prowadzeniu analizy finansowej oraz współpracy z instytucjami nadzorczymi. Dzięki umiejętnemu wykorzystaniu narzędzi księgowych i audytowych, organizacje mogą skuteczniej przeciwdziałać ryzyku prania

pieniędzy, co z kolei wpływa na poprawę przejrzystości i bezpieczeństwa w systemie finansowym [Pajewska 2023]. Współczesne praktyki księgowe, oparte na zaawansowanych procedurach kontrolnych i szkoleniach, stanowią fundament skutecznej ochrony przed praniem pieniędzy, wspierając zarówno działania prewencyjne, jak i wykrywające przestępstwa finansowe [Kaczmarek 2023b: 37–66].

## **Praktyki księgowe w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy**

Biura rachunkowe pełnią kluczową rolę w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu. Ze względu na swoje obowiązki związane z zarządzaniem finansami klientów, mają bezpośredni wpływ na identyfikację ryzyka i zapobieganie nielegalnym transakcjom [Talar 2021: 163–184]. Zgodnie z przepisami, każde biuro rachunkowe musi wdrożyć i utrzymywać specjalistyczną procedurę wewnętrzną przeciwdziałania praniu pieniędzy (AML) oraz finansowaniu terroryzmu. Celem tej procedury jest zdefiniowanie i wdrożenie skutecznych działań, które pomagają zidentyfikować i ograniczyć ryzyko związane z przepływem nielegalnych funduszy [Sroga 2022: 72–77].

**Opracowanie procedury wewnętrznej.** Podstawowym wymogiem w biurach rachunkowych jest stworzenie wewnętrznej procedury przeciwdziałania praniu pieniędzy, która powinna być dostosowana do charakteru i skali działalności firmy. Zgodnie z prawem, procedura ta powinna obejmować szczegółowe zasady postępowania, w tym:

- **Czynności ograniczające ryzyko** – działania mające na celu zminimalizowanie możliwości prania pieniędzy i finansowania terroryzmu, co obejmuje identyfikację potencjalnie podejrzanych transakcji oraz ocenę ryzyka związanego z każdym klientem.
- **Zasady oceny ryzyka** – ocena ryzyka związanego z danym klientem lub transakcją jest jednym z kluczowych elementów przeciwdziałania praniu pieniędzy. Biura rachunkowe są zobowiązane do regularnego przeglądu ocen ryzyka oraz ich aktualizacji w odpowiedzi na zmieniające się okoliczności lub nowe informacje o klientach.
- **Stosowanie środków bezpieczeństwa finansowego** – procedura określa działania podejmowane w celu ochrony przed nielegalnym

przepływem funduszy, takie jak weryfikacja źródeł finansowania i zabezpieczenia finansowe transakcji [Samrau 2021: 201–222].

**Systematyczna aktualizacja i weryfikacja procedury.** Ważnym elementem każdej procedury AML jest jej bieżąca weryfikacja i aktualizacja. Biuro rachunkowe powinno regularnie analizować i dostosowywać procedury do bieżących wymogów prawnych oraz sytuacji gospodarczej i finansowej [Gołębiowski 2021: 257–284]. Zaleca się aktualizację procedury co dwa lata, a każda zmiana powinna być zatwierdzona przez kadrę kierowniczą wyższego szczebla. Taka regularna aktualizacja pomaga biurom rachunkowym reagować na nowe zagrożenia związane z praniem pieniędzy oraz lepiej dostosować się do specyfiki działalności i ryzyka poszczególnych klientów [Lizak 2018: 112–118].

**Wdrożenie mechanizmów kontroli wewnętrznej i nadzoru.** Kolejnym krokiem w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy jest wdrożenie skutecznych mechanizmów kontroli wewnętrznej. Nadzór nad zgodnością działalności księgowej z przepisami o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy umożliwia szybkie wykrywanie naruszeń i podejmowanie stosownych działań. Kontrola wewnętrzna weryfikuje, czy wszystkie wymagane procedury są stosowane oraz czy ryzyko prania pieniędzy jest odpowiednio monitorowane i zarządzane [Juhnke 2021: 41–60].

**Obowiązek przechowywania dokumentacji i raportowanie.** Przepisy zobowiązują biura rachunkowe do prowadzenia szczegółowej dokumentacji wszystkich transakcji i stosunków gospodarczych z klientami [Samrau 2021: 201–222]. Dokumenty te są kluczowe, gdyż umożliwiają sprawdzenie historii działań oraz są niezbędne w przypadku raportowania podejrzanych transakcji do Generalnego Inspektora Informacji Finansowej (GIIF). Przekazywanie informacji o podejrzanych transakcjach stanowi jedno z kluczowych zadań w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy [Gołębiowski 2021: 257–284].

**Szkolenie pracowników i zgłaszanie naruszeń.** Biura rachunkowe powinny zadbać o regularne szkolenia swoich pracowników w zakresie obowiązujących przepisów AML oraz stosowanych praktyk bezpieczeństwa finansowego [Sitek 2021: 19–40]. Pracownicy są zobowiązani do zgłaszania potencjalnych naruszeń procedur AML, co pomaga skuteczniej identyfikować i ograniczać ryzyko związane z praniem pieniędzy. Szkolenia zwiększają

świadomość pracowników i poprawiają skuteczność wdrażanych procedur, przyczyniając się do efektywniejszego przeciwdziałania przestępstwom finansowym [Kaczmarski 2023b: 37–66].

**Indywidualizacja procedury.** Każde biuro rachunkowe powinno opracować indywidualną procedurę AML, dostosowaną do specyfiki swojej działalności. Korzystanie z ogólnych lub standardowych wzorców procedur AML może być uznane za niewystarczające przez GIIF, co może skutkować nałożeniem kary administracyjnej. Indywidualizacja procedur pozwala lepiej zarządzać ryzykiem wynikającym ze specyficznych aspektów działalności i lepiej odpowiadać na potrzeby klientów [Pajewska 2023].

**Przypadki kar administracyjnych.** Brak wdrożenia procedury wewnętrznej lub pominięcie wymaganych elementów w procedurze może skutkować nałożeniem kary administracyjnej. Przykładowo, niektóre instytucje zostały ukarane za nieuwzględnienie w procedurze AML specyfiki swojej działalności lub za brak zasad zgłaszania naruszeń przez pracowników [Piotrowski 2021: 239–256]. GIIF monitoruje zgodność działań biur rachunkowych z przepisami i może nałożyć kary w przypadku zaniedbań [Sroga 2022: 72–77].

Przeciwdziałanie praniu pieniędzy w biurach rachunkowych opiera się na wdrożeniu kompleksowych procedur i mechanizmów nadzoru, które pozwalają identyfikować i kontrolować ryzyko [Sławińska 2024]. Kluczowe elementy to dostosowanie procedur do specyfiki działalności, aktualizacja i kontrola wewnętrzna, szkolenia pracowników oraz bieżące raportowanie. Skuteczne przeciwdziałanie praniu pieniędzy nie tylko chroni biuro przed sankcjami, ale także wzmacnia jego wiarygodność i zapewnia bezpieczeństwo transakcji dla klientów [Pływaczewski 2013: 71–89].

## **Analiza przeprowadzonych badań**

Celem przeprowadzonych badań było ukazanie roli księgowości w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy, ze szczególnym uwzględnieniem obowiązków spoczywających na biurach rachunkowych jako instytucjach obwiązanych w rozumieniu ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu. Badania miały na celu ocenę poziomu wiedzy, świadomości oraz praktycznego stosowania procedur AML (*Anti-Money Laundering*) przez osoby pracujące w branży finansowo-księgowej.

Badania zostały przeprowadzone w październiku 2024 roku i objęły grupę 51 respondentów, wśród których znaleźli się właściciele i pracownicy biur rachunkowych, księgowi oraz osoby zajmujące się rozliczeniami finansowymi w przedsiębiorstwach różnej wielkości.

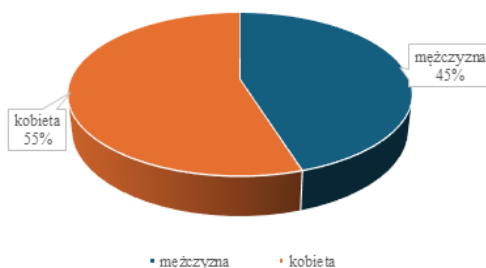
Zastosowaną metodą badawczą była metoda sondażowa, umożliwiająca pozyskanie danych od stosunkowo dużej liczby osób w krótkim czasie, co pozwoliło na uzyskanie przekrojowego obrazu badanego zjawiska. Wybór tej metody był uzasadniony charakterem problematyki badawczej, wymagającej poznania opinii i doświadczeń praktyków z obszaru rachunkowości w kontekście stosowania przepisów AML.

Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety online, który został udostępniony respondentom w formie elektronicznej za pośrednictwem platformy ankietowej. Techniką badawczą była zatem ankieta, pozwalająca na samodzielne udzielenie odpowiedzi przez uczestników w dogodnym dla nich czasie i miejscu.

Kwestionariusz składał się łącznie z 14 pytań, w tym 5 pytań metryczkowych, dotyczących m.in. wieku, wykształcenia, doświadczenia zawodowego oraz rodzaju prowadzonej działalności. Pozostałe pytania dotyczyły poziomu znajomości przepisów AML, sposobów ich wdrażania w praktyce księgowej, oceny skuteczności szkoleń oraz postrzegania ryzyka związanego z praniem pieniędzy w codziennej pracy.

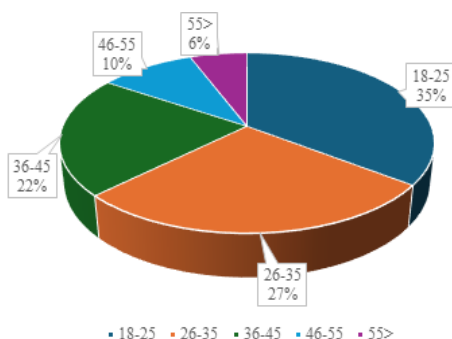
Zebrane dane posłużyły do analizy opinii i praktyk w zakresie realizacji obowiązków wynikających z przepisów o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy, a także do identyfikacji obszarów wymagających dalszych działań edukacyjnych i organizacyjnych w środowisku księgowych.

Wśród badanej zbiorowości przeważały kobiety, które stanowiły 55% ankietowanych, natomiast mężczyźni stanowili 45%. Wynik ten wskazuje na nieznaczną przewagę kobiet wśród osób pracujących w obszarze księgowości i finansów, co jest zgodne z obserwowanymi trendami w zawodach związanych z rachunkowością i administracją finansową, gdzie udział kobiet jest zwykle nieco wyższy niż mężczyźn.



**Wykres 1.** Płeć ankietowanych

Źródło: Opracowanie własne.



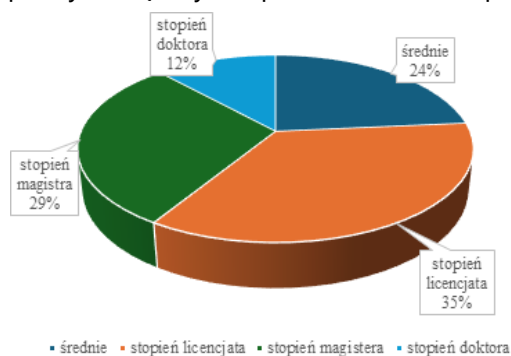
**Wykres 2.** Wiek respondentów

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza struktury wiekowej respondentów ujawniła, że największą grupę badanych, 35%, stanowili respondenci w wieku 18–25 lat. Może to wskazywać na rosnące zainteresowanie młodych osób pracą w sektorze finansowym, w tym w biurach rachunkowych i działach księgowości, a także na fakt, że młodsze osoby częściej uczestniczą w badaniach online. Kolejne grupy wiekowe rozkładały się następująco: 27% ankietowanych znajdowało się w przedziale 26–35 lat, 22% w wieku 36–45 lat, 10% w wieku 46–55 lat, natomiast osoby powyżej 55 lat stanowiły zaledwie 6%.

Taki rozkład wiekowy wskazuje, że badana populacja jest stosunkowo młoda i średnio doświadczona zawodowo, co może mieć wpływ na poziom wiedzy o procedurach AML oraz praktyczne doświadczenie w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy. Mniejszy udział osób w wieku powyżej 46 lat może wynikać zarówno z mniejszej obecności starszych pracowników w branży księgowej, jak i z niższego odsetka korzystania przez nich z ankiet online.

Podsumowując, struktura płci i wieku badanej grupy pozwala stwierdzić, że wyniki badań obrazują przede wszystkim perspektywę młodszych i średniozaawansowanych zawodowo pracowników sektora księgowo-finansowego, co należy uwzględnić przy interpretacji danych dotyczących świadomości i praktyk związanych z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy.



**Wykres 3.** Stopień wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne.

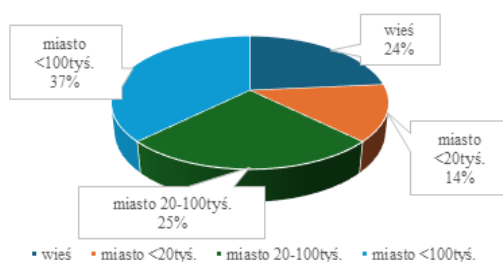
Analiza poziomu wykształcenia badanych wykazała, że większość respondentów posiada stopień licencjata (35%), natomiast osoby z tytułem magistra stanowiły niewiele mniej, bo 29%. Wyniki te wskazują, że badana grupa w dużej mierze składa się z osób posiadających wyższe wykształcenie, co jest zgodne z profilem zawodowym pracowników działów księgowo-finansowych i biur rachunkowych, dla których wymogi dotyczące kwalifikacji akademickich są istotne w codziennej pracy, zwłaszcza przy stosowaniu procedur AML.

Na kolejnym miejscu znalazła się grupa respondentów z wykształceniem średnim (24%), co sugeruje, że pewna część osób pracujących w księgowości zdobywa kompetencje praktyczne w drodze szkoleń zawodowych i doświadczenia, niekoniecznie kończąc studia wyższe. Najmniejszą grupę stanowili badani z tytułem doktora (12%), co jest zrozumiałe w kontekście zawodu księgowego i audytora – stopień doktora nie jest wymagany do wykonywania obowiązków w codziennej praktyce księgowej, a jego uzyskanie wiąże się często z działalnością naukową lub specjalistyczną w wąskich dziedzinach finansów i prawa.

Interpretując te wyniki w kontekście przeciwdziałania praniu pieniędzy, można stwierdzić, że większość badanych posiada odpowiednie podstawy

teoretyczne, umożliwiające zrozumienie przepisów AML oraz stosowanie procedur kontrolnych. Jednocześnie obecność osób z wykształceniem średnim wskazuje na konieczność systematycznych szkoleń i podnoszenia kwalifikacji praktycznych, aby zapewnić pełną skuteczność działań prewencyjnych w biurach rachunkowych i działach księgowości.

Podsumowując, struktura wykształcenia badanej grupy świadczy o stosunkowo wysokim potencjale intelektualnym i kompetencyjnym w zakresie stosowania procedur przeciwdziałania praniu pieniędzy, przy czym należy uwzględnić różnice w doświadczeniu praktycznym między osobami z wykształceniem średnim a wyższym.



**Wykres 4.** Miejsce zamieszkania respondentów

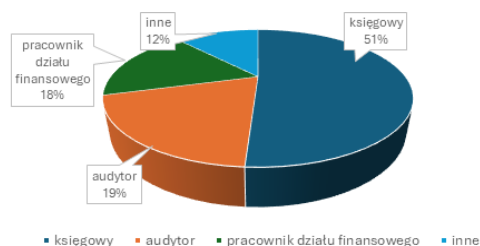
Źródło: Opracowanie własne

Analiza miejsca zamieszkania badanych wykazała, że największą grupę stanowią osoby zamieszkujące miasta powyżej 100 000 mieszkańców (37%). Wynik ten sugeruje, że wśród ankietowanych przeważają osoby mieszkające w dużych ośrodkach miejskich, gdzie koncentracja firm księgowych, biur rachunkowych oraz instytucji finansowych jest najwyższa. Taki rozkład może również wpływać na łatwiejszy dostęp do szkoleń i informacji związanych z procedurami AML, co z kolei może sprzyjać wyższej świadomości ryzyka związanego z praniem pieniędzy.

Respondenci mieszkający w miastach średniej wielkości, 20–100 tys. mieszkańców, stanowili 25%, natomiast osoby zamieszkujące wsie stanowiły 24%, czyli zaledwie jeden punkt procentowy mniej niż mieszkańcy miast średnich. Wynika z tego, że znacząca część badanej grupy pochodzi z mniejszych ośrodków, gdzie dostęp do specjalistycznej wiedzy i szkoleń może być nieco ograniczony w porównaniu z dużymi miastami, co może wpływać na praktyczne stosowanie procedur przeciwdziałania praniu pieniędzy.

Najmniejszą grupę badanych, 14%, stanowili mieszkańcy miast poniżej 20 tys. mieszkańców. Niewielki odsetek respondentów z najmniejszych ośrodków miejskich może wynikać z mniejszej liczby lokalnych biur rachunkowych oraz ograniczonej obecności osób pracujących w zawodach finansowych w takich miejscowościach.

Podsumowując, struktura miejsca zamieszkania badanej grupy wskazuje na dominację osób mieszkających w dużych miastach, co może wpływać zarówno na dostęp do wiedzy i szkoleń AML, jak i na możliwość praktycznego stosowania procedur księgowych w codziennej pracy. Jednocześnie zróżnicowanie geograficzne respondentów pozwala uwzględnić perspektywę osób z mniejszych miast i wsi, które mogą napotykać odrębne wyzwania w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy.



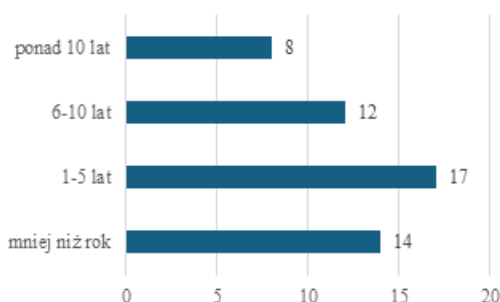
**Wykres 5.** Wykonywany zawód

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza danych dotyczących wykonywanego zawodu wykazała, że największą grupę badanych stanowią księgowi (51%), co jest zrozumiałe w kontekście badania roli księgowości w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy – osoby te są bezpośrednio odpowiedzialne za prowadzenie ksiąg rachunkowych i nadzorowanie przepływów finansowych. Audytorzy, którzy stanowili 19% respondentów, pełnią funkcję kontrolną i nadzorczą, co oznacza, że ich doświadczenie w wykrywaniu nieprawidłowości jest kluczowe dla oceny skuteczności procedur AML. Pracownicy działu finansowego (18%) wnoszą perspektywę operacyjną i zarządczą, związaną z codziennym zarządzaniem środkami firmy, natomiast 12% ankietowanych pracuje w innych zawodach związanych z księgowością, co pokazuje różnorodność kompetencji w badanej grupie.

Interpretując te wyniki, można stwierdzić, że badana próba w dużej mierze odzwierciedla doświadczenia osób bezpośrednio zaangażowanych w procesy księgowe i kontrolne, co zwiększa trafność danych dotyczących

praktycznego stosowania procedur AML w codziennej pracy. Równocześnie obecność przedstawicieli różnych stanowisk pozwala uwzględnić różne perspektywy i poziomy zaangażowania w przeciwdziałanie praniu pieniędzy, co jest istotne dla kompleksowej oceny funkcjonowania systemu AML w praktyce.



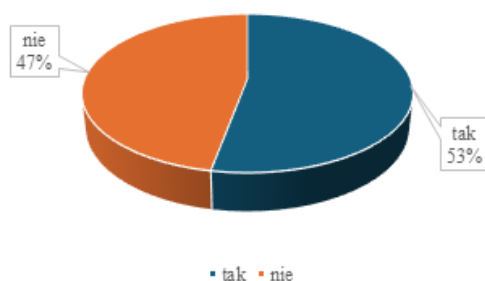
Wykres 6. Staż pracy respondentów

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza doświadczenia zawodowego respondentów wykazała, że największą grupę stanowią osoby pracujące w branży księgowej od 1 do 5 lat (17 osób), co wskazuje na znaczną reprezentację osób stosunkowo młodych zawodowo, które dopiero zdobywają praktyczne doświadczenie w stosowaniu procedur AML. 14 ankietowanych pracuje krócej niż rok, co może sugerować, że część badanej grupy to osoby świeżo wchodzące na rynek pracy i dopiero poznające obowiązki związane z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy.

Mniejszą część badanej populacji stanowią osoby z większym doświadczeniem: 12 osób pracuje od 6 do 10 lat, natomiast 8 ankietowanych posiada ponad 10-letni staż zawodowy. Taki rozkład wskazuje na to, że w badanej grupie dominują pracownicy z krótszym stażem, co może wpływać zarówno na poziom praktycznej wiedzy o procedurach AML, jak i na potrzebę szkoleń oraz wsparcia w zakresie identyfikowania ryzyk związanych z praniem pieniędzy.

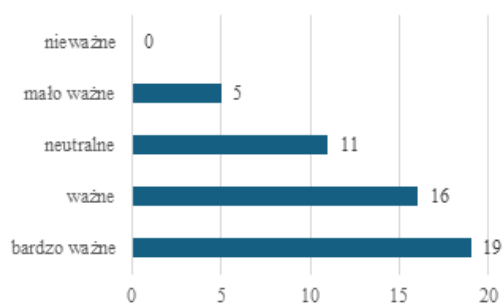
Podsumowując, badana zbiorowość obejmuje głównie osoby z młodszym i średnim doświadczeniem zawodowym, co należy uwzględnić przy interpretacji wyników dotyczących znajomości przepisów AML oraz praktycznego stosowania procedur w codziennej pracy księgowych i pracowników działów finansowych.



**Wykres 7.** Doświadczenie ankietyowanych w pracy związanej z księgowością  
Źródło: Opracowanie własne.

Analiza odpowiedzi na pytanie dotyczące doświadczenia w pracy związanej z księgowością wykazała, że większość respondentów (53%) posiada takie doświadczenie, co sugeruje, że ponad połowa badanej grupy ma praktyczne kompetencje niezbędne do stosowania procedur księgowych i przeciwdziałania praniu pieniędzy. 47% ankietyowanych nie posiada doświadczenia w pracy księgowej, co może wynikać z ich młodszego wieku, krótszego stażu zawodowego lub dopiero rozpoczynania kariery w sektorze finansowym.

Interpretując te wyniki, można stwierdzić, że badana grupa obejmuje zarówno osoby z praktycznym doświadczeniem, które mogą odwoływać się do realnych sytuacji w zakresie stosowania procedur AML, jak i osoby niedoświadczone, dla których wiedza teoretyczna może stanowić główną podstawę do oceny ryzyka prania pieniędzy. Taki zróżnicowany profil badanej populacji pozwala uzyskać pełniejszy obraz świadomości i praktyk związanych z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy w środowisku księgowych i pracowników działów finansowych.

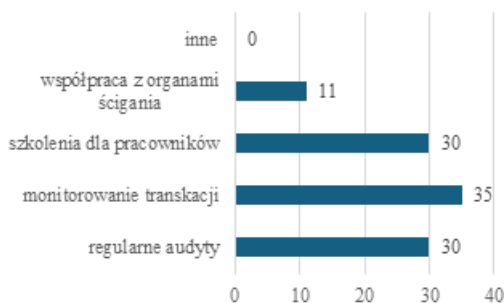


**Wykres 8.** Ocena znaczenia księgowości w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy  
Źródło: Opracowanie własne.

Na pytanie dotyczące znaczenia księgowości w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy najwięcej respondentów (19 osób) oceniło, że księgowość jest bardzo ważna w tym procesie. Kolejna grupa, licząca 16 osób, uznała jej rolę za ważną, natomiast 11 ankietowanych wskazało ocenę neutralną, a tylko 5 osób oceniło znaczenie księgowości jako mało ważne. Nikt z respondentów nie uznał księgowości za nieważną w kontekście przeciwdziałania praniu pieniędzy.

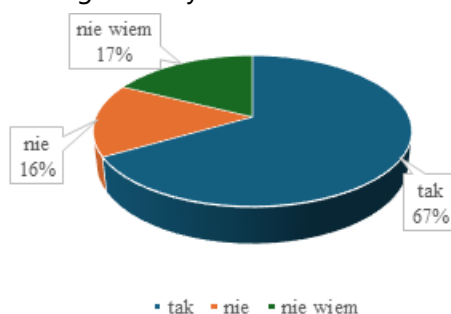
Interpretując te wyniki, można stwierdzić, że badana grupa w zdecydowanej większości dostrzega kluczową rolę księgowości w wykrywaniu i zapobieganiu procederowi prania pieniędzy. Wyniki te potwierdzają, że praktycy sektora finansowego i księgowego są świadomi znaczenia starannego raportowania finansowego, monitorowania transakcji oraz wdrażania procedur AML. Jednocześnie obecność niewielkiej grupy respondentów o ocenach neutralnych lub mało ważnych wskazuje na potrzebę dalszego podnoszenia świadomości oraz szkolenia w zakresie roli księgowości w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy.

Według wyników ankiety, respondenci uznali, że najważniejszym elementem w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy jest monitorowanie transakcji, co podkreśla znaczenie bieżącej kontroli przepływów finansowych i identyfikacji podejrzanych operacji. Na drugim miejscu wskazano szkolenia dla pracowników oraz regularne audyty, co odzwierciedla świadomość konieczności podnoszenia kompetencji personelu oraz systematycznej weryfikacji stosowanych procedur AML. Najmniej istotna dla badanych okazała się współpraca z organami ścigania, co może wynikać z faktu, że większość respondentów koncentruje się na działaniach wewnętrznych w firmach i instytucjach, a kontakt z instytucjami zewnętrznymi bywa mniej bezpośredni w codziennej praktyce.



Wykres 9. Najważniejsze działania w kontekście przeciwdziałania praniu pieniędzy  
Źródło: Opracowanie własne.

Podsumowując, można stwierdzić, że pracownicy księgowości i działów finansowych najbardziej cenią kontrolę wewnętrzną i podnoszenie kompetencji personelu, uznając je za kluczowe narzędzia w zapobieganiu praniu pieniędzy. Jednocześnie niższe znaczenie współpracy z organami zewnętrznymi wskazuje na potrzebę edukacji w zakresie roli instytucji nadzorczych i organów ścigania w systemie AML.

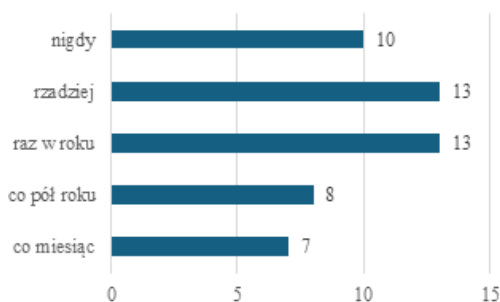


**Wykres 10.** Organizacje posiadające procedury dotyczące przeciwdziałania praniu pieniędzy u respondentów

Źródło: Opracowanie własne.

Na pytanie dotyczące posiadania procedur przeciwdziałania praniu pieniędzy w organizacji, większość respondentów (64%) odpowiedziała twierdząco, co wskazuje na powszechne wdrożenie zasad AML w badanych instytucjach i firmach. 17% ankietowanych zadeklarowało, że nie wie, czy takie procedury funkcjonują w ich miejscu pracy, co może sugerować niedostateczną komunikację lub świadomość wewnętrznych regulacji. Natomiast 16% respondentów odpowiedziało nie, co oznacza brak wdrożonych procedur AML w ich organizacjach.

Interpretując te wyniki, można stwierdzić, że chociaż większość instytucji w badanej grupie posiada odpowiednie procedury, to istnieje nadal znaczna część pracowników, którzy nie są w pełni świadomi obowiązujących regulacji lub pracują w firmach, które nie wdrożyły formalnych zasad przeciwdziałania praniu pieniędzy. Wyniki te podkreślają znaczenie szkoleń i komunikacji wewnętrznej, aby zwiększyć skuteczność działań prewencyjnych w zakresie AML.

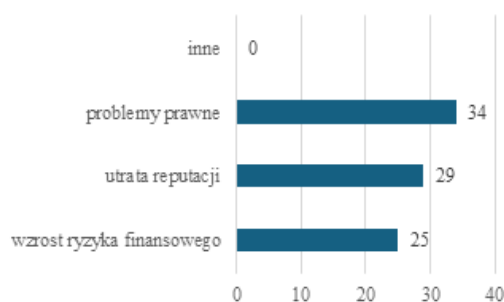


**Wykres 11.** Częstość przeprowadzonych szkoleń dotyczących przeciwdziałania praniu pieniędzy w organizacjach

Źródło: Opracowanie własne.

Na pytanie dotyczące częstotliwości szkoleń w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy respondenci udzielili zróżnicowanych odpowiedzi. Najwięcej osób (po 13 ankietowanych) wskazało, że szkolenia odbywają się rzadziej niż raz w roku lub raz w roku. 10 respondentów zadeklarowało, że w ich organizacjach szkolenia nigdy nie są prowadzone, co może wskazywać na brak systematycznego podnoszenia kwalifikacji w obszarze AML. Z kolei 8 osób uczestniczy w szkoleniach co pół roku, a 7 badanych – co miesiąc, co pokazuje, że w niektórych instytucjach istnieje wysoki poziom świadomości i regularności działań edukacyjnych.

Interpretując te wyniki, można stwierdzić, że w badanej grupie występuje znaczne zróżnicowanie w zakresie organizacji szkoleń AML. Chociaż część instytucji zapewnia systematyczne szkolenia, istnieje nadal duża liczba organizacji, w których pracownicy nie uczestniczą regularnie w programach edukacyjnych lub nie mają świadomości ich istnienia. Wyniki te podkreślają potrzebę wprowadzenia regularnych i obowiązkowych szkoleń, aby zwiększyć skuteczność przeciwdziałania praniu pieniędzy i podnieść kompetencje pracowników w zakresie stosowania procedur AML.



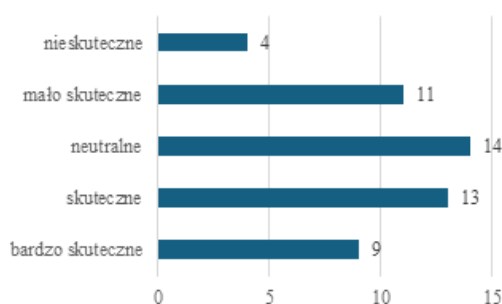
**Wykres 12.** Główne obawy dotyczące prania pieniędzy w branży respondentów  
Źródło: Opracowanie własne.

Według wyników ankiety, respondenci wskazali, że głównymi obawami związanymi z praniem pieniędzy w branży księgowej są problemy prawne, co pokazuje, że przestrzeganie przepisów prawa i unikanie odpowiedzialności karnej stanowi priorytet w codziennej pracy. Na drugim miejscu znalazła się utrata reputacji, co podkreśla, że konsekwencje wizerunkowe mają duże znaczenie dla firm i pracowników w sektorze finansowym. Trzecim najczęściej wskazywanym zagrożeniem był wzrost ryzyka finansowego, co odzwierciedla świadomość ekonomicznych skutków nieprawidłowości związanych z procederem prania pieniędzy.

Interpretując te wyniki, można stwierdzić, że pracownicy branży księgowej są świadomi zarówno prawnych, jak i wizerunkowych oraz finansowych konsekwencji prania pieniędzy. Świadomość tych zagrożeń może motywować do stosowania procedur AML, regularnych kontroli oraz szkoleń, co w efekcie zwiększa bezpieczeństwo finansowe organizacji i minimalizuje ryzyko naruszenia przepisów.

Według wyników ankiety, większość respondentów oceniła skuteczność działań podejmowanych przez księgowość w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy jako neutralną, co może wskazywać na brak jednoznacznej oceny efektywności stosowanych procedur lub ograniczoną wiedzę na temat ich realnych efektów. Znaczna liczba badanych uważa, że działania są skuteczne, co pokazuje, że część pracowników dostrzega pozytywne efekty stosowania procedur AML w praktyce. Na kolejnych miejscach znalazły się odpowiedzi mało skuteczne i bardzo skuteczne, natomiast najmniej osób oceniło działania jako nieskuteczne, co sugeruje, że ogólne

postrzeganie funkcjonowania procedur AML w badanych organizacjach jest raczej pozytywne lub umiarkowane.



**Wykres 13.** Skuteczność działań podejmowanych przez księgowość w organizacjach ankietyowanych w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy

Źródło: Opracowanie własne.

Interpretując te wyniki, można stwierdzić, że choć część pracowników dostrzega realne korzyści wynikające ze stosowania procedur AML, to istnieje również grupa, która nie jest w pełni przekonana o ich skuteczności. Wyniki te podkreślają potrzebę monitorowania efektywności działań księgowości oraz zwiększania świadomości pracowników zakresie praktycznych efektów przeciwdziałania praniu pieniędzy.

## Zakończenie

Badanie *Rola księgowości w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy* dostarczyło istotnych informacji o postrzeganiu tego zagadnienia przez osoby związane z branżą księgową. Większość respondentów (53%) posiada doświadczenie w pracy związanej z księgowością, a znaczenie tej profesji w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oceniono bardzo wysoko – aż 19 osób uznało je za „bardzo ważne”, a kolejne 16 za „ważne”. Nikt nie wskazał, że rola księgowości w tym obszarze jest „nieważna”, co podkreśla powszechne uznanie jej kluczowej funkcji. Ankietowani wskazali, że najważniejszym narzędziem w walce z praniem pieniędzy jest monitorowanie transakcji, które wyprzedziło szkolenia pracowników i regularne audyty.

Większość organizacji (64%) posiada procedury dotyczące przeciwdziałania praniu pieniędzy, co wskazuje na rosnącą świadomość w branży. Niemniej jednak, szkolenia dotyczące tego tematu są realizowane z różną częstotliwością – najczęściej raz w roku lub rzadziej, a w niektórych

organizacjach (10 respondentów) nie odbywają się wcale. To może wskazywać na obszar wymagający poprawy.

Jako główne obawy związane z praniem pieniędzy respondenci wskazali problemy prawne, utratę reputacji oraz wzrost ryzyka finansowego. Pomimo to skuteczność działań podejmowanych przez księgowość oceniono głównie jako neutralną lub skuteczną, co sugeruje potencjał do poprawy narzędzi i procedur w tym zakresie.

Badanie podkreśla, że księgowość odgrywa istotną rolę w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy, jednak istnieje potrzeba dalszego rozwoju praktyk i edukacji w tym obszarze, aby zwiększyć skuteczność działań oraz zminimalizować ryzyko związane z tym procederem.

## Bibliografia

- Chudzik K., 2021, *Wstrzymanie transakcji i blokada rachunku jako narzędzia walki z ML/FT*, [w:] *Wyzwania systemu przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, red. P. Gołębiowski, P. Sitek, Warszawa, s. 223–237.
- Gołębiowski P., 2021, *Odpowiedzialność karna osób działających w imieniu lub na rzecz instytucji obowiązanej*, [w:] *Wyzwania systemu przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, red. P. Gołębiowski, P. Sitek, Warszawa, s. 257–284.
- Gołębiowska E., 2014, *Pranie pieniędzy. Aspekty etyczne w systemie przeciwdziałania praniu pieniędzy*, Warszawa.
- Juhnke I., 2021, *MLRO – Money laundering reporting officer – osobista odpowiedzialność członków zarządu według ustawy AML/CFT*, [w:] *Wyzwania systemu przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, red. P. Gołębiowski, P. Sitek, Warszawa, s. 41–60.
- Kaczmarski M., 2016, *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy. Krytyczne spojrzenie na taktyczne i prawne aspekty zwalczania prania pieniędzy w Polsce*, Warszawa.
- Kaczmarski M., 2023a, *Przeciw praniu pieniędzy – potrzeba kolonizacji wiedzy z obszaru rachunkowości*, Warszawa.
- Kaczmarski M., 2023b, *Zarządzanie ryzykiem nawiązania toksycznej relacji biznesowej z perspektywy przepisów o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy*, [w:] *Rocznik audytu i rachunkowości*, red. A. Karmańska, Warszawa, s. 37–66.
- Lizak R., 2018, *Pranie pieniędzy w prawie polskim na tle europejskim, międzynarodowym i amerykańskim*, Warszawa.
- Piotrowski P., 2021, *Problematyka egzekucji kar administracyjnych nakładanych na podstawie ustawy AML/CFT*, [w:] *Wyzwania systemu przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, red. P. Gołębiowski, P. Sitek, Warszawa, s. 239–256.
- Pływaczewski E. W., 2013, *Proceder prania pieniędzy i jego implikacje*, Warszawa.
- Samrau A., 2021, *Narzędzia organów państwowych i podatkowych w walce z praniem pieniędzy*, [w:] *Wyzwania systemu przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, red. P. Gołębiowski, P. Sitek, Warszawa, s. 201–222.

- Sitek P., 2021, *Stabilność finansowa państwa a system AML*, [w:] *Wyzwania systemu przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, red. P. Gołębiowski, P. Sitek, Warszawa, s. 19–40.
- Sroga A., 2022, *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu. Obowiązki biur rachunkowych*, Warszawa.
- Talar T., 2021, *Procedura AML w biurach rachunkowych – wybrane aspekty*, [w:] *Wyzwania systemu przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu*, red. P. Gołębiowski, P. Sitek, Warszawa, s. 163–184.

**Źródła internetowe:**

- Pajewska A., 2023, *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu*, <https://www.gov.pl/web/finanse/przeciwdzialanie-praniu-pieniedzy-i-finansowaniu-terroryzmu> (dostęp: 19.12.2023).
- Sławińska E., 2024, *Obowiązki biura rachunkowego. Za ich naruszenie grożą dotkliwe kary*, <https://www.infor.pl/biura-rachunkowe/aml/6565663,obowiazki-biura-rachunkowego-za-ich-naruszenie-groza-dotkliwe-kary.html> (dostęp: 26.03.2024).

### The role of accounting in preventing money laundering

**Summary:** Purpose: The purpose of the article is to analyze the role of accounting in counteracting money laundering, including an assessment of the effectiveness of the procedures, tools and actions taken by accountants and auditors in identifying and mitigating the risk related to money laundering. The article also presents the results of surveys on the awareness and experiences of accounting employees in this area, while indicating challenges and recommendations for improving anti-money laundering practices. Additionally, the importance of individualizing AML procedures and improving employee competencies was emphasized as key elements of an effective preventive strategy.

**Keywords:** money laundering, anti-money laundering, accounting

**Antoni Kolek**

e-mail: koleka@kozminski.edu.pl

## **Chronopolityczny wymiar instytucji zabezpieczenia społecznego**

**Streszczenie:** Niniejszy rozdział stanowi próbę konceptualizacji chronopolitycznego wymiaru instytucji zabezpieczenia społecznego w świetle teorii poststrukturalistycznych oraz paradygmatów zarządzania publicznego. Autor odrzuca technokratyczną wizję czasu jako neutralnego zasobu, proponując w zamian model trzech wektorów władzy temporalnej: aktuarialnego, kadencyjnego oraz biograficznego.

Wektor aktuarialny analizowany jest jako narzędzie biopolitycznej dyscypliny, która poprzez matematyzację ryzyka narzuca społeczeństwu rygor długofalowej przewidywalności. Wektor kadencyjny odnosi się do czasu władzy politycznej, gdzie cykle wyborcze i horyzonty decyzyjne wprowadzają momenty niestabilności i instrumentalizacji czasu systemowego. Wektor biograficzny z kolei dotyczy czasu życia jednostki, który w konfrontacji z instytucją podlega procesom chrononormatywności – przymusowi dopasowania osobistych losów do biurokratycznych schematów „wzorcowej kariery”.

Celem opracowania jest wykazanie, że nowoczesne zarządzanie publiczne w obszarze zabezpieczenia społecznego nie polega jedynie na administrowaniu środkami finansowymi, lecz na permanentnej negocjacji i synchronizacji tych trzech, często sprzecznych, reżimów czasowych. Analiza oparta na metodzie desk research i dekonstrukcji literatury przedmiotu prowadzi do wniosku, że asymetria władzy w relacji obywatel–państwo jest generowana przede wszystkim przez zdolność instytucji do suwerennego dysponowania czasem podmiotów zależnych.

**Słowa kluczowe:** chronopolityka, zabezpieczenie społeczne, poststrukturalizm, zarządzanie publiczne

## **Wprowadzenie: Czas jako zapomniany wymiar zarządzania publicznego**

Problem czasu w instytucjach zabezpieczenia społecznego tradycyjnie rozpatrywany był na gruncie nauk o zarządzaniu w kategoriach technokratycznej optymalizacji, wydajności proceduralnej oraz aktuarialnej stabilności. Jednakże w dobie późnej nowoczesności paradygmat ten ulega wyczerpaniu na rzecz podejścia krytycznego, które definiuje czas nie jako neutralny zasób, lecz jako immanentny instrument władzy – chronopolitykę. Niniejszy rozdział podejmuje próbę dekonstrukcji struktur temporalnych w administracji publicznej, odwołując się do założeń poststrukturalizmu, który pozwala dostrzec w mechanizmach zabezpieczenia społecznego systemu dyscyplinowania i subiektywizacji jednostek [Foucault 1998].

Ontologicznie niniejsze opracowanie bada instytucje zabezpieczenia społecznego poprzez cztery postacie bytu organizacji:

- strukturę, rozumianą jako skostniałe ramy prawne i terminy zawite.
- procesy, obejmujące linearne i nieliniowe przepływy wniosków oraz danych.
- działania, w tym strategie oporu jednostek oraz instytucjonalne techniki synchronizacji.
- decyzje, czyli wybory dokonywane między stabilnością aktuarialną a doraźnością polityczną.

W tej perspektywie instytucje zabezpieczenia społecznego jako depozytariusze „czasu przyszłego” (emerytury) i „czasu kryzysowego” (zasiłki), stają się kluczowymi aktorami chronopolitycznymi. Z kolei epistemologicznie w analizie teorii organizacji obecnej w sferze zabezpieczenia społecznego ścierają się dwa stanowiska:

- Stanowisko pozytywistyczne: dominuje w wektorze aktuarialnym, gdzie czas jest mierzalnym parametrem, a ryzyko podlega matematycznej obiektywizacji w celu zapewnienia stabilności systemu [Ewald 1986].
- Stanowisko interpretatywne: pozwala na dekonstrukcję wektora biograficznego, skupiając się na tym, jak jednostki nadają sens swojemu doświadczeniu czasu w zderzeniu z „maszyną biurokratyczną” i procesami uprzedmiotowienia [Deleuze 1992].

W literaturze przedmiotu dotyczącej nowego zarządzania publicznego (New Public Management – NPM), czas pojawia się głównie w kontekście redukcji kosztów transakcyjnych i przyspieszenia procesów decyzyjnych [Pollitt, Bouckaert 2017]. Perspektywa poststrukturalistyczna wskazuje jednak, że standaryzacja rytmów instytucjonalnych służy przede wszystkim synchronizacji życia biologicznego z potrzebami kapitału i państwa [Rose 2007]. Prowadzi to do narzucania populacji sekwencyjnego modelu biografii – tzw. chrononormatywności [Freeman 2010]. Kluczowym wkładem niniejszego opracowania jest wprowadzenie modelu trzech wektorów: aktuarialnego (czas długiego trwania), kadencyjnego (cykliczność władzy) oraz biograficznego (jednostkowe doświadczenie czasu), których permanentne ścieranie się definiuje współczesne zarządzanie publiczne.

W celu pełnego zrozumienia dynamiki opisanych procesów, w kolejnych częściach niniejszego opracowania poddane zostaną szczegółowej analizie trzy wektory chronopolityczne: aktuarialny, kadencyjny oraz biograficzny. Rozważania rozpoczynają się od dekonstrukcji wektora aktuarialnego, rozumianego jako matematyczna konstrukcja ryzyka i narzędzie biopolitycznej kolonizacji przyszłości. Następnie przedstawiony został wektor kadencyjny, ujawniający wpływ cykli wyborczych i politycznej doraźności na stabilność systemu zabezpieczenia społecznego. Trzeci z filarów analizy, wektor biograficzny, pozwala na ukazanie jednostkowego doświadczenia czasu w zderzeniu z rygorem instytucjonalnym oraz mechanizmami chrononormatywności. Całość wyводу została zintegrowana w autorskim modelu synchronizacji i oporu, który ilustruje napięcia powstające na stykach tych trzech reżimów czasowych oraz rolę cyfryzacji w maskowaniu asymetrii władzy między państwem a obywatelem.

## **Poststrukturalistyczne ramy teoretyczne: Od biopolityki do chornopolityki**

Współczesna myśl społeczna coraz częściej interpretuje czas nie jako neutralne tło, lecz jako kluczowy instrument sprawowania władzy i zarządzania populacjami, co określa się mianem chronopolityki. Analiza najnowszych badań [Bühler i in. 2025; Esposito, Becker 2023] wskazuje na przenikanie reżimów czasowych do sfery biopolityki, gdzie biomedycyna i technologie

reprodukcyjne narzucają specyficzne normy rozwoju i produktywności. Czas staje się tu narzędziem dyscyplinującym, który poprzez standaryzację rytmów życiowych dąży do pełnej synchronizacji biologii jednostki z wymaganiami rynku kapitałowego [Aguiar 2015].

Kolejnym istotnym wymiarem chronopolityki jest jej rola w kształtowaniu narracji politycznych oraz globalnych hierarchii. Liderzy populistyczni wykorzystują manipulację czasem, tworząc specyficzne „szablony czasowe”, które łączą nostalgię za wyidealizowaną przeszłością z permanentnym stanem kryzysu w teraźniejszości [Taś 2020]. Na poziomie międzynarodowym chronopolityka manifestuje się poprzez tzw. „allochronizm” – odmawianie współczesności państwom Globalnego Południa i sytuowanie ich w roli cywilizacji „opóźnionych”, które muszą nieustannie gonić zachodnie standardy postępu [Mbembe, Sarr 2023]. Natomiast M. Blanc stawia tezę, że nowoczesność „skolonizowała” przyszłość. Poprzez nadmierną eksploatację zasobów i emisję CO<sub>2</sub>, obecne pokolenia dyktują warunki życia tym, którzy jeszcze się nie narodzili. Blanc analizuje to jako formę przemocy strukturalnej, gdzie zachodni, liniowy model czasu dominuje nad alternatywnymi (np. rdzennymi) sposobami przeżywania trwania [2023]. Jednym z najważniejszych postulatów Blanc jest wprowadzenie pojęcia sprawiedliwości czasowej. Chodzi o to, aby polityka klimatyczna nie skupiała się tylko na technologii, ale na renegocjacji naszego rytmu życia.

Z kolei analiza obszaru materializacji czasu w infrastrukturze, technologii oraz systemach produkcji wiedzy wskazuje, że planowanie urbanistyczne i logistyka kodują priorytety czasowe grup dominujących, pogłębiając zjawisko „ubóstwa czasu” wśród grup marginalizowanych [Warf 2012; Robles-Anderson 2024]. Jednocześnie w samej nauce obserwuje się proces „akademickiego przyspieszenia”, który eliminuje przestrzeń na głęboką refleksję na rzecz natychmiastowych wyników. W odpowiedzi na te zjawiska postuluje się „troskę o czas” oraz dekolonizację wyobrażeń o przyszłości, co ma na celu przywrócenie jednostkom i wspólnotom suwerenności nad ich własnym doświadczeniem czasowym [Felt 2017].

Fundamentem poststrukturalistycznej analizy czasu w instytucjach zabezpieczenia społecznego jest odejście od pojmowania jako obiektywnej, linearnej ramy, na rzecz ujmowania go jako dynamicznego efektu relacji

władzy. W tym ujęciu czas nie jest tłem dla działań administracyjnych, lecz aktywnym narzędziem, które służy porządkowaniu populacji i dyscyplinowaniu jednostek. Przejście od klasycznej biopolityki w stronę reżimu chronopolitycznego pozwala zrozumieć, w jaki sposób współczesne państwo zarządza nie tylko życiem biologicznym, ale przede wszystkim jego temporalną strukturą.

Tabela 1. Kluczowe wymiary i mechanizmy chronopolityki

Wymiar chronopolityki	Główny mechanizm	Skutek społeczny	Wybrani autorzy
Biopolityczny	Standaryzacja etapów życia i rytmów biologicznych.	Podporządkowanie ciała rytmom produkcji i rynku.	Bühler i in. [2025], Aguiar [2015]
Narracyjno-populistyczny	Kreowanie stanu wyjątkowego i nostalgii za „złotą erą”.	Legitymizacja silnej władzy i zawieszenie debaty demokratycznej.	Taş [2020], Esposito, Becker [2023]
Postkolonialny	Allochronizm (odmawianie współczesności innym kulturom).	Utrwalanie globalnych hierarchii Północ-Południe.	Mbembe, Sarr [2023]
Infrastrukturalny	Kodowanie tempa przepływów w technologii i logistyce.	Segregacja grup społecznych i „ubóstwo czasu”.	Robles-Anderson [2024], Warf [2012]
Akademicki	System „publish or perish” i przyspieszenie badań.	Erozja czasu na myślenie i rzetelną refleksję.	Felt [2017]
Polityka publiczna	Algorytmiczne zarządzanie ryzykiem i cyfrowa akceleracja procedur (Robokracja).	Konflikt między wektorami: aktuarialnym, kadencyjnym i biograficznym	Foucault [1998], Pollitt, Bouckaert [2017], Dunleavy i in. [2006], Kolek [2025]
Ekologiczno-planetarny	Zderzenie liniowego czasu kapitalistycznego z cyklami biologicznymi i czasem geologicznym (Antropocen).	Kolonizacja przyszłości, kryzys reprodukcji ekosystemów i utrata bioróżnorodności.	Blanc [2026]

Źródło: Opracowanie własne.

W perspektywie Michela Foucaulta [1998], instytucje zabezpieczenia społecznego funkcjonują jako nowoczesne systemy panoptyczne, w których nadzór nie odbywa się wyłącznie poprzez przestrzeń, ale przede wszystkim poprzez czas. Proces subiektywizacji – czyli wytwarzania konkretnego typu tożsamości jednostki – dokonuje się tu poprzez rygorystyczne procedury synchronizacji. Zarówno płatnik, ubezpieczony jak i świadczeniobiorca nie są jedynie pasywnymi odbiorcami świadczeń, lecz zostają uformowani jako „posłuszni klienci”, których wartość w systemie mierzona jest stopniem dopasowania do instytucjonalnego rytmu.

Należy także wskazać, że subiektywizacja temporalna opiera się na mechanizmie chrononormatywności [Freeman 2010]. Instytucje zabezpieczenia społecznego promują i nagradzają specyficzne „użycie czasu”, które uznaje się za normatywne: ciągłość zatrudnienia, linearny progres kariery oraz przewidywalność przejść między kolejnymi etapami życia, brak przerw w zatrudnieniu, terminowe odprowadzenie składek. Jak zauważa Rose [2007], w dobie biopolityki jednostka zostaje zobowiązana do „zarządzania własnym losem” w sposób, który jest czytelny dla systemów aktuarialnych. Osoby, których biografie wymykają się tym rygorom – przedsiębiorcy, prekariat, opiekunowie domowi czy osoby doświadczające kryzysu bezdomności – podlegają procesom marginalizacji nie tylko ekonomicznej, ale i ontologicznej. Ich czas zostaje uznany za „niewłaściwy” lub „nieproduktywny”, co legitymizuje zaostrzone procedury kontrolne, mające na celu przywrócenie jednostki do dominującego reżimu czasowego [Giddens 1991].

Dominujący w ostatnich dekadach, w zarządzaniu publicznym paradygmat New Public Management (NPM) wprowadził do instytucji zabezpieczenia społecznego logikę rynkową, w której czas utożsamiany jest wyłącznie z kosztem i zasobem podlegającym optymalizacji [Pollitt, Bouckaert 2017]. Właśnie poststrukturalistyczna krytyka NPM wskazuje jednak, że obsesja na punkcie „przyspieszenia” (*acceleration*) i „efektywności temporalnej” prowadzi do głębokich deformacji w relacji państwo–obywatel.

Wprowadzenie wskaźników KPI (*Key Performance Indicators*) dotyczących czasu obsługi wniosków czy natychmiastowości decyzji algorytmicznych, paradoksalnie nie zwiększa podmiotowości obywatela, lecz wzmacnia władzę systemu. Jak argumentuje Deleuze [1992] w koncepcji „społeczeństwa kontroli”, nowoczesne zarządzanie nie opiera się już na zamknięciu w murach instytucji, lecz na płynnym, ciągłym monitorowaniu parametrów życia. Przyspieszenie w NPM oznacza redukcję „czasu refleksyjnego” urzędnika i „czasu życiowego” petenta na rzecz bezdusznej przepustowości procesowej. Efektywność temporalna staje się nowym dogmatem, który maskuje asymetrię władzy: podczas gdy system domaga się od jednostki natychmiastowości w dostarczaniu danych i deklarowaniu gotowości do pracy, sam zachowuje suwerenne prawo do „zwłoki” i „odroczenia” w momentach kryzysowych, tłumacząc to procedurami aktuarialnymi lub ograniczeniami

budżetowymi [Pierson 2004]. Tym samym NPM, zamiast humanizować administrację, przekształca instytucje zabezpieczenia społecznego w sprawne, ale opresyjne maszyny temporalne, w których człowiek staje się jedynie punktem w strumieniu danych. Właśnie dlatego, w celu pełnego zrozumienia dynamiki tych procesów, w kolejnych częściach niniejszego opracowania rozważone zostaną trzy wektory chronopolityczne – aktuarialny, kadencyjny oraz biograficzny – których zderzenia i wzajemne napięcia konstytuują współczesną architekturę zabezpieczenia społecznego.

### **Wektor Aktuarialny: Matematyczna konstrukcja wieczności i ryzyka**

Wektor aktuarialny stanowi kręgosłup chronopolityczny instytucji zabezpieczenia społecznego, wprowadzając do sfery publicznej specyficzny rodzaj temporalności – czas matematycznie zaprogramowany i statystycznie uśredniony. W perspektywie poststrukturalistycznej aktuariat nie jest jedynie neutralną techniką obliczeniową, lecz potężnym narzędziem biopolitycznym, które służy do kolonizacji przyszłości przez terażniejsze struktury władzy [Ewald 1986].

Wektor aktuarialny narzuca instytucjom i społeczeństwu reżim „długiego trwania” (*longue durée*), który w istotny sposób dyscyplinuje bieżące działania administracyjne i polityczne. Aktuariat operuje w skali pokoleniowej, konstruując wizję systemu jako bytu zmierzającego ku „matematycznej wieczności”. Ta perspektywa wymusza na terażniejszości ciągłe dostosowywanie się do hipotetycznych scenariuszy przyszłości.

Można dostrzec, że statystyczna predykcja staje się formą rygoru, który ogranicza pole manewru współczesnych decydentów i obywateli. Terażniejszość zostaje uwięziona w gorszej prognoz demograficznych i finansowych; każda decyzja o wydatkach socjalnych musi zostać przefiltrowana przez pryzmat jej wpływu na stabilność systemu za trzydzieści czy pięćdziesiąt lat. W ten sposób „czas przyszły” – choć nieistniejący i niepewny – zyskuje ontologiczne pierwszeństwo nad „czasem obecnym”, legitymizując cięcia budżetowe czy zaostrzenie kryteriów przyznawania świadczeń jako konieczność wynikającą z „obiektywnych” wyliczeń.

W ramach wektora aktuarialnego następuje proces głębokiego uprzedmiotowienia jednostki. Indywidualna biografia, ze wszystkimi jej unikalnymi

zwrotami, kryzysami i potrzebami, zostaje zredukowana do zestawu parametrów demograficznych i prawdopodobieństw. W ujęciu Deleuze'a [1992], mamy tu do czynienia z przejściem od „jednostek” (*individuals*) do „dywiduów” (*dividuals*) – zdekomponowanych fragmentów danych, które podlegają masowemu przetwarzaniu.

Instytucja zabezpieczenia społecznego nie widzi już człowieka w jego życiowym kontekście, lecz „jednostkę ubezpieczeniową” o określonej oczekiwanej dalszej długości trwania życia, płci i historii składkowej. Ta statystyczna obiektywizacja losu sprawia, że system staje się ślepy na subiektywne doświadczenie czasu (np. czas choroby, czas żałoby czy czas opieki), o ile nie dają się one ująć w tabelach aktuarialnych. Biografia zostaje „wyczyszczona” z przypadkowości i podporządkowana logice ryzyka, co w konsekwencji prowadzi do depersonalizacji relacji między państwem a obywatelem.

W nowoczesnym zarządzaniu publicznym (NPM), stabilność finansowa systemu zabezpieczenia społecznego przestała być jedynie celem ekonomicznym, a stała się nadrzędnym konstruktem chronopolitycznym. To ona definiuje granice tego, co politycznie możliwe i społecznie sprawiedliwe.

Z punktu widzenia poststrukturalizmu, „równowaga aktuarialna” pełni funkcję „prawdy ostatecznej”, która ucisza debaty o charakterze etycznym czy ideologicznym (Rose, 2007). Jeśli wyliczenia wskazują na brak stabilności w horyzoncie półwiecza, system zyskuje mandat do natychmiastowej interwencji w życie obywateli (np. poprzez podniesienie wieku emerytalnego). Wektor aktuarialny sankcjonuje zatem prymat abstrakcyjnego kapitału i statystycznego modelu nad realnym czasem życia ludzkiego. Stabilność finansowa staje się metafizycznym rygorem, który synchronizuje biologię populacji z matematyczną logiką przetrwania instytucji, czyniąc z instytucji zabezpieczenia społecznego sprawne narzędzie zarządzania niepewnością poprzez jej radykalną kwantyfikację.

### **Wektor Kadencyjny: Czas władzy i polityczna dorażność**

Wektor kadencyjny wprowadza do chronopolityki instytucji zabezpieczenia społecznego element nieciągłości i strategicznej manipulacji czasem. W przeciwieństwie do wektora aktuarialnego, który dąży do matematycznej wieczności, wektor kadencyjny jest silnie osadzony w krótkofalowej logice

walki o legitymację polityczną. W perspektywie poststrukturalistycznej, czas władzy (kadencja) staje się narzędziem rekonfiguracji priorytetów społecznych w rytm cykli wyborczych [Pierson 2004].

Kluczowym napięciem wewnątrz instytucji zabezpieczenia społecznego jest zderzenie dwóch radykalnie odmiennych horyzontów czasowych: „czasu długiego trwania” aktuariuszy oraz „czasu do następnych wyborów” polityków. Cykl wyborczy stanowi sztywną cezurę czasową, która wymusza na procesach zarządzania publicznego logikę doraźności.

Z punktu widzenia teorii poststrukturalistycznej, ten konflikt horyzontów demaskuje iluzję spójności państwa opiekuńczego. Podczas gdy model aktuarialny domaga się stabilności i przewidywalności, wektor kadencyjny wprowadza momenty radykalnego przyspieszenia lub gwałtownych zwrotów w polityce socjalnej. Jak zauważa P. Pierson [2004], instytucje są „więziami przeszłości” (*path dependence*), jednak to polityczna doraźność decyduje o tym, które elementy tej przeszłości zostaną podtrzymane, a które poddane nagłej reformie. Horyzont polityczny, ograniczony zazwyczaj do czterech lub pięciu lat, systematycznie dyskontuje przyszłe koszty społeczne na rzecz bieżących korzyści wizerunkowych, co prowadzi do chronicznej niestabilności reżimów temporalnych.

Chronopolityka kadencyjna objawia się najpełniej poprzez instrumentalizację momentów dystrybucji świadczeń. Czas staje się tu walutą polityczną – moment przyznania waloryzacji, wprowadzenia nowych transferów (np. trzynastych i czternastych emerytur) czy ogłoszenia reformy jest precyzyjnie kalibrowany względem kalendarza wyborczego.

W tym ujęciu, świadczenie społeczne traci swój charakter czysto ubezpieczeniowy, stając się „zdarzeniem czasowym” o charakterze symbolicznym. Instytucje zabezpieczenia społecznego są wykorzystywane do produkcji tzw. „prezentów czasowych”, które mają za zadanie zneutralizować lęk biograficzny obywateli w zamian za poparcie polityczne. Ta doraźność reform sprawia, że system staje się nieczytelny i niespójny; obietnice składane w wektorze kadencyjnym często pozostają w jawnej sprzeczności z rygorami wektora aktuarialnego, co w literaturze zarządzania publicznego określane jest mianem „niespójności czasowej” (*time inconsistency*) polityki publicznej [Pollitt, Bouckaert 2017].

W tym dynamicznym układzie, same instytucje zabezpieczenia społecznego pełnią rolę chronopolitycznego bufora. Ich zadaniem jest amortyzacja uderzeń „szybkiej” polityki – gwałtownych impulsów legislacyjnych płynących z wektora kadencyjnego – i próba ich implementacji w ramy „wolnego”, stabilnego systemu aktuarialnego. Stąd częste postulaty o konieczności wydłużenia *vacatio legis* ze względu na konieczność „dostosowania systemów informatycznych”.

Instytucja musi zatem zarządzać dysonansem czasowym: z jednej strony realizować natychmiastowe zamówienia polityczne (np. szybkie wypłaty nowych świadczeń), z drugiej zaś chronić procedury i ciągłość danych, które gwarantują trwanie systemu w długiej perspektywie. Ten proces „tłumaczenia” czasu politycznego na czas administracyjny jest kluczowym wyzwaniem nowoczesnego zarządzania publicznego. Jak podkreśla Rose [2007], w tym procesie biurokracja staje się strażnikiem „prawdy o systemie”, próbując zachować autonomię wobec nacisków kadencyjnych, które grożą rozchwianiem matematycznej równowagi społecznego kontraktu. Ostatecznie instytucja staje się miejscem negocjacji między tym, co pilne politycznie, a tym, co konieczne strukturalnie.

### **Wektor Biograficzny: Czas życia w zderzeniu z maszyną urzędową**

Wektor biograficzny stanowi płaszczyznę, na której teoretyczne założenia aktuarialne oraz strategiczne cele polityków materializują się w konkretnym doświadczeniu jednostki. W perspektywie poststrukturalistycznej, zderzenie czasu życia (*lifeworld time*) z czasem instytucjonalnym nie jest procesem neutralnym, lecz formą głębokiej ingerencji w ontologiczną strukturę bytu. Jak zauważa Giddens [1991], w późnej nowoczesności tożsamość staje się „projektem refleksyjnym”, który jednak w ramach instytucji zabezpieczenia społecznego zostaje poddany rygorystycznemu formatowaniu według odgórnie narzuconych matryc czasowych.

Władza instytucji nad jednostką manifestuje się najpełniej poprzez arbitralne ustanawianie granic czasowych, które w socjologii prawa i administracji pełnią funkcję przemocy symbolicznej. Terminy zawite, okresy wyczekiwania na świadczenie czy sztywne progi wieku (np. wiek emerytalny,

wiek uprawniający do zasiłku pielęgnacyjnego) nie są jedynie technicznymi parametrami systemu, lecz narzędziami dyscyplinującymi biografię.

Przekroczenie terminu płatności składek czy terminu na złożenie wniosku o jeden dzień może skutkować nieodwracalną utratą środków do życia, co demaskuje opresyjny charakter chronopolityki. Zgodnie z koncepcją Foucaulta [1998], terminy te działają jak „progi normalizacji” – wymuszają na obywatelu permanentną czujność i lęk przed błędem temporalnym. Urzędowa precyzja staje się tu miarą posłuszeństwa; jednostka musi dostosować swój biologiczny i społeczny rytm do mechanicznego zegara instytucji, który nie uznaje subiektywnych stanów wyjątkowych (choroba, kryzys psychiczny, nagłe zdarzenie losowe).

Instytucje zabezpieczenia społecznego są konstruowane wokół paradygmatu chrononormatywności, który promuje linearną i przewidywalną ścieżkę życia: nieprzerwana edukacja, ciągłość zatrudnienia na pełen etat, stabilna struktura rodzinna i terminowe przejście na emeryturę. Ten model czasowy jest immanentnie wykluczający dla grup funkcjonujących w nieliniarnych reżimach temporalnych. Osoby, które mogą zostać uznane za klasę prekaryjną, opiekunowie (czas poświęcony na reprodukcję społeczną, często niewidoczny dla systemów składowych) czy osoby podejmujące przerwy w karierze (przedsiębiorcy, *gap years*, zmiany zawodowe, sytuacje zdrowotne) zderzają się z murem algorytmicznej niekompatybilności. System „nie widzi” czasu, który nie został przeliczony na składkę. W ujęciu poststrukturalistycznym jest to forma wymazania biografii – czas poświęcony na troskę, poprawienie stanu zdrowia lub samorozwój, niebędący czasem rynkowym, zostaje w wektorze biograficznym uznany za „pusty”, co rzutuje na przyszłe bezpieczeństwo socjalne człowieka [Rose 2007].

Ostatnim elementem wektora biograficznego jest fenomen oczekiwania. W nowoczesnym zarządzaniu publicznym (NPM) dąży się do jego eliminacji, jednak w ujęciu krytycznym oczekiwanie (na decyzję, na infolinię, w kolejce) pozostaje kluczowym rytuałem władzy. Jak argumentuje Deleuze [1992], w społeczeństwach kontroli władza nie musi już zamykać jednostki; wystarczy, że utrzymuje ją w stanie permanentnego odroczenia. Oczekiwanie w relacji z instytucjami zabezpieczenia społecznego nie jest czasem neutralnym – to czas zawieszenia sprawczości. Jednostka czekająca

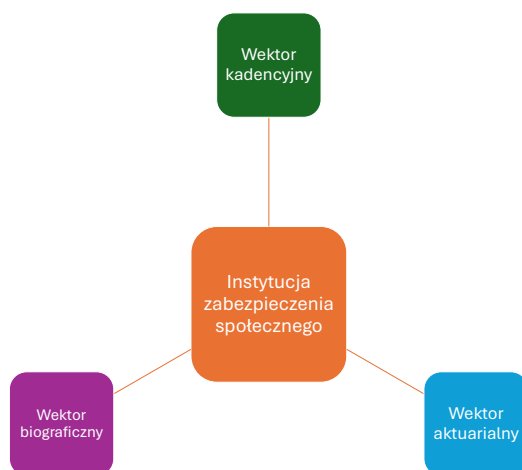
na decyzję o rozliczeniu stanu konta, przyznanie zasiłku czy wydanie orzeczenia o niepełnosprawności znajduje się w ontologicznej „poczekalni”, gdzie jej status jest niepewny, a przyszłość zależy od decyzji anonimowego aparatu. Poprzez zmuszanie do czekania, instytucja manifestuje swoją suwerenność: czas urzędnika jest cenny i mierzony wskaźnikami efektywności, podczas gdy czas beneficjenta jest traktowany jako zasób nieskończony i darmowy. To asymetryczne rozporządzanie czasem jest najbardziej jaskrawym dowodem na to, że chronopolityka organizacyjna jest w istocie polityką podporządkowania.

Choć systemy zabezpieczenia społecznego dążą do pełnej synchronizacji biografii z rygiem instytucjonalnym, jednostki nie pozostają wobec nich całkowicie bierne. Opór temporalny manifestuje się poprzez różnorodne strategie odzyskiwania kontroli nad własnym czasem życia. W sferze formalnej opór ten przybiera postać wykorzystywania luk proceduralnych oraz drogi sądowej, gdzie zaskarżanie decyzji administracyjnych służy nie tylko zmianie rozstrzygnięcia, ale przede wszystkim zawieszeniu biegu terminów zawitych i odzyskaniu „czasu decyzyjnego”. W sferze nieformalnej obywatele wypracowują strategie „hakowania” urzędowego zegara, np. poprzez celowe opóźnianie dostarczania dokumentacji w celu synchronizacji zapłaty składek, czy otrzymania świadczeń zgodnie z własnym cyklem potrzeb finansowych. Perspektywa biograficzna ukazuje zatem jednostkę jako aktora, który w zderzeniu z „maszyną urzędową” próbuje wytworzyć własne enklawy temporalne, stawiając opór chrononormatywności poprzez świadome wprowadzanie nielinearności w sformalizowany przepływ danych.

### **Analiza napięć wektorów - model synchronizacji i oporu**

Analiza chronopolityki instytucji zabezpieczenia społecznego nie może ograniczać się do izolowanego opisu poszczególnych wektorów. Klucz do zrozumienia nowoczesnego zarządzania publicznego leży w punktach ich styku, gdzie dochodzi do gwałtownych napięć, procesów synchronizacji oraz form oporu temporalnego. W tej perspektywie instytucje zabezpieczenia społecznego są nie tyle statycznymi strukturami, co dynamicznymi polami sił, na których negocjowana jest „właściwa” prędkość i horyzont czasowy państwa [Pierson 2004].

Napięcia wewnątrz systemu zabezpieczenia społecznego wynikają z fundamentalnej sprzeczności między horyzontami czasowymi poszczególnych wektorów. Najbardziej jaskrawym przykładem jest konflikt między logiką aktuarialną (reprezentującą dyscyplinę finansową i oszczędność w skali pokoleniowej) a logiką kadencyjną (opartą na politycznej potrzebie szybkiej gratyfikacji wyborczej).



**Wykres 1.** Model trzech wektorów chronopolitycznych w instytucjach zabezpieczenia społecznego

Źródło: Opracowanie własne.

Powyższy schemat ilustruje autorski model chronopolitycznych sił działających wewnątrz instytucji zabezpieczenia społecznego. Grafika ta stanowi wizualną syntezę analizy napięć opisanych w rozdziale, ukazując instytucje zabezpieczenia społecznego nie jako statyczne struktury, lecz jako dynamiczne pola sił, na których negocjowana jest „właściwa” prędkość i horyzont czasowy państwa [Pierson 2004].

Trzy odrębne, wektory reprezentują różne logiki chronopolityczne rozciągają przestrzeń centralną chcąc zyskać kluczowe znaczenie. Każdy z nich niesie w sobie specyficzny zestaw narzędzi dyscyplinarnych:

- wektor aktuarialny, definiowany jako „czas matematyczny oraz wieczność systemu”. przekazuje on do płaszczyzny centralnej siły „dyscypliny finansowej” oraz „długiego trwania (pokoleniowego)”. to „logika oszczędności”, która dąży do matematycznej wieczności,

wymuszając rygorystyczne podporządkowanie teraźniejszości przyszłym zobowiązaniom.

- wektor kadencyjny, reprezentujący „czas władzy oraz polityczną doraźność”. wprowadza do instytucji zabezpieczenia społecznego „strategiczną doraźność” oraz „polityzację”. To „logika populizmu”, oparta na „cyklu wyborczym (4–5 lat)”, która dąży do szybkiej gratyfikacji wyborczej, często wchodząc w brutalną kolizję z długofalową logiką aktuarialną.
- wektor biograficzny, oddający „czas życia, a także jednostkowe doświadczenie” to siła, na której systemowe reżimy zderzają się z życiem człowieka. Przenosi ona do płaszczyzny centralnej „chrononormatywność” oraz „przemoc symboliczną terminów”. To „logika potrzeby wsparcia”, na której jednostkowe doświadczenie czasu zostaje poddane urzędowej precyzji, co prowadzi do „oczekiwania/zawieszenia”.

Schemat ten pełni funkcję krytycznego modelu analitycznego, ułatwiającego czytelnikowi dekonstrukcję skomplikowanej gry władzy temporalnej w instytucjach państwa opiekuńczego.

Z kolei poniższa tabela przedstawia interakcje zachodzące wewnątrz modelu trzech wektorów. Kluczowym wnioskiem płynącym z tego zestawienia jest fakt, że instytucje zabezpieczenia społecznego nieustannie operują w stanie dysonansu temporalnego. Rozwiązanie jednego problemu (np. stabilności aktuarialnej) niemal zawsze generuje napięcie w innym obszarze (np. biograficznym poczuciu sprawiedliwości lub kadencyjnej legitymacji władzy).

Tabela 2. Macierz kolizji i napięć między wektorami chronopolitycznymi

Punkt styku wektorów	Główny mechanizm napięcia	Przykładowy obszar konfliktu	Konsekwencja dla zarządzania publicznego
Aktuarialny vs. Kadencyjny	Dyscyplina vs. Doraźność	Podnoszenie wieku emerytalnego (wymóg aktuarialny) vs. obniżanie go (zysk kadencyjny).	Niestabilność długofalowa systemu, „rozchwianie” prognoz finansowych.
Aktuarialny vs. Biograficzny	Abstrakcja vs. Doświadczenie	Statystyczne uśrednianie ryzyka vs. indywidualna potrzeba wsparcia w kryzysie (np. choroba przewlekła).	Depersonalizacja i biurokratyczna niedostrzeganie specyfiki ludzkiego losu.

<b>Kadencyjny vs. Biograficzny</b>	Instrumentalizacja vs. Bezpieczeństwo	„Prezenty czasowe” (np. jednorazowe dodatki tzw. „13”, czy „14”) vs. potrzeba stałego, przewidywalnego rytmu wsparcia.	Poczucie niepewności u obywatela; uzależnienie biografii od aktualnej koniunktury politycznej.
<b>Wszystkie trzy</b>	Synchronizacja algorytmiczna	Automatyczne naliczanie świadczeń przez systemy IT	Pozorna harmonia maskująca asymetrię władzy; technokratyczny dyktat prędkości.

Źródło: Opracowanie własne.

W sytuacjach kryzysowych, wektor kadencyjny często próbuje „skolonizować” rezerwy aktuarialne, oferując doraźne transfery pieniężne (tzw. populistyczne przyspieszenie), co w dłuższej perspektywie destabilizuje matematyczną konstrukcję systemu. Jednocześnie oba te wektory systemowe wspólnie wywierają presję na wektor biograficzny. Podczas gdy aktuariat domaga się od jednostki wydłużenia czasu aktywności zawodowej (podnoszenie wieku emerytalnego), polityka kadencyjna może oferować wcześniejsze dezaktywacje w zamian za głosy. W centrum tego konfliktu znajduje się obywatel, którego „potrzeba wsparcia” (biograficzna pilność) zostaje ujęta w kleszcze między abstrakcyjnym ryzykiem finansowym a cynicznym kalendarzem wyborczym. Jak zauważa Rose [2007], w tych punktach zderzenia dochodzi do procesów „zarządzania niepewnością”, gdzie czas staje się głównym przedmiotem przetargu politycznego.

Warto w tym miejscu także wskazać, że współczesne zarządzanie publiczne (NPM) upatruje w cyfryzacji sposobu na harmonizację tych sprzecznych temporalności. Algorytmizacja procesów decyzyjnych w instytucjach zabezpieczenia społecznego (np. automatyczne naliczanie świadczeń, systemy predykcyjne) działa jako nowa płaszczyzna scalająca trzy wektory w jedną, pozornie spójną strukturę „cyfrowej chronopolityki”.

1. Integracja aktuarialno-aktualna: Algorytmy pozwalają na bieżąco (w czasie rzeczywistym) korygować parametry systemowe zgodnie z założeniami aktuarialnymi, co eliminuje konieczność długotrwałych debat politycznych (tzw. automatyczne mechanizmy korygujące).
2. Dyskontowanie kadencyjności: Cyfryzacja tworzy iluzję technokratycznego obiektywizmu, który ma chronić system przed „kaprysmi”

polityków, choć w rzeczywistości parametry algorytmów pozostają głęboko polityczne [Deleuze 1992].

3. Formatowanie biografii: Poprzez interfejsy cyfrowe, wektor biograficzny zostaje ostatecznie spacyfikowany. Jednostka, wchodząc w interakcję z algorytmem, musi natychmiastowo przyjąć rolę „użytkownika systemu”, gdzie jej czas oczekiwania zostaje zastąpiony przez czas przetwarzania danych.

Jednakże, jak sugeruje poststrukturalistyczna krytyka, algorytmizacja nie rozwiązuje konfliktów, lecz jedynie je maskuje. „Natychmiastowość” systemów IT w instytucjach zabezpieczenia społecznego staje się nową formą nadzoru, w której błąd algorytmu lub „zawieszenie systemu” stwarza nową postać „czasu martwego” – jeszcze trudniejszego do zakwestionowania niż tradycyjna urzędowa zwłoka. W ten sposób technologia staje się ostatecznym narzędziem synchronizacji biografii z potrzebami państwa, narzucając tempo, przed którym niemal nie ma możliwości oporu [Pollitt, Bouckaert 2017].

Analiza cyfryzacji instytucji zabezpieczenia społecznego wymaga odniesienia do koncepcji robokracji, rozumianej jako rządy algorytmów, które zastępują tradycyjną biurokrację w procesach decyzyjnych. Jak wskazuje autor we wcześniejszych pracach [Kolek 2025], robokracja oscyluje między modelem radykalnej efektywności a dehumanizacją procesów publicznych. W kontekście chronopolityki, algorytmizacja wprowadza zjawisko uprzedzeń algorytmicznych (*algorithmic bias*), które w sposób ukryty „karzą” czasowo osoby o nielinearnych historiach. Systemy zautomatyzowane, dążąc do optymalizacji wektora aktuarialnego, są zaprogramowane na obsługę „standardowych” przebiegów kariery. Osoby doświadczające przerw w zatrudnieniu, okresów opieki czy pracy prekaryjnej (wymykającej się sztywnym ramom czasowym) są przez algorytmy identyfikowane jako anomalie. Prowadzi to do paradoksu: podczas gdy robokracja obiecuje przyspieszenie obsługi dla „typowego” klienta, dla osób o nielinearnym wektorze biograficznym staje się ona barierą nie do przebycia, wydłużając czas oczekiwania na interwencję ludzkiego urzędnika. W tym ujęciu algorytm nie jest neutralnym narzędziem zarządzania publicznego, lecz technokratycznym strażnikiem chrononormatywności, który poprzez cyfrowe „wykluczenie czasowe” dyscyplinuje populację do zachowań przewidywalnych dla systemu

## Podsumowanie: W stronę etyki responsywności temporalnej

Analiza chronopolitycznego wymiaru instytucji zabezpieczenia społecznego prowadzi do wniosku, że czas w administracji publicznej nie jest jedynie „przezroczystym” zasobem, lecz aktywną płaszczyzną sprawowania władzy. Zaprezentowany model trzech wektorów – aktuarialnego, kadencyjnego i biograficznego – pozwala dostrzec, że to, co tradycyjnie określamy mianem „efektywności proceduralnej”, jest w istocie procesem głębokiej synchronizacji życia jednostki z logiką kapitału i cykli politycznych.

Współczesna teoria zarządzania publicznego (*Public Management*) musi wyjść poza wąsko rozumiany paradygmat New Public Management, który redukuje czas do wskaźnika KPI. Głównym wnioskiem płynącym z niniejszych rozważań jest konieczność uznania suwerenności temporalnej obywatela za jedno z praw podstawowych.

Instytucje zabezpieczenia społecznego powinny zostać poddane dekonstrukcji nie tylko pod kątem wydolności finansowej, ale przede wszystkim pod kątem „przemocy temporalnej”, jaką generują. Zarządzanie publiczne w obszarze socjalnym wymaga przejścia od technokratycznej „kontroli czasu” w stronę etyki responsywności temporalnej. Oznacza to projektowanie usług publicznych w sposób, który uznaje nieliniowość biografii i ogranicza asymetrię wynikającą z „czasu martwego” (oczekiwania), narzucanego podmiotom zależnym.

Pytanie o demokratyzację czasu w instytucjach takich jak ZUS, KRUS czy inne instytucje zabezpieczenia społecznego jest w istocie pytaniem o możliwość przywrócenia podmiotowości beneficjentom. Demokratyzacja ta musiałaby opierać się na trzech filarach:

1. Elastyczności aktuarialnej: Uznaniu w systemach matematycznych wartości czasu nieprodukcyjnego (opieki, regeneracji, edukacji).
2. Ograniczeniu dyktatu kadencyjności: Tworzeniu mechanizmów chroniących długofalowe bezpieczeństwo biograficzne przed doraźnymi gramami wyborczymi.
3. Podmiotowości biograficznej: Zastąpieniu chrononormatywności modelem inkluzywnym, który dopuszcza wielość rytmów życiowych.

Przedstawiony w niniejszym opracowaniu model otwiera nowe ścieżki badawcze, które powinny zostać podjęte w ramach zarządzania oraz nauk o polityce i administracji:

- etnografia temporalna biurokracji, np. badania nad tym, jak urzędnicy „negocjują” czas z petentami w sytuacjach granicznych.
- chronopolityka algorytmiczna, analiza „ukrytego czasu” w kodzie systemów IT zarządzających świadczeniami – jak automatyzacja zmienia strukturę oczekiwania?
- komparatywne studia reżimów czasowych - porównanie, jak różne modele państw opiekuńczych (np. nordycki vs kontynentalny), a także różne modele instytucji zabezpieczenia społecznego radzą sobie z synchronizacją wektora aktuarialnego i biograficznego.

Podsumowując, instytucje zabezpieczenia społecznego przyszłości muszą stać się nie tylko dystrybutorami pieniędzy, ale przede wszystkim strażnikami sprawiedliwości czasowej. Tylko poprzez uznanie prawa jednostki do własnego rytmu życia, państwo może realnie zrealizować postulat inkluzywności i społecznej solidarności

## Bibliografia

- Aguiar L. L. M., 2015, *The chronopolitics of everyday life*, "Anthropology of Work Review", nr 36(2), s. 65–75.
- Bashir S., 2022, *A new vision for Islamic pasts and futures*, Routledge.
- Blanc N., 2026, *Chronopolitics*, [w:] *Encyclopedia of the Anthropocene: Pluriversal perspectives*, Springer Nature Switzerland, s. 1–11.
- Bourdieu P., 2000, *Pascalian meditations*, Stanford University Press.
- Bühler N., Graber N., Boydell V., Greco C. (red.), 2025, *The chronopolitics of life: Rethinking temporalities in health and biomedicine beyond the life course*, UCL Press.
- Castel R., 1991, *From dangerousness to risk*, [w:] *The Foucault effect: Studies in governmentality*, red. G. Burchell, C. Gordon, P. Miller, University of Chicago Press, s. 281–298.
- Deleuze G., 1992, *Postscript on the societies of control*, "October", nr 59, s. 3–7.
- Dunleavy P., Margetts H., Bastow S., Tinkler J., 2006, *Digital era governance: IT corporations, the state, and e-government*, Oxford University Press.
- Esposito F., Becker T., 2023, *The time of politics, the politics of time, and politicized time: An introduction to chronopolitics*, "History and Theory", nr 62(4), s. 3–22.
- Ewald F., 1986, *L'État providence*, Grasset.
- Felt U., 2017, *Academic times: Contesting the chronopolitics of research*, [w:] *The handbook of science and technology studies*, MIT Press.

- Foucault M., 1998, *Nadzorować i karać: Narodziny więzienia*, tł. T. Komendant, Wydawnictwo Aletheia.
- Freeman E., 2010, *Time binds: Queer temporalities, chrononormativity, and the politics of historical method*, Duke University Press.
- Giddens A., 1991, *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*, Stanford University Press.
- Hom A. R., McIntosh C., Stockdale L. P., Yoshihara A., 2024, *The matter of time: Materiality and chronopolitics in international relations*, "International Theory".
- Klinke I., 2013, *Chronopolitics: A critical review*, "Progress in Human Geography", nr 37(5), s. 673–690.
- Kolek A., 2025, *The ideal type of robocracy – A model of efficiency or dehumanization?*, „Rozprawy Społeczne”, nr 19(1), s. 211–219.
- Mbembe A., Sarr F. (red.), 2023, *The politics of time: Imagining African becomings*, Polity Press.
- Offe C., 1984, *Contradictions of the welfare state*, Hutchinson.
- Pierson P., 2004, *Politics in time: History, institutions, and social analysis*, Princeton University Press.
- Pollitt C., Bouckaert G., 2017, *Public management reform: A comparative analysis – Into the age of austerity*, Oxford University Press.
- Robles-Anderson E., 2024, *Chronopolitics of planning: Infrastructural time and technical mastery*, "Public Culture", nr 36(1), s. 1–25.
- Rose N., 2007, *The politics of life itself: Biomedicine, power, and subjectivity in the twenty-first century*, Princeton University Press.
- Streeck W., Thelen K., 2005, *Beyond continuity: Institutional change in advanced political economies*, Oxford University Press.
- Taş H., 2020, *The chronopolitics of national populism*, "Identities", nr 29(2), s. 127–145.
- Urry J., 2000, *Sociology beyond societies: Mobilities for the twenty-first century*, Routledge.
- Wajcman J., 2015, *Pressed for time: The acceleration of life in digital capitalism*, University of Chicago Press.
- Warf B., 2012, *The politics of time: Rethinking the relationship between geography and time*, "Progress in Human Geography", nr 36(4), s. 481–500.

## The Chronopolitical Dimension of Social Security Institutions

**Summary:** This chapter attempts to conceptualize the chronopolitical dimension of social security institutions in light of poststructuralist theories and public management paradigms. The author rejects the technocratic vision of time as a neutral resource, proposing instead a model of three vectors of temporal power: the actuarial, the term-based, and the biographical.

The actuarial vector is analyzed as a tool of biopolitical discipline which, through the mathematization of risk, imposes on society the rigour of long-term predictability. The term-based vector refers to the time of political power, in which electoral cycles and decision-making horizons introduce moments of instability and the instrumentalization of systemic time. The biographical vector, in turn, concerns the time of an individual life, which, in confrontation with the institution, becomes subject to processes of chrononormativity – the compulsion to adjust personal trajectories to bureaucratic models of the “standard career.”

The aim of the study is to demonstrate that modern public management in the field of social security does not consist merely in administering financial resources, but in the permanent negotiation and synchronization of these three, often contradictory, temporal regimes. The analysis, based on desk research and the deconstruction of the relevant literature, leads to the conclusion that the asymmetry of power in the citizen–state relationship is generated primarily by the institution’s capacity to sovereignly dispose of the time of dependent subjects.

**Keywords:** chronopolitics, social security, poststructuralism, public management

**Michał Zawada**

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

e-mail: zawadamichal01@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9892-396X

## **Narodowy Bank Polski a budżet państwa wobec bonów skarbowych w kontekście zasady niezależności NBP oraz zakazu finansowania deficytu budżetowego poprzez zaciąganie zobowiązań w centralnym banku państwa**

**Streszczenie:** Zgodnie z art. 220 ust. 2 Konstytucji RP, ustawa budżetowa nie może przewidywać pokrywania deficytu budżetowego poprzez zaciąganie zobowiązania w centralnym banku państwa. Pomimo tego, jak i obowiązywania zasady niezależności Narodowego Banku Polskiego, upatruje się możliwości uzyskiwania dochodów przez państwo. Rodzi to zatem pytanie: czy wobec tego można doszukiwać się dochodów do budżetu państwa z działalności NBP? Podjęto próbę odpowiedzi na nie, co stanowiło cel niniejszego opracowania. Jednym z rozwiązań może być zwiększenie zaangażowania bonów skarbowych rządu w działalności NBP ze względu na to, że środki z bonów skarbowych mogą pełnić do pewnego stopnia funkcje funduszu obrotowego Skarbu Państwa i źródła finansowania potrzeb bieżących budżetu, mających miejsce w trakcie roku budżetowego. Dzięki nim Skarb Państwa może efektywnie zarządzać bieżącymi potrzebami budżetowymi, a Narodowy Bank Polski ma narzędzie do realizacji polityki pieniężnej. Dodatkowo przedstawione zostały uwagi *de lege lata* i postulaty *de lege ferenda*, a wszystko to w oparciu o stosowne akty prawne oraz literaturę. Zastosowano przy tym metodę dogmatyczno-prawną, historyczno-prawną oraz prawnoporównawczą.

**Słowa kluczowe:** Narodowy Bank Polski, bon skarbowy, deficyt budżetowy, budżet państwa

## Wstęp

Zgodnie z art. 227 ust. 1 Konstytucji RP (Dz. U. 1997 nr 78, poz. 483 z późn. zm.) rolę centralnego banku państwa pełni Narodowy Bank Polski (dalej również jako: NBP). Przysługuje mu z tego tytułu wyłączne prawo emisji pieniądza oraz ustalania i realizowania polityki pieniężnej, przy czym odpowiada on za wartość polskiego pieniądza. Ze względu m.in. na te funkcje oraz odpowiedzialność, która ciąży na bankach centralnych z tego tytułu, zarówno w Polsce, jak i tych na całym świecie, odgrywają one kluczową rolę we współczesnym systemie społeczno-gospodarczym. Jednakże, fundamentalną kwestią jest zachowanie ich niezależności. NBP działa bowiem w ramach niezależności od innych organów państwowych, co jest niezbędne dla skutecznego pełnienia jego funkcji. Ta niezależność sprawia, że polityka pieniężna może być realizowana w sposób optymalny, bez względu na bieżącą sytuację polityczną, co jest niezbędne do utrzymania stabilności finansowej i gospodarczej państwa.

Jak zauważa się w literaturze, zakres odpowiedzialności nałożony na tę instytucję implikuje konieczność utrzymania niezależności tego organu w celu właściwego wywiązywania się z powierzonej roli [Bzdziuch 2024: 87]. Należy jednak pamiętać, że bank centralny jest organem władzy publicznej, dlatego też siłą rzeczy musi on utrzymywać pewne relacje z pozostałymi organami, co wpływa również na jego niezależność.

M. Serowaniec zwraca przy tym uwagę, że zasadniczo w państwach demokratycznych uformowane zostały dwie koncepcje kształtowania tego rodzaju stosunków. W ramach jednej z nich, bank centralny jest jedynie instytucją doradczą organów państwowych, do których ostatecznie należy określanie polityki finansowej państwa, a według drugiej zaś jest niezależny zarówno od kierunków polityki reprezentowanej przez parlament oraz rząd, jak i od wzrastającej presji społecznej. Zdaniem autora, druga z koncepcji, szczególnie po okresie transformacji ustrojowej, wpłynęła na rozwiązania ustrojowe przyjęte w państwach Europy Środkowej i Wschodniej, w tym Polski [Serowaniec 2023: 659].

Wspomniana wcześniej stabilność finansowa państwa łączy się bezpośrednio z równowagą budżetową, która została uregulowana w art. 220 ust. 2 Konstytucji RP. Według tego przepisu, ustawa budżetowa nie może

przewidywać pokrywania deficytu budżetowego poprzez zaciągnięcie zobowiązania w centralnym banku państwa. Rodzi to zatem pytanie: czy wobec tego można doszukiwać się dochodów do budżetu państwa z działalności NBP pomimo obowiązywania zasady jego niezależności? Celem niniejszego rozdziału będzie podjęcie próby odpowiedzi na nie. Ponadto przedstawione zostaną uwagi *de lege lata* i postulaty *de lege ferenda*, przy czym zastosowano metodę dogmatyczno-prawną, historyczno-prawną oraz prawnoporównawczą.

## 1. Funkcja emisyjna NBP

Jeśli chodzi o kluczową funkcję NBP, a więc funkcję emisji pieniądza, to oprócz Konstytucji RP, o wyłącznym prawie emitowania znaków pieniężnych w Polsce przemawia również ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2025)<sup>1</sup>. W szczególności normuje to rozdział 5 tego aktu prawnego. Według niego znakami pieniężnymi Rzeczypospolitej Polskiej są banknoty i monety opiewające na złote i grosze (art. 31 ustawy o NBP), które są prawnymi środkami płatniczymi na terytorium RP (art. 32), przy czym gospodarkę nimi organizuje Narodowy Bank Polski, w myśl art. 37 ustawy. Wzory zaś i wartość nominalną banknotów oraz wzory, wartość nominalną, stop, próbę i masę monet oraz wielkość emisji znaków pieniężnych, jak również terminy wprowadzenia ich do obiegu ustala Prezes NBP w drodze zarządzenia (art. 33 ust. 1 ustawy o NBP).

Zwraca się uwagę przy tym w literaturze, że emisja znaków pieniężnych jest działalnością wysoce dochodową. Dzieje się tak głównie ze względu na to, że koszt produkcji banknotów jest bardzo niski w stosunku do reprezentowanej przez nie siły nabywczej. Zapewnia to bowiem emitentowi, a więc w tym wypadku NBP, odpowiednią siłę nabywczą w dużej skali, przy czym dochód z działalności emisyjnej nosi nazwę renty emisyjnej. Dlatego też zdaniem autora, owa renta emisyjna, która stanowi efekt wykonywania przywileju władzy publicznej w zakresie emisji pieniądza, ma charakter dochodu publicznego i powinna zostać przetransferowana do budżetu państwa [Wernik 2007: 47]. A. Borodo zauważa jednak, że NBP nie jest nastawiony na zadania służące interesom budżetowym państwa, gdyż realizuje głównie zadania makroekonomiczne, dotyczące utrzymania poziomu cen.

<sup>1</sup> Dalej również jako: ustawa o NBP

Ponadto jego zdaniem postępuje głęboka „ekonomizacja” pozycji i działalności banku centralnego, co jest w zasadzie pewnym odejściem od dawniejszej roli banku centralnego [Borodo 2015: 29].

## 2. Ewolucja roli banków centralnych

Początkowo banki centralne, takie jak Bank of England (założony w 1694 roku) [por. Bank of England 1970] czy Banque de France (założony w 1800 roku) [por. Ramon 1929], miały za zadanie wspierać finansowanie rządów oraz emitować banknoty. Z biegiem czasu, w miarę rozwoju gospodarek i systemów finansowych, ich funkcje zaczęły się rozszerzać i specjalizować. W XIX i na początku XX wieku banki centralne zaczęły koncentrować się na stabilizacji systemów finansowych oraz na funkcji pożyczkodawcy ostatniej instancji, co oznaczało wsparcie banków komercyjnych w czasach kryzysów finansowych.

Po II wojnie światowej natomiast można było zauważyć, że w ramach procesu odbudowania się i tworzenia nowych struktur gospodarczych, rola banków centralnych została zredefiniowana. Wiele z nich zyskało większą niezależność od rządów, co miało na celu zapewnienie bardziej skutecznej i stabilnej polityki monetarnej, co w Polsce, jak i innych państwach bloku wschodniego w Europie – jak już zostało wspomniane wcześniej – dokonało się jednak później, bowiem dopiero za sprawą transformacji ustrojowej po 1989 r.

Współcześnie, można uznać, że banki centralne zarówno w Europie, jak i na świecie pełnią szereg określonych prawnie funkcji, w tym ustalanie stóp procentowych i prowadzenie operacji otwartego rynku w celu kontrolowania inflacji oraz stabilizowania gospodarki. Ponadto nie należy zapominać o monitorowaniu i regulowaniu sektora bankowego w celu zapewnienia jego stabilności i bezpieczeństwa, a przede wszystkim emitowaniu banknotów i monet oraz zarządzanie rezerwami walutowymi, czy też udzielaniu wsparcia finansowego bankom komercyjnym w razie kryzysów płynnościowych, a także monitorowaniu systemowego ryzyka finansowego i podejmowaniu działań mających na celu jego minimalizowanie.

Ewolucja działalności banków centralnych pokazuje zatem, w jaki sposób były one przystosowywane do zmieniających się warunków gospodarczych i potrzeb społeczeństwa, co pozwalało im zresztą (i pozwala nadal) skutecznie realizować swoje zadania w dynamicznie zmieniającym

się świecie finansów. Powszechnie zauważalna przemiana w ramach pełnionej przez nie roli wiąże się bez wątpienia także z coraz to bardziej postępującym rozwojem technologicznym oraz szeroko pojętą informatyzacją życia, które objawiają się choćby m.in. coraz większym wpływem kryptowalut i walut cyfrowych na rynek finansowy [por. Ryś 2023: 112-124]. Stanowi to bowiem nie lada wyzwanie dla współczesnego ustawodawcy w ramach prac legislacyjnych i dostosowanie tego do obecnych uwarunkowań prawno-gospodarczych.

### **3. Poszukiwania dochodów do budżetu państwa**

Spoglądając na ewolucję roli banków centralnych, należy szukać coraz to bardziej innowacyjnych rozwiązań w celu dostosowania się do intensywnie zmieniających się realiów życia codziennego, w tym warunków społeczno-gospodarczo-finansowych, takie jak proces cyfryzacji bankowości, zwiększanie rezerw złota czy też nieustanne zwiększanie stopnia zabezpieczeń danych. Miałoby to w takim razie sprzyjać zrównoważonemu rozwojowi oraz osiągnięciu optymalnej kondycji finansowej państwa, jak i jego obywateli. Pod wpływem tego podejmowane są różnego rodzaju analizy stanu prawnego w zakresie prawa finansów, w wyniku czego powstają poszczególne wnioski oraz tezy, które mogą stanowić kierunek rozwoju bankowości centralnej.

Wskazuje się zatem w literaturze choćby to, że obecne dochody budżetowe pochodzące od Narodowego Banku Polskiego (NBP) są niepewne, ponieważ przepisy regulujące tę kwestię są bardzo ogólnikowe. Normują one bowiem jedynie możliwość wpłat z zysku NBP do budżetu państwa, ale tylko w przypadku, gdy taki zysk zostanie osiągnięty. Brakuje zaś szczegółowych zasad dotyczących wyliczania zysku, ustalania wysokości emisji pieniądza oraz granic i struktury aktywów i pasywów banku centralnego. Ponadto nie ma regulacji odnoszących się do pokrycia obiegu pieniądza odpowiednimi, uznanymi za wiarygodne wartościami. W efekcie – zdaniem autora – NBP ma pełną swobodę w kreowaniu pieniądza, bez żadnych norm pokrycia, które mogłyby go ograniczać [Borodo 2015: 29].

Co prawda, w ramach współdziałania banku centralnego z innymi organami państwa oraz instytucjami Prezes NBP w imieniu Rady Polityki

Pieniężnej opracowuje okresowe informacje o wpłatach z zysku (jak reguluje art. 23 ust. 1 pkt 3 ustawy o NBP), to wydaje się to być niewystarczające rozwiązanie legislacyjne. Stanowi to jedynie jedno z podstawowych źródeł informacji finansowej w ramach działalności sprawozdawczej, dającej wyraz transparentności działań banku. Jest to jednak wyszczególniony punkt, w porównaniu do ogólnego bilansu zysków i strat NBP, który jest publikowany przez Prezesa banku centralnego w Dzienniku Urzędowym Narodowego Banku Polskiego (art. 54 ust. 1 pkt 2 ustawy o NBP).

W wyniku tego, upatruje się uzyskiwania dochodów przez państwo w ramach ścisłego związku z działalnością emisyjną banku centralnego, która wynika z historycznej ewolucji dotyczącej powstania i zadań NBP. Bowiem w II Rzeczypospolitej funkcjonował Bank Polski, powołany do życia w 1924 r., przy czym miał on *stricte* charakter emisyjny [Weinfeld 1935: 136]. Pomimo tego, że działał w formie prywatnej spółki akcyjnej, to ściśle współpracował z centralną administracją państwową w ramach kształtowania polityki gospodarczej rządu, co szerzej regulował statut banku [zob. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 20 stycznia 1924 r. w przedmiocie ustanowienia statutu dla banku emisyjnego (Dz.U. 1924 nr 8 poz. 75)].

Rozwiązaniem w tym zakresie według niego mogłoby być zwiększenie zaangażowania bonów skarbowych rządu w działalności NBP, gdyż środki z bonów skarbowych mogą pełnić do pewnego stopnia funkcje funduszu obrotowego Skarbu Państwa i źródła finansowania potrzeb bieżących budżetu, mających miejsce w trakcie roku budżetowego. Używanie bonów skarbowych w polityce otwartego rynku stosowanej przez NBP (obok lub zamiast bonów pieniężnych NBP) zwiększyłoby znaczenie tych papierów skarbowych, ściślej związałoby działania banku centralnego i Skarbu Państwa [Borodo 2015: 30].

#### **4. Bony skarbowe – rola oraz mechanizm funkcjonowania**

Aby lepiej zrozumieć istotę tego mechanizmu, należy najpierw wyjaśnić pojęcie wspomnianych bonów skarbowych. W myśl art. 99 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1483 z późn. zm.) (dalej również jako: u.f.p.; ustawa o finansach publicznych), są one krótkoterminowymi papierami wartościowymi oferowanymi do sprzedaży

w kraju na rynku pierwotnym z dyskontem i wykupywanym według wartości nominalnej po upływie okresu, na jaki został wyemitowany. W dodatku, mogą być emitowane lub wystawiane jako papiery wartościowe o pierwotnym terminie wykupu nie dłuższym niż rok (art. 99 pkt 1 u.f.p.).

W przypadku terminu dłuższego niż rok mowa już o obligacjach skarbowych (art. 99 pkt 2 u.f.p.). Jeśli chodzi o istotę skarbowych papierów wartościowych, to są one papierami wartościowymi, w którym Skarb Państwa stwierdza, że jest dłużnikiem właściciela takiego papieru, i zobowiązuje się wobec niego do spełnienia określonego świadczenia, które może mieć charakter pieniężny lub niepieniężny (art. 95 ust. 1 u.f.p.). Mogą być one emitowane lub wystawiane w granicach limitów określonych w ustawie budżetowej, a odpowiada za to Minister Finansów (art. 95 ust. 2-5 u.f.p.) [por. Michór 2011: 367-378].

Jak wskazuje się w literaturze, bony skarbowe odgrywają istotną rolę w związku z potrzebą zapewnienia płynności budżetu państwa, która może być zagrożona w sytuacjach niedostosowania struktury wydatków publicznych do uzyskiwanych środków publicznych. Ponadto zdaniem S. Owiaka, ich emisja realizuje trzy zasadnicze cele gospodarcze: zaspokojenie bieżącego zapotrzebowania państwa na pieniądź, finansowanie deficytu budżetowego oraz regulacja podaży pieniądza w gospodarce w ramach operacji otwartego rynku [Owsiak 2002: 630].

Bez wątplenia można zatem przyznać, że bony skarbowe w Polsce stanowią znaczący element rynku finansowego, oferując bezpieczne i płynne inwestycje dla szerokiego grona uczestników. Dzięki nim Skarb Państwa może efektywnie zarządzać bieżącymi potrzebami budżetowymi, a Narodowy Bank Polski ma narzędzie do realizacji polityki pieniężnej.

Ponadto odgrywają one istotną rolę w zarządzaniu zadłużeniem państwa. Emitując bony, rząd może szybko i efektywnie pozyskać środki na pokrycie krótkoterminowych potrzeb finansowych, bez konieczności zaciągania długoterminowych zobowiązań. Z kolei dla Narodowego Banku Polskiego bony skarbowe stanowią ważny instrument operacyjny, który umożliwia regulowanie płynności w sektorze bankowym, gdyż w przetargach mogą brać udział wyłącznie DSPW, czyli banki, instytucje kredytowe lub instytucje finansowe, a także ich oddziały, w rozumieniu ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r.

– Prawo bankowe (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 38), z którymi Minister Finansów zawarł umowę w sprawie pełnienia funkcji Dealera Skarbowych Papierów Wartościowych przyznającą im prawo do składania ofert na przetargach bonów, oraz banki państwowe nieposiadające statusu DSPW (obecnie jest to Bank Gospodarstwa Krajowego) [por. Zawadzka 2021].

Zauważa się przy tym w literaturze, że ustawodawca, poprzez dążenie do ograniczenia ryzyka związanego z bonami skarbowymi, postanowił, że papiery te mogą być oferowane do sprzedaży wyłącznie w kraju. W praktyce zaś oznacza to, że są one nominowane jedynie w polskich złotych, przy czym wartość nominalna jednego bonu to 10 000 zł [§ 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Finansów z 2013 r. w sprawie warunków emitowania bonów skarbowych (Dz. U. z 2020 r. poz. 1148 z późn. zm.) (dalej również jako: rozporządzenie MF z 2013 r.)], dlatego też nie są one źródłem ryzyka kursowego. Jednakże, autor podkreśla, że zakaz emitowania tych papierów za granicą nie oznacza natomiast, że nie mogą być one nabywane przez nierezydentów [Panfil 2014: 282-284]. Rozszerza to zatem krąg potencjalnych beneficjentów tego rodzaju przedsięwzięć, co jednocześnie zwiększa znaczenie funkcjonowania mechanizmu emisji bonów skarbowych.

## 5. NBP jako agent emisji

Na uwagę zasługuje tutaj pełnienie roli agenta emisji przez NBP w tym zakresie. Organizuje on bowiem przetargi, na których są sprzedawane i odkupywane bony skarbowe przez Ministra Finansów z dyskontem. Dodatkowo agent emisji prowadzi Centralny Rejestr Papierów Wartościowych, w którym dokonuje się rejestracji stanu i zmian stanu posiadania bonów skarbowych. Ponadto należy wspomnieć o sytuacji, w której świadczenie zostanie spełnione, a więc w razie wykupienia bonu, następuje ono wtedy poprzez obciążenie rachunku bankowego Ministerstwa Finansów prowadzonego w NBP, co normuje § 41 ust. 2 rozporządzenia MF z 2013 r. Obecnie zaś bony skarbowe istnieją wyłącznie w postaci zdematerializowanej, jako zapisy na kontach depozytowych w Rejestrze Papierów Wartościowych prowadzonym przez NBP [por. Zawadzka 2021]. Ponadto rejestr ten obejmuje rachunki i konta depozytowe bonów skarbowych oraz bonów pieniężnych emitowanych przez NBP [Panfil 2011: 187-188].

Z uwagi na obowiązywanie wspomnianego wcześniej konstytucyjnego zakazu finansowania deficytu budżetowego poprzez zaciąganie zobowiązań w centralnym banku państwa, poszukuje się sposobów na niejako ominięcie go, aby móc wykorzystać Narodowy Bank Polski w kontekście wzmocnienia budżetu państwa. Dlatego też w literaturze zwraca się uwagę na to, że NBP nie może bezpośrednio kupować papierów skarbowych rządu w celu finansowania deficytu budżetowego, ale może je nabywać pośrednio – od innych banków (banków komercyjnych). Autor argumentuje swoją tezę rozwiązaniem zawartym w art. 48 pkt 2 ustawy o NBP, w myśl którego bank ten może sprzedawać i kupować dłużne papiery wartościowe w operacjach otwartego rynku. Bank centralny może więc – zdaniem autora – dokonywać obrotu bonami skarbowymi emitowanymi przez Ministra Finansów [Borodo 2015: 24].

Warto zwrócić uwagę na to, że bony skarbowe mogą być przedmiotem obrotu na rynku wtórnym, dzięki czemu banki mają możliwość sprzedaży zakupionych bonów przed terminem ich zapadalności, co zwiększa płynność tych instrumentów. Mimo, że wydawać się może jednak, że kłóci się to w pewien sposób z wiodącą rolą NBP w tym zakresie, a konkretnie bycie agentem emisji, a także z kwestią prowadzenia wspomnianego Rejestru Papierów Wartościowych, to nie ma na ten moment żadnego ograniczenia ze strony ustawodawcy w tej materii.

## Podsumowanie

Podsumowując, powyższe rozważania prowadzą do kilku istotnych wniosków i postulatów *de lege ferenda*. Po pierwsze, zachowanie niezależności Narodowego Banku Polskiego jest kluczowe dla skutecznego realizowania polityki pieniężnej i stabilności finansowej państwa, a konstytucyjny zakaz finansowania deficytu budżetowego poprzez zaciąganie zobowiązań w centralnym banku państwa służy wzmocnieniu tej niezależności. Niemniej jednak, współczesne wyzwania finansowe wymagają bardziej elastycznego podejścia do relacji między NBP a budżetem państwa, zwłaszcza w kontekście emisji bonów skarbowych. Co prawda, obecne przepisy regulują wpłaty z zysku NBP do budżetu państwa, to są one zbyt ogólne. Powoduje to z kolei niepewność co do wielkości i regularności tych wpłat, a także w zakresie szczegółowych zasad wyliczania zysku oraz norm pokrycia obiegu

pieniądza odpowiednimi wartościami. W związku z tym, konieczne jest stworzenie bardziej precyzyjnych regulacji prawnych, które zapewnią transparentność i przewidywalność finansowania budżetu państwa z działalności NBP.

Jednym z postulatów *de lege ferenda* jest również zwiększenie roli bonów skarbowych w operacjach otwartego rynku prowadzonych przez NBP. Środki pozyskiwane z bonów skarbowych mogłyby służyć jako fundusz obrotowy Skarbu Państwa i źródło finansowania bieżących potrzeb budżetowych. Integracja zaś bonów skarbowych z polityką pieniężną NBP mogłaby zacieśnić współpracę między bankiem centralnym a rządem, podobnie jak miało to miejsce w czasach II Rzeczypospolitej, jednocześnie nie naruszając zasady niezależności banku. Na słuszność tego wskazuje również analiza historyczna i porównawcza funkcji banków centralnych w niniejszym opracowaniu, która wskazała m.in. na istotną rolę w zakresie wspierania administracji państwowej czy też współtworzeniu polityki gospodarczej kraju. Wprowadzenie jednak proponowanych rozwiązań wymaga jednak ostrożności, aby nie osłabić niezależności NBP ani nie zwiększyć ryzyka inflacyjnego. Z tego względu, potrzebna jest precyzyjna legislacja, która określi granice i warunki współpracy między NBP a Skarbem Państwa w zakresie emisji i zarządzania bonami skarbowymi.

Można zatem stwierdzić, że choć niezależność NBP jest fundamentalną kwestią ustrojową, to istnieje przestrzeń do bardziej efektywnego wykorzystania potencjału tej instytucji w celu wspierania budżetu państwa. Proponowane zmiany mogłyby przyczynić się do uzyskania większej stabilności finansowej i zrównoważonego rozwoju gospodarki, pod warunkiem zachowania odpowiednich mechanizmów zabezpieczających przed ryzykiem inflacyjnym i naruszeniem niezależności NBP. Jest to o tyle istotne, że dostosowanie przepisów prawnych do współczesnych realiów finansowych, w tym uwzględnienie nowych technologii i instrumentów finansowych, jest niezbędne dla utrzymania efektywności systemu finansowego. W obliczu bowiem dynamicznie zmieniających się warunków gospodarczych, elastyczność i innowacyjność w podejściu do zarządzania finansami publicznymi stają się one kluczowe. Dlatego też należy uznać, że prawo finansowe powinno być stale aktualizowane, aby odpowiadać na nowe wyzwania i możliwości, które pojawiają się na rynku.

## Bibliografia

- Borodo A., 2015, *Bank centralny a budżet państwa – wybrane aspekty prawne*, „Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu”, nr 3(3), s. 9–31.
- Bździuch S., 2024, *Podstawy społecznej gospodarki rynkowej oraz finanse publiczne*, [w:] *Podstawy ustroju Rzeczypospolitej Polskiej dla obywateli*, red. R. Grabowski, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 69–89.
- Michór A., 2011, *Skarbowe papiery wartościowe jako forma zaspokajania potrzeb pożyczkowych budżetu państwa*, [w:] *Ekonomiczne i prawne uwarunkowania i bariery redukcji deficytu i długu publicznego*, red. A. Pomorska, J. Szołno-Koguc, Warszawa: Wolters Kluwer, s. 367–378.
- Owsiak S., 2002, *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Panfil P., 2014, *Komentarz finansowy do działu II. Rozdział 5. Zasady i tryb emisji skarbowych papierów wartościowych (art. 95–102)*, [w:] *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz prawno-finansowy*, red. H. Dzwonkowski, G. Gołębiowski, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, s. 282–284.
- Panfil P., 2011, *Prawne i finansowe uwarunkowania długu Skarbu Państwa*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Ramon G., 1929, *Histoire de la Banque de France*, Paryż: Bernard Grasset.
- Ryś D., 2023, *Kryptowaluty i waluty cyfrowe w polskich oraz międzynarodowych uwarunkowaniach prawno-gospodarczych*, „Studia Ekonomiczne. Gospodarka, Społeczeństwo, Środowisko”, nr 2(12), s. 112–124.
- Serowaniec M., 2023, *Konstytucyjne gwarancje niezależności banków centralnych państw Grupy Wyszehradzkiej*, [w:] *Zagadnienia prawa konstytucyjnego: Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Krzysztofowi Skotnickiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin. Tom 1*, red. A. Domańska, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 659–667.
- The Bank of England: History and Functions*, Bank of England, Londyn 1970.
- Ofiarski Z. (red.), 2021, *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Weinfeld I., 1935, *Skarbowość polska*, Warszawa: Wydawnictwo „Biblioteka Prawnicza”.
- Wernik A., 2007, *Finanse publiczne*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Zawadzka P., 2021, *Art. 651-652*, [w:] *Ustawa o finansach publicznych. Komentarz*, red. Z. Ofiarski, Warszawa: Wolters Kluwer.

### Akty prawne:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997 nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 20 stycznia 1924 r. w przedmiocie ustanowienia statutu dla banku emisyjnego, Dz.U. 1924 nr 8 poz. 75.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1483 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2025.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 38.

## The National Bank of Poland and the State Budget in Relation to Treasury Bills in the Context of the Principle of the NBP's Independence and the Prohibition of Financing the Budgetary Deficit by Incurring Obligations in the Central Bank of the State

**Abstract:** Pursuant to Article 220(2) of the Constitution of the Republic of Poland, the Budget Act may not provide for covering the budget deficit by incurring liabilities in the central bank of the state. Despite this, as well as the validity of the principle of independence of the National Bank of Poland, the possibility for the state to raise revenue is seen. This raises the question: in view of this, can revenue for the state budget be sought from the activities of the NBP? An attempt was made to answer it, which was the purpose of this study. One of the solutions may be to increase the involvement of government treasury bills in the NBP's activities, due to the fact that funds from treasury bills may, to some extent, perform the functions of the State Treasury's revolving fund and a source of funding for current needs of the budget occurring during the budget year. Thanks to them, the Treasury can effectively manage current budget needs and the National Bank of Poland has a tool for implementing monetary policy. In addition, *de lege lata* remarks and *de lege ferenda* postulates are presented, all based on relevant legal acts and literature. A dogmatic-legal, legal-comparative and historical-legal methods were used in this study.

**Keywords:** National Bank of Poland; treasury bill; budget deficit; state budget

**Michał Zawada**

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

e-mail: zawadamichal01@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9892-396X

## **Polska Agencja Antydopingowa – status prawny, organizacja, organy**

**Streszczenie:** Zgodnie z ustawą z dnia 21 kwietnia 2017 r. o zwalczaniu dopingu w sporcie utworzono Polską Agencję Antydopingową (w skrócie POLADA). Polska Agencja Antydopingowa odpowiada za prowadzenie kontroli i postępowań antydopingowych, realizację działań edukacyjnych oraz współpracę krajową i międzynarodową w zakresie zapobiegania dopingowi i promowania uczciwej rywalizacji sportowej. Wcześniej obowiązujące regulacje w postaci jednego z rozdziałów ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie nie wystarczały zdaniem ustawodawcy, aby skutecznie przeciwdziałać procederowi dopingu wśród sportowców. Podobnie jak organ, który dotychczas był za to odpowiedzialny, czyli Komisja do Zwalczania Dopingu w Sporcie. W rozdziale zostały przedstawione, na podstawie wspomnianej ustawy i innych aktów prawnych oraz literatury, status prawny Agencji, a także jej organizacja, a w szczególności zakres i sposób działania jej organów - Dyrektora i Rady. Stanowiło to jednocześnie cel niniejszej pracy. Oprócz tego wspomniano o organach, które współpracują z Agencją. Szczególną uwagę autor poświęcił na kooperację POLAD-y z organami ścigania, a także ministerstwem zdrowia czy też Panelem Dyscyplinarnym. Zostanie również przy tym podjęta próba uzyskania odpowiedzi na pytanie: dlaczego było potrzebne utworzenie tej instytucji i zastąpienie nią Komisji do Zwalczania Dopingu w Sporcie? Zastosowano przy tym opracowaniu metodę dogmatyczno-prawną oraz prawnoporównawczą.

**Słowa kluczowe:** POLADA, antydoping, sport, status prawny, organizacja

## Wprowadzenie

Zgodnie z art. 51 ustawy z dnia 21 kwietnia 2017 r. o zwalczaniu dopingu w sporcie (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1258) (dalej również jako: u.z.d.s.) została utworzona Polska Agencja Antydopingowa (dalej również jako: Agencja, POLADA) jako organ szczebla państwowego. Wcześniej obowiązujące regulacje w postaci jednego z rozdziałów ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 95) nie wystarczały zdaniem ustawodawcy, aby skutecznie przeciwdziałać procederowi dopingu wśród sportowców. Podobnie jak organ, który dotychczas był za to odpowiedzialny, czyli Komisja do Zwalczania Dopingu w Sporcie. Jej pierwszoplanowym celem było stworzenie wykazu substancji i metod zakazanych, kontrola antydopingowa prowadzona podczas trwania zawodów, jak i poza nimi, realizacja badań służących zwalczaniu dopingu w sporcie oraz wspieranie, opracowywanie i wdrażanie programów edukacyjno-szkoleniowych mających na celu zwalczanie dopingu w sporcie [Lewandowska, Leźnicki 2016: 550].

Jeśli chodzi o skrót „POLADA”, to został on przytoczony *expressis verbis* w ustawie, a konkretnie w art. 4 ust. 2. W samej u.z.d.s. zawarto kolejno przepisy ogólne w zakresie zwalczania dopingu w sporcie (w tym odnowioną definicję dopingu), kwestie dotyczące Polskiej Agencji Antydopingowej, a więc jej powołanie, schemat działania, zadania oraz podstawowe organy i ich organizację czy też zagadnienia związane z jej gospodarką finansową. Ponadto opisano procedurę kontroli antydopingowej, a także przepisy dyscyplinarne i karne oraz unormowania z zakresu współpracy krajowej z innymi instytucjami w celu zwalczania dopingu w sporcie.

Polska Agencja Antydopingowa odpowiada za prowadzenie kontroli i postępowań antydopingowych, realizację działań edukacyjnych oraz współpracę krajową i międzynarodową w zakresie zapobiegania dopingowi i promowania uczciwej rywalizacji sportowej [por. Zawada 2024: 51-74]<sup>1</sup>. Warto zwrócić uwagę na rozróżnienie różnych poziomów interwencji Agencji, czyli represyjnego (kontrola i postępowanie) oraz prewencyjnego (edukacja i promocja właściwych postaw). Odniesienie do współpracy i edukacji wskazuje, że system antydopingowy nie ogranicza się wyłącznie do sankcji, ale wpisuje

<sup>1</sup> Zob. art. 5 ust. 1 pkt. 1-10 oraz ust. 1a i 1b u.z.d.s., gdzie zostały enumeratywnie wymienione zadania Agencji.

się w szerszy kontekst społeczny i kulturowy. To z kolei jest zgodne z podejściem promowanym m.in. przez Światową Agencję Antydopingową, które podkreśla znaczenie profilaktyki i budowania świadomości.

Celem niniejszego rozdziału jest przedstawienie statusu prawnego Polskiej Agencji Antydopingowej, a także ustalenie w jaki sposób ona funkcjonuje poprzez analizę zagadnień związanych z jej organizacją, a w szczególności zakresu działania jej organów - Dyrektora i Rady. Zostało to opracowane w oparciu o u.z.d.s. i inne powiązane z nią akty prawne oraz literaturę. Podjęta też zostanie (w głównej mierze na podstawie uzasadnienia projektu ustawy<sup>2</sup>) próba odpowiedzi na pytanie: dlaczego potrzebne były nowe regulacje prawne dotyczące przeciwdziałania dopingowi, wskutek czego utworzono nową instytucję państwową i zastąpiono nią Komisję do Zwalczenia Dopingu w Sporcie? Ponadto autor wspomni również o organach, które współpracują z POLAD-ą. Zastosowano przy opracowaniu tego rozdziału metodę dogmatyczno-prawną oraz prawnoporównawczą.

## 1. Status prawny i powody powołania Agencji

Jak stanowi art. 4 ust. 1 u.z.d.s., Polska Agencja Antydopingowa jest państwową osobą prawną z siedzibą w Warszawie. Warto zaznaczyć, że powołano ją w miejsce Komisji i Biura Komisji do Zwalczenia Dopingu w Sporcie, a więc jedną z jednostek budżetowych. Istotną kwestią jest to, że nie posiadała ona osobowości prawnej, w przeciwieństwie do obecnego organu<sup>3</sup>. Zmiana ta spotkała się m.in. z pozytywnym odbiorem ze strony Najwyższej Izby Kontroli, która uznała, że powołanie Agencji „stworzyło możliwość skuteczniejszej i efektywniejszej walki ze zjawiskiem dopingu w polskim sporcie wyczynowym”<sup>4</sup>.

Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że obowiązki oraz uprawnienia, jakie ustawa przyznała POLAD-zie, są znacznie szersze niż te, którymi dysponowała Komisja, co zostało też dostrzeżone w literaturze [Bąk 2017: 66]. Różnica w uprawnieniach w szczególności przejawia się w zakresie instrumentów prawnych oraz możliwych działań podejmowanych przez

<sup>2</sup> Zob. uzasadnienie do projektu ustawy o zwalczaniu dopingu w sporcie – druk sejmowy nr 1184 z 2016 r.

<sup>3</sup> Zob. art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1483 z późn. zm.).

<sup>4</sup> Informacja o wynikach kontroli NIK, „Zwalczanie dopingu w sporcie wyczynowym”, nr ewid. 17/2019/P/18/028/KNO, s. 12.

Polską Agencję Antydopingową, a także pozycji ustrojowej na korzyść obecnego podmiotu [por. Zawada 2024: 57, 68].

Należy jednak postawić pytanie: dlaczego powstała Polska Agencja Antydopingowa? W odpowiedzi na nie należy sięgnąć do uzasadnienia projektu ustawy, który przewidywał utworzenie Agencji. Wskazano w nim szczególną uwagę na zmiany w regulacjach międzynarodowych, a zwłaszcza na nowelizację przepisów Światowego Kodeksu Antydopingowego<sup>5</sup>. Opierała się ona w szczególności na: „dostosowaniu definicji dopingu, zapewnieniu kontrolerom antydopingowym ochrony przewidzianej jak dla funkcjonariuszy publicznych, a także zagwarantowaniu współpracy z organami administracji publicznej, instytucjami badawczymi oraz innymi podmiotami właściwymi w zakresie badań wspierających zwalczanie dopingu w sporcie”<sup>6</sup>. Stworzyło to zatem potrzebę nowelizacji prawa antydopingowego w Polsce, która miałaby zakładać utworzenie całkowicie nowego podmiotu, który miałby spełniać te wymagania, albo zmienianie zakresu kompetencji dotychczasowej Komisji do Zwalczania Dopingu w Sporcie. Polski ustawodawca wybrał jednak pierwszą z opcji.

Natomiast w aspekcie międzynarodowym argumentowano konieczność wprowadzenia nowelizacji ustawowych przepisów antydopingowych realizacją zobowiązań Polski w ramach ratyfikowanych konwencji [por. Piechota 2010: 152-181]<sup>7</sup>. Jeśli chodzi o uwagi na polu krajowych regulacji, to wskazywano m.in. na wątpliwości w stosunku do zapisów regulaminów dyscyplinarnych polskich związków sportowych w zakresie spraw związanych z dopingiem oraz ich niejednolite decyzje w tych kwestiach. W związku z powyższym, należy stwierdzić, że świadczyło to m.in. o braku skutecznego i odzwierciedlającego faktyczny stan rzeczy penalizowania stosowania dopingu przez sportowców przez związki sportowe, w wyniku czego zaufanie ustawodawcy względem nich stało na niskim poziomie. Konsekwencją tego było zatem przekazanie kompetencji w zakresie walki z dopingiem w ręce instytucji państwowej.

<sup>5</sup> Uzasadnienie do projektu ustawy o zwalczaniu dopingu w sporcie..., s. 1–4.

<sup>6</sup> Informacja o wynikach kontroli NIK..., s. 12.

<sup>7</sup> Jest to Konwencja Antydopingowa Rady Europy sporządzona w Strasburgu dnia 16 listopada 1989 r. (Dz. U. z 2001 r. poz. 149, z późn. zm.) oraz Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu dopingu w sporcie sporządzona w Paryżu dnia 19 października 2005 r. (Dz. U. z 2007 r. poz. 999, z późn. zm.); zob. uzasadnienie do projektu ustawy o zwalczaniu dopingu w sporcie – druk sejmowy nr 1184 z 2016 r., s. 2.

W literaturze zwrócono uwagę na jeszcze jeden powód nowelizacji materii antydopingowej w polskim prawie, który miał bardziej prozaiczny charakter, jak to określił E. Krześniak [Krześniak 2020: 525-527]. Chodzi bowiem o ówczesnego ministra sportu i turystyki – Witolda Bańkę – który ubiegał się w latach 2017–2018 o stanowisko prezydenta Światowej Agencji Antydopingowej (WADA). E. Krześniak ocenia, że owa zmiana ustawowa, która została przeprowadzona w czasie piastowania przez niego urzędu ministra, miała stanowić kluczowy argument za wyborem ministra na to stanowisko. Polskie ustawodawstwo zaś w tej materii miało stanowić przykład należytej walki z dopingiem w porównaniu do innych krajów. Ostatecznie W. Bańka został wybrany w 2019 r. na stanowisko, o które się ubiegał, na dwuletnią kadencję, a po jej upływie został ponownie wybrany [Net 2].

Wracając jednak do statusu prawnego Polskiej Agencji Antydopingowej, to należy podjąć rozważania nad sprawowaniem nadzoru nad POLAD-ą. Reguluje to art. 4 ust. 3 u.z.d.s., w myśl którego nadzór ten sprawuje minister właściwy do spraw kultury fizycznej (dalej również jako: minister sportu i turystyki). Art. 4 ust. 4 u.z.d.s. stanowi natomiast, że nadaje on statut Agencji w drodze rozporządzenia (Dz.U. 2017, poz. 1256). Określa w nim bowiem organizację wewnętrzną Agencji oraz tryb pracy jej organów, przy czym uwzględnia sprawne wykonywanie przez nią zadań, o czym będzie szerzej mowa w dalszej części rozdziału.

Biorąc pod uwagę kwestię gospodarki finansowej POLAD-y, to została ona uregulowana w art. 30-34 u.z.d.s. Wynika z tego, a konkretnie z art. 31 ust. 1 u.z.d.s., że jej podstawą jest roczny plan finansowy, ustalany zgodnie z przepisami ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1483 z późn. zm.). Jego projekt jest przekazywany ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych w trybie określonym w przepisach dotyczących prac nad projektem ustawy budżetowej po zaopiniowaniu przez Radę Agencji i zatwierdzeniu przez ministra sportu i turystyki. Świadczy to zatem o rozszerzeniu kręgu podmiotów sprawujących w pewnym stopniu nadzór nad POLAD-ą, przy czym ma to miejsce w przypadku ministra finansów w zakresie gospodarki finansowej Agencji, lecz nie ma to bezpośredniego charakteru. Zgodnie zaś z art. 31 ust. 4 pkt. 1-6 u.z.d.s., roczny plan finansowy Agencji obejmuje, w szczególności:

1. planowane przychody, w tym dotacje, o których mowa w art. 30 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 u.z.d.s.<sup>8</sup>;
2. planowane koszty;
3. planowane wydatki inwestycyjne;
4. stan środków obrotowych na początek i koniec roku;
5. planowany przyrost lub spadek środków obrotowych na początek i koniec roku;
6. źródła pokrycia planowanego niedoboru przychodów w stosunku do kosztów.

Warto również wspomnieć o posiadanych przez Agencję funduszy własnych, a konkretnie funduszu podstawowego oraz funduszu rezerwowego (art. 33 ust. 1 u.z.d.s.). Pierwszy z nich odzwierciedla równowartość mienia Agencji na dzień jej utworzenia (1 lipca 2017 r.). Drugi z wymienionych funduszy zwiększa się o zysk netto i zmniejsza o stratę netto, jak wskazuje ustawodawca w art. 33 ust. 2 i 3 u.z.d.s. W tej kwestii również kluczową rolę pełni minister sportu i turystyki, gdyż ust. 4 mówi nam, że podejmuje on decyzję w sprawie podziału wyniku finansowego Agencji za rok obrotowy (równoznaczny z rokiem kalendarzowym według art. 32 u.z.d.s.). Dzieje się tak tylko w sytuacji, gdy nastąpi zatwierdzenie sprawozdania finansowego przez ministra oraz po przedstawieniu propozycji przez organy Agencji.

Musi być ono poparte sprawozdaniem z badania, przez które należy rozumieć pisemny raport z przeprowadzonego badania sprawozdania finansowego badanej jednostki, zawierający opinię biegłego rewidenta o zbadanym sprawozdaniu finansowym na mocy art. 2 pkt 31 ustawy z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1891 z późn. zm.). Roczne sprawozdanie finansowe podlega badaniu przez firmę audytorską, a wybór odnośnie tego która z firm ma je przeprowadzić pozostaje w gestii ministra sportu i turystyki (art. 34 ust. 1 i 2 u.z.d.s.). Przedstawia je Dyrektor POLAD-y po zaopiniowaniu przez Radę Agencji, o których będzie mowa za chwilę. Zwiększa to bez wątpienia transparentność działań Polskiej Agencji Antydopingowej

---

<sup>8</sup> Mowa tutaj o dotacji z budżetu państwa na podstawie art. 30 ust. 1 u.z.d.s. Natomiast, w ust. 2 dodaje się do tego dotacje celowe przeznaczone na realizację zadań Agencji, w tym na współfinansowanie programów i projektów finansowanych z udziałem środków europejskich, a także finansowanie lub dofinansowanie inwestycji Agencji.

i można uznać na podstawie tego, że dzięki temu rozwiązaniu podmiot ten staje się bardziej profesjonalny.

## 2. Organizacja Agencji i zadania poszczególnych organów

Przechodząc zatem do kwestii organizacji wewnętrznej POLAD-y i jej organów, to na początku należy przytoczyć art. 6 u.z.d.s., który ustanawia jako podstawowe organy Dyrektora Agencji i Radę Agencji. W literaturze stwierdza się, że z punktu widzenia zarówno ustawowego, jak i w oparciu o wewnętrzne regulacje, są to podmioty, których uprawnienia oraz poparta doświadczeniem wiedza merytoryczna powinny stanowić fundament zapewnienia bezpieczeństwa w sporcie poprzez skuteczną walkę ze zjawiskiem doping w sporcie [Maślowski 2021: 263]. Pogląd ten jest można uargumentować ustawowymi wymaganiami, które musi spełnić kandydat na stanowisko Dyrektora POLAD-y. Zgodnie z art. 9 ust. 1 u.z.d.s., może być to osoba, która:

1. posiada tytuł zawodowy magistra lub równorzędny;
2. jest obywatelem polskim;
3. ma pełną zdolność do czynności prawnych oraz korzysta z pełni praw publicznych;
4. ma nieposzlakowaną opinię;
5. posiada co najmniej 3-letni staż pracy na stanowisku kierowniczym;
6. posiada wiedzę i doświadczenie zawodowe w zakresie zwalczania doping w sporcie;
7. nie była skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe;
8. nie była karana dyscyplinarnie za doping w sporcie.

Zupełnie inaczej wygląda ustalanie składu osobowego Polskiej Agencji Antydopingowej, przy czym istotną rolę pełni jej kolegialny charakter. Jak wynika z art. 13 ust. 1 i 2 u.z.d.s., Rada liczy łącznie siedmiu członków, a składają się na nią kolejno: po jednym przedstawicielu ministra właściwego ds. wewnętrznych, ministra ds. zdrowia, ministra ds. finansów publicznych, a także Polskiego Komitetu Olimpijskiego. Dochodzą do tego również trzy osoby wykonujące zawody w dziedzinach medycyny, sportu, etyki, biologii lub prawa – dające rękojmię prawidłowego wykonywania zadań przez Radę.

Członkiem Rady nie może być osoba skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe, niemająca pełnej zdolności do czynności prawnych lub karana dyscyplinarnie za doping w sporcie, a na dodatek członkostwa w Radzie nie można łączyć z funkcją we władzach polskiego związku sportowego ani z funkcją członka Panelu Dyscyplinarnego, o którym będzie mowa w dalszej części rozdziału.

Zgodnie z rozporządzeniem, które było wcześniej wspomniane, w jego załączniku znajduje się statut POLAD-y. Z jego przepisów możemy się dowiedzieć, że w skład Agencji wchodzi jeszcze takie komórki organizacyjne jak: Sekretariat, Departament Informacji i Edukacji, Departament Administracyjno-Finansowy, Departament Kontroli Antydopingowej i Zarządzania Wynikami, a także Zespół Analityczno-Śledczy (§ 7. ust. 1)<sup>9</sup>.

Nawiązując do owego statutu, to nie może umknąć uwadze jego lakoniczność, gdyż jego zapisy zajmują zaledwie jedną stronę, co zostało też dostrzeżone w literaturze [Masłowski 2021: 263]. Oprócz funkcjonowania wymienionych komórek organizacyjnych, uregulowano m.in. zasady dotyczące posiedzeń Rady Agencji, w tym głosowań nad uchwałami i sporządzania protokołów, a także ustalenia regulaminu organizacyjnego POLAD-y, które leży w gestii Dyrektora.

Jeśli chodzi o aspekt powołania i kadencji poszczególnych organów, to opisują to art. 10 ust. 1 i 2 oraz 15 ust. 1 i 2 u.z.d.s. W pierwszym przypadku chodzi o Dyrektora Agencji, którego powołuje na pięcioletnią kadencję minister właściwy ds. kultury fizycznej. Odbywa się to po zasięgnięciu opinii Rady, której członków również powołuje i odwołuje owy minister. Z tym, że powołanie członków następuje na wniosek organów lub podmiotu, których są przedstawicielami. Warto jednak wspomnieć, że członkowie Rady są powoływani na czteroletnią kadencję, a więc o rok krótszą w porównaniu do Dyrektora.

Do grona dwóch podstawowych organów POLAD-y należą Rada Agencji oraz Dyrektor. Zaczynając od pierwszego z nich, zgodnie z art. 16 ust. 1 u.z.d.s., Rada wybiera ze swojego grona Przewodniczącego i jego zastępcę. Odbywa się to w głosowaniu tajnym, bezwzględną większością głosów, przy zachowaniu kworum czterech z siedmiu jej członków. Do zadań Przewodniczącego Rady należy w szczególności zwoływanie i prowadzenie jej posiedzeń.

<sup>9</sup> Załącznik do rozporządzenia Ministra Sportu i Turystyki z dnia 19 czerwca 2017 r. poz. 1256 – Statut Polskiej Agencji Antydopingowej.

Natomiast, jeśli chodzi o Dyrektora Agencji, to nie działa on sam, lecz przy pomocy swoich zastępców i kierowników komórek organizacyjnych, o których była mowa wcześniej, a także głównego księgowego. Może on dzięki temu upoważnić pozostałych pracowników POLAD-y do załatwiania w jego imieniu spraw należących do jego kompetencji (art. 8 ust. 1 i 2 u.z.d.s.).

Warto zwrócić uwagę również na podstawy odwołania Dyrektora czy też poszczególnych członków Rady lub ustania ich członkostwa w niej, jak przewiduje u.z.d.s. Zgodnie z art. 9 ust. 2 pkt. 1-5 ustawy, Dyrektora odwołuje się w przypadku: złożenia rezygnacji; utraty zdolności do pełnienia obowiązków na skutek długotrwałej choroby, trwającej co najmniej 6 miesięcy; zaprzestania spełniania jednego z wymagań, o których mowa była wcześniej; działania niezgodnego z prawem lub zasadami rzetelności lub gospodarności czy też niezatwierdzenia rocznego sprawozdania finansowego Agencji lub jego nieprzedstawienia w terminie. Kandydatów zaś na jego następcę wyłania się w drodze otwartego i konkurencyjnego naboru przeprowadzonego przez ministra właściwego, przy czym do czasu powołania jego następcy, funkcję Dyrektora Agencji pełni jego zastępca, wskazany również przez ministra, jak wynika z art. 10 ust. 4 i 5 u.z.d.s.

Podobny mechanizm uregulowano w przypadku odwołania poszczególnych członków Rady Agencji. Decyduje o tym minister sprawujący nadzór nad POLAD-ą, który powołuje również nowego członka w miejsce poprzedniego na okres do końca jej kadencji, co wyraża art. 15 ust. 4 u.z.d.s. Ustanowiono jednak przy tym ograniczenie, które polega na pełnieniu swojej funkcji przez członków Rady nie dłużej niż przez dwie kadencje (art. 15 ust. 3 u.z.d.s.).

Lista podstaw odwołania jednego z nich jest tutaj krótsza w porównaniu do przepisów odnoszących się do Dyrektora. Jak stanowi art. 14 ust. 1 i 2 u.z.d.s., członka Rady Agencji odwołuje się w przypadku: utraty zdolności do pełnienia obowiązków na skutek długotrwałej choroby, trwającej co najmniej 6 miesięcy; niewypełniania lub nienależytego wypełniania obowiązków; zaprzestania spełniania jednego z wymagań, natomiast w razie rezygnacji lub śmierci następuje ustanie członkostwa w Radzie POLAD-y.

Pochylając się nad kwestią zadań, jakie mają do wypełnienia organy Polskiej Agencji Antydopingowej, należy stwierdzić, że większa odpowiedzialność z tego tytułu spoczywa na Dyrektorze POLAD-y w porównaniu do Rady. Łączy

się to również z ww. podstawami odwołania w przypadku zaniedbań w tym zakresie. O przewadze jednoosobowego organu nad kolegialnym w tym wypadku świadczy przede wszystkim fakt, że kieruje on Agencją (art. 7 ust. 1 u.z.d.s.), a do jego licznych przykładowych zadań (konstrukcja „w szczególności”) według ust. 2 należy: reprezentowanie instytucji na zewnątrz czy występowanie do ministra sportu i turystyki z wnioskami w sprawie wysokości dotacji podmiotowej z budżetu państwa przeznaczonej na dofinansowanie działalności bieżącej Agencji, a także sporządzanie: projektu rocznego planu finansowego i sprawozdania z jego wykonania oraz z działalności w roku poprzednim, rocznych i wieloletnich planów działania POLAD-y oraz sprawozdania z działalności organu, przy czym ostatnie z nich musi przedstawić ministrowi.

Zadaniem Rady zaś, jak wynika z art. 12 u.z.d.s., jest w szczególności opiniowanie tych planów i sprawozdań. Do tego należy dołączyć obowiązek obradowania na posiedzeniach, które odbywają się nie rzadziej niż raz na trzy miesiące, o czym mowa w art. 17 ust. 1 u.z.d.s. Radzie Polskiej Agencji Antydopingowej przysługuje także wyrażanie swojego stanowiska w formie uchwał podejmowanych zwykłą większością głosów, w obecności co najmniej połowy jej składu (art. 18 ust. 1 u.z.d.s.). Porównując jednak zadania obu organów, pokazuje to zatem zdecydowaną przewagę Dyrektora nad kolegialnym organem POLAD-y przez wzgląd na ilość i charakter owych uprawnień, na co również zwraca się uwagę w literaturze na podstawie Regulaminu Organizacyjnego Agencji [Masłowski 2021: 265]<sup>10</sup>.

### **3. Podmioty współpracujące z Agencją**

Nie ulega wątpliwości słuszność stwierdzenia, że zmiana w prawodawstwie dotyczącego zwalczania doping w sporcie przyniosła bardziej szczegółowe przepisy, które gwarantują sprawniejsze i bardziej skuteczne ogólnokrajowe przeciwdziałanie tego rodzaju procederowi. Dowodem tego są m.in. przepisy regulujące współpracę Polskiej Agencji Antydopingowej z innymi podmiotami, które ustawodawca zawarł w rozdziale VI u.z.d.s. Warto przede wszystkim przytoczyć tutaj art. 44 u.z.d.s., w myśl którego Policja, Służba Celno-Skarbowa, Straż Graniczna, Żandarmeria Wojskowa oraz prokurator przekazują Agencji, z urzędu lub na jej wniosek, wszelkie informacje, którymi

<sup>10</sup> Zob. Regulamin Organizacyjny Polskiej Agencji Antydopingowej z dnia 1 lipca 2017 r. stanowiący Załącznik do Decyzji nr 1 Dyrektora Polskiej Agencji Antydopingowej z dnia 1 lipca 2017 r.

dysponują, jeżeli są one niezbędne do ustalenia odpowiedzialności dyscyplinarnej za doping w sporcie, o ile nie zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa.

W literaturze zwraca się uwagę na to pewnego rodzaju *novum*, gdyż przed wejściem w życie u.z.d.s. taka współpraca odbywała się pomiędzy Komisją do spraw Zwalczania Doping w Sporcie a Policją czy Służbą Celną na zasadzie podpisanych porozumień o współpracy w zakresie zwalczania doping w sporcie. Na ich podstawie nie była jednak możliwa wymiana informacji między organami, która doprowadzić miała do ustalenia odpowiedzialności konkretnych osób za stosowanie doping w sporcie [Bąk 2017: 69]. Ponadto, jak wskazuje M. Leciak, podobne rozwiązania do obecnego polskiego ustawodawstwa zastosowano również w innych państwach, jak np. Niemcy czy Szwajcaria [Leciak 2018: 337-338].

Dostrzega on również istotną rolę współpracy na polu międzynarodowym Polskiej Agencji Antydopingowej. Wśród podmiotów w niej uczestniczących wskazać można bowiem Interpol, Europol czy Światową Organizację Celną (WCO), jak i WADA oraz krajowe i międzynarodowe federacje sportowe, z wyróżnieniem Światowej Agencji Antydopingowej przez wzgląd na wiodącą jej rolę w tym aspekcie [Leciak 2018: 338]. Kwestia ta jest na tyle istotna ze względu na odpowiedzialność karną za dany czyn, przy czym należy pamiętać o zawarciu w u.z.d.s. odpowiednich przepisów karnych (art. 48 i 49).

Aspekt szeroko zakrojonej współpracy zauważyła również Najwyższa Izba Kontroli, która doceniła aktywność POLAD-y w tej materii. Miała ona polegać m.in. na wymianie informacji z organami ścigania na temat przestępstw związanych z dopingiem oraz dochodzenia odpowiedzialności karnej, a także na udziale w pracach WADA, Rady Europy czy też współpracy bilateralnej m.in. z Azerbejdżanem i Ukrainą<sup>11</sup>.

Na poziomie krajowym współpraca ministra zdrowia z Agencją została uregulowana w art. 45 u.z.d.s. Ma ona się odbywać w ramach „informowania społeczeństwa o możliwym ryzyku występowania w suplementach diety nielegalnych substancji zabronionych oraz ryzyku używania substancji zabronionych lub metod zabronionych, a także w ramach zapewniania prawidłowego oznakowania produktów leczniczych, w szczególności jeżeli

<sup>11</sup> Informacja o wynikach kontroli NIK, „Zwalczanie doping w sporcie wyczynowym”, nr ewid. 17/2019/P/18/028/KNO, s. 14.

zawierają one substancje". Ustawodawca argumentuje wprowadzenie tego rodzaju przepisu tym, że jest to realizacja zobowiązań międzynarodowych Polski, w tym przede wszystkim zawartych w Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu dopingu w sporcie (Dz. U. z 2007 r. poz. 999, z późn. zm.). Zgodnie bowiem z art. 10 konwencji „państwa-strony będą zachęcać producentów i dystrybutorów suplementów żywieniowych do wprowadzania najlepszych praktyk z zakresu sprzedaży i dystrybucji, włączając w to informację na temat składu analitycznego suplementów żywieniowych oraz gwarancję ich jakości". Jest to istotne z tego względu, że jednym z najczęstszych powodów naruszania przepisów antydopingowych jest stosowanie przez zawodników zanieczyszczonych suplementów diety, zawierających substancje zabronione we współzawodnictwie sportowym<sup>12</sup>.

Ponadto przepis ten ma na celu przeciwdziałanie w sytuacji, gdy problem dopingu staje się coraz bardziej obecny w sporcie masowym i uprawianym rekreacyjnie (np. biegi masowe, kluby fitness i siłownie)<sup>13</sup>. Świadczy to o rozpowszechnianiu się zjawiska dopingu na szeroką skalę, zarówno w kraju, jak i na świecie, co miało stanowić wyzwanie dla ustawodawcy. Dlatego też, aby temu sprostać, został wprowadzony właśnie ten przepis.

W celu uzupełnienia tych rozważań należy nie zapominać o Panelu Dyscyplinarnym, który działa przy Polskiej Agencji Antydopingowej na mocy art. 35 ust. 1 u.z.d.s. Jego zadaniem jest rozstrzyganie o odpowiedzialności dyscyplinarnej za doping w sporcie zgodnie z zasadami Światowego Kodeksu Antydopingowego [Net 1] oraz stosownie do przepisów Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu dopingu w sporcie, sporządzonej w Paryżu dnia 19 października 2005 r. [por. Piechota 2010: 152-181].

Warto zwrócić uwagę na jej bezstronny i niezależny charakter, a także dwuinstancyjność orzekania w sprawach rozstrzyganych przez ten organ, co zostało potwierdzone w ustawie (art. 35 ust. 3 u.z.d.s.) [por. Wach 2022: 27-43]. Ustawa również szczegółowo reguluje organizację Panelu w kolejnych jej przepisach, w tym odnosi się do powoływania i odwoływania poszczególnych członków tego organu (art. 36-43 u.z.d.s.). Na koniec warto też wspomnieć o art. 43 u.z.d.s., gdyż w myśl którego za obsługę Panelu Dyscyplinarnego, także w zakresie finansowym, odpowiada POLADA, a więc

<sup>12</sup> Uzasadnienie do projektu ustawy o zwalczaniu dopingu w sporcie..., s. 24.

<sup>13</sup> Ibidem, s. 23.

pokazuje to silne powiązanie tych dwóch instytucji ze sobą, których równoległe funkcjonowanie jest nierozzerwalne, tak jak i współpraca między nimi.

## Podsumowanie

Ustawa z dnia 21 kwietnia 2017 r. o zwalczaniu dopingu w sporcie jest aktem prawnym, którego celem jest w sposób kompleksowy regulować przeciwdziałanie dopingowi w sporcie, w wyniku czego utworzono organ państwowy - Polską Agencję Antydopingową. Jest on przede wszystkim uprawniony i zobowiązany do przyjmowania przepisów antydopingowych, kierowania pobieraniem próbek, zarządzania wynikami badań oraz udziałem w realizacji antydopingowych postępowań dyscyplinarnych. Wcześniej obowiązujące regulacje w postaci jednego z rozdziałów ustawy o sporcie nie wystarczały zdaniem ustawodawcy, aby skutecznie zwalczać doping w polskim sporcie wyczynowym. Dlatego też pod wpływem tego, jak i m.in. zobowiązania Polski w tej sferze w konwencjach oraz praktyce międzynarodowej, zdecydowano się wprowadzić owe zmiany. Należy zatem ocenić zamiar ustawodawcy jako pozytywny, a także regulacje jakie zostały wówczas wprowadzone. Warto też przypomnieć stanowisko Najwyższej Izby Kontroli, która w wyniku przeprowadzonej kontroli zwróciła uwagę na możliwość skuteczniejszej i efektywniejszej walki ze zjawiskiem dopingu w polskim sporcie pod wpływem powołania Agencji. Jest to zatem istotny krok w kierunku realizacji tego celu.

Biorąc pod uwagę status prawny oraz nadzór nad POLAD-ą, również można ocenić te zmiany *in plus* ze względu na zwiększenie się możliwości działania oraz kompetencji organu, który zajmuje się działalnością antydopingową, w porównaniu do jego poprzednika - Komisji do Zwalczania Dopingu w Sporcie. Jako państwowa osoba prawna Agencja jest zobowiązana do stosowania się do przepisów ustawy o finansach publicznych, a także jej plan finansowy jest częścią ustawy budżetowej.

Co więcej, istotna jest bezpośrednia odpowiedzialność organów POLAD-y, a zarazem całej Agencji przed ministrem sportu i turystyki, który ma szczególnie wpływ na skład osobowy Rady (wraz z innymi podmiotami, których członkowie są przedstawicielami) i wybór kandydata na stanowisko Dyrektora oraz finanse organu. Świadczy to o ścisłym charakterze nadzoru nad Agencją, sprawowanego nie tylko przez ministra sportu i turystyki, ale

także w pewnym stopniu przez kilka innych podmiotów, o których była mowa w tym rozdziale.

W celu prawidłowego i efektywnego funkcjonowania Agencja powinna współpracować z wieloma organami, zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym. Tak też jest w rzeczywistości, a przede wszystkim warta uwagi jest jej kooperacja z organami ścigania, a także ministrem zdrowia czy też Panelem Dyscyplinarnym. Dlatego też biorąc pod uwagę wszystkie aspekty omawianego tematu, należy uznać Polską Agencję Antydopingową za potrzebną w naszym systemie prawnym oraz słusznie powołaną, a także regulacje prawne, które obejmują kwestię walki z dopingiem w sporcie za przemyślane i odpowiednio skonstruowane przez ustawodawcę, a także zgodne z międzynarodowymi standardami w tej materii.

## Bibliografia

- Bąk B., 2017, *Analiza najważniejszych przepisów ustawy o zwalczaniu dopingu w sporcie*, „Lex Sportiva”, nr 2.
- Buza A., 2023, *Współczesna problematyka zjawiska dopingu w sporcie na poziomie proceduralnym i dowodowym*, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, nr 26, s. 59–75.
- Dróżdż M., 2020, *Kontrola antydopingowa na gruncie ustawy o zwalczaniu dopingu w sporcie*, „Przeгляд Sądowy”, nr 7-8, s. 126–138.
- Krześniak E. J., 2020, *Ustawa o sporcie. Komentarz*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Leciak M., 2022, *Doping w sporcie i jego prawnokarne oceny*, Warszawa: C.H. Beck.
- Leciak M., 2018, *Zagrożenie przestępczością zorganizowaną jako uzasadnienie kryminalizacji dopingu w sporcie*, „Prawo i Więź”, nr 4(38).
- Lewandowska A., Leźnicki M., 2016, *Doping w sporcie jako problem etyczno-społeczny*, „Journal of Education, Health and Sport”, nr 6(7), s. 548–555.
- Masłowski P., 2021, *Zapewnienie bezpieczeństwa w sporcie w odniesieniu do wybranych zadań oraz statusu prawnego Polskiej Agencji Antydopingowej*, „Acta Iuridica Resoviensia”, nr 4(35).
- Pepłowska A., 2022, *Doping – problem nieświadomego społeczeństwa i polityki międzynarodowej państw*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja”, nr 1(21), s. 231–245.
- Piechota R., 2010, *Reguły antydopingowe w prawie międzynarodowym*, „Studia Iuridica Toruniensia”, nr 6, s. 152–181.
- Pokrywka A., Bujalska-Zadrożny M., Mancarz A., 2020, *Doping w sporcie*, Warszawa: PZWL.
- Wach A., 2022, *Ewolucja w zakresie trybu rozstrzygania sporów dopingowych*, „Przeгляд Sądowy”, nr 5.
- Wach A., 2022, *Zasada strict liability jako próba pogodzenia interesu publicznego i prywatnego w sprawach dopingowych*, [w:] *Kultura fizyczna a komunitaryzm i liberalizm*, red. Z. Dziubiński, W. Firek, Warszawa: Akademia Wychowania Fi-

zycznego Józefa Piłsudskiego, Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej.

Zawada M., 2025, *Gospodarka finansowa Polskiej Agencji Antydopingowej – wybrane aspekty*, „Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu”, t. 12, nr 2, s. 69–93.

Zawada M., 2024, *Zadania Polskiej Agencji Antydopingowej*, „Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu”, t. 12, nr 1, s. 51–74.

#### **Akty prawne:**

Konwencja Antydopingowa, sporządzona w Strasburgu dnia 16 listopada 1989 r., Dz. U. z 2001 r. Nr 15, poz. 149 z późn. zm.

Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu dopingu w sporcie, sporządzona w Paryżu dnia 19 października 2005 r., Dz. U. z 2007 r. Nr 142, poz. 999 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Sportu i Turystyki z dnia 19 czerwca 2017 r. w sprawie nadania statutu Polskiej Agencji Antydopingowej, Dz. U. poz. 1256.

Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1891 z późn. zm.

Ustawa z dnia 21 kwietnia 2017 r. o zwalczaniu dopingu w sporcie, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1258.

Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie, t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 95.

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1483 z późn. zm.

#### **Źródła internetowe:**

Net 1, Światowy Kodeks Antydopingowy, <https://antydoping.pl/wp-content/uploads/2020/12/Swiatowy-Kodeks-Antydopingowy-2021-wersja-PL.pdf> (dostęp: 12.03.2026).

Net 2, World Anti-Doping Agency (WADA), <https://www.wada-ama.org/en/who-we-are/governance/president> (dostęp: 12.03.2026).

#### **Inne:**

Informacja o wynikach kontroli NIK, „Zwalczanie dopingu w sporcie wyczynowym”, nr ewid. 17/2019/P/18/028/KNO.

Regulamin Organizacyjny Polskiej Agencji Antydopingowej z dnia 1 lipca 2017 r. stanowiący Załącznik do Decyzji nr 1 Dyrektora Polskiej Agencji Antydopingowej z dnia 1 lipca 2017 r.

## Polish Anti-Doping Agency – legal status, organisation, bodies

**Abstract.** Pursuant to the Act of 21 April 2017 on Combating Doping in Sport, the Polish Anti-Doping Agency (hereinafter: POLADA) was established. The Polish Anti-Doping Agency is responsible for conducting doping controls and anti-doping proceedings, implementing educational activities, as well as engaging in national and international cooperation in the field of doping prevention and the promotion of fair sporting competition. The previously binding regulations, contained in a separate chapter of the Act of 25 June 2010 on Sport, were deemed by the legislator to be insufficient to effectively counteract the practice of doping among athletes. The same assessment applied to the authority previously responsible in this regard, namely the Commission for Combating Doping in Sport. This chapter presents, on the basis of the aforementioned Act, other legal acts, and the relevant literature, the legal status of the Agency as well as its organizational structure, with particular emphasis on the scope and manner of operation of its governing bodies - the Director and the Council. This also constitutes the primary objective of the present study. In addition, reference is made to the bodies cooperating with the Agency. Particular attention is devoted to POLADA's cooperation with law enforcement authorities, as well as with the Ministry of Health and the Disciplinary Panel. Furthermore, an attempt is undertaken to address the question of why the establishment of this institution and the replacement of the Commission for Combating Doping in Sport were necessary. A dogmatic-legal and legal-comparative methods were used in this study.

**Keywords:** POLADA, anti-doping, sport, legal status, organisation

Oddajemy w ręce Czytelników kolejny tom monografii zbiorowej Nauki humanistyczne i społeczne w perspektywie interdyscyplinarnej. Publikacja ta gromadzi teksty podejmujące różnorodne problemy badawcze, mieszczące się na pograniczu humanistyki, nauk społecznych, ekonomicznych, prawnych oraz nauk o zdrowiu. Tak szeroki zakres tematyczny nie jest przypadkowy – odpowiada on charakterowi współczesnych badań, w których coraz częściej konieczne staje się łączenie odmiennych perspektyw, metod i sposobów opisu.

Wspólnym mianownikiem zgromadzonych tekstów jest przekonanie, że współczesne problemy badawcze rzadko dają się zamknąć w granicach jednej dyscypliny. Analiza literatury spotyka się tu z refleksją społeczną, medioznawstwo z językoznawstwem, nauki o zdrowiu z badaniem praktyk codziennych, a ekonomia i prawo z pytaniami o odpowiedzialność, bezpieczeństwo i organizację życia zbiorowego. Dzięki temu tom tworzy wielogłosową, a zarazem spójną całość, pokazującą aktualność i potrzebę badań prowadzonych na styku różnych obszarów nauki.

ISBN: 978-83-68410-81-5